

VLADA FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE
Radna grupa za izradu Strategije za mlade Federacije Bosne i Hercegovine do 2027

STRATEGIJA ZA MLADE
FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE DO 2027

Sarajevo, maj 2024.

Sadržaj

1. Uvod	5
Metodologija izrade Strategije prema mladima Federacije Bosne i Hercegovine	5
Pravni okvir u izradi strategije prema mladima	6
Principi na kojima počiva strategija za mlade Federacije Bosne i Hercegovine	9
Usaglašenost sa drugim strateškim dokumentima	10
Politike prema mladima u EU	17
2. STRATEŠKA PLATFORMA	19
2.1. Vizija razvoja institucionalne brige o mladima u Federaciji Bosne i Hercegovine	19
2.2. Situaciona analiza	19
2.2.1. Obrazovanje i nauka	19
Pravni i institucionalni okvir	20
Iz analize o položaju i potrebama mladih	25
2.2.2. Rad, zapošljavanje i preduzetništvo	26
Pravni i institucionalni okvir	27
Iz analize položaja i potreba mladih	37
2.2.3. Zdravstvena zaštita	37
Pravni i institucionalni okvir	38
Iz analize o položaju i potrebama mladih	47
2.2.4. Sigurnost mladih	49
Pravni i institucionalni okvir	49
Iz analize o položaju i potrebama mladih	53
2.2.5. Socijalna briga mladih	54
Pravni i institucionalni okvir	54
Iz analize o položaju i potrebama mladih	64
2.2.6. Sport, kultura i okoliš	66
Pravni i institucionalni okvir	66
Iz analize o položaju i potrebama mladih	77
2.2.7. Aktivizam, učešće, volontiranje, mobilnost, dijaspora, rad s mladima, informiranje i saradnja s nižim nivoima vlasti	78
Pravni i institucionalni okvir	78
Iz analize o položaju i potrebama mladih	91
3. STRATEŠKI CILJEVI	93
3.1. STRATEŠKI CILJ 1. Poticajan sistem obrazovanja i poslovni ambijent osiguravaju mladima uspješnu tranziciju iz sistema obrazovanja na tržište rada i dalji profesionalni razvoj	93

Prioritet 1.1. Uspostaviti sistem formalnog i neformalnog obrazovanja koji omogućava mladima stjecanje znanja i vještina neophodnih za izlazak na tržište rada	93
Prioritet 1.2. Uspostaviti pravni okvir koji uređuje prava i obaveze studenata, studentskih organizacija i obrazovnih institucija.....	95
Prioritet 1.3. Unaprijediti sistem institucionalne podrške za mlade pri zapošljavanju i osnivanju vlastitih biznisa	95
3.2. STRATEŠKI CILJ 2. Zdravo i sigurno okruženje jača egzistencijalnu sigurnost kod mladih te smanjuje njihovu ranjivost i izloženost rizičnim ponašanjima	99
Prioritet 2.1. Mladi su podržani u usvajanju promovisanju i jačanju zdravih stavova, navika i ponašanja kojima se umanjuje ranjivost, nesigurnost i izloženost riziku.....	99
Prioritet 2.2. Unaprijediti model međusektorske saradnje u suzbijanju pojave rizičnih ponašanja kod mladih	101
Prioritet 2.3. Unaprijediti pravni okvir i provedbu zakona u oblasti sigurnosti mladih na internetu.....	102
Prioritet 2.5. Uspostavljati koncept humane sigurnosti među mladima	108
3.3. STRATEŠKI CILJ 3: Socijalna politika u Federaciji BiH promovira međugeneracijsku solidarnost, obezbjeđuje ravnopravnost mladih i štiti ih od socijalne isključenosti.....	109
Prioritet 3.1. Uspostaviti stambenu politiku za mlade u Federaciji BiH.....	109
Prioritet 3.2. Uspostaviti mehanizme socijalne brige koji osiguravaju bolji položaj i kvalitetniji život socijalno osjetljivih kategorija	110
Prioritet 3.3. Ublažiti uzroke koji dovode do napuštanja formalnog obrazovanja prije stjecanja diplome.....	111
3.4. STRATEŠKI CILJ 4: Pravni i institucionalni okvir osigurava razvoj kulture, sporta i okoliša u Federaciji BiH prepoznajući potrebe mladih.....	111
Prioritet 4.1. Uspostaviti sistem mjerenja učinka (monitoringa i evaluacije) programa namijenjenih mladima	111
Prioritet 4.2. Kreirati nove i unaprijediti postojeće prilike za mlade u oblasti sporta, kulture, okoliša i turizma	111
Prioritet 4.3. Uspostaviti i provoditi sistem uključivanja mladih u procese odlučivanja u oblasti kulture, sporta i okoliša	112
3.5. STRATEŠKI CILJ 5: Mladi su podržani da budu aktivni, organizirani i uključeni u procese odlučivanja	112
Prioritet 5.1. Osigurati neometano organiziranje mladih na teritoriji Federacije BiH i pružiti podršku razvoju	112
Prioritet 5.2. Osigurati punu implementaciju Zakona o mladima i Zakona o volontiranju Federacije BiH	113
Prioritet 5.3. Prepoznati prava i potrebe marginaliziranih skupina mladih kroz pravne propise i programe za mlade	115
Prioritet 5.4. Uključiti mlade iz iseljeništva u razvojne procese unutar Federacije BiH.....	115
4. Prikaz ciljeva, prioriteta, mjera i indikatora	116

Popis tabela

Tabela 1. Razlog prekida obrazovanja	26
Tabela 2. Pregled realizacije mjera za mlade iz Programa sufinansiranja zapošljavanja 2019 -2023.....	29
Tabela 3. Pregled realizacije Program sufinansiranja samozapošljavanja – Start up – mjera Preduzetništvo za mlade 2019 - 2023.....	29
Tabela 4. Struktura osoba obuhvaćenih mjerama iz Programa sufinansiranja zapošljavanja 2023. god.....	30
Tabela 5. Struktura osoba obuhvaćenih mjerama Programa sufinansiranja zapošljavanja.....	30
Tabela 6. Pregled pristiglih zahtjeva od strane mladih po Modelu ruralnog razvoja.....	32
Tabela 7. Pregled iznosa novčane podrške za zahtjeve mladih po Modelu ruralnog razdoblja	33
Tabela 8. Registirana nezaposlenost mladih u Federaciji BiH od 2019. do 2022. godine.....	37
Tabela 9. Pregled/broj mladih koji su koristili usluge i lijekove koji se finansiraju iz sredstava fonda solidarnosti:	45
Tabela 10. Podrška Federalnog ministarstva rada i socijalne politike nadarenim studentima i đacima.....	61
Tabela 11. Podrška mladim povratnicima kroz programe Federalnog ministarstva raseljenih osoba i izbjeglica u periodu 2019-2023.....	62
Tabela 12. Potrebne izmjene u formalnom obrazovanju	94

Popis grafika

Grafik 1. Nezaposlenost mladih u Federaciji BiH 2019-2022	37
Grafik 2. Sistematski pregled	48
Grafik 3. Razlog obavljanja sistematskog pregleda	48
Grafik 4. Zadovoljstvo sigurnosnom situacijom.....	53
Grafik 5. Zadovoljstvo društvom/životom	65
Grafik 6. Percepcija budućnosti društva	65
Grafik 7. Interes za kulturu i umjetnost	77
Grafik 8. Zadovoljstvo podrškom prema lokalnim i kulturnim sadržajima	78
Grafik 9. Zainteresiranost mladih za politiku	91
Grafik 10. Utjecaj pojedinca na promjene u društvu.....	92
Grafik 11. Praktična nastava u obrazovanju.....	93
Grafik 12: Kvalitet obrazovanja	94
Grafik 13. Zaposlenost u struci	96
Grafik 14. Poznavanje vladinih programa za zapošljavanje.....	96
Grafik 15. Najbolje radno mjesto	97
Grafik 16. Pokretanje vlastitog biznisa	97
Grafik 17. Potrebna podrška za pokretanje biznisa	98
Grafik 18. Sistematski pregled	100
Grafik 19. Razlog obavljanja sistematskog pregleda.....	100
Grafik 20. Maloljetni počinioci krivičnih djela u BiH.....	103
Grafik 21 Optužene maloljetne osobe prema krivičnim djelima 2022.....	104
Grafik 22. Nasilje i mladi	105
Grafik 23. Psihičko nasilje	106
Grafik 24. Percepcija nasilja nad ženama.....	107
Grafik 25. Zadovoljstvo sigurnosnom situacijom.....	108
Grafik 26 Način stanovanja.....	109
Grafik 27. Doprinos kućnom budžetu	109
Grafik 28. Informiranost mladih.....	113
Grafik 29. Mogućnost volonterskog rada.....	115

1. Uvod

Usvajanjem Zakona o mladima Federacije Bosne i Hercegovine 2010. godine kreiranje i usvajanje strategije prema mladima postaje obaveza svih nivoa vlasti (lokalni, kantonalni, entitetski). „Strategija prema mladima“ jeste dokument institucija vlasti s programskim pristupom djelovanjima prema mladima, što uključuje definirane probleme i potrebe mladih, strateške pravce djelovanja te ciljeve strategije i mjere za realizaciju ciljeva strategije.¹

U kontekstu definiranja strategije prema mladima programski pristup djelovanja kreiraju institucije vlasti u saradnju sa omladinskim sektorom koji uključuje omladinske organizacije, organizacije koje rade sa mladima, institucije koje se bave pitanjima od interesa za mlade, donosiocice odluka, medije, akademsku zajednicu i druge. Upravo ovakvo razumijevanje omladinskog sektora daje širinu programima djelovanja prema mladima koja se kreiraju na osnovi stručnog istraživanja, jasno definiranih potreba i problema, načinima rješavanja problema, ciljeva, rezultata, aktivnosti, vremenskog okvira provedbe, budžeta i odgovornih subjekata koji će provoditi programe. Programi djelovanje se kreiraju i usvajaju za različite oblasti od interesa za mlade.

Cjelokupan proces izrade i usvajanja strategije prema mladima treba biti proveden uz puno učešće mladih i njihovih predstavnika. Zakonom o mladima ovo su predstavnici vijeća mladih na svim nivoima vlasti, a u ovisnosti za koji nivo vlasti se usvaja strateški dokument. U kontekstu Federacije Bosne i Hercegovine predstavnici mladih su imenovani od strane Vijeća mladih Federacije BiH te su zastupljeni u svim koracima izrade dokumenta. Dodatno učešće mladih je planirano kroz različite formate sastanaka i događaja kroz koje će se pristupiti kako horizontalnim tako i vertikalnim konsultacijama s ciljem osiguranja učešća ne samo mladih i njihovih predstavnika već i institucija vlasti koje djeluju na kantonalnom, federalnom i državnom nivou.

Strateško djelovanje prema mladima u Bosni i Hercegovini

Na nivou BiH ne postoji zakonska regulativa za oblasti omladinskog organiziranja i mladih, s obzirom na to da su nadležnosti po pitanju mladih u većem dijelu ustavno na nižim nivoima vlasti, tako da na nivou Bosne i Hercegovine zasad ne postoji strateški dokument niti bilo koji drugi dokument kojim se definira institucionalna briga o mladima kao ni njihova prava i obaveze.

U Republici Srpskoj postoji strategija prema mladima, odnosno Omladinska politika Republike Srpske 2023-2027. Ovo je treći strateški dokument koji je kreiran i usvojen u Republici Srpskoj. Ranije su usvajani dokumenti za period 2010-2015. godine i 2016-2021. godine.

Federacija Bosne i Hercegovine do sada nije usvojila niti jedan strateški dokument. Strategije prema mladima trenutno se najviše izrađuju i usvajaju na nivou jedinica lokalne samouprave i kantona pa je do kraja 2023. godine usvojenu strategiju prema mladima imalo 13 općina i gradova i četiri kantona.

Metodologija izrade Strategije prema mladima Federacije Bosne i Hercegovine

U skladu sa zakonskim odredbama koje su u vezi s procesom izrade strategije prema mladima, Federalno ministarstvo kulture i sporta u saradnji sa Institutom za razvoj mladih je u 2021. i 2022. provodilo istraživanje o položaju i potrebama mladih u Federaciji Bosne i Hercegovine. Rezultati istraživanja i cjelokupna analiza položaja i potreba mladih FBiH predstavljeni su u dokumentu Analiza istraživanja položaja i potreba mladih Federacije Bosne i Hercegovine.

¹ Zakon o mladima Federacije Bosne i Hercegovine, Član 4, stav 7, Službene novine Federacije BiH, br. 36/10

Vlada Federacije BiH je u oktobru 2023. godine usvojila Odluku o pokretanju izrade strategije prema mladima Federacije BiH. Ovom Odlukom utvrđeno je da je Federalno ministarstvo kulture i sporta nosilac izrade dokumenta. U januaru 2024. godine imenovana je interesorna Radna grupa koja je održavala sastanke diskutirajući o postojećim mehanizmima brige o mladima na federalnom nivou kako bi identificirala trenutno stanje i opredijelila se za naredne korake u procesu izrade dokumenta. S ciljem efikasnog djelovanja Radna grupa je imenovala manje radne timove za svaku od pojedinačnih oblasti predstavljenih u dokumentu.

S ciljem boljeg razumijevanja položaja mladih i donošenja kvalitetnog dokumenta strategije za mlade u Radnu grupu su imenovani i predstavnici Vijeća mladih Federacije Bosne i Hercegovini čiju su predstavnici bili uključeni u rad svih timova.

Kada se govori o ključnim pitanjima mladih, Zakon o mladima (član 25) propisuje da strategija prema mladima obavezno sadrži programe djelovanja za mlade u pojedinim oblastima omladinskog sektora, a oblasti omladinskog sektora odnose se na sljedeća pitanja: *„formalno, neformalno i cjeloživotno obrazovanje; zapošljavanje, mjere protiv nezaposlenosti te omladinsko poduzetništvo; socijalna, zdravstvena i preventivna zaštita mladih te reproduktivno zdravlje mladih; stambeno zbrinjavanje mladih; rad sa mladima, jačanje i razvoj sposobnosti mladih i slobodno vrijeme mladih; aktivno učešće mladih u javnom životu, izgradnja civilnog društva i volonterstvo; mobilnost i saradnju među mladima; informiranje i savjetovanje mladih; stručni rad i usavršavanje u vezi sa radom s mladima; usavršavanje za rad u omladinskim udruženjima i prostorima za mlade; omladinski turizam, oporavak mladih i boravak u prirodi; aktivnosti mladih po pitanju kulture, sporta, estetike, etike, okoliša, duhovnosti, humanističkih vrijednosti, lične i društvene odgovornosti; rad sa mladima sa posebnim potrebama te druga pitanja od interesa za mlade i poboljšanje njihovih uvjeta života“.*

Imajući u vidu zakonom preporučena pitanja od značaja za mlade, predstavnici/e vladinog i nevladinog sektora zajedničkim radom na izradi Strategije definirali su sedam prioriternih oblasti kojima će Strategija prema mladima FBiH biti posvećena:

1. rad, zapošljavanje i preduzetništvo mladih;
2. obrazovanje i nauka mladih;
3. socijalna briga o mladima;
4. zdravstvena zaštita mladih;
5. sigurnost mladih;
6. kultura, sport i okoliš;
7. aktivizam, učešće, volontiranje, mobilnost, dijaspora, rad s mladima, informiranje i saradnja s nižim nivoima vlasti.

Pravni okvir u izradi strategije prema mladima

Primarni zakon kojim se uređuju pitanja od interesa za život, položaj i djelovanje mladih ljudi u Federaciji Bosne i Hercegovine jeste Zakon o mladima FBiH („Službene novine Federacije BiH“, broj 36/10.), usvojen 2010. godine. Usvajanjem ovog zakona mladi u Federaciji Bosne i Hercegovine dobili su zakonski okvir koji definira njihovu starosnu dob i brojne mehanizme rada s mladima, obavezao sve nivoe vlasti na brigu o mladima i za to im dao precizne načine djelovanja.

Također, Zakon je uredio oblast organiziranja mladih kroz omladinska udruženja i njihova predstavnička tijela, vijeća mladih, te obavezao sve nivoe vlasti u Federaciji na planiranje, izradu i provođenje strategija prema mladima.

Stoga se i kreiranje Strategije prema mladima Federacije BiH temelji na Zakonu o mladima FBiH, kojim se u članu 4. definira značenje pojma „strategija prema mladima“:

„Strategija prema mladima' jeste dokument institucija vlasti s programskim pristupom djelovanjima prema mladima što uključuje definirane probleme i potrebe mladih, strateške pravce djelovanja te ciljeve strategije i mjere za realizaciju ciljeva strategije.“

U nastavku, član 11. propisuje da *„svi nivoi vlasti u Federaciji imaju obaveze definiranja, usvajanja i provođenja strategija prema mladima.“*

Zakon daje i jasne upute za proces izrade Strategije prema mladima. Član 25. navodi kako se *„Strategija prema mladima definira se, usvaja i provodi na osnovu istraživanja o potrebama i problemima mladih“.*

O samom procesu usvajanja Strategije prema mladima u članu 6. se, između ostalog, navodi i sljedeće:

„Svi nivoi vlasti u Federaciji trebaju, u skladu sa svojim nadležnostima, održati javne rasprave i konsultacije uz učešće predstavnika/ca vijeća mladih u procesu usvajanja:

- određene sektorske politike prema mladima,*
- programa djelovanja za mlade,*
- strategije prema mladima,*
- dijelova budžeta koji se tiču pitanja mladih.“*

Kroz odredbe člana 17. Vlada Federacije Bosne i Hercegovine obavezala se da će svi njeni razvojni planovi, strategije i programi djelovanja, ako se dotiču oblasti omladinskog sektora, imati ugrađenu komponentu koja se odnosi na mlade.

Članom 21. propisano je kako će *„Federacija osigurati da jedno ministarstvo bude odgovorno za saradnju, koordinaciju zadataka u vezi sa mladima“,* te da će *„Federacija u nazivu ministarstva odgovornog za saradnju i koordinaciju zadataka u vezi mladih dodati riječi: 'i mladih'.“* Spomenuto *„ministarstvo bit će odgovorno za saradnju i koordinaciju zadataka sa drugim ministarstvima i nadležnim institucijama u Federaciji na istraživanju o potrebama i problemima mladih, kao i na definiranju i predlažanju Federalne strategije prema mladima“.*

Poštujući navedene odredbe Zakona o mladima FBiH, a na temelju Zakona o federalnim ministarstvima i drugim tijelima federalne uprave, Vlada Federacije Bosne i Hercegovine odredila je Federalno ministarstvo kulture i sporta kao primarno nadležno ministarstvo za pitanja mladih². U skladu s nadležnostima koje je dobilo ovim imenovanjem, Federalno ministarstvo kulture i sporta bilo je zaduženo i za koordinaciju procesa izrade Strategije prema mladima FBiH.

U kontekstu zakonskog okvira za izradu Strategije, važno je napomenuti i ulogu vijeća mladih. Prema članu 38, *„registrirano vijeće mladih ima obavezu djelovanja na jačanju uključenja mladih u društveni život zajednice i njihovom informiranju. Vijeće mladih ima pravo i obavezu da legitimno predstavlja i zastupa interese udruženja koja su ga osnovala na odgovarajućem nivou vlasti.“*

Vijeće mladih bit će direktno uključeno u proces izrade i provođenja strategija prema mladima na odgovarajućem nivou sa ciljem doprinošenja usvajanju i provođenju politike prema mladima i programa djelovanja za mlade“.

²„Službene novine Federacije BiH“, br. 58/02, 19/03, 38/05, 2/06, 8/06, 61/06, 52/09 i 48/11.

Naime, Zakon o mladima omogućuje udruživanje u nevladina predstavnička tijela, vijeća mladih, na sva tri nivoa vlasti u FBiH (općinski, kantonalni i federalni nivo), koja predstavljaju legitimnog i ravnopravnog sagovornika vlastima uvijek kada se odlučuje o pitanjima značajnim za mlade. Način formiranja vijeća mladih jeste sljedeći: omladinska udruženja koja su registrirana u skladu sa Zakonom u jednoj općini mogu formirati vijeće mladih općine. Vijeća mladih općina, iz više od 50 % općina jednog kantona, mogu formirati vijeće mladih kantona kao viši nivo na ljestvici predstavnštva, a vijeća kantona, iz više od 50 % kantona Federacije, mogu osnovati vijeće mladih FBiH, krovnu organizaciju mladih u Federaciji. Takav način organizacije uvelike doprinosi podizanju problema i potreba mladih od najnižeg ka najvišem nivou, čime se u dobrom dijelu izbjegava marginalizacija mladih iz manjih sredina i centralizacija institucionalnog predstavljanja. Iako, kasnije će se vidjeti da se od 2010. godine značajno promijenio omladinski sektor te da model formiranja vijeća mladih ne odgovara na potrebe mladih u ovom entitetu.

Vijeće mladih Federacije BiH je formirano u decembru 2015. godine te su u proces izrade strategije direktno uključena tri predstavnika Vijeća mladih, a indirektno još jedno. Ovi predstavnici su uključeni u rad Radne grupe.

Kako bi saradnja između vlasti i omladinskih organizacija bila bolja, a koordinacija učinkovitija, Vlada FBiH dužna je formirati međuresorno tijelo, savjet za mlade, čije će članstvo više od 50 % činiti predstavnici Vijeća mladih Federacije, a ostali dio predstavnici ministarstava koja se bave pitanjima u vezi s mladima. Glavni zadatak savjeta bit će usaglašavanje politike prema mladima u FBiH i nadzor nad provođenjem Zakona o mladima FBiH. Ovaj mehanizam do sada nije proveden te se očekuje da će nakon usvajanja strategije prema mladima resorno ministarstvo³ pokrenuti proces osnivanja savjeta za mlade. Zakonom se uspostavila konekcija između vlasti i mladih: mladi su dobili mehanizam da iskažu svoje potrebe, koje će biti realne jer će dolaziti s najnižih nivoa posredstvom legalnih i legitimnih predstavničkih tijela – vijeća mladih – a vlasti mehanizme kako na njih odgovoriti.

Na nivou kantona i Federacije, u skladu s ustavnim nadležnostima i zakonom, strategija iz stava 1. obavezno sadrži programe djelovanja za mlade u pojedinim oblastima omladinskog sektora.

Pored Zakona o mladima metodološki pristup strateškom planiranju u Federaciji Bosne i Hercegovine temelji se na Zakonu o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji Bosne i Hercegovine⁴, Uredbi o izradi strateških dokumenata u Federaciji Bosne i Hercegovine⁵ i Uredbi o trogodišnjem i godišnjem planiranju rada, monitoringu i izvještavanju u Federaciji BiH⁶ te Uredbi o evaluaciji strateških dokumenata u Federaciji Bosne i Hercegovine⁷

Glavni cilj donošenja navedenih zakonskih i podzakonskih akata je uspostavljanje koherentnog zakonodavnog i institucionalnog okvira razvojnog planiranja. Novouspostavljeni pravni okvir za donošenje strateških dokumenata nalaže da se prilikom izrade sektorskih strategija mora voditi računa o njihovom posebnom kvalitetu, što znači da sektorski strateški ciljevi moraju biti jasno definirani i koherentni s razvojnim ciljevima Bosne i Hercegovine, da moraju sadržavati akcioni plan s finansijskim i vremenskim okvirom provedbe i nosiocima aktivnosti, te da postoji dovoljna podrška ključnih institucija u provedbi strateških dokumenata. Osim toga, kako bi se prioriteti i ciljevi transformirali u provodive aktivnosti, strateški dokumenti na entitetskom, kantonalnom i lokalnim nivoima vlasti u Federaciji BiH moraju biti povezani i usklađeni u pogledu relevantnih finansijskih i budžetskih okvira.

³ Federalno ministarstvo kulture i sporta.

⁴ „Službene novine Federacije BiH“, broj: 32/17

⁵ „Službene novine Federacije BiH“, broj: 74/19

⁶ „Službene novine Federacije BiH“, broj: 74/19

⁷ „Službene novine Federacije BiH“, broj: 74/19, dostupno na <https://fbihvlada.gov.ba/bs/hronoloski-registar-uredbi-objavljenih-u-sluzbenim-novinama-fbih-u-2019-godini> (pristupljeno 23.05.2023).

Principi na kojima počiva strategija za mlade Federacije Bosne i Hercegovine

Dva su ključna principa kojima se vodi ovaj strateški dokument i odnose se na **uključivanje mladih u procese odlučivanja te kreiranje jednakih šansi za sve mlade u Federaciji Bosne i Hercegovine**. Ovi principi su zastupljeni u procesu planiranja Strategije, analize položaja i potreba mladih te uspostavljanja ciljeva, prioriteta i mjera za sve oblasti.

Pristup u kreiranju posebnih programa u okviru politike prema mladima kao ukupnog mehanizma djelovanja prema mladima posebno je važno istaći elemente koji prethodili prijedlozima u Strategiji:

zasnovane na pravima – osmišljene i implementirane unutar okvira zasnovanog na ljudskim pravima, u skladu s globalnim i regionalnim obavezama države;

uključive – osiguravaju jednake prilike za ostvarivanje punog životnog potencijala, uključujući uklanjanje prepreka inkluzivnosti, pogotovo za ranjive skupine, te omogućavaju građansko učestvovanje svim mladima;

participativne – kreirane, razvijane, primijenjene, nadzirane i procijenjene uz značajnu participaciju mladih i uz učestvovanje svih interesnih strana, na svim nivoima, i u ruralnoj i u urbanoj sredini i u svim kontekstima razvoja, uključujući okolnosti nakon sukoba i tokom tranzicije;

rodno osjetljive – potiču određene aktivnosti koje bi promovirale jednakost spolova, osigurale da mlade žene budu jednaki partneri mladim muškarcima i pozabavile se rodnim razlikama u svim okolnostima, od političkih do društveno-ekonomskih i kulturnih;

razumljive – da usvajaju cjelovit pristup razvoju mladih, kroz pojačanu saradnju među političkim sektorima, ministarstvima i drugim značajnim tijelima, i pružaju integrirani strateški okvir koji bi usmjerio zakone i mjere koje se tiču mladih;

zasnovane na znanju i u skladu s dokazima – razvijane i redovno održavane, zasnovane na skupu, analizi i raspodjeli kvantitativnih ili kvalitativnih informacija o trenutnoj situaciji, potrebama, izazovima i prilikama za mlade žene i muškarce u nekom datom kontekstu;

s potpunim sredstvima – da imaju prikladna, transparentna i namjenska sredstva za implementaciju, nadzor i evaluaciju i da maksimalno povećavaju raspoloživa sredstva kroz koordinaciju te da omogućavaju formiranja partnerstava između više interesnih strana i zajedničko vlasništvo;

odgovorne – u vlasništvu i pod rukovodstvom nacionalnih i lokalnih organizacija, redovno nadzirane i procjenjivane u odnosu na određene ciljeve i indikatore o razvoju mladih, uz aktivno učešće mladih.

Usaglašenost sa drugim strateškim dokumentima

Strategija za mlade FBiH do 2027. godine teži graditi pozitivno i prosperitetno okruženje u kojem su mladi aktivno uključeni u društveni i politički život a jednakim se šansama podržavaju u ostvarivanju prava i potencijala. Strategijom za mlade FBiH, kroz realizaciju pet strateških ciljeva i 17 prioriteta oblikovani su naponi kojima se unaprjeđuje položaj mladih u definiranim prioritetnim oblastima. Svi ciljevi strategije usklađeni su sa Strategijom razvoja FBiH i Globalnim ciljevima Agende UN-a za održivi razvoj, odnosno Okvirom saradnje i Okvirom za realizaciju ciljeva održivog razvoja u BiH.

Strategija za mlade FBiH do 2027. godine položaj mladih posmatra u dva nivoa a primarno se teži unaprjeđenju a) sferi humane bezbjednosti, kao baze i preduslova za b) sferu kvalitetnog življenja koji su ciklično povezani. Percepcija humane bezbjednosti praktično je povezana sa realnim sadržajima društvenog života u zajednici: ekonomskim i demografskim položajem, stanjem sigurnosti (realno stanje kriminaliteta u zajednici, efikasnost mehanizama društvene kontrole), kvalitetom usluga servisa, zaštitom osnovnih vrijednosti i ljudskih prava, stanjem zdravstvenog i vaspitno-obrazovnog sistema (stanje u značajnim institucijama lokalne zajednice i stepen participacije građana u njihovom radu), kulturnim (ponuda i dostupnost kulturnih sadržaja), političkim, i drugim procesima.

Sveobuhvatna, obzirom na oblasti kojima se bavi, strategija za mlade zahtijeva udruživanje različitih kapaciteta iz svih oblasti društvenog života kako bi se kreirali ishodi kojima se unaprjeđuje položaj i zadovoljavaju potrebe mladih.

Strategija za mlade FBiH usaglašena je prvenstveno sa Strategijom razvoja FBiH do 2027. godine, naročito sa prioritetima strateškog cilja 2 - *Prosperitetan i inkluzivan društveni razvoj* kojima se teže unaprijediti osnovne pretpostavke razvoja i sigurnosti društva kao što su zdravlje, socijalna uključenost, posvećenost i briga, funkcionalno obrazovanje te zapošljavanje a koji čine bazu humane sigurnosti za demografski razvoj i kvalitativno napredovanje društva općenito.

Kod usaglašenosti strategije za mlade FBiH do 2027.g. sa relevantnim strategijama međunarodnog nivoa, ističe se veza sa *Agendom Ujedinjenih naroda za održivi razvoj 2015-2030.* godine koja Globalnim ciljevima za održivi razvoj predstavlja osnovne oblasti unaprjeđenja svakog društva za postizanje boljih uslova života. 17 ciljeva je međusobno povezano a razvoj je neodvojiv od ravnoteže između socijalnog, ekonomskog i aspekta održivosti životne sredine. Ovaj plan će provoditi sve zemlje i sve zainteresirane strane, djelujući kroz partnerstvo zasnovano na saradnji. Značaj Agende za mlade u FBiH je što u širem prostoru postavlja unificirane ciljeve inkluzivnog razvoja i potencira stvaranje boljih prilika za mlade ljude u oblastima kao što su obrazovanje, zapošljavanje i učešće u javnom životu, postavlja standarde i preporuke za uključivanje mladih u procese donošenja odluka što mladima omogućava da izraze svoje potrebe i perspektive. Mnogi Ciljevi Agende, poput onih za sveopću dobrobit, obrazovanje i zapošljavanje potiču kreiranje politika fokusiranih na poboljšanje i stvaranje prilika za mlade. Implementacija ovih politika može dovesti do poboljšanih uslova za obrazovanje mladih u FBiH, kao i stvaranje novih radnih mjesta i programa obuke koji su prilagođeni njihovim potrebama. U BiH su *Agenda* i Ciljevi održivog razvoja prioritzirani *Okvirom saradnje za održivi razvoj vlasti u BiH i sistem UN-a do 2025. godine*,⁸ (Okvir saradnje) kojim su postavljeni strateški prioriteti koji usmjeravaju procese strateškog planiranja na nivou BiH, Republike Srpske, Federacije Bosne i Hercegovine i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine. Okvirom za realizaciju ciljeva održivog razvoja⁹ (Okvir za realizaciju) definisani su razvojni pravci po kojima će se realizovati Okvir saradnje i prema kojima će se druge strategije upravljati a kako bi ostvarile usklađenost sa Globalnim ciljevima za održivi razvoj. Ukratko, Agenda je značajna za mlade ljude u FBiH jer promoviše održiv razvoj, uključivanje u procese odlučivanja, poboljšanje obrazovanja i zapošljavanja, kao i zaštitu ljudskih prava. Implementacija ove agende može doprinijeti stvaranju boljih uslova za mlade ljude i ostvarenju njihovog punog potencijala.

Strateški cilj 1- „Podsticajan sistem obrazovanja i poslovni ambijent osiguravaju mladima uspješnu tranziciju iz sistema obrazovanja na tržište rada i dalji profesionalni razvoj“ odnosi se na razvoj ljudskog kapitala koji doprinosi prosperitetnom i inkluzivnom društvenom te ubrzanom ekonomskom razvoju. Ostvarenje ovog strateškog cilja treba imati ishode vidljive kroz mlade koji su kroz kvalitetnije obrazovanje stekli vještine i kompetencije potrebne za uspješno zapošljavanje na modernom, EU-orijentiranom tržištu rada, koji vjeruju u obrazovanje kao način koji vodi do zapošljavanja, smanjenu stopu nezaposlenosti mladih, smanjen odliv mozgova i jačanja indeksa humanog kapitala.

⁸ Okvir saradnje Bosne i Hercegovine i Ujedinjenih nacija za održivi razvoj Partnerstvo za održivi razvoj 2021-2025, dostupno na https://bosniahercegovina.un.org/sites/default/files/2021-08/Sustainable%20development_BHS_WEB_final.pdf , pristupljeno 15.4.2024.g.

⁹ Okvir za realizaciju ciljeva održivog razvoja u Bosni i Hercegovini, dostupno na <https://fzpr.gov.ba/files/Strategije/Okvir-za-realizaciju-Ciljeva-odrzivog-razvoja-u-BiH.pdf> , pristupljeno 15.4.2024.g.

Održivi, otporni i inkluzivni rast, što je prvi prioritet Okvira saradnje BiH za postizanje Globalnih ciljeva, zahtijeva snažnije aktivne mjere tržišta rada za povezivanje mladih, s dobrim poslovima u formalnoj ekonomiji, snažnije poticaje za ulaganja u inovacije i istraživanje i razvoj a poboljšani pristup i kvaliteta obrazovanja smatraju se presudnim za budući održivi razvoj. Ispunjenje ovog prioriteta svakako zahtijeva kvalitetno, dostupno i inkluzivno obrazovanje, što je prioritet broj dva Okvira saradnje. Okvir za realizaciju predstavlja ovo kao razvojni pravac *Pametnog rasta*. U Strategiji razvoja FBiH 2021-2027 ovaj prioritet i razvojni pravac su reflektovani kroz strateške ciljeve Prosperitetan inkluzivni društveni razvoj i Ubrzan ekonomski razvoj.

O pametnom, održivom, otpornom i inkluzivnom rastu i značaju ljudskog kapitala govori i *Pametna specijalizacija* (S3), što je pristup ekonomskom razvoju koji preporučuje Evropska unija a radi se o poticanju ekonomskog rasta putem ulaganja u istraživanje i razvoj, inovacije i ljudski kapital. Strateški okvir institucija Bosne i Hercegovine do 2030. godine, rezonuje S3 pristup a u situacionoj analizi demografskih karakteristika naglašava značaj trenda odljeva mozgova za ukupan ljudski kapital u Bosni i Hercegovini, što predstavlja ključnu prepreku za stavljanje ljudskog kapitala u funkciju održivog razvoja. U *Strategiji za Bosnu i Hercegovinu 2022-2027*¹⁰ Evropska banka za obnovu i razvoj navodi da je situacija na tržištu rada u BiH među najtežim u regionu, uključujući visoku stopu emigracije i slabu uključenost žena i mladih te se u reformskim oblastima koje su dogovorene sa vladom potencira fokusiranje na veće mogućnosti za mlade da bi se smanjila emigracija. Istraživanje o položaju i potrebama mladih u FBiH Instituta za razvoj mladih KULT, ukazalo je da 54,6% mladih spremno privremeno ili trajno napustiti BiH a kao razloge odlaska navode nedostatak perspektive, loš standard života, obrazovanje koje nije ukorak s vremenom i zahtjevima tržišta, nesigurnost društvenog napretka i ambijenta u kojem mogu graditi porodicu te retrogradne političke procese. Iz navedenog, jasno je da se za ostvarenje održivog razvoja za populaciju mladih mora promijeniti položaj i viđenje perspektive odnosno, mladima se mora obezbijediti prilika i okruženje za drugačiju percepciju humane bezbjednosti/sigurnosti.

Koncept humane bezbjednosti bavi se osnovnim pitanjem „Koliko je čovjek kao individua siguran i slobodan?“¹¹ te identifikacijom i zadovoljenjem baznih potreba članova društva za opstanak. Eksplicitnija tematizacija humane bezbjednosti¹² pokrenuta je 1990-ih godina tokom izrade UNDP-jevog Indeksa humanog razvoja (Human Development Index) gdje se koncept u značajnoj mjeri izjednačava s kvalitetom svakodnevnog života vežući se na pretpostavku da su zadovoljavanje ljudskih potreba i jačanje ličnog integriteta i blagostanja temeljni ciljevi društva.

Iako ekonomska sigurnost uveliko gradi osjećaj neovisnosti i slobode i utječe na percepciju humane bezbjednosti, uz „Kvalitetno, dostupno i inkluzivno obrazovanje, zdravstvo i socijalna zaštita“ zapravo čini jezgru humane bezbjednosti a ovaj razvojni pravac, postavljen Okvirom saradnje za održivi razvoj vlasti u BiH i sistem UN-a do 2025. godine promovira dva ključna i komplementarna ishoda. Prvi se odnosi na inkluzivnije i kvalitetnije obrazovanje, usmjereno na vještine 21. vijeka i zapošljivost, posebno mladih i ranjivih grupa. Drugi ishod je poboljšanje kvalitete i pristupačnosti zdravstvenih usluga i socijalne zaštite za sve osobe u Bosni i Hercegovini, a posebno ranjive grupe. Prema Indeksu humanog kapitala Svjetske banke dijete rođeno u BiH danas će dostići tek 62% svog proizvodnog potencijala kad odraste u odnosu na dijete rođeno u zemljama s najboljim obrazovanjem i zdravstvenom zaštitom.

Strateški cilj 2- Zdravo i sigurno okruženje koje jača egzistencijalnu sigurnost kod mladih te smanjuje njihovu ranjivost i izloženost rizičnim ponašanjima, i strateški cilj 3- Socijalna politika u Federaciji BiH promoviše međugeneracijsku solidarnost, obezbjeđuje ravnopravnost mladih i štiti ih od socijalne isključenosti ove strategije projektuju poboljšanja za institucionalnu brigu, investiranje u zaštitu socijalnog kapitala, prioritete za porast pozitivne percepcije humane bezbjednosti i porast indeksa humanog kapitala¹³

Ishodi ostvarenja ovih ciljeva trebaju biti vidljivi kroz povećanje broja mladih koji bez prepreka redovno njeguju zdravlje i zdrave životne navike, imaju poboljšane i pristupačne zdravstvene usluge, dostupne kvalitetne informacije i mehanizme zaštite i unaprjeđenja sigurnosti i mentalnog zdravlja te poboljšanu podršku i socijalnu brigu. Kao posebno značajan ishod očekuje se i smanjen broj mladih koji su žrtve i počinioci krivičnih djela. Ovakve ishode Agenda definiše u okviru razvojnog

¹⁰ EBRD Strategija za BiH 2022-2027, dostupno na <https://www.ebrd.com/bosnia-and-herzegovina-strategy-local-language.pdf>, pristupljeno 5.4.2024.g.

¹¹ Human Security: Concept and Measurement, Kanti Bajpai, 2020, dostupno na <https://www.scribd.com/doc/315486971/Bajpai-2000-Human-Security-Concept-and-Measurement>, pristupljeno 5.4.2024.g.

¹² METODOLOGIJA PROCENE PARAMETARA HUMANE BEZBEDNOSTI U LOKALNOJ ZAJEDNICI * Fakultet bezbednosti, Univerzitet u Beogradu, dostupno na <https://rhinosec.fb.bg.ac.rs/bitstream/handle/123456789/59/56.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

¹³ Izvor https://bosniaherzegovina.un.org/sites/default/files/2021-08/Sustainable%20development_BHS_WEB_final.pdf

cilja *Zdravlje i blagostanje*,¹⁴ a isti će doprinijeti postizanju prosperitetnog i inkluzivnog društvenog razvoja, što je strateški cilj Strategije razvoja FBiH. Strategija razvoja FBiH, posebno u okviru prioriteta za ublažavanje demografskog starenja stanovništva i poboljšanja položaja mladih te smanjenje socijalne isključenosti također detaljno obraća pažnju na kvalitet zdravlja, socijalnu uključenost, posvećenost i brigu o mladima.

Strateški cilj 4: *Pravni i institucionalni okvir osigurava razvoj kulture, sporta i okoliša u Federaciji BiH prepoznajući potrebe mladih*, je iskorak u naporima da se poveća razumijevanje značaja kvalitete života kroz doprinosi koji grade umjetnost, kultura, sport i kvalitetno provođenje slobodnog vremena u zdravom okruženju i na koji način ovi aspekti doprinose razvoju ljudskog kapitala šire zajednice.

Vladavina prava i efikasan institucionalni okvir, nužan su preduslovi za ostvarenje mira, pravde i efikasnog javnog sektora i uprave koja u fokusu imaju ljude i omogućavanje zadovoljenja njihovih prava i potreba¹⁵. Zdrava životna sredina i sportske navike svakako doprinose zdravlju mladih ali je za njihovu dobrobit značajan i utjecaj kulture i umjetnosti. preduvjet je zdravlju i sportu i u fokusu su pažnje za ostvarenje održivih lokalnih zajednica. U okviru Strateškog okvira institucija BiH do 2030. g. unaprjeđenje stanja okoliša jedan je od prioriteta održivog i pametnog ekonomskog razvoja, a Strategija razvoja FBiH ekološke mjere koristi za postignuće resursno efikasnog i održivog razvoja. Strategija razvoja FBiH, kao i Platforma pametne specijalizacije FBiH, značajno zastupljena u razvojnim prioritetima i mjerama, postavlja unaprjeđenje zaštite okoliša i prirodnih resursa kao prioriteta resursno efikasnog razvoja, dok je vladavina prava i unaprjeđenje institucionalnog okvira ključna za javnu upravu u službi građana. *Agenda održivog razvoja UN-a prikazuje zaštitu prirodnog i kulturno nasljeđa kao pretpostavke održivim lokalnim zajednicama ali razvojni koncept nije evidentiran*. Interesantno je da osim Strategije razvoja FBiH koja u prioritetu za poboljšanje položaja mladih u okviru strateškog cilja 2 planira mjeru „Unaprijediti uslov za razvoj i bavljenje sportom“, ni jedna druga strategija ili ranije pomenuti strateški dokument ne obrađuju razvoj kulture i sporta iako je Evropska komisija definirala prioritete od značaja za kreiranje politika u oblasti kulture na nivou EU i ključne teme za evropsku kulturnu saradnju¹⁶, te je u 2018 usvojena Nova evropska agenda za kulturu koja između ostaloga promišlja i evoluciju kulturnog sektora a fokusira se na doprinosi koji kultura unosi u društvo, ekonomiju ali i međunarodne odnose.

U ovom kontekst, ostvarenje i ishodi ovog strateškog cilja strategije za mlade do 2027 godine mogu biti iskorak u osnaživanje kulturnih i kreativnih sektora, jačanje sudjelovanja u kulturi i uloge kulture u društvu kao nečega što olakšava socijalnu koheziju. U ekonomskom smislu, veliki potencijal za mlade leži u promoviranju vještina kulturnog i kreativnog sektora koji uključuju digitalne, poduzetničke, tradicionalne i specijalne vještine kojima se moć kulture stavlja u funkciju unaprjeđenja dobrobiti. Bilo bi veliko postignuće uspostaviti pravni i institucionalni okvir koji promovira značaj sporta, umjetnosti, kulture i kreativnog mišljenja u obrazovanju i cjeloživotnom učenju i integriše podržavajuće ekosisteme kulturnih i kreativnih industrija u međusektorskoj saradnji.

Strateški cilj 5: *Mladi su podržani da budu aktivni, organizovani i uključeni u procese odlučivanja* u potpunosti je usaglašen sa prioritetom *Angažovanje građana i zajednice za socijalnu inkluziju* iz Okvira saradnje za održivi razvoj vlasti u BiH i sistem UN-a do 2025. godine koji se fokusira na mjere kojima se potiče mobilnost mladih, unaprjeđuje volonterizam i dijalog, učešće u odlučivanju, saradnja sa civilnim društvom, akademskom zajednicom, medijima koje bi rezultirale jačanjem zahtjeva za bolje institucionalno upravljanje i veću transparentnost i odgovornost javne uprave. Kako vidi iz prethodnog, poticati organizovanje i aktivnosti mladih kao društvenog kapitala i resursa te obezbijediti uključenost mladih u donošenje odluka ali i sve procese kreiranja i implementaciju mjera i aktivnosti nužno je da osigura da se institucionalno razvijaju odgovori na pitanja od značaja po mjeri mladih, odnosno usklađena sa njihovim prioritetima i kapacitetima. Ovaj strateški cilj strategije za mlade direktno odgovara na prioritet Strategije razvoja FBiH -Stavljanja javne uprave u službu građana.

I u konačnici, strategija za mlade Federacije BiH svim postavljenim strateškim ciljevima reflektira Ciljeve za mlade koji čine jedan od aneksa Strategije Evropske unije za mlade, i približava FBiH viziji evropskog društva koje odgovara na potrebe mladih. Kao i drugim mladima u Evropi, i mladi FBiH teže okruženju gdje građani, bez razlike po spolu i dobi imaju pristup informacijama i konstruktivnom dijalogu i učestvuju u demokratskim procesima odlučivanja. Mladi u FBiH teže kvalitetnom obrazovanju i tržištu rada koje je održivo i usmjereno na pametan razvoj i racionalno korištenje prirodnih resursa i ljudskog kapitala, a koje u fokusu ima i unaprjeđenje položaja ruralnih dijelova zemlje kroz osiguravanje uvjeta koji će omogućiti

¹⁴ SDG3-Zdravlje i blagostanje

¹⁵ Agenda UN-a, SDG 16- Mir, pravda i snažne institucije; Strategija razvoja FBiH –SC4-Efikasan transparentan i odgovoran javni sektor: 4.3- Unaprjeđenje vladavine prava/jačanje zaštite ljudskih prava; 4.2-Javna uprava u službi građana- jačanje sistema i koordinacije izrade, implementacije i izvještavanja o razvojnom politikama

¹⁶ <https://culture.ec.europa.eu/policies/strategic-framework-for-the-eus-cultural-policy> pristupljeno 16.4.2024.g.

mladima iz ruralnih sredina da ispune svoje pune potencijale. Mladi u FBiH svakako žele živjeti u inkluzivnom društvu koje visoko vrijednuje blagostanje i psihičko zdravlje građana, koje pruža prostor svim mladima da se organizuju, uključe i učestvuju u stvaranju mreže mladih ne samo regionalno nego i povezivanju sa drugim mladima na prostoru Evrope.

Strategija za mlade Federacije BiH bi mobilizovanjem aktera i instrumenata za provedbu prioriteta i definisanih mjera trebala doprinijeti ostvarivanju vizije mladih da žive pozitivnom i prosperitetno okruženje u kojem mladi ljudi ostvaruju svoja prava, zdravo odrastaju i podižani su da ostvaruju svoje obrazovne, poslovne, kulturne i sportske potencijale. Ovakvo okruženje je moguće ostvariti uključivanjem mladih u društveni i politički život, osiguravanjem jednakih šansi za sve mlade, sa ciljem uspostavljanja društva usmjerenog ka znanju, inovacijama i budućem prosperitetu, što je svakako veliki iskorak na putu ovog društva ka EU.

Usklađenost s drugim relevantnim dokumentima

Prioriteti Strategije za mlade FBIH	Strategija razvoja FBIH	Agenda UN 2030/Ciljevi održivog razvoja (SDG) -Okvir za realizaciju ciljeva održivog razvoja u Bosni i Hercegovini -Okvir saradnje Bosne i Hercegovine i UN-a za održivi razvoj/Partnerstvo za održivi razvoj 2021-2025	Pametna specijalizacija/ Platforma pametne specijalizacije FBIH	EU preporuke i Ekonomski i investicioni plan	Sektorske strategije“
<p>Prioritet 1.1. Uspostaviti sistem formalnog i neformalnog obrazovanja koji omogućava mladima sticanje znanja i vještina neophodnih za izlazak na tržište rada</p>	<p>P21 Unaprjeđivati obrazovni sistem (213, 214) P11 Povećavati digitaliziranost ekonomije P13 Podržavati razvoj poslovnog privatnog sektora P21 Unaprjeđivati obrazovni sistem(214) P24 Smanjivati neaktivnost i</p>	<p>4- Kvalitetno obrazovanje</p>	<p>Prioritet 3.2. Unaprijediti politike iz oblasti obrazovanja Prioritet 3.2. Unaprijediti politike iz oblasti obrazovanja</p>	<p>Oblast 9 i Oblast 10/Garancija za mlade Razvoj i zadržavanje ljudskog kapitala</p>	
<p>Prioritet 1.2. Uspostaviti pravni okvir koji uređuje prava i obaveze studenata, studentskih organizacija i obrazovnih institucija</p>	<p>P21 Unaprjeđivati obrazovni sistem P41Unapređivati vladavinu prava</p>	<p>4, 8, 16</p>	<p>Prioritet 1.2. Ojačati vladavinu prava, sigurnost i osnovna prava</p>	<p>Oblast 9 i Oblast 10/Garancija za mlade Razvoj i zadržavanje ljudskog kapitala</p>	
<p>Prioritet 1.3. Unaprijediti sistem institucionalne podrške za mlade pri zapošljavanju i osnivanju vlastitih biznisa</p>	<p>P13 Podržavati razvoj poslovnog privatnog sektora (131,133,134,135))</p>	<p>4,8,16</p>	<p>Strateški cilj 3. Društvo jednakih mogućnosti Prioritet 3.1. Unaprijediti politike iz oblasti socijalne zaštite i rada i zapošljavanja u BiH Prioritet 3.2. Unaprijediti politke iz oblasti obrazovanja</p>	<p>Oblast 9 i Oblast 10/Garancija za mlade Razvoj i zadržavanje ljudskog kapitala</p>	

<p>Prioritet 2.1. Mladi su podržani u usvajanju jačanju i promovisanju zdravih stavova, navika i ponašanja kojima se umanjuje ranjivost, nesigurnosti i izloženost riziku</p>	<p>P22 Poboljšavati ishode zdravstvenog sistema (222) P23 Ublažiti trend demografskog starenja stanovništva, poboljšati stabilnost porodica i položaj mladih (232,234) P24 Smanjivati neaktivnost i nezaposlenost, naročito dugoročnu</p>	<p>3,4,5,8</p>	<p>Strateški cilj 3. Društvo jednakih mogućnosti Prioritet 3.1. Unaprijediti politike iz oblasti socijalne zaštite i rada i zapošljavanja u BiH Prioritet 3.2. Unaprijediti politike iz oblasti obrazovanja Prioritet 3.3. Unaprijediti politike iz oblasti zdravstva</p>	<p>Oblast 10/Garancija za mlade Razvoj i zadržavanje ljudskog kapitala</p>	
<p>Prioritet 2.2. Unaprijediti model međusektorske saradnje u suzbijanju pojave rizičnih ponašanja kod mladih</p>	<p>P22 Poboljšavati ishode zdravstvenog sistema P23 Ublažiti trend demografskog starenja stanovništva, poboljšati stabilnost porodica i položaj mladih</p>	<p>3,4,5</p>	<p>Prioritet 3.2. Unaprijediti politike iz oblasti obrazovanja Prioritet 3.3. Unaprijediti politike iz oblasti zdravstva</p>	<p>Oblast 10/Garancija za mlade Razvoj i zadržavanje ljudskog kapitala</p>	
<p>Prioritet 2.3. Unaprijediti pravni okvir i provedbu zakona u oblasti sigurnosti mladih na internetu</p>	<p>P41 Unapređivati vladavinu prava</p>	<p>16</p>	<p>Prioritet 1.2. Ojačati vladavinu prava, sigurnost i osnovna prava</p>		
<p>Prioritet 2.4. Uspostavljati koncept humane sigurnosti među mladima</p>	<p>P 25 Smanjivati siromaštvo i socijalnu isključenost P24 Smanjivati neaktivnost i nezaposlenost, naročito dugoročnu</p>	<p>1, 3,4,5,8, 11,16</p>	<p>Prioritet 3.1. Unaprijediti politike iz oblasti socijalne zaštite i rada i zapošljavanja u BiH Prioritet 3.2. Unaprijediti politike iz oblasti obrazovanja Prioritet 3.3. Unaprijediti politike iz oblasti zdravstva</p>		
<p>Prioritet 3.1. Uspostaviti stambenu politiku za mlade u FBiH</p>	<p>P 25 Smanjivati siromaštvo i socijalnu isključenost</p>	<p>1; 8, 10/10, 11</p>			
<p>Prioritet 3.2. Uspostaviti mehanizme socijalne brige koji osiguravaju bolji položaj i kvalitetniji život socijalno osjetljivih kategorija</p>	<p>P 25 Smanjivati siromaštvo i socijalnu isključenost</p>	<p>1, 8,</p>	<p>Prioritet 3.1. Unaprijediti politike iz oblasti socijalne zaštite i rada i zapošljavanja u BiH Prioritet 3.2. Unaprijediti politike iz oblasti obrazovanja</p>		

Prioritet 3.3. Ublažiti uzroke koji dovode do napuštanja formalnog obrazovanja prije stjecanja diplome	P 25 Smanjivati siromaštvo i socijalnu isključenost	4,5,8	Prioritet 3.1. Unaprijediti politike iz oblasti socijalne zaštite i rada i zapošljavanja u BiH Prioritet 3.2. Unaprijediti politike iz oblasti obrazovanja		
Prioritet 4.1. Uspostaviti sistem mjerenja učinka (monitoringa i evaluacije) programa namijenjenih mladima	P41 Unaprjeđivati vladavinu prava	16	Prioritet 1.2. Ojačati vladavinu prava, sigurnost i osnovna prava		
Prioritet 4.2. Kreirati nove i unaprijediti postojeće prilike za mlade u oblasti sporta, kulture, okoliša i turizma	P31 Unaprjeđivati zaštitu i korištenje prirodnih resursa P35 Poticati razvoj ruralnih prostora	11,15	Prioritet 1.2. Ojačati vladavinu prava, sigurnost i osnovna prava Prioritet 2.3. Očuvati i unaprijediti stanje okoliša		
Prioritet 4.3. Uspostaviti i provoditi sistem uključivanja mladih u procese odlučivanja u oblasti kulture, sporta i okoliša	P41 Unaprjeđivati vladavinu prava	11,15,16	Prioritet 1.2. Ojačati vladavinu prava, sigurnost i osnovna prava Prioritet 2.3. Očuvati i unaprijediti stanje okoliša		
Prioritet 5.1. Osigurati neometano organizovanje mladih na teritoriji Federacije BiH i pružiti podršku razvoju	P41 Unaprjeđivati vladavinu prava	16	Prioritet 1.2. Ojačati vladavinu prava, sigurnost i osnovna prava		
Prioritet 5.2. Osigurati punu implementaciju Zakona o mladima i Zakona o volontiranju Federacije BiH	P41 Unaprjeđivati vladavinu prava	16	Prioritet 1.2. Ojačati vladavinu prava, sigurnost i osnovna prava		
Prioritet 5.3. Prepoznati prava i potrebe marginaliziranih skupina mladih kroz pravne propise i programe za mlade	P41 Unaprjeđivati vladavinu prava	4,5,8,16	Prioritet 1.2. Ojačati vladavinu prava, sigurnost i osnovna prava		
Prioritet 5.4. Uključiti mlade iz iseljeničtva u razvojne procese unutar Federacije BiH	P41 Unaprjeđivati vladavinu prava	10/10, 16	Prioritet 1.2. Ojačati vladavinu prava, sigurnost i osnovna prava		

Politike prema mladima u EU

Evropska unija od 2002. godine provodi ciljanu saradnju u kontekstu politika prema mladima EU-a, a na osnovu načela učešća i ravnopravnog pristupa mogućnostima. Ova saradnja je potakla političke i zakonodavne promjene u državama članicama, ali i značajno doprinijela izgradnji kapaciteta omladinskih organizacija. Do danas Evropska unija je predložila i usvojila dva strateška dokumenta za mlade:

1. EU Strategija prema mladima 2010-2018. (EU Youth Strategy 2010-2018),
2. EU Strategija prema mladima 2019-2027. (EU Youth Strategy 2019-2027).

U Rezoluciji¹⁷ Vijeća Evropske unije i predstavnika vlada država članica, a u okviru za evropsku saradnju u području mladih prepoznaje se da mladi:

- imaju posebnu ulogu u društvu i suočavaju se sa posebnim izazovima;
- trebaju Strategiju za mlade za razdoblje 2019–2027 god. EU-a;
- trebaju jasno definirane ciljeve za mlade.

Strategija prema mladima za razdoblje 2019–2027 EU-a predstavlja strateški dokument u kojem su sadržane smjernice svim učesnicima u oblasti mladih, što uključuje prvenstveno vlade država članica, određene agencije i institucije, te organizacije civilnog društva, regionalne i lokalne jedinice samouprave, ali i sve ostale koji se bave radom za mlade i s mladima, te one koji u svom radu obuhvataju na neki način oblast od interesa za mlade. Dokument sadrži važne smjernice i ciljeve koje nastoji ostvariti, te se prvenstveno oslanja na saradnju, zajedničku koordinaciju i sinergiju navedenih donosilaca i provodilaca odluka koje uključuju mlade. Strategija prema mladima EU-a promovira učešće mladih ljudi u demokratskom životu i treba se provoditi u državama članicama EU-a na osnovu 11 evropskih ciljeva za mlade. Organizacije civilnog društva kao direktna poveznica mladih s EU-om imaju veliku ulogu i odgovornost za provođenje i ostvarivanje ciljeva Strategije te je od ključne važnosti podrška koju učesnici mogu međusobno osigurati kako bi se 11 ciljeva Strategije provelo u skladu sa Strategijom.

Pored Strategije prema mladima EU-a, važno je spomenuti još dva dokumenta koja pružaju poticaj i daju prijedloge za unaprjeđenje okruženja u kojem mladi žive i djeluju. To su:

- Rezolucija o Strategiji omladinskog sektora Vijeća Evrope do 2030. god., usvojena u januaru 2020. godine, a koja pruža poticaj jačanju, priznavanju i daljem razvoju politika i praksi u području rada s mladima i predstavlja okvir unutar kojeg će se provoditi sljedećih pet dvogodišnjih programa Mladi za demokratiju. Strategija je zasnovana na osnovnim vrijednostima Vijeća Evrope: demokratiji, ljudskim pravima i vladavini zakona, te je dizajnirana da bude dovoljno općenita kako njene političke orijentacije ne bi brzo zastarjele. Istovremeno, Strategija pruža više informacija o omladinskom sektoru Vijeća Evrope, kao i o viziji, misiji, tematskim prioritetima i očekivanim ishodima Strategije;
- Evropska povelja o učešću mladih na lokalnom i regionalnom nivou je dokument koji sadrži preporuke mladim ljudima, omladinskim radnicima, organizacijama i lokalnim vlastima za promoviranje i poticanje lokalnog učešća mladih ljudi širom Evrope. Ovim dokumentom promoviraju se instrumenti za učešće mladih, i to: obuka mladih za učešće, informiranje, promoviranje učešća mladih putem informacijskih i komunikacijskih tehnologija, promoviranje

¹⁷ Rezolucija Vijeća Evropske unije i predstavnika vlada država članica koji su se sastali unutar Vijeća o okviru za evropsku saradnju u području mladih: strategija Evropske unije za mlade za razdoblje 2019–2027 (C 465-1, 2018.).

[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:42018Y1218\(01\)&from=ES#d1e32-18-1](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:42018Y1218(01)&from=ES#d1e32-18-1) (pristupljeno: 2. 2. 2022).

učesća mladih u medijima, poticanje mladih da se bave volonterskim radom i da posvećuju svoje vrijeme aktivnostima za razvoj zajednice, pružanje podrške projektima i inicijativama mladih, promoviranje omladinskih organizacija, učesće mladih ljudi u nevladinim organizacijama i političkim partijama.

Na nivou Evropske unije djeluje nekoliko organizacija koje su prepoznate kao krovne omladinske organizacije i koje u svoj rad uključuju omladinske organizacije ili organizacije za mlade iz država članica, ali i pod posebnim uvjetima organizacije koje dolaze iz država koje još uvijek nisu pristupile Evropskoj uniji. Na tom tragu možemo govoriti o Evropskom forumu mladih¹⁸ (European Youth Forum), koji broji preko 100 organizacija članica, uglavnom nacionalnih krovnih organizacija za mlade. Članice ovog foruma su i krovne organizacije za mlade iz regije zapadnog Balkana, a koje dolaze iz država koje nisu članice EU-a, kao što su Srbija i Sjeverna Makedonija. Bosna i Hercegovina nema svoje predstavnike u ovom predstavničkom tijelu mladih.

¹⁸ European Youth Forum, <https://www.youthforum.org/> (pristupljeno: 2. 1. 2023. g.).

2. STRATEŠKA PLATFORMA

2.1. Vizija razvoja institucionalne brige o mladima u Federaciji Bosne i Hercegovine

VIZIJA: Federacija Bosne i Hercegovine je pozitivno i prosperitetno okruženje u kojem mladi ljudi ostvaruju svoja prava, zdravo odrastaju i podržani su da ostvaruju svoje obrazovne, poslovne, kulturne i sportske potencijale. Ovakvo okruženje je bazirano na uključivanju mladih u društveni i politički život te osiguravanju jednakih šansi za sve mlade, a sve u funkciji uspostavljanja društva usmjerenog ka znanju, inovacijama i budućem prosperitetu.

Vlada Federacije BiH zajedno s resornim ministarstvom za pitanja mladih, Federalnim ministarstvom kulture i sporta, odlučna je u stvaranju boljih uvjeta za život mladih u Federaciji Bosne i Hercegovine. Jedan od koraka u toj nakani jeste kreiranje strategije prema mladima Federacije BiH, što predstavlja i jedan od najznačajnijih preduvjeta za uspostavljanje kvalitetne systemske brige o mladima koja odgovara na potrebe ove populacije.

Dokument Strategija za mlade 2024–2027 Federacije Bosne i Hercegovine sačinjen je s namjerom jasnog i sveobuhvatnog opredjeljenja federalnih vlasti u stvaranju neophodnih uvjeta za dugoročno poboljšanje položaja mladih te njihovu potpunu integraciju u društvenu zajednicu. Značaj ovog dokumenta još je i veći zbog toga što je riječ o prvoj strategiji prema mladima na nivou Federacije Bosne i Hercegovina kao i zbog toga što Bosna i Hercegovina nema državnu strategiju prema mladima.

Svjesna činjenice da mladi jesu istinski potencijal svakog društva, Vlada Federacije Bosne i Hercegovine ovim strateškim dokumentom iskazuje opredjeljenje da uloži maksimalne napore u koordinaciji svih federalnih struktura kako bi pružila podršku mladima u različitim oblastima društvenog života.

Donesena u skladu sa Zakonom o mladima FBiH, ova strategija je kreirana na participativan način i u duhu partnerskog odnosa predstavnika/ca vladinog i nevladinog sektora u kojem su glasovi mladih bili dominantni kreator strateških opredjeljenja.

Kao strateški dokument koji je uvjetovan vremenskim rokom od četiri godine, okvirom federalnih nadležnosti te precizno definiranim ciljevima i prioritetima, Strategija za mlade 2024–2027 morala je biti realno koncipirana. Iz tog razloga ona se ne bavi apsolutno svim problemima koje mladi evidentno imaju već objektivno odabranim problemima iz sedam oblasti prioritetnih za mlade ljude u FBiH, a to su: rad, zapošljavanje i preduzetništvo mladih; obrazovanje i nauka mladih; socijalna briga o mladima; zdravstvena zaštita mladih; sigurnost mladih; kultura, sport i okoliš te aktivizam (učesće, volontiranje i mobilnost) mladih. Iz svake od navedenih oblasti izdvojeno je četiri do sedam ključnih problema kojima je strategija posvećena. Dva su ključna principa kojima se vodi ovaj strateški dokument i odnose se na uključivanje mladih u procese odlučivanja te kreiranje jednakih šansi za sve mlade u Federaciji Bosne i Hercegovine. Ovi principi su zastupljeni u procesu planiranja ciljeva, prioriteta i mjera za sve oblasti.

Jasan zakonski okvir i kontekst u kojem se strategija razvila i u kojem će se provoditi, dobro definirani problemi bazirani na istraživanju položaja i potreba mladih u Federacije Bosne i Hercegovine, precizno definirani strateški ciljevi, prioriteti i indikatori te jasan plan za kreiranje mjera, načina provedbe strategije i podjele mjera i odgovornosti u skladu s nadležnostima pojedinih institucija, čine stabilnu strukturu dokumenta i realan put za ostvarenje strateških ciljeva.

2.2. Situaciona analiza

2.2.1. Obrazovanje i nauka

Obrazovanje gradi kompetencije, vještine i znanja za aktivno ispunjavanje vlastitih potencijala, učesće u izgradnji društva i konkurentnost na tržištu rada. U Federaciji Bosne i Hercegovine sistem formalnog obrazovanja ima podijeljenu nadležnost s kantonima, što u jednu ruku daje priliku za razvoj, a u drugu stvara izazove u kreiranju jednakih prilika za djecu i mlade. U

Federaciji Bosne i Hercegovine nadležnosti u obrazovanju određene su njenom odgovornošću za osiguranje prava na obrazovanje. Shodno tome i zakonskim odgovornostima u oblasti obrazovanja, Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke koordinira aktivnosti s kantonima.

Iako je sistem obrazovanja u Federaciji BiH kompleksan i decentraliziran, trebao bi svim učenicima osigurati jednake prilike za učenje i razvoj. U FBiH postoji 11 ministarstava koja su nadležna za pitanja obrazovanja (10 kantonalnih i jedno federalno). Jednako kao u drugim dijelovima BiH, neophodno je da obrazovni sistem FBiH preuzme obavezu izgradnje ljudskih kapaciteta, što će u konačnici rezultirati kvalitetnijim životom za cijelu FBiH.

Jednako kao i 2013. godine kada je provedeno istraživanje o stanju i potrebama mladih u Federaciji Bosne i Hercegovine¹⁹, mladi u 2021. ocjenjuju formalno obrazovanje kao neadekvatno i s nedovoljno praktične nastave. Reforma obrazovanja u Federaciji BiH ima mnoštvo izazova, a karakterističan je i problem segregacije u školama u javnosti poznat kao „dvije škole pod jednim krovom“. Broj ovakvih podijeljenih škola je 2018²⁰ bio 28, od čega su 23 osnovne i 5 srednjih škola. Pandemija koronavirusa pokazala je i dodatne izazove u organiziranju formalnog obrazovanja i u Federaciji BiH. Ovdje smo uspjeli vidjeti sve manjkavosti sistema koji uključuje značajno nizak nivo znanja korištenja novih tehnologija i alata. Iako je formalno obrazovanje osnovni način za stjecanje znanja, profesionalnih kvalifikacija i vještina, neformalno i informalno obrazovanje imaju veliki značaj i ulogu dopune formalnom obrazovanju, kako bi svaka osoba izgradila vještine za razvoj karijere i bila spremna na društveni angažman za razvoj zajednice.

Pravni i institucionalni okvir

Oblast obrazovanja je, shodno ustavnom uređenju u Bosni i Hercegovini, u isključivoj nadležnosti entiteta Republika Srpska, deset kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine. Svaka administrativna jedinica ima ministarstvo obrazovanja, zakone iz oblasti obrazovanja i budžet za obrazovanje. Pored toga, svaka jedinica zasebno utvrđuje obrazovnu i udžbeničku politiku.

Zakonski okvir koji regulira pitanje formalnog obrazovanja u Bosni i Hercegovini i Federaciji Bosne i Hercegovine čine:

- Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini²¹
- Okvirni zakon o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u Bosni i Hercegovini²² i
- Okvirni zakon o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini²³.

Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine propisano je da su kantoni administrativne jedinice nadležne za donošenje svojih zakonskih akata iz oblasti obrazovanja. Isključivu i nepodijeljenu nadležnost za obrazovanje imaju kantonalna ministarstva obrazovanja. Propisima u oblasti obrazovanja različito se reguliraju nadležnosti lokalnog nivoa u obrazovnom sektoru. To se odnosi na organiziranje obrazovnog procesa, održavanje školskih objekata, učešće u kreiranju dijela nastavnog plana i programa bitnog za lokalnu zajednicu, pa i finansiranje obrazovanja. Iako su nekim općinama date šire nadležnosti, zbog nedostatka finansijskih sredstava one se često i ne izvršavaju.

Zakon o mladima FBiH u smislu obrazovanja obuhvata i koncept cjeloživotnog učenja, u koje je uključeno formalno obrazovanje, neformalno obrazovanje (usavršavanje različitih vještina) i informalno obrazovanje (razmjena znanja u porodici, među prijateljima, samostalno informiranje i sl.).

Zakon o obrazovanju odraslih, koji još nije usvojen, trebao bi se detaljno baviti cjeloživotnim učenjem.

¹⁹ Na putu ka politici prema mladima FBiH, Analiza stanja i potreba mladih u Federaciji Bosne i Hercegovine 2013.,

<https://mladi.org/storage/2023/05/analiza-stanja-i-potreba-mladih-u-federaciji-bosne-i-hercegovine-2013.pdf>, pristupljeno 11.3.2024. u 11:42 sati.

²⁰ Dvije škole pod jednim krovom *Najvidljiviji primjer diskriminacije u oblasti obrazovanja u Bosni i Hercegovini*, OSCE BiH, 2018.

²¹ Sl. glasnik BiH, broj: 18/2003 i 88/2007 - dr. Zakon

²² Sl. glasnik BiH, broj: 63/08

²³ Sl. glasnik BiH, broj: 59/07, 59/09

Osim zakona o obrazovanju, važno je istaći i situaciju u oblasti pravnog okvira o zapošljavanju studenata, koja nije zakonski jasno definirana. Rad studenata tretiraju Zakon o radu Federacije BiH te Opći zakon o zadrugama.²⁴ Zakon o radu definira povremene i privremene poslove, ali ne konkretno i studentske poslove. S druge strane, Opći zakon o zadrugama definira način poslovanja zadruga, ali slično kao i zakon o radu, ne definira mnoga pitanja koja se tiču rada studentskih servisa.

Zakon o studentskom standardu, koji bi se trebao baviti ovim pitanjima, još nije donesen, a zanimljivo je da je ovaj zakon predviđen Bolonjskim procesom. Unsko-sanski kanton je prvi koji je usvojio zakon o studentskom standardu, a najviše se tiče definiranja načina rada i finansiranja studentskih udruženja te studentskih zadruga. U Kantonu Sarajevo je usvojen nacrt ovog zakona još 2018. godine, ali sam zakon nikada nije usvojen. Drugi kantoni nemaju aktivnosti po pitanju donošenja ovog zakona.

U FBiH postoji šest javnih i 19 privatnih univerziteta. Javni univerziteti su sačinjeni od fakulteta koji su nezavisni pravni subjekti. To nije slučaj jedino s Univerzitetom u Tuzli. Ukupno postoje 72 javna fakulteta u FBiH.

Nadležnost osnivanja osnovnih i srednjih škola dodijeljena je kantonu ili općini uz odobrenje ministarstva obrazovanja, a škole mogu osnovati i domaća i strana fizička i pravna lica. Svakako, potrebno im je odobrenje vlade ili ministarstva. Broj i lokaciju škola određuje Vlada.

Osim kantonalnih i federalnog ministarstva, u obrazovnom sistemu prisutni su i kantonalni pedagoški zavodi, kao i Zavod za školstvo u Mostaru i Pedagoški zavod u Bihaću, koji su na federalnom nivou. Ministarstva i pedagoški zavodi u FBiH nadležni su za 381 osnovnu i 201 srednju školu.

Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke je jedno od 11 ministarstava obrazovanja u FBiH, a ostala su kantonalna. Kako i obrazovanje prati strukturu države tako i državna Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje te Federalno ministarstvo obrazovanja imaju ograničen opseg djelovanja. Federalno ministarstvo obavlja ulogu koordinacije i praćenja odluka u oblasti obrazovanja na nivou kantona. Iako je uloga Federalnog ministarstva ograničena, ovo Ministarstvo provodi programe s ciljem osiguravanja boljih prilika za mlade u oblasti obrazovanja.

✓ **Fond za studentske zajmove FBiH i Fondacija za mobilnost studenata i nastavnika FBiH**

U okviru Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke bile su aktivne i dvije fondacije:

1. Fond za studentske zajmove FBiH i
2. Fondacija za mobilnost studenata i nastavnika FBiH.

Obje fondacije su prestale s radom a Ministarstvo je preuzelo ulogu provedbe programa iz domena rada ovih fondacija. Fond za studentske zajmove osnovan je 2006. godine, a osnovala ga je Vlada FBiH s ciljem poticanja osiguravanja sredstava, podrške i omogućavanja studiranja studentima na priznatim visokoškolskim ustanovama, odnosno univerzitetima u Federaciji BiH.²⁵ Ukupno je 210 studenata dobilo studentski zajam za akademsku 2019/20. godinu, od čega je najviše onih na fakultetima društvenih nauka. Studentski zajmovi su beskamatna namjenska sredstva za pokrivanje osnovnih troškova studiranja i predstavljaju osiguranje sredstava, podrške i omogućavanja studiranja studentima na priznatim visokoškolskim ustanovama, odnosno univerzitetima u Federaciji BiH. Ovaj Fond je prestao s radom 2020. godine, ali podrška mladima je nastavljena kroz rad Ministarstva i Sektora za visoko obrazovanje. Proteklih pet godina dodijeljeno je približno 2000 studentskih zajmova, a što je pokazatelj zainteresiranosti studentske populacije za ovim vidom podrške.

Fondacija za mobilnost studenata i nastavnika je osnovana s ciljem podrške realizaciji međunarodnih programa razmjene studenata i poticanja mobilnosti studenata i nastavnika. Fondacija je podržavala na osnovu javnog poziva učešće u sljedećim evropskim programima razmjene studenata:²⁶

1. CEEPUS (Srednjoevropski program za razmjenu studenata);

²⁴ „Reguliranje pitanja studentskog rada u Bosni i Hercegovini“, M. Čehajić-Čampara, Sarajevo, 2019.

²⁵ <http://www.zajam.ba/o-nama/> (posjećeno: 2. 2. 2021).

²⁶ <https://mobilnost.ba/bs/programi/> (posjećeno: 2. 2. 2021).

2. Erasmus+ (Program Evropske unije za obrazovanje, osposobljavanje, mlade i sport za period 2014–2020);
3. CMEPIUS (program saradnje u oblasti obrazovanja između Vlade Republike Slovenije i Vijeća ministara Bosne i Hercegovine);
4. EPAL (inicijativa Glavne uprave za obrazovanje, mlade, sport i kulturu Evropske komisije);
5. EURAXESS (Istraživači u pokretu su jedinstvena panevropska inicijativa osmišljena da podrži mobilne istraživače).

Fondacija je najviše bila aktivna u segmentu podrške (najčešće jednokratne) posjetama studentskih i profesionalnih događaja u inostranstvu. Ova Fondacija je prestala s radom 2022. godine te je Ministarstvo preuzelo poslove iz domena rada Fondacije i u 2023. godini osiguralo 46.977,00 KM za obavljanje studentske prakse.

✓ Podrška za studente u Federaciji BiH

Ministarstvo kroz svoj rad nudi nekoliko programa podrške za studente. Prvenstveno su to programi za najbolje studente, državljane BiH, koji studiraju na javnim visokoškolskim ustanovama u Federaciji BiH. U posljednjih pet godina kroz ovaj program je podržano 367 studenata i to:

- 2019. godine nagrađena 74 studenta po 1.300 KM, ukupno 96.200 KM,
- 2020. godine nagrađena 73 studenta po 1.700 KM, ukupno 124.100 KM,
- 2021. godine nagrađena 73 studenta po 2000 KM, ukupno 146.000 KM,
- 2022. godine nagrađena 73 studenta po 1.800 KM, ukupno 131.400 KM,
- 2023. godine nagrađena 74 studenta po 1.300 KM, ukupno 96.200 KM.

Kontinuitet u podršci studentima s invaliditetom, državljanima BiH koji imaju prebivalište na prostoru Federacije BiH i koji studiraju na javnim visokoškolskim ustanovama u BiH rezultirao je time da je u periodu od 2019. do 2023. godine podržano 177 studenata u ukupnom iznosu od 317.000,00 KM:

- 2019. godine nagrađena 43 studenta po 1.300 KM, ukupno 55.900 KM,
- 2020. godine nagrađeno 46 studenta po 1.800 KM, ukupno 82.800 KM,
- 2021. godine nagrađeno 37 studenta po 2000,00 KM, ukupno 74.000 KM,
- 2022. godine nagrađeno 27 studenta po 1.400 KM, ukupno 37.800 KM,
- 2023. godine nagrađeno 24 studenta po 1.215 KM, ukupno 29.160 KM.

Bilježi se kontinuiran pad planiranih i uloženi sredstava za podršku studentima s invaliditetom, a što nema vezu sa zainteresiranošću studenata. Sredstva za studente dodjeljuju se u skladu s Odlukom o programu utroška za tekuću godinu. Visina sredstava ovisi od raspoloživih budžetskih sredstava. Raspodjela sredstava vrši se iz transfera Prošireni studentski standard, nakon što se izmire sve obaveze za subvencioniranje smještaja i ishrane studenata. Sredstva koja ostanu nakon te raspodjele raspoređuju se za najbolje studente, studente s invaliditetom te studente romske nacionalnosti.

Značajan program podrške studentima je i onaj kojim se subvencionira smještaj i ishrane studenata iz manje razvijenih kantona. Iako kantonalna resorna ministarstva subvencioniraju smještaj i ishranu za studente iz svojih kantona ta podrška ne bude uvijek dovoljna te Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke dio obaveza izmiruje kroz Budžet Federacije BiH:

- 2019. godine izdvojeno za smještaj i ishranu studenata 795.333,00 KM,
- 2020. godine izdvojeno za smještaj i ishranu studenata 530.744,00 KM,
- 2021. godine izdvojeno za smještaj i ishranu studenata 573.726,00 KM,
- 2022. godine izdvojeno za smještaj i ishranu studenata 667.539,00 KM,
- 2023. godine izdvojeno za smještaj i ishranu studenata 765.000,00 KM.

U kontekstu podrške studentima, važno je istaći napore lokalnih samouprava, a gdje je Analiza Zakona o mladima FBiH²⁷ iz 2019. godine koju je sproveo Vijeće mladih Federacije BiH, pokazala da većina općina i gradova u Federaciji BiH izdvaja sredstva za stipendiranje učenika i studenata, čak njih 60. Neke od općina koje ne dodjeljuju stipendije učenicima ili studentima – dodjeljuju jednokratne pomoći za studente, a što se smatra kao napor zajednice da se obezbijede određena sredstva za studente. Svih deset kantona u Federaciji BiH izdvajaju sredstva za stipendije (samo studentima ili učenicima i studentima).

✓ **Podrška studentskim organizacijama**

Pored programa namijenjenih za studente, Ministarstvo ima i program podrške projektima studentskih organizacija. U Federaciji BiH nije definiran pravni okvir kroz koji se dešava studentsko organiziranje te ne postoji krovna studentska organizacija na nivou Federacije BiH. U periodu od 2019. do 2022. godine Ministarstvo je podržalo studentske projekte u ukupnom iznosu od 246.903,00 KM:

- 2019. godine izdvojeno 74.334 KM za projekte studentskih organizacija,
- 2020. godine izdvojeno 66.878 KM za projekte studentskih organizacija,
- 2021. godine izdvojeno 50.202. KM za projekte studentskih organizacija,
- 2022. godine izdvojeno 55.489 KM za projekte studentskih organizacija.

✓ **Podrška za učenike osnovnih i srednjih škola u Federaciji BiH**

U proteklim godinama Ministarstvo je pokrenulo i program podrške učenicima osnovnih i srednjih škola u FBiH. Ova podrška se ogleda kroz nagrade za najuspješnije učenike iz svih krajeva Federacije BiH:

- 2020. godine nagrađeno 27 učenika osnovnih škola po 750,00 KM;
 - 26 učenika srednjih škola po 650,00 KM, ukupno dodijeljeno 37.150,00 KM,
- 2021. godine nagrađeno 30 učenika osnovnih škola po 550,00 KM;
 - 30 učenika srednjih škola po 650,00 KM, ukupno dodijeljeno 36.000, 00 KM,
- 2022. godine nagrađeno 30 učenika osnovnih škola po 600,00 KM;
 - 29 učenika srednjih škola po 720,00 KM, ukupno dodijeljeno 38.880,00 KM,
- 2023. godine nagrađeno 30 učenika osnovnih škola po 900,00 KM;
 - 29 učenika srednjih škola po 1000,00 KM, ukupno dodijeljeno 56.000,00 KM.

✓ **Ostali programi i projekti**

Među programima podrške mladima u oblasti obrazovanja ističe se i program podrške za mlade istraživače i naučnike do 32. godine, a gdje je značajno istaknuti da su mlade naučnice ravnopravno zastupljene kao voditeljice naučno-istraživačkih i istraživačko-razvojnih projekata od značaja za Federaciju BiH.

Dodatno, Ministarstvo kroz svoj rad provodi i programe s fokusom na tržište rada:

- Kvaliteta studija I i II ciklus, povezivanje s tržištem rada,
- Podrška prekvalifikaciji i dokvalifikaciji odraslih s fokusom na nezaposlene žene,
- Programi koordinacije Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke s kantonalnim ministarstvima, a na čemu najviše radi Sektor za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje. Naziv programa je Podrška programima razvijanja funkcionalnih znanja i vještina djece predškolskog uzrasta i učenika javnih osnovnih i javnih srednjih škola.
- Projekat opremanja kabineta fizike, hemije ili biologije s ciljem poboljšanja kvaliteta izvođenja laboratorijskih vježbi i unaprjeđenja funkcionalnih znanja i vještina učenika iz fizike, hemije ili biologije,

²⁷ Analiza implementacije Zakona o mladima Federacije Bosne i Hercegovine za 2019. godinu, [Analiza-Zakona-o-mladima-FBiH_2019.](http://vijecemladih.ba) (vijecemladih.ba), pristupljeno 20.3.2024. u 14.34 sati.

- Projekat nabavke informatičke opreme radi razvoja digitalne kompetencije kod učenika, a prednost će se dati školama uključenim u aktivnosti koje se odnose na kodiranje i korištenje digitalnih tehnologija u obrazovanju, kao i aktivnosti koje se odnose na razvoj poduzetničke kompetencije.

Na navedene programe su se prijavile direktno Federalnom ministarstvu obrazovanja i nauke određene odgojno-obrazovne ustanove sa teritorije Federacije BiH, a zbog kriterija programa prema kojima će se raspodjela sredstava ovog programa izvršiti na osnovu prijedloga prioriteta kantonalnih ministarstava nadležnih za oblast obrazovanja u Federaciji Bosne i Hercegovine. Dakle, kantonalna ministarstva nadležna za oblast obrazovanja su dužna Federalnom ministarstvu obrazovanja i nauke predložiti do tri projekta odgojno-obrazovnih ustanova s područja svog kantona iz više općina.

✓ **Neformalno obrazovanje u Federaciji BiH**

Prilike za mlade u oblasti neformalnog obrazovanja uglavnom nude udruženja (omladinska ili ona koja rade s mladima), a troškovi ovih programa se većinski finansiraju kroz sredstva ambasada i međunarodnih organizacija koje djeluju na području BiH. Pored njih, finansijsku podršku neformalnom obrazovanju pruža i nekolicina domaćih udruženja poput Instituta za razvoj mladih KULT, Centra za promociju civilnog društva, Fondacije Mozaik i drugih, a koji kroz svoje programe podržavaju rad omladinskih organizacija i ulažu sredstva i napore za kreiranja programa neformalnog obrazovanja.

U decembru 2015. godine formirano je Vijeće mladih Federacije BiH. Kako se ističe, jedan od prioriteta Vijeća mladih je osigurati bolju podršku sistemu neformalnog obrazovanja te uspostavljanje Savjeta za mlade, koji bi trebao biti radno tijelo Vlade FBiH, a čiji je glavni zadatak koordinacija i usaglašavanje politika prema mladima i vršenje nadzora nad implementacijom Zakona o mladima. Vijeće mladih provodi nekoliko značajnih programa koji za cilj imaju unaprjeđenje znanja kod mladih:

- kroz Akademiju omladinske politike (programska aktivnost Vijeća mladih), Vijeće mladih FBiH gradi kapacitete mladih za kreiranje inovativnih rješenja za različite probleme s kojima se susreću u svojim lokalnim zajednicama u različitim sektorima. Bilo da se radi o okolišu, poljoprivredi, zagovaranju mladih itd. mlade ljude pripremaju specijalizirani mentori da formuliraju inovativna rješenja i usmjere različite potrebe u svojim općinama. Na ovaj način mladi se upoznaju s različitim razinama kreiranja politika, lancem razvoja politika i aktivizmom zajednice na lokalnoj razini.

Dugoročne obuke kao primjer pozitivne prakse u Federaciji BiH predstavljaju:

- Uči, misli i djeluj (UMiD) (omladinski lideri, političari/ke, stručni/e saradnici/ce za rad s mladima...) - Institut za razvoj mladih KULT,
- Ljetna škola političkog aktivizma - Revolt Tuzla (dijelom sufinansirana uz podršku Grada),
- Digitalna akademija za menadžere/ice društvenih mreža - CATBiH/ORC Tuzla,
- SHL Akademija za mlade lidere u civilnom sektoru ; Move On & Power Up masovni kursevi,
- Soft Skills akademija EESTEC i Plus ultra škola programiranja.

✓ **Tematska sjednica Komisije za pitanja mladih Federacije BiH i odluke Parlamenta Federacije BiH**

U Parlamentu Federacije BiH je 24. maja 2022. godine, održana tematska sjednica Komisije za pitanja mladih Predstavničkog doma Parlamenta Federacije BiH "Do boljih prilika za mlade u Federaciji BiH" uz podršku Instituta za razvoj mladih KULT, Westminster fondacije za demokratiju i Vijeća mladih FBiH. Tokom sjednice, govorilo se o položaju i potreba mladih FBiH, troškovima emigracije mladih iz BiH, zdravstvenoj i socijalnoj brizi mladih, te radu, zapošljavanju, samozapošljavanju i preduzetništvu mladih. Tematska sjednica iznjedrila je set od 63 Zaključka i preporuke kasnije usvojene u oba doma Parlamenta Federacije BiH. Sjednici je prisustvovao veliki broj predstavnika vladinog sektora, kao i predstavnici omladinskih udruženja iz cijele BiH. Po završetku sjednice, usvojen je set zaključaka i preporuka iz oblasti obrazovanja i nauke, a kako slijedi:

- Zadužuje se Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke da zajedno sa Federalnim ministarstvom zdravstva pristupe izradi plana sistematskih pregleda i redovnih zdravstvenih pregleda u sistemu formalnog obrazovanja.
- Zadužuju se Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke i Federalno ministarstvo zdravstva da izrade programe edukacije o zdravlju, samopregledu i redovitoj kontroli.
- Zadužuje se Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke da izradi zajedničke smjernice za razvoj karijerne orijentacije i savjetovanja učenika u formalnom obrazovanju FBiH koje će uključivati kontinuirano promovisanje zapošljavanja, obrazovanje i obuke prilagođene promjenjivom ekonomskom okruženju.
- Zadužuje se Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke da planira i izdvoji sredstva za reaktiviranje Fonda za studentske zajmove Federacije BiH i aktivno promovira funkciju i ulogu Fonda.
- Zadužuje se Vlada Federacije BiH da kroz izmjene i dopune Zakona o mladima Federacije BiH definira termine: omladinski rad, omladinski radnik/ca, omladinski centar, omladinski klub, neformalno obrazovanje, digitalni rad s mladima, inkluzija te uvede sistem vođenja spiskova omladinskih organizacija na nivou kantona u Federaciji BiH.

Iz analize o položaju i potrebama mladih

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku (FZS), na području FBiH nalazi se ukupno 1.337 obrazovnih institucija u kategoriji osnovnog, srednjeg i visokog obrazovanja. Na osnovu podataka dostupnih od obrazovnih institucija primjetan je pad broja učenika/studenata u svim navedenim kategorijama obrazovanja posljednjih godina.

✓ Srednjoškolsko obrazovanje

Na teritoriji FBiH, prema posljednjim dostupnim podacima, postoji 212 srednjih škola. Broj upisanih učenika u sve razrede srednjih škola u školskoj 2022/2023. iznosio je 70.325. Negativan trend broja upisanih srednjoškolaca je vrlo izražen kada se gleda period od akademske 2016/2017. g. Broj osoba koje su završile srednju školu u posljednje dvije godine je u padu.

✓ Visoko obrazovanje

Visoko obrazovanje također bilježi pad u posljednjem petogodištu kada su u pitanju statistički parametri. Broj visokoškolskih ustanova je sa 92, koliko ih je bilo 2019. godine, opao na 22 akreditirane u 2020. godini. Broj državnih univerziteta u FBiH je šest. Ukupan broj studenata je u padu za oko 13.000 u odnosu na pet godina ranije. Broj diplomiranih studenata također bilježi konstantan pad.

Državni univerziteti u FBiH su:

- Univerzitet u Sarajevu;
- Univerzitet u Bihaću;
- Univerzitet u Zenici;
- Univerzitet u Tuzli;
- Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru;
- Sveučilište u Mostaru.

✓ Nastavak školovanja

Prema kriterijima Evropske unije, mladi u dobi između 18 i 24 godine koji su najviše završili srednju trogodišnju školu i nisu nastavili dalje obrazovanje posmatraju se kao grupa mladih koja prerano napušta obrazovni sistem.

Udio mladih koji nakon posljednjeg završenog stepena obrazovanja nisu nastavili dalje školovanje je 36,5%, dok mladih koji su upisali neku školu ili studij na višem nivou obrazovanja ima 59%. Od ukupnog broja mladih koji su nastavili dalje školovanje u nekoj školi ili na višem nivou, njih 10,1% je prekinulo ili nije završilo navedeno školovanje. Važno je spomenuti podatak da od ukupnog broja osoba koje su upisale dalje obrazovanje dominiraju žene sa 51,2% u odnosu na muškarce sa 48,8%.

Razlozi nenastavljanja daljeg školovanja ili prekida trenutnog školovanja navedeni su u Tabeli. Među razlozima prekida ili odustajanja od daljeg školovanja naročito se ističe to da mlade osobe ne vide perspektivu u daljem obrazovanju (13,1%) i da su mladi našli stalno zaposlenje (12,7%).

Udio mladih koji ne vide perspektivu u daljem obrazovanju i mladih koji su našli zaposlenje niži je u odnosu na podatke iz 2013. godine. Pored dva navedena dominantna razloga prekida školovanja 2021. i 2013. godine, ističu se i finansijski razlozi, koji su u prethodnom istraživanju bili procentualno najizraženiji.

Ovo je pozitivan podatak koji govori o tome da finansijski razlozi, iako jesu izraženi i 2021. g., nisu toliko presudni za prekid školovanja kao što su to bili 2013. godine.

Tabela 1. Razlog prekida obrazovanja

	2013.	2021.
Zbog obaveza u vezi s poljoprivrednim poslovima kod kuće	7%	0,5%
Zbog obaveza u domaćinstvu (kućanski poslovi)	5%	1,6%
Pronašao sam stalno zaposlenje	27%	12,7%
Nisam vidio perspektivu u daljem obrazovanju	25%	13,1%
Zbog finansijskih razloga	34%	8,6%
Završio sam magisterij/doktorat i smatram da mi je to dovoljno	-	3,5%

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

2.2.2. Rad, zapošljavanje i preduzetništvo

Evidentno je kako nezaposlenost mladih predstavlja ozbiljan problem već duži niz godina. Nezaposlena radna snaga te radna snaga koja je uslijed nezaposlenosti napustila zemlju uzrokuje nemjerljive štete. Pitanje nezaposlenosti mladih u FBiH značajno je za sve nivoe vlasti, te su kreirani različiti programi koji nastoje podržati zapošljivost mladih.

Prema informacijama Federalnog zavoda za zapošljavanje 2023. godine, nakon dužeg perioda zaustavljen je trend rasta broja zaposlenih osoba u Federaciji Bosne i Hercegovine iz prethodnih godina. Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, u Federaciji Bosne i Hercegovine 2020. godine prosječno su bila zaposlena 520.162 radnika, što je u odnosu na prosjek 2019. godine (531.483) manje za 11.321 radnika ili 2,1%. Smanjenje indeksa broja zaposlenih 2020. u odnosu na 2019. godinu u najvećem omjeru zabilježeno je u sljedećim djelatnostima: hotelijerstvo i ugostiteljstvo (-10,7%), umjetnost, zabava i rekreacija (-7,3%), prerađivačka industrija i vađenje ruda i kamena (-4,4%), poslovanje nekretninama (-4,1%), te trgovina (-3,4%). U djelatnosti hotelijerstvo i ugostiteljstvo u aprilu 2020. godine smanjenje broja zaposlenih je iznosilo čak 25%, što znači da je svaki četvrti radnik u ugostiteljstvu tada ostao bez posla.

Najveći indeks rasta broja zaposlenih 2020. godine (u odnosu na 2019. godinu) zabilježen je u sljedećim djelatnostima: informacije i komunikacije (4,6%), administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti (3,3%), zdravstvo i socijalna zaštita (2,1%) i građevinarstvo 1,4%.

Prema informacijama Zavoda 2019. godine, najbrojnije među registriranim nezaposlenim osobama bile su osobe dobi između 30 i 49 godina (43%), zatim stariji od 50 godina (31%), te mladi do 30 godina (26%).

Istraživanje Federalnog zavoda za zapošljavanje iz 2021. govori o spremnosti poslodavaca da u 2021. godini zaposle nezaposlenu osobu iz neke od teže zapošljivih kategorija, uz mogućnost izbora više kategorija. Najveći broj je iskazao spremnost za zapošljavanje mladih bez radnog iskustva (22%).

Pravni i institucionalni okvir

Oblasti rada, zapošljavanja i samozapošljavanja u Bosni i Hercegovini uređene su zakonima o radu koji se primjenjuju u Bosni i Hercegovini i predstavljaju temeljne propise za navedene oblasti. Ustav Federacije Bosne i Hercegovine predviđa da su federalna vlast i kantoni nadležni za socijalnu politiku, te, u skladu s tim, Federacija Bosne i Hercegovine i kantoni imaju zajedničku nadležnost u oblasti radnih odnosa i zapošljavanja, pa se određena pitanja iz te oblasti mogu urediti propisima kantona.

Pitanja rada i zapošljavanja na nivou Federacije Bosne i Hercegovine regulira Zakon o radu Federacije Bosne i Hercegovine, koji je u proteklim godinama često bio u fokusu javnosti zbog određenih izmjena. Međutim, ove izmjene nisu se direktno ticale pitanja zapošljavanja mladih. Zakon o radu Federacije Bosne i Hercegovine²⁸ regulira oblast rada i radnih odnosa, dok oblast zapošljavanja uređuje Zakon o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba Federacije BiH²⁹. Zakonom o radu Federacije BiH utvrđuju se osnovni pojmovi i principi te definiraju najznačajnija pitanja iz oblasti radnog zakonodavstva, poput zaključivanja ugovora o radu, radnog vremena, plate, prestanka ugovora o radu i ostvarivanja prava i obaveza iz radnog odnosa. Zakonom o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba u Federaciji BiH uređena su prava i obaveze Federacije BiH u utvrđivanju i provođenju ukupnih mjera kojima se pospješuju i unaprjeđuju uvjeti za zapošljavanje, osnovni principi u posredovanju za zapošljavanje, materijalna i socijalna sigurnost nezaposlenih osoba za vrijeme privremene nezaposlenosti, finansiranje ukupne djelatnosti zapošljavanja i druga pitanja, poštujući nadležnosti kantona i njihove različitosti.

Na osnovu Zakona o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba, posrednici u zapošljavanju mogu biti javni zavodi za zapošljavanje (Federalni zavod za zapošljavanje i kantonalne službe zapošljavanja) te privatne agencije. Na lokalnom nivou predstavništva zavoda za zapošljavanje su biroi, koji direktno komuniciraju s nezaposlenim osobama.

Ostali važni zakoni, podzakonski i drugi propisi koji neposredno utiču na oblast zapošljavanja a tiču se mladih jesu:

- Zakon o zdravstvenom osiguranju³⁰,
- Zakon o mladima³¹,
- Zakon o volontiranju u Federaciji BiH³²,
- Pravilnik o evidencijama u oblasti zapošljavanja³³.

Odgovornost za zapošljavanje u FBiH dijele Vlada FBiH i kantoni. Nadležne institucije u ovoj oblasti na nivou FBiH su Ministarstvo rada i socijalne politike, Federalni zavod za zapošljavanje i Inspeksijska služba. U ovom segmentu djelovanja aktivno je i Federalno ministarstvo razvoja, preduzetništva i obrta, najviše kroz poticaje za određene privredne sektore.

Odjel za rad i zapošljavanje i Jedinica za implementaciju projekata društveno-ekonomske pomoći, obuku i ponovno zapošljavanje su glavni organi u ovom domenu u Ministarstvu rada i socijalne politike FBiH.

Federalni zavod za zapošljavanje, slično kao i u drugim domenama, ima zadatak da koordinira, harmonizira i vodi evidenciju situacije na tržištu rada i nezaposlenosti u FBiH. Kantoni imaju veću ulogu u zapošljavanju, kao i u finansiranju – 70% budžeta za zavode za zapošljavanje pripada kantonalnim, a 30% federalnom izvoru finansiranja. Kantonalne vlade imaju svoja ministarstva za pitanja rada, kao i agencije za rad i zapošljavanje, a neki i veću mrežu službi za zapošljavanje.

Kantonalne službe za zapošljavanje su zadužene za evidentiranje nezaposlenih osoba, prikupljanje podataka, posredovanje u zapošljavanju, implementaciju mjera aktivnog traženja posla i pružanje socijalne pomoći nezaposlenim osobama. Također, dužne su da izvještavaju Federalni zavod za zapošljavanje.

²⁸ „Službene novine Federacije BiH“, broj: 26/16, 89/18 i 44/2022

²⁹ „Službene novine Federacije BiH“, broj: 41/01, 22/05 i 10/08

³⁰ „Službene novine Federacije BiH“, br. 30/97, 7/02, 70/08, 48/11, 20/14, 36/18 i 61/22

³¹ „Službene novine Federacije BiH“, broj 36/10

³² „Službene novine Federacije BiH“, br. 110/12

³³ „Službene novine Federacije BiH“, br. 84/18

Iako postoje određeni projekti koji se provode u saradnji s drugim agencijama i institucijama, domaćim i stranim, agencije za zapošljavanje, posebno federalna, nemaju dovoljno kapaciteta da se bave zapošljavanjem mladih. Njihova raširena uloga ih najčešće čini servisom za pružanje socijalne pomoći i beneficija za nezaposlene.

✓ Okvir javnih politika

Uz pitanja migracija mladih, zapošljavanje mladih je jedan od prioritetnih predmeta javnog diskursa, niza programa i projekata različitih institucija vlasti u FBiH, ali i nevladinog sektora. Brojni su projekti i aktivnosti koji se provode u cilju veće zapošljivosti mladih.

Međutim, sve se to čini nedovoljnim jer je dvije trećine mladih nezaposleno već duži vremenski period te nezaposlenost mladih premašuje okvire prolazne krize. Druge zemlje, posebno bogatije, imaju znatno veći udio mladih među zaposlenima.

Razlog izostanka rezultata mnogih inicijativa i nastojanja iz međunarodnih agencija i institucija vjerovatno leži u odsustvu prepoznavanja nezaposlenosti mladih kao problema koji zahtijeva prioritarno rješavanje među domaćim institucijama.

Problem zapošljivosti mladih prepoznat je i kao gorući izazov kroz novousvojenu Strategiju zapošljavanja Federacije BiH 2023-2030. gdje je istaknuto da mladi spadaju u teško zapošljivu kategoriju u društvu (pored niskokvalificiranih osoba, žena i Roma). Naime, većina mladih ljudi suočava se sa problemima u tranziciji iz obrazovanja ka tržištu rada koji su uzrokovani nedovoljnom usklađenošću rezultata obrazovanja i zahtjeva na tržištu rada. Posmatrajući referentni period vidljivo je da svaka četvrta mlada osoba nije zaposlena niti je u procesu obrazovanja ili obuke (NEET).

Posebno je izazovan prelazak mladih iz školovanja na rad koji traje dugo i ima dugoročne posljedice. U prosjeku, potrebno je oko osam mjeseci da učenik koji je završio obrazovanje u BiH nađe bilo kakav posao, a prelazak na zadovoljavajući posao traje do tri godine. Raspoloživi podaci za zemlju pokazuju da nezaposlenost u mlađoj dobi povećava vjerovatnoću da će osoba kasnije imati periode nezaposlenosti za 30% i imati manju platu za 10%.³⁴

Ono što je evidentno na osnovu Strategije zapošljavanja, postavljenih ciljeva i ishoda jeste da brži ekonomski rast zahtijeva razvoj novih tehnologija, prepoznavanje digitalne ekonomije, modernih tehnoloških zanimanja kao što su informaciono-tehničke usluge koje su posebno atraktivne mladim ljudima. Na tom tragu, Strategija zapošljavanja Federacije prepoznaje mlade i kroz definirane ishode gdje je direktan naglasak stavljen na sljedeće:

- Kvaliteta ishoda obrazovanja i osposobljavanja je povećana s ciljem da se odgovori na zahtjeve tržišta rada;
- Sistem osposobljavanja odraslih je osnažen i doprinosi unaprjeđenju usklađenosti vještina i kvalifikacija radne snage;
- Usluge razvoja karijere unaprijeđene su tako da pojedincu pomažu da se kreće kroz promjenjivo tržište rada;
- Koncept, pružanje, praćenje i evaluacija usluga zapošljavanja i aktivnih programa tržišta rada unaprijeđeni su i olakšavaju tranziciju na rad.

Pored navedenih ishoda, mladi su indirektno uključeni i u ostala strateška opredjeljenja u smislu uspostavljanja boljeg sistema praćenja, jačanja kapaciteta institucija u oblasti zapošljavanja i druge.

✓ Aktivnosti Federalnog zavoda za zapošljavanje

Federalni zavod za zapošljavanje u saradnji s kantonalnim službama za zapošljavanje na godišnjem nivou provodi programe sufinansiranja zapošljavanja, samozapošljavanja i obuke, a kako bi se smanjila nezaposlenost. U posljednjih petnaest godina, unutar postojećih programa sufinansiranja, provode se i mjere koje su isključivo orijentirane na mlade osobe do 30, odnosno 35 godina starosti. U okviru programa sufinansiranja zapošljavanja provode se mjere Prvo radno iskustvo za mlade dobi do 30 godina/pripravnik i Mladi s iskustvom/radnim stažom, do 35 godina.

Cilj mjere sufinansiranja zapošljavanja Prvo radno iskustvo za mlade nezaposlene osobe dobi do 30 godina je da se što većem broju mladih ove dobi omogući osposobljavanje za rad u struci i stjecanje prvog radnog iskustva u zvanju za koje su se školovali,

³⁴ Strategija zapošljavanja FBiH 2023-2030, Sarajevo 2023.

kroz zasnivanje radnog odnosa. Na taj način se poboljšava njihova konkurentnost i integracija na tržištu rada. U ovoj mjeri ne mogu sudjelovati osobe koje su stekle radno iskustvo u potrebnom ili kraćem vremenskom periodu u struci/zvanju za koje su se školovale.

Obzirom da je tokom implementacije ove vrste programa uočeno da veliki broj mladih ima iskustvo u struci, ali nedovoljno, od 2020. godine se provodi mjera za ovu kategoriju nezaposlenih osoba – Mjera sufinansiranja zapošljavanja osoba s radnim iskustvom/stažom dobi do 35 godina – Mladi sa iskustvom.

Tabela 2. Pregled realizacije mjera za mlade iz Programa sufinansiranja zapošljavanja 2019 -2023

Naziv mjere	Zaključeno ugovora	Ugovoreno u KM	Obuhvaćeno osoba
2019. godina			
Prvo radno iskustvo 2019	420	2.799.459,40	626
2020. godina			
Tvoja prilika 2020 - Prvo radno iskustvo za mlade nezaposlene osobe dobi do 30 godina	178	2.089.260,00	397
Tvoja prilika 2020 - Sufinansiranje zapošljavanja osoba s radnim iskustvom/stažom, dobi do 35 godina	75	486.540,00	101
2021. godina			
Tvoja prilika 2021 - Prvo radno iskustvo za mlade nezaposlene osobe dobi do 30 godina	120	1.429.857,00	253
Tvoja prilika 2021 - Sufinansiranje zapošljavanja osoba sa radnim iskustvom/stažom, dobi do 35 godina	78	427.263,30	96
2022. godina			
Zapošljavanje pripravnika 2022	196	2.340.896,00	408
Mladi s iskustvom 2022	136	898.552,00	201
2023. godina			
Zapošljavanje pripravnika 2023	148	2.943.848,00	453
Mladi s iskustvom 2023	105	544.177,00	127

Izvor: Federalni zavod za zapošljavanje

Pored realizacije mjera sufinansiranja zapošljavanja, u kontinuitetu se realizira i Program sufinansiranja samozapošljavanja – Start up, s posebno izdvojenim poticajima za mlade poduzetnike.

Cilj ovog programa je potaknuti osobe sa evidencije nezaposlenih u Federaciji BiH na samozapošljavanje kroz pokretanje poslovnih djelatnosti/registraciju biznisa na period od 12 mjeseci, kao i na zapošljavanje drugih osoba sa evidencije nezaposlenih na period od šest (6) mjeseci, u okviru novoosnovanih poslovnih djelatnosti.

Tabela 3. Pregled realizacije Program sufinansiranja samozapošljavanja – Start up – mjera Preduzetništvo za mlade 2019 - 2023

Naziv mjere	Zaključeno ugovora	Ugovoreno u KM	Obuhvaćeno osoba
Preduzetništvo za mlade 2019	243	1.907.253,25	407
Preduzetništvo za mlade 2020	179	1.268.487,60	207
Preduzetništvo za mlade 2021	270	1.999.891,67	335
Preduzetništvo za mlade 2022	271	2.061.089,00	337

Preduzetništvo za mlade 2023	223	1.871.936,00	269
UKUPNO	1186	9.108.657,52	1555

Izvor: Federalni zavod za zapošljavanje

Mladi učestvuju u svim programima i mjerama sufinansiranja zapošljavanja, samozapošljavanja i obuke. Kao primjer, u 2023. godini, u „Programu sufinansiranja zapošljavanja 2023“ 50.7% ukupnog broja sufinansiranih osoba su činili mladi do 30 godina starosti (2.253). Nešto manje učešće mladih zabilježeno je u Programu sufinansiranja samozapošljavanja – Start up 2023, preko kojeg su 346 mlade osobe pokrenule vlastitu firmu. Od 10.387 osoba koje su zaposlene putem programa u 2023. godini, 46.4 % su činili mladi do 30 godina starosti

Tabela 4. Struktura osoba obuhvaćenih mjerama iz Programa sufinansiranja zapošljavanja 2023. god.

	Dobna struktura		
	do 30	od 30 do 40	40+
Zapošljavanje pripravnika 2023	453	0	0
Mladi s iskustvom 2023	94	33	0
Zapošljavanje žena 2023	256	112	135
Prilika za sve 2023	772	373	410
Zapošljavanje demobilisanih boraca 2023	0	0	14
Periodično/sezonsko zapošljavanje 2023	147	92	202
Nova mogućnost 2023	59	78	299
Javni radovi 2023	12	9	25
Pomoć potrebnim 2023	8	9	12
Tražim poslodavaca 2023	452	201	184
UKUPNO	2.253	907	1.281
%	50,7%	20,4%	28,8%

Izvor: Federalni zavod za zapošljavanje

Tabela 5. Struktura osoba obuhvaćenih mjerama Programa sufinansiranja zapošljavanja

Naziv mjere	Dobna struktura		
	do 30	od 30 do 40	40+
Preduzetništvo za mlade 2023	231	24	14
Preduzetništvo za žene 2023	40	96	211
Preduzetništvo za sve 2023	73	207	245
Preduzetništvo za DB 2023	2	1	23
Ukupno	346	328	493
%	29,6%	28,1%	42,2%

Izvor: Federalni zavod za zapošljavanje

Ukoliko se posmatraju svi programi koje provodi Federalni zavod za zapošljavanje, a koji su namijenjeni i za mlade u 2023. godini, ukupan broj korisnika mladih do 30 godina starosti je 4.822 odnosno 46,4% korisnika.

✓ **Ostali programi podrške za mlade u oblasti zapošljavanja i samozapošljavanja**

Dobiveni podaci pokazuju da je u 2023. godini došlo do povećanja broja odobrenih zahtjeva koji su podnijeli mladi poljoprivrednici nosioci poljoprivrednih gazdinstava sa podnesenih ukupno 504 odobrenih zahtjeva i ostvarili su 4 399 650,74 KM što iznosi 11,25 od ukupnog iznosa odobrene podrške u 2023. godini.

Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva u razdoblju od 2019. godine do 2023. godine podržalo je mlade poljoprivrednike (nosioc poljoprivrednog gazdinstva) mlađe od 40 godine, a u skladu sa Programom novčanih podrški u poljoprivredi i ruralnom razvoju „Subvencije privatnim preduzećima i poduzetnicima - Podsticaj za poljoprivredu“ i Pravilnikom o uvjetima i načinu ostvarenja novčanih podrški po modelu Ruralnog razvoja. Program i pravilnici za ove programe se donose svake godine i objavljuju se u Službenim novinama Federacije BiH. Podrška mladima ogleda su u dodatnih 5% na utvrđeni osnovni iznos podrške za nosioca porodičnog poljoprivrednog gazdinstva odnosno vlasnika obrta mlađeg od 40 godina na dan podnošenja zahtjeva, i za žene nositeljice porodičnog poljoprivrednog gazdinstva odnosno vlasnice obrta. Dakle, program kao takav daje dodatni stimulans za mlade poljoprivrednike odnosno žene.

U tabeli je dat pregled ukupnog broja zahtjeva koji su podnijeli mladi poljoprivrednici po Modelu ruralnog razvoja u razdoblju od 2019. do 2023. godine.

Tabela 6. Pregled pristiglih zahtjeva od strane mladih po Modelu ruralnog razvoja

MERE RURALNOG RAZVOJA	2019. godina			2020. godina			2021. godina			2022. godina			2023. godina		
	Ukupan broj odobrenih zahtjeva	Od toga mladi	MLADI%	Ukupan broj odobrenih zahtjeva	Od toga mladi	MLADI%	Ukupan broj odobrenih zahtjeva	Od toga mladi	MLADI%	Ukupan broj odobrenih zahtjeva	Od toga mladi	MLADI%	Ukupan broj odobrenih zahtjeva	Od toga mladi	MLADI%
Investicije u poljoprivrednu mehanizaciju i priključne uređaje za biljnu i stočarsku proizvodnju	128	9	7,03	428	90	21,03	687	117	17,03	934	145	15,52	1987	301	15,15
Investicije za opremu za biljnu i stočarsku proizvodnju	26	1	0,43	95	12	12,63	136	14	10,29	183	17	9,29	254	31	12,20
Sufinanciranje nabavke visoko kvalitetne rasplodne stoke	72	4	1,70	58	7	12,07	82	15	18,29	126	14	11,11	246	37	15,04
Investicije u građevinske objekte na PG	0	0	0	56	4	7,14	150	18	12	175	7	4	229	13	5,68
Investicije u pripremu za legalizaciju građevinskih objekata i ispunjavanje okolinskih standarda	0	0	0	1	0	0	0	0	0	3	0	0	1	0	0,00
Investicije u podizanje višegodišnjih nasada	0	0	0	12	1	8,33	32	3	9,38	46	6	13,04	68	9	13,24
Ukupno	235	14	5,96	650	114	17,538	1087	167	15,36	1467	189	12,88	2785	391	14,04

Izvor: Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva

U tabeli ispod dat je pregled ukupnog iznosa novčane podrške za zahtjeve koji su podnijeli mladi poljoprivrednici po Modelu ruralnog razvoja u razdoblju od 2019. do 2023. godine.

Tabela 7. Pregled iznosa novčane podrške za zahtjeve mladih po Modelu ruralnog razdoblja

MJERE RURALNOG RAZVOJA	2019. godina			2020. godina			2021. godina			2022. godina			2023. godina		
	UKUPAN IZNOS NOVČANE PODRŠKE (KM)	IZNOS NOVČANE PODRŠKE KOJI SU OSTVARILI UKUPAN IZNOS NOVČANE PODRŠKE KOJI SU OSTVARILI	MLADI %	UKUPAN IZNOS NOVČANE PODRŠKE (KM)	IZNOS NOVČANE PODRŠKE KOJI SU OSTVARILI UKUPAN IZNOS NOVČANE PODRŠKE KOJI SU OSTVARILI	MLADI %	UKUPAN IZNOS NOVČANE PODRŠKE (KM)	IZNOS NOVČANE PODRŠKE KOJI SU OSTVARILI UKUPAN IZNOS NOVČANE PODRŠKE KOJI SU OSTVARILI	MLADI %	UKUPAN IZNOS NOVČANE PODRŠKE (KM)	IZNOS NOVČANE PODRŠKE KOJI SU OSTVARILI UKUPAN IZNOS NOVČANE PODRŠKE KOJI SU OSTVARILI	MLADI %	UKUPAN IZNOS NOVČANE PODRŠKE (KM)	IZNOS NOVČANE PODRŠKE KOJI SU OSTVARILI UKUPAN IZNOS NOVČANE PODRŠKE KOJI SU OSTVARILI	MLADI %
Investicije u poljoprivrednu mehanizaciju i priključne uređaje za biljnu i stočarsku proizvodnju	607.019,02	21389,04	3,52	1.963.112,87	338.504,19	17,24	2.578.652,66	405.874,63	15,74	3.924.888,65	583.293,65	14,86	16.482.456,06	2.800.273,52	16,99
Investicije za opremu za biljnu i stočarsku proizvodnju	142.111,41	889,4	0,63	1.063.648,09	45.955,29	4,32	515.135,55	24.241,12	4,71	701.403,72	701.403,72	4,16	2.385.173,40	151.194,56	6,34
Sufinansiranje nabavke visoko kvalitetne rasplodne stoke	373.084,17	8925	2,39	765.161,40	52.362,45	6,84	580.861,77	93.348,87	16,07	1.073.435,10	94.829,82	8,83	3.588.148,26	440.996,94	12,29
Investicije u građevinske objekte	0,00	0,00	0,00	3.549.749,12	17.131,62	0,48	6.811.422,04	169.796,05	2,46	10.043.315,95	128.209,31	1,28	15.331.729,73	125.707,92	0,82
Investicije u pripremu za legalizaciju građevinskih objekata i ispunjavanje ekoloških standarda	0,00	0,00	0,00	913,89	0	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	3.939,21	0,00	
Investicije u podizanje višegodišnjih nasada	0,00	0,00	0,00	137.469,20	2.954,70	2,15	394.685,58	7.180,32	1,82	400.301,34	14.078,47	3,52	1.247.920,50	66.874,04	5,36
Ukupno	1.122.214,60	31.203,44	2,78	7.480.054,57	456.908,25	6,11	10.880.757,60	700.440,99	6,44	16.143.342,76	849.589,89	5,26	39.039.367,16	3.585.046,98	9,18

Izvor: Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva

Pregledom podataka iz gore navedenih tabela vidi se da je u 2023. godini došlo do povećanja broja odobrenih zahtjeva i odobrenog iznosa novčane podrške koji su podnijeli mladi poljoprivrednici nosioci poljoprivrednih gazdinstava s podnesenih ukupno 391 odobreni zahtjev, ostvarili 3.585.046,98 KM, što iznosi 9,18 od ukupnog iznosa odobrene podrške u 2023. godini.

Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta je u 2019. godini provelo program stipendiranja učenika koji se obrazuju za deficitarna zanimanja. U ovom programu učešće je uzelo 227 korisnika sa područja Federacije Bosne i Hercegovine, a iznos dodijeljenih sredstava po korisniku je bio 1.000,00 KM. Ukupno je dodijeljeno 227.000,00 KM. Nakon 2019. godine ovaj program nije više aktivan.

Ovo Ministarstvo je do 2016. godine svoje projekte i programe usmjeravalo zasebno za kategoriju mladih, a zasebno za kategoriju žena. Nakon 2016. godine ova praksa prestaje te se ukidaju projekti koji imaju zasebne kategorizacije i uvodi se preferencijalni tretman kroz dodatno bodovanje mladih i žena. Važno je napomenuti da su osobe s invaliditetom i od ranije bile u mogućnosti ostvariti dodatne bodove na osnovi svog statusa. Razlog ukidanja prakse u provedbi projekata i programa zasebno za mlade, a zasebno za žene je taj da su se oni pokazali kao neefikasni, dolazilo je do rasipanja bodova i zloupotrebe programa gdje su se uočavale neprihvatljive prakse koje ovim kategorijama društva nisu osiguravali kvalitet podrške.

Federalno ministarstvo energije, rudarstva i industrije kroz svoj godišnji plan rada i nakon donošenja Budžeta za tekuću godinu, u skladu sa raspoloživim sredstvima donosi Plan prijema pripravnika i volontera u Federalnom ministarstvu energije, rudarstva i industrije. Cilj ovih aktivnosti je provedba Programa volontiranja kroz implementaciju plana prijema volontera i stručno osposobljavanje u struci u Federalnom ministarstvu energije, rudarstva i industrije.

Federalno ministarstvo energije, rudarstva i industrije je uvrstilo u Plan rada za 2023. godinu i izradu Nacrta Zakona o inovacijama, te je izrada u toku.

U toku je implementacija **trogodišnjeg projekta EU4Employment³⁵** (01. februar 2023 - 31. januar 2026.), s fokusom na unaprjeđenju praksi i kapaciteta institucija tržišta rada da podrže zapošljavanje i aktivaciju onih osoba na tržištu rada koje su najviše pogođene strukturalnim socioekonomskim barijerama i disbalansima, prevashodno aktivacije i zapošljavanje mladih žena i muškaraca (15-29), žena iz ruralnih područja, dugoročno nezaposlenih, niskokvalifikovanih osoba, osoba sa invaliditetom i Roma. Cilj projekta je poboljšanje socio-ekonomske situacije i uvjeta života u BiH putem povećanja mogućnosti zapošljavanja teško zapošljivih osoba u BiH.

Vrijednost projekta EU4Employment je 5 miliona eura uz zajedničko sufinansiranje Evropske unije (4 miliona eura) i Švedske (1 milion eura), a realizira ga Međunarodna organizacija rada u BiH.

✓ **Garancija za mlade**

Garancija za mlade je instrument Evropske unije koji osigurava da svi mladi mlađi od 25 godina dobiju kvalitetnu ponudu zaposlenja, nastavka obrazovanja, pripravništva ili za pripravnički staž u roku od četiri mjeseca nakon što su postali nezaposleni ili napustili formalno obrazovanje.

U 2022. godini Bosna i Hercegovina je inicirala razvoj programa Garancije za mlade kojeg vodi Ministarstvo civilnih poslova BiH uz podršku Delegacije EU u BiH. Ministarstvo civilnih poslova je u februaru 2022. pokrenulo proces formiranja dvije radne grupe - radne grupe na visokom nivou i stručnu radnu grupu koju čine predstavnici institucija u oblasti obrazovanja, zapošljavanja i socijalnih prava kao i drugi partneri s posebnim naglaskom na omladinske organizacije. Vrijedi spomenuti da je Vijeće mladih Federacije Bosne i Hercegovine već dio obje radne grupe.

Jedan od koraka je i formiranje radnih grupa na sva tri nivoa vlasti pri ministarstvu ili odjelu za rad i socijalnu politiku, koji se sastoji od relevantnih predstavnika vlasti, privatnog i civilnog sektora. Unutar svakog od nivoa vlasti definirani su koordinatori i njihovi zamjenici čija je osnovna uloga praćenje i komunikacija s relevantnim akterima ovog procesa.

Resorno ministarstvo Republike Srpske, kao i odjel pri Brčko distriktu BiH, završili su proces kreiranja Plana implementacije Garancije, te su isti uputili na usvajanje nadležnim vladama. U oba slučaja, konačna odluka još uvijek nije donesena, te i dalje nije moguće reći da je Akcioni plan implementacije Garancije za mlade u jednom od ova dva nivoa vlasti usvojen.

S druge strane, u Federaciji Bosne i Hercegovine dugo se čekao izbor zvaničnog koordinatora. U septembru 2023. godine formirana je Radna grupa za kreiranje Akcionog plana implementacije Garancije za mlade u koju je uključeno i Vijeće mladih

³⁵ EUzaZapošljavanje, <https://eu4employment.ba/>, pristupljeno 12.3.2024. u 8.55 sati.

Federacije BiH. Ovo krovno tijelo mladih delegiralo je svoje predstavnike i u dvije radne grupe pri Ministarstvu civilnih poslova Bosne i Hercegovine još početkom 2022. godine, međutim konkretnijih povoda za održavanje sastanka ijedne od dvije grupe nije bilo s obzirom na usporen proces na nižim nivoima.

Nakon što na nivou Federacije BiH, Republike Srpska i Brčko distrikta budu usvojeni Planovi implementacije Garancije za mlade BiH, isti će biti proslijeđeni Ministarstvu civilnih poslova BiH, tačnije Sektoru za rad, zapošljavanje, socijalnu zaštitu i penzije koje će objediniti navedena tri dokumenta i dostaviti ih na usvajanje Vijeću ministara Bosne i Hercegovine. U Federaciji BiH koordinaciju nad programom je preuzelo Federalno ministarstvo rada i socijalne politike.

✓ **Aktivnosti Vijeća mladih Federacije BiH**

Vijeće mladih Federacije BiH je u protekle dvije godine svog rada stavilo snažniji naglasak na aktivnosti koje su usmjerene na kreiranje poslovnog ambijenta po mjeri mladih. U tu svrhu je Vijeće organiziralo događaje i obuke za mlade i predstavnike institucija vlasti s ciljem da ukažu na potrebe mladih u oblasti zapošljavanja (s posebnim naglaskom na jedinice lokalne samouprave) te na važnost uspostavljanja programa Garancija za mlade. Vijeće mladih je podržalo razvoj inicijativa mladih ljudi koji su iskazali interes da vode lokalne zagovaračke aktivnosti s ciljem uspostavljanja novih prilika u oblasti zapošljavanja. Vijeće mladih kontinuirano saraduje i s organizacijama i institucijama iz Regije Zapadnog Balkana kako bi primjeri dobre prakse iz Regije bile prepoznate i u Bosni i Hercegovini.

✓ **Tematska sjednica Komisije za pitanja mladih Federacije BiH i odluke Parlamenta Federacije BiH**

U Parlamentu Federacije BiH je 24. maja 2022. godine održana tematska sjednica Komisije za pitanja mladih Predstavničkog doma Parlamenta Federacije BiH "Do boljih prilika za mlade u Federaciji BiH" uz podršku Instituta za razvoj mladih KULT, Westminster fondacije za demokratiju i Vijeća mladih FBiH. Tokom sjednice, govorilo se o položaju i potrebama mladih FBiH, troškovima emigracije mladih iz BiH, zdravstvenoj i socijalnoj brizi mladih, te radu, zapošljavanju, samozapošljavanju i preduzetništvu mladih. Tematska sjednica iznjedrila je set od 63 Zaključka i preporuke kasnije usvojene u oba doma Parlamenta Federacije BiH. Sjednici je prisustvovao veliki broj predstavnika vladinog sektora, kao i predstavnici omladinskih udruženja iz cijele BiH. Po završetku sjednice, usvojen je set zaključaka i preporuka iz oblasti rada, zapošljavanja, samozapošljavanja i preduzetništva:

- Zadužuje se Vlada Federacije BiH da kreira i usvoji Strategiju zapošljavanja Federacije BiH koja prepoznaje karijernu orijentaciju mladih i NEET (Not in employment, education or training) skupinu mladih.
- Zadužuju se Federalno ministarstvo rada i socijalne politike i Federalni zavod za zapošljavanje da kreiraju aktivne mjere zapošljavanja usmjerene ka NEET skupini mladih i mladima sa poteškoćama u razvoju.
- Zadužuje se Vlada Federacije BiH da uspostavi i koordinira međuinstitucionalnu i međusektorsku radnu grupu u domenu funkcionalnog zapošljavanja mladih uključujući sve nivoe vlasti u FBiH s ciljem osiguranja pune provedbe Garancije za mlade.
- Zadužuje se Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke da izradi zajedničke smjernice za razvoj karijerne orijentacije i savjetovanja učenika u formalnom obrazovanju FBiH koje će uključivati kontinuirano promoviranje zapošljavanja, obrazovanje i obuke prilagođene promjenjivom ekonomskom okruženju.
- Zadužuje se Vlada Federacije BiH da u budžetu planira finansijska sredstva za redovno istraživanje nezaposlenosti mladih, potreba, deficitarnih zanimanja, aktualnih trendova i interesa mladih, zahtjeva tržišta rada te na taj način definira razvoj, dizajn i provedbu politika i programa za zapošljavanje mladih.
- Zadužuje se Vlada Federacije BiH da zajedno s Federalnim zavodom za zapošljavanje uspostavi i provodi sistem evaluacije dugoročnog uticaja aktivnih politika zapošljavanja mladih u svrhu utvrđivanja efikasnosti postojećih programa s posebnim fokusom na mlade.

- Zadužuje se Vlada Federacije BiH da zajedno sa Federalnim zavodom za zapošljavanje redizajnira programe aktivnih politika zapošljavanja mladih u skladu s nalazima evaluacije uticaja.
- Programi samozapošljavanja trebaju imati kontinuirane aktivnosti pripreme i podrške poduzetnicima kako bi se osigurao doprinos većem zapošljavanju i opstanku podržanih poslovnih poduhvata.
- Zadužuje se Vlada Federacije BiH da izradi i predloži Zakon o studentskom radu Federacije BiH.
- Zadužuje se Vlada Federacije BiH da izradi i predloži izmjene i dopune postojećeg zakonskog okvira u svrhu prepoznavanja i reguliranja studentskog rada, i to Zakona o radu Federacije BiH, Zakona o porezu na dohodak Federacije BiH, Zakona o penziono-invalidskom osiguranju Federacije BiH i Zakona o zdravstvenom osiguranju FBiH.
- Zadužuje se Vlada Federacije BiH da planira povećanje sredstava i izdvoji uvećani iznos za provedbu aktivnih mjera za zapošljavanje mladih u Federaciji BiH.
- Zadužuje se Vlada Federacije BiH da izradi i predloži izmjene i dopune postojećeg zakonskog okvira u svrhu prepoznavanja i reguliranja samozaposlenih osoba, i to Zakona o radu Federacije BiH, Zakona o porezu na dohodak Federacije BiH, Zakona o penziono-invalidskom osiguranju Federacije BiH i Zakona o zdravstvenom osiguranju FBiH.
- Zadužuje se Vlada Federacije da uvede poreske olakšice za zapošljavanje dugoročno nezaposlenih mladih izmjenom postojećih zakona o doprinosima i porezu na dohodak.
- Zadužuje se Vlada da unaprijedi sistem profiliranja i savjetovanja nezaposlenih osoba, te učešće u mjerama uvjetuje učešćem u savjetodavnom postupku i aktivnostima definiranim u individualnim planovima zapošljavanja.
- Diversificirati iznose podrške prema djelatnostima i broju očekivanih i ostvarenih novih radnih mjesta za korisnike programa.
- Zadužuje se Vlada Federacije BiH da izradi i predloži Zakon o socijalnom poduzetništvu Federacije BiH i osigura adekvatne programe podrške jačanju socijalno poduzetničkih aktivnosti mladih i socijalnih poduzeća koja pružaju usluge za mlade ljude.
- Nalaže se Federalnom zavodu za zapošljavanje da unaprijedi sistem elektronske prijave na programe zapošljavanja i samozapošljavanja i razvije kriterije za odabir korisnika programa umjesto sistema „first come first served“.
- Nalaže se Federalnom zavodu za zapošljavanje unaprijedi sistem informiranja mladih o prilikama za zapošljavanje.
- Zadužuje se Federalno ministarstvo poljoprivrede i Federalno ministarstvo okoliša i turizma da izdvoje više sredstava za projekte iz oblasti poljoprivrede i turizma kao značajan potencijal za preduzetništvo i zapošljavanje te izrade programe promocije i neophodne edukacije.
- Zadužuje se Vlada Federacije BiH da investira u preduzetnički kapacitet mladih, osiguravajući im vještine i resurse za osnivanje vlastitih biznisa, uz posebnu pažnju na ruralna područja.
- Zadužuje se Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke da planira i izdvoji sredstva za reaktiviranje Fonda za studentske zajmove Federacije BiH i aktivno promovira funkciju i ulogu Fonda.

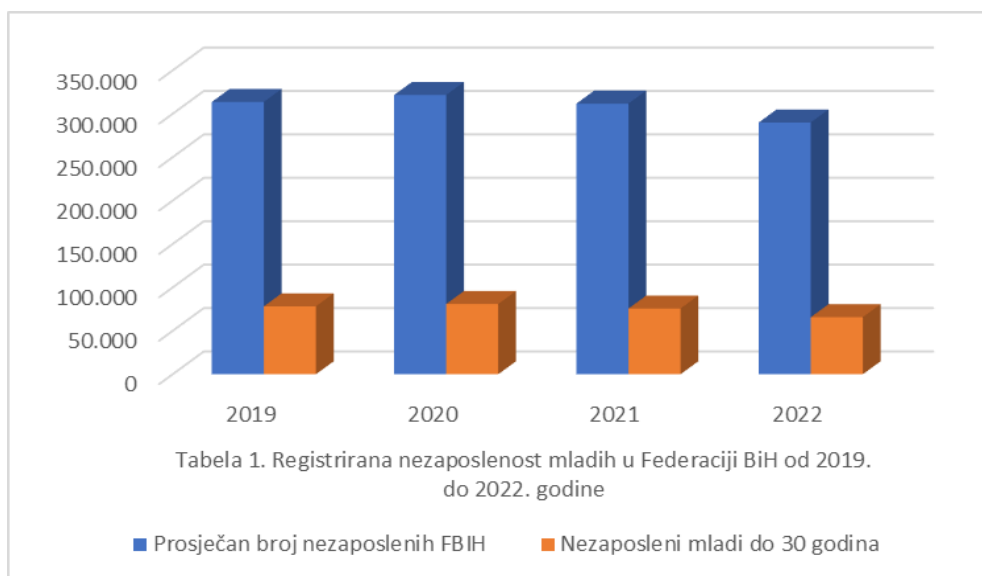
U 2023. godini Vijeće mladih Federacije BiH je kod zaduženih institucija provjerilo proces ispunjavanja Zaključaka i Zaduženja te je od strane Federalnog ministarstva rada i socijalne politike utvrđeno da je usvojena Strategija zapošljavanja u Federaciji BiH za period 2023. - 2030., da je Ministarstvo aktivno uključeno u radna tijela koja će provoditi program Garancije za mlade s posebnim fokusom na NEET kategoriji mladih, da Ministarstvo posjeduje elektronsku bazu na osnovu koje se vodi evidencija o korisnicima prava iz oblasti socijalne i dječije zaštite po federalnim propisima. Donosi se Pravilnik o evidencijama korisnika smještenim u federalnim ustanovama socijalne zaštite. Dodatno, u kontekstu Zaključaka Ministarstvo smatra da nije potrebno uvesti izmjene Zakona o penzijskom i invalidnom osiguranju Federacije BiH jer isti nudi mogućnost da kategorije studenata i samozaposlenih osoba kao osiguranika ostvare prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja.

Iz Federalnog zavoda za zapošljavanje potvrđeno je da iako Zavod za zapošljavanje radi na unaprjeđenju svojih online alata, još uvijek je zastupljen sistem „first come first served“ te da Federalni zavod za zapošljavanje aktivno radi na promoviranju svih svojih poziva putem lokalnih i državnih medija, te društvenih mreža (Facebook i Instagram).

Iz analize položaja i potreba mladih

U periodu od 2019. do 2022. godine u Federaciji BiH je došlo do pada prosječne registrirane nezaposlenosti na evidencijama službi za zapošljavanje, tako da je u 2022. godine prosječna mjesečna nezaposlenost iznosila 289.912, što je smanjenje za 7,54% u odnosu na 2019. godinu i 313.570 nezaposlenih. U istom periodu, evidentno je i smanjenje broja nezaposlenih mladih do 30 godina starosti, izuzev tokom 2020. i 2021. godine tokom trajanja pandemije kada su zbog specifičnih okolnosti narušeni ekonomski trendovi. U 2022. godini prosječan mjesečni broj nezaposlenih mladih iznosio je 65.722, odnosno činio je 22,67% ukupne evidentirane nezaposlenosti (grafik 3. i tabela 6.)

Grafik 1. Nezaposlenost mladih u Federaciji BiH 2019-2022

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Tabela 8. Registrirana nezaposlenost mladih u Federaciji BiH od 2019. do 2022. godine

	2019	2020	2021	2022
Prosječan broj nezaposlenih FBiH	313.570	321.581	311.679	289.912
Nezaposleni mladi do 30 godina	78.179	80.845	75.666	65.722
Procent mladih (%)	24,93%	25,13%	24,28%	22,67%

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

2.2.3. Zdravstvena zaštita

Svjetska zdravstvena organizacija definira zdravlje kao fizičko, mentalno i socijalno blagostanje, a ne samo kao odsustvo bolesti. Pojam „zdravlja“ značajno prevazilazi okvire zdravstvenog sektora. Njegove glavne determinante kao što su starost, spol i nasljeđivanje koreliraju s uvjetima življenja, faktorima okoliša, stilovima života, socio-ekonomskim faktorima, faktorima vezanim za odgoj, obrazovanje i kulturu, te funkcioniranje sustava zdravstvene i socijalne zaštite. Tako npr. politika u oblasti stanovanja, poljoprivrede, edukacije, uvjeta rada, zapošljavanja, vode i sanitacije, transporta, fiskalnih propisa i socijalne skrbi, često ima veći utjecaj na zdravlje stanovništva nego zdravstveni sektor. Interesantan je podatak da se doprinos medicinskih usluga dobro razvijenog zdravstvenog sistema - poboljšanju zdravlja stanovništva, procjenjuje na svega 10%, dok

je ostalih 90% rezultat rada drugih sektora³⁶. Prema tome, izuzetno je važno naglasiti koliko je za poboljšanje zdravlja stanovništva bitna saradnja između sektora zdravstva i ostalih sektora.

Populaciju mladih treba posmatrati kao vrlo osjetljiv segment društva, samim tim što se u ovom životnom dobu prolazi kroz unutrašnju tranziciju iz djetinjstva u adolescentno i zrelo doba u kojem se snažno mijenjaju obrasci ponašanja. U ovom osjetljivom periodu života mladi se prilagođavaju novim potrebama unutrašnjeg i vanjskog okruženja i tada se pod različitim uticajima formiraju stavovi prema zdravlju i rizičnom ponašanju, što je osnova za stanje zdravlja u starijim godinama. Sve ovo čini da zaštita zdravlja mladih ljudi u svim njegovim aspektima – fizičko, mentalno i socijalno – predstavlja snažnu obavezu i odgovornost svih segmenata društva. Problemi zdravlja mladih se rješavaju multidisciplinarno i multisektorski na svim nivoima – od državnog, entitetskog, kantonalnog i lokalnog, ali se najveća neposredna korist postiže rješavanjem problema u lokalnoj zajednici, delegiranjem odgovornosti, autoriteta i resursa.

Pored toga, vanjsko okruženje u kojem mladi ljudi u Federaciji BiH žive karakterizira snažna socio-ekonomska tranzicija što ima značajne implikacije na zdravlje, utiče na njihov stav prema zdravlju i rizičnom ponašanju. Rizici kojima su posebno mladi izloženi su: pušenje, konzumiranje alkohola, zloupotreba psihoaktivnih supstanci, loše navike u ishrani, fizička neaktivnost, vršnjačko nasilje, neinformisanost o načinu prenosa seksualno prenosivih infekcija i HIV/AIDS-a, rizična seksualna ponašanja i dr. Rastuće siromaštvo, nesigurno školovanje, nezaposlenost mladih i opći osjećaj nesigurnosti i neizvjesnosti neminovno pojačavaju stanje ugroženosti mladih i predstavljaju rastući rizik po zdravlje stanovništva.

Isključenost s tržišta rada je jedan od osnovnih faktora socijalne isključenosti i ranjivosti mladih, kao i rizičan faktor za mnoge negativne aspekte psiho-socijalnog zdravlja. Kao posljedica nezaposlenosti mladih veliki broj njih je socijalno isključen, finansijski depriviran i nije stambeno zbrinut, što utiče u velikoj mjeri na tjelesno i mentalno zdravlje mladih ljudi.

Pravni i institucionalni okvir

Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine³⁷ garantira se pravo na zdravstvenu zaštitu prema najvišem nivou međunarodno priznatih prava i sloboda, i svi su građani ravnopravni u svojim slobodama, pravima i dužnostima, jednaki pred zakonom i uživaju jednaku pravnu zaštitu bez obzira na spol. Usto, Ustav propisuje da je država dužna osigurati uvjete za zdrav okoliš, te da je svako dužan, u sklopu svojih nadležnosti i djelatnosti, posvećivati posebnu pažnju zaštiti zdravlja ljudi.

U Federaciji BiH uspostavljen je decentraliziran sistem zdravstva, u skladu s Ustavom Federacije BiH, koji podrazumijeva da se oblast zdravstva nalazi u podijeljenoj ovlasti između Federacije BiH i kantona. U uvjetima decentraliziranog sistema zdravstva Federaciji je namijenjena uloga kreatora federalne politike i zakona iz ove oblasti, ali uz konsenzus kantona, a kantonima je dodijeljena uloga implementatora utvrđenih politika i zakona, kao i većinskog finansijera zacrtanih pravaca.

Nadležnosti Federalnog ministarstva zdravstva utvrđene su članom 14. Zakona o federalnim ministarstvima i drugim organima federalne uprave³⁸ kao i nadležnostima iz Ustava Federacije Bosne i Hercegovine, i to na način da Federalno ministarstvo zdravstva vrši upravne, stručne i druge poslove koji se odnose na ostvarivanje nadležnosti Federacije BiH u oblasti zdravstva, a naročito poslove koji se odnose na: provedbu politike i strategije zdravstva u cjelini; razvoj i unaprjeđenje sistema zdravstvene zaštite i zdravstvenog osiguranja; praćenje i provedbe federalnih zakona u oblasti zdravstva; izradu programa razvoja zdravstvene djelatnosti te donošenje planova i programa mjera zdravstvene zaštite; međuentitetsku i međukantonalnu saradnju u oblasti zdravstva; koordiniranje i implementiranje projekata u oblasti zdravstva od značaja za Federaciju BiH u saradnji s međunarodnim vladinim i nevladinim organizacijama u skladu s Ustavom Bosne i Hercegovine, a s ciljem

³⁶ izvor: Dahlgren G., Regionalni ured Svjetske zdravstvene organizacije (WHO) za Evropu, Potreba međuresornog djelovanja u svrhu zdravstvene zaštite, 1994.

³⁷ „Službene novine Federacije BiH“, br. 1/94, 13/97, 16/02, 22/02, 52/02, 60/02, 18/03 i 63/03)

³⁸ „Službene novine Federacije BiH“, br. 19/03, 38/05, 2/06, 8/06 i 61/06)

rekonstrukcije i obnove zdravstvenog sistema; učestvovanje u implementiranju informatičkih projekata u oblasti zdravstva; osiguranje dostupnosti djelotvornim, sigurnim, kvalitetnim i ekonomičnim lijekovima i sprječavanje njihove zloupotrebe.

Uz važeći zakonski okvir, aktivnosti ministarstva naslonjene su i na Strateški plan razvoja zdravstva u Federaciji BiH³⁹ za razdoblje od 2008. do 2018. godine. Ovim strateškim planom utvrđeni su odgovarajući opći i specifični strateški ciljevi za razvoj savremenog, kvalitetnog, racionalnog i ekonomski održivog zdravstva koje vodi ka potpunom psihičkom i fizičkom blagostanju stanovništva, te stvara pretpostavke za poboljšanje socijalnog statusa pojedinca, što onda predstavlja osnovu za ekonomski razvoj društva.

U Federaciji BiH na snazi je niz zakona koji direktno uređuju odnose koji nastaju u obavljanju zdravstvene djelatnosti u Federaciji BiH. Ovi zakoni predstavljaju osnovni, direktni izvor medicinskog prava u Federaciji BiH. Bitno je istaći da je pozitivnim pravnim propisima iz oblasti zdravstva u FBiH mladima zagantirano pravo na zdravstvenu zaštitu, kao i svim građanima FBiH, što ostavlja veliki dijapazon ulaska u sistem zdravstvenog osiguranja.

Zakon o zdravstvenoj zaštiti⁴⁰ osnovni je zakon kojim je definirana društvena briga za zdravlje koja obuhvata očuvanje i unaprjeđenje zdravlja, prevenciju, otkrivanje i suzbijanje faktora rizika za nastanak oboljenja, promoviranje zdravih stilova života, sprečavanje, blagovremenu dijagnostiku, liječenje i rehabilitaciju kao i obezbjeđenje informacija potrebnih za odgovorno postupanje prema zdravlju. Posebno treba istaći da je, članom 33. ovog zakona predviđeno u primarnoj zdravstvenoj zaštiti, razvijati i unaprjeđivati prijateljski pristup mladima s ciljem osiguranja bolje pristupačnosti zdravstvene zaštite mladim i specifičnim populacijama,

Zakon o stomatološkoj djelatnosti⁴¹ članom 19. nalaže da se u primarnoj zdravstvenoj zaštiti razvija i unaprjeđuje prijateljski pristup prema mladima u skladu s propisima o mladima, a s ciljem osiguranja dostupnosti stomatološke zaštite specifičnih populacija;

Zakon o zdravstvenom osiguranju⁴² uređuje zdravstveno osiguranje a u kategoriju osiguranika, između ostalih, spadaju i:

- djeca koja su navršila 15 godina života, odnosno stariji maloljetnici do 18 godina života, a nisu završili osnovno školovanje ili se nakon završetka osnovnog školovanja nisu zaposlili, ako su se prijavili zavodu za zapošljavanje;
- djeca od rođenja, kao i djeca za vrijeme redovnog školovanja u osnovnim i srednjim školama, odnosno studiranja na višim i visokim školama te fakultetima koja su državljani Bosne i Hercegovine s prebivalištem na teritoriji Federacije, a nisu zdravstveno osigurana kao članovi porodice osiguranika, ali najduže do navršene 26. godine života;
- nezaposlena lica koja su prijavljena zavodu za zapošljavanje, pod određenim uvjetima u skladu sa Zakonom.

Zakon o pravima, obavezama i odgovornostima pacijenata⁴³

Zakon o kontroli i ograničenoj upotrebi duhana, duhanskih i ostalih proizvoda za pušenje⁴⁴ zabranjuje upotrebu duhana i duhanskih proizvoda u odgojno-obrazovnim, zdravstvenim, socijalnim, ustanovama za smještaj i boravak djece i studenata te drugim javnim ustanovama. Objekti u kojima se prodaju duhanski proizvodi moraju biti minimalno 100 m udaljeni od ovih ustanova i sportsko-rekreativnih površina. Duhanske proizvode je zabranjeno prodavati osobama mlađim od 15 godina.

³⁹ https://fmoh.gov.ba/uploads/files/usvojeni_strateski_plan_1_.pdf, pristupljeno 29.2.2024.g

⁴⁰ „Službene novine Federacije BiH“, br. 46/10 i 75/13

⁴¹ „Službene novine Federacije BiH“, broj 37/12

⁴² Zakon o zdravstvenom osiguranju „Službene novine Federacije BiH“, br. 30/1997, 7/2002, 70/2008, 48/2011, 100/2014 - odluka US, 36/2018 i 61/2022;

⁴³ „Službene novine Federacije BiH“, broj 40/10

⁴⁴ „Službene novine Federacije BiH“, broj 38/22; dostupan na <https://fmoh.gov.ba/zakoni/18/zakon-o-kontroli-i-ogranicenoj-upotrebi-duhana-duhanskih-i-ostalih-proizvoda-za-pusenje>

Pregled ostalih zakona koji direktno uređuju odnose koji nastaju u obavljanju zdravstvene djelatnosti u Federaciji BiH vidjeti u Aneksu.⁴⁵

Pored zakona, izvor medicinskog prava su i podzakonski propisi. Značajno je istaknuti **Odluku o utvrđivanju osnovnog paketa zdravstvenih prava**⁴⁶, koju je donio Parlament Federacije BiH 2009. godine, a s ciljem ujednačavanja prava osiguranika u okviru obaveznog zdravstvenog osiguranja u svim kantonima. Osnovni paket zdravstvenih prava osigurava zdravstvene usluge primarne, sekundarne i tercijarne zdravstvene zaštite, uključujući i posebne prioritetne federalne programe zdravstvene zaštite te prioritetne najsloženije oblike zdravstvene zaštite iz određenih specijalističkih djelatnosti koje će se pružati osiguranim osobama na teritoriji Federacije.

Osnovnim paketom zdravstvenih prava definirana su i prava neosiguranih osoba, bh. državljana s prebivalištem na teritoriji FBiH i to na način da se neosiguranoj djeci i mladima do navršanih 18 godina starosti, kao i školskoj djeci i studentima na redovnom školovanju do navršanih 26 godina starosti garantiraju ista prava kao i osiguranim osobama. Također, zdravstvena zaštita žena tokom trudnoće i poroda, te puerperija i postnatalnih komplikacija do 6 mjeseci nakon poroda dio je osnovnog paketa za neosigurane osobe.

Osim gore navedenih propisa, u izvore medicinskog prava uključujemo i sporazume iz oblasti zdravstvene zaštite i zdravstvenog osiguranja zaključenog između kantona u Federaciji, kao i na nivou BiH zaključenih između entiteta i Distrikta Brčko, kao što su:

- **Sporazum o načinu i postupku korištenja zdravstvene zaštite izvan područja zavoda kantonalnog osiguranja kojem osiguranik pripada**⁴⁷
- **Sporazum o načinu i postupku korištenja zdravstvene zaštite na teritoriji Bosne i Hercegovine, van područja entiteta, odnosno Distrikta Brčko, kojem osigurana lica pripadaju**⁴⁸

Sporazum kao takav obavezuje učesnike da osiguraju korištenje zdravstvene zaštite i osiguranim licima ostalih kantonalnih zavoda zdravstvenog osiguranja s teritorije Federacije Bosne i Hercegovine koja privremeno borave na području kantonalnog zavoda zdravstvenog osiguranja na kojem koriste zdravstvenu zaštitu radi školovanja, studiranja i stručnog usavršavanja i osiguranim licima kojima treba pružiti hitnu medicinsku pomoć. Ipak, ovo je ograničavajući faktor, s obzirom na to da osiguranik koji koristi zdravstvenu zaštitu u drugom kantonu mora osigurati dokument nadležnog zavoda kojim se garantira podmirenje budućih troškova.

Mladi imaju pristup zdravstvenim uslugama na sva tri nivoa zdravstvene zaštite. Primarni nivo zdravstvene zaštite odvija se u domu zdravlja. Na ovom nivou zaštite pruža se i preventivno-promotivna zdravstvena zaštita djece i mladih u školama i fakultetima, koja se organizira u okviru zavoda za javno zdravstvo kantona. Mladima su dostupne i zdravstvene usluge koje se pružaju kroz centar za mentalno zdravlje u zajednici, centar za fizikalnu rehabilitaciju, služba sestara u zajednici i dr.).

Saglasno propisima u primarnoj zdravstvenoj zaštiti razvija se i unaprjeđuje prijateljski pristup mladima, s ciljem osiguranja dostupnosti zdravstvene zaštite mladim i specifičnim populacijama.

Zdravstvena zaštita zuba i usta mladih na primarnom nivou osigurava se kao zdravstvena zaštita zuba i usta djece i omladine do 19 godina starosti i kao zdravstvena zaštita zuba i usta odraslih.

⁴⁵ Lista zakonskih i podzakonskih akata <https://fmoh.gov.ba/stranica/20/lista-zakonskih-i-podzakonskih-akata>
<https://fmoh.gov.ba/uploads/files/LISTA%20PROPISA%20-%20za%20WEB%20-azurirana%2020072023.pdf>

⁴⁶ „Službene novine Federacije BiH“, br. 21/09; dostupno na <https://mz.ks.gov.ba/sites/mz.ks.gov.ba/files/2023-08/Odluka%2520o%2520utvrđivanju%2520osnovnog%2520paketa%2520slnFBiH21-09.pdf>

⁴⁷ „Službene novine Federacije BiH“, br.: 41/01, 7/02, 14/17 i 88/18

⁴⁸ „Službeni glasnik BiH“, broj 30/01

Zaštita mentalnog zdravlja osigurava se pristupom rehabilitacije u zajednici kroz rad centra za mentalno zdravlje ili rad tima za zaštitu mentalnog zdravlja. Usluge u centrima pružaju multidisciplinarni timovi. Zaštita mentalnog zdravlja djece i adolescenata dodatno se osigurava kroz rad tima za područje cijelog kantona ili više kantona.

Zdravstvena njega u zajednici obuhvata preventivno-promotivne aktivnosti u zajednici (patronaža), kao i zdravstvenu njegu u kući, i može biti realizirana kroz rad polivalentnih patronažnih sestara u zajednici ili tima porodične medicine.

Mladima su dostupni i složeniji oblici zdravstvene zaštite, koji se pružaju u specijalističko-konsultativnim službama, a koje mogu biti organizirane kao samostalne ustanove ili kao dio bolnice. Mladima se u skladu sa zakonom osigurava i liječenje u bolnicama.

Ženama su dostupne usluge na primarnom, sekundarnom i tercijarnom nivou zdravstvene zaštite.

Riziku obolijevanja od spolno prenosive bolesti (STD) najviše su izložene mlade osobe koje rano stupaju u seksualne odnose i koje su sklone mijenjanju partnera. Iako BiH spada u zemlje s niskim nivoom učestalosti infekcije HIV-a⁴⁹, uspostavljeno je dobrovoljno, povjerljivo savjetovanje i testiranje na HIV/AIDS u centrima koji su smješteni pri kantonalnim zavodima za javno zdravstvo ili pri zaraznim odjeljenjima bolnica. Povjerljivost korisnicima se osigurava korištenjem kodova umjesto ličnih podataka. Testiranja na HIV/AIDS i hepatitis C se finansiraju iz sredstava fonda federalne solidarnosti kao i dostupno liječenje oboljelih od HIV-a/AIDS-a.

Mladima su također dostupne usluge liječenja u inozemstvu, a za ona oboljenja koja se ne mogu liječiti u Federaciji BiH. Pravilnikom o uvjetima i postupku upućivanja osiguranih lica za liječenje u inozemstvu⁵⁰ pobliže se uređuju uvjeti i postupak upućivanja osiguranih osoba na liječenje u inozemstvu, a na teret sredstava fonda solidarnosti Federacije BiH.

Prava iz zdravstvene zaštite na osnovu obaveznog zdravstvenog osiguranja ostvaruju sva osigurana lica pod jednakim uvjetima, svim osiguranicima se pruža jednak standard zdravstvenih usluga, tako da mladi, kao i ostali građani FBiH, imaju jednaka prava i mogućnosti za ulazak u sistem zdravstvenog osiguranja, i to ne samo po osnovu zaposlenosti nego i po drugim osnovama.

Unaprjeđenje kvalitete usluga ima glavnu ulogu u reformi zdravstvenih sistema i pružanja zdravstvenih usluga. U Federaciji BiH uspostavljena je Agencija za kvalitet i akreditaciju u zdravstvu u Federaciji BiH (AKAZ). Učešće u programu akreditacije je dobrovoljno a vrši se na zahtjev zdravstvenih ustanova primarne i bolničke zdravstvene zaštite, kao i privatne prakse. Pored Nacrta standarda za timove porodične medicine za 2024. g, AKAZ je do sada izradio i razvio nekoliko akreditacijskih standarda⁵¹ kojima se promovira i podržava pružanje zdravstvenih usluga na način prilagođen mladima.

U Bosni i Hercegovini je samo manji broj organizacija civilnog društva profiliran i strateški orijentiran na zdravstveno-socijalni sektor, te svojim programima i projektima potpomaže sistem zdravstvene i socijalne zaštite građana. Aktivnosti koje ove organizacije obavljaju strateški gledano je varijabilan, zavisan od sredstava kojima raspolazu što utiče na održivosti uglavnom besplatnih servisa koje pružaju uglavnom mladima kao ciljnoj grupi. Ne postoji ustanovljen mehanizam saradnje nevladinih organizacija sa zdravstvenim ustanovama iako je bilo ostvarenih dobrih saradnji Federalno ministarstvo zdravstva s nevladinim organizacijama u oblastima zaštite zdravlja mladih, seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava, prevencije liječenja narkomanije te rada na polju zaštite zdravlja naročito osjetljivih populacija, odnosno grupa s pojedincima koji imaju visokorizična ponašanja. Provedene su i određene studije ponašanja ovih grupa, u čemu su veliki doprinos dali predstavnici nevladinog sektora.

U pogledu rada s teško dostupnim i posebno osjetljivim populacijama, Federalno ministarstvo zdravstva uspostavilo je saradnju s organizacijama: "Institut za populaciju i razvoj" (bivša Asocijacija XY), Fondacija Partnerstvo za zdravlje, UG PROI (Udruženje bivših ovisnika), Udruženje za prevenciju ovisnosti NARKO-NE", Margina, te s brojnim nevladinim organizacijama

⁴⁹Zdravstveno stanje stanovništva i zdravstvena zaštita u Federaciji Bosne i Hercegovine, publikacije Zavoda za javno zdravstvo FBiH, dostupno na <https://www.zzjzfbih.ba/zdravstvena-stanja-stanovnistva/>

⁵⁰ „Službene novine Federacije BiH“, broj: 93/13, 102/15, 16/19,22/19

⁵¹ Popis standarda dostupan na <http://www.akaz.ba/>; pristupljeno 26.2.2024.

koje učestvuju u radu na terenu. Trenutno je otvoren dijalog s predstavnicima NARKO-NE kao i predstavnicima Federalnog ministarstva rada i socijalne politike, te Federalnog ministarstva obrazovanja u vezi s inicijativom za razvoj strategije za prevenciju ovisnosti u Federaciji BiH.

Akcije koje poduzimaju ženske nevladine organizacije uglavnom su usmjerene na prevenciju karcinoma kod žena. Malo ili nikako se radi na promociji prevencije neplaniranih trudnoća i ilegalnih prekida trudnoća, dok je prevencija spolno prenosivih infekcija (SPI) i HIV-a među mlađom populacijom dobro razvijena u okviru projekta Global fonda za BiH.

Značajno je istaknuti i rad pojedinih udruženja s kojima je Federalno ministarstvo zdravstva ostvarilo saradnju, a koja su provođenjem programskih aktivnosti značajno doprinijela boljoj prevenciji i tretmanu dijabetesa kod djece i mladih u Federaciji BiH, i to: Savez udruženja/Udruga dijabetičara Federacije Bosne i Hercegovine, Udruženje dijabetičara djece i omladine Kantona Sarajevo, Udruženje djece s dijabetesom „Novi Horizonti“ i dr.

U proteklom periodu Federalno ministarstvo zdravstva je u okviru svojih nadležnosti i strateških opredjeljenja, a s ciljem povećanja obuhvata djece i mladih kojima je osigurano liječenje teških bolesti, preduzelo specifične aktivnosti u dodjeli malih grantova za jačanje korisničkih udruženja putem raspodjele sredstava Lutrije BiH udruženjima građana i humanitarnim organizacijama za liječenje djece i mladih od teških oboljenja. U skladu s Odlukom o utvrđivanju liste korisnika i raspodjeli dijela prihoda ostvarenih po osnovu naknada za priređivanje igara na sreću⁵², iznos od 156.066,72 KM raspoređen je za finansiranje programa i projekata šest korisničkih udruženja za liječenje i rehabilitacija teško oboljele djece i mladih čije se liječenje finansira iz Federalnog fonda solidarnosti.

Federalno ministarstvo zdravstva u saradnji sa Zavodom za javno zdravstvo Federacije BiH te organizacijama civilnog društva i međunarodnim partnerima učestvuje u obilježavanju svih za zdravlje važnih datuma s ciljem podizanja svijesti o vrijednosti zdravlja i prevenciji bolesti kod stanovništva, pa tako i kod mladih.

✓ Okvir javnih politika

Mladima su zagwarantirana sva prava, uključujući i pravo na zdravstvenu zaštitu, a putem različitih međunarodnih dokumenata o ljudskim pravima, koja su sva utemeljena na Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima. Prava mladih na zdravstvenu zaštitu zagwarantirana su i drugim međunarodnim dokumentima, kao što su Međunarodni sporazum o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima iz 1966. godine i Međunarodni sporazum o civilnim i političkim pravima. Prava i zaštita također su im zagwarantirani i sporazumima o rasnoj diskriminaciji i diskriminaciji žena.

Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta (CRC), usvojena 1989. godine i potpisana od 193 države članice UN-a, postavlja pravnoobavezujuće standarde i eksplicitno navodi da su djeca nositelji ljudskih prava. Ona posebno obrađuje pravo djeteta, podižući ga na najviši nivo zdravstvene i medicinske zaštite i rehabilitacije i obavezuje države članice da se zalažu za potpuno ostvarivanje ovog prava.

Postojeći standardi u međunarodnom pravu sveobuhvatni su i detaljni. Sve države koje su potpisnice ovih instrumenata dužne su da ispunjavaju svoje obaveze, a među njima i Bosna i Hercegovina.

Svjetski program djelovanja za zdravlje mladih jeste međunarodni dokument iz 1995. g. koji se bavi problematikom politika za mlade i zdravljem mladih te njihovom ranjivošću na određena rizična ponašanja. Ovaj dokument najvažniji je službeni dokument za zdravstvenu politiku mladih na svjetskom nivou, a ukazao je na potrebu da se ova tematika treba odvojeno tretirati za ovaj dio populacije i da obavezuje vlade da naprave neke korake u tom smjeru. Pravci djelovanja prema ovom programu odnose se na donošenje propisa o osnovnim zdravstvenim uslugama, razvijanju zdravstvenog osiguranja, promovisanju

⁵² „Službene novine Federacije BiH“, broj 99/23) <https://fmoh.gov.ba/post/352/odluka-o-utvrdivanju-liste-korisnika-i-raspodjeli-dijela-prihoda-ostvarenih-po-osnovu-naknada-za-priredivanje-igara-na-srecu>
https://fmoh.gov.ba/uploads/file_manager/2c18211a068dc0c2cc2cd3386ed3ee893cb6f0b5.pdf ; pristupljeno 26.2.2024.

zdravstvenih usluga, informiranju o HIV infekciji i AIDS-u među mladima, promovisanju dobrih higijenskih praksi, prevenciji zaraza i bolesti među mladima, nulta tolerancija na seksualno zlostavljanje mladih te suzbijanju loše prehrane mladih.

Strateški dokumenti Svjetske zdravstvene organizacije (SZO) također sadrže odredbe koje se tiču zdravlja mladih. Okvirna konvencija o kontroli duhana 2003. g. predstavlja mjere za prevenciju i zaštitu djece od posljedica konzumacije duhana. UN-ov Program za borbu protiv HIV-a / AIDS-a predstavlja niz mjera za prevenciju ove bolesti, posebno među mladima, koji su visoko rizična skupina.

U prostoru Evropske unije, Bijela knjiga Novi impuls za mlade u Evropi iz 2001. godine je najjasniji i najsistematičniji dokument koji utemeljuje prioritete za zdravlje mladih i predstavlja novi okvir za saradnju među državama članicama EU i drugim evropskim zemljama, uključujući faktor mladih u sektorskim politikama. Dokument se ne bavi direktno zdravstvom mladih, ali daje preporuke za poboljšanje zdravstvenih struktura i servisa s ciljem stvaranja „youth friendly” servisa, tj. servisa koji su naklonjeni ili prilagođeni mladima. Deklaraciju Zdravlje za sve u 21. vijeku usvojila je SZO, a prioriteta su zdravlje mladih, unaprijeđenje mentalnog zdravlja, smanjenje broja povreda kao posljedica nasilja i nesreća, zdrav način života, suzbijanje štetnih uticaja alkohola, droge i pušenja, zdrava životna sredina, itd.

U BiH je usvojena rezolucija Zdravlje za sve građane BiH.

✓ **Ostali programi podrške za mlade u oblasti zdravstvene zaštite**

Aktivnosti Zavoda za javno zdravstvo Federacije BiH

Na osnovu Programa statističkih istraživanja u oblasti zdravstva od interesa za Federaciju Bosne i Hercegovine, Zavod za javno zdravstvo Federacije BiH u saradnji s kantonalnim zavodima za javno zdravstvo prikuplja i obrađuje podatke, čime se stječe uvid u pokazatelje zdravstvenog stanja stanovništva, rad i iskorištenost zdravstvenih kapaciteta, organizaciju zdravstvene zaštite, te socijalne i ekološke pokazatelje. Dobiveni pokazatelji polazna su osnova za procjenu vodećih javnozdravstvenih problema, te bi trebali poslužiti u procesima planiranja i provođenja javnozdravstvenih intervencija u zajednici, a posebno u smanjenju nejednakosti.

U skladu s zakonskim propisima⁵³, Zavod za javno zdravstvo FBiH kontinuirano prati zdravstveno stanje stanovništva FBiH prema spolu i starosnim skupinama. Zdravstveno stanje djece i omladine nešto je što je fokus pažnje Zavoda za javno zdravstvo FBiH i prati se kontinuirano, na dnevnoj osnovi, kroz mortalitet, morbiditet, korištenje usluga zdravstvene zaštite i druge relevantne indikatore, što se publicira u Izvještaju o zdravstvenom stanju stanovništva FBiH i Statističkom godišnjaku Zavoda. Sve naprijed navedeno radi se s ciljem podizanja svijesti kod mladih ljudi o vrijednosti njihovog zdravlja kao najvećeg resursa koji posjeduju i buđenju svijesti o važnosti preveniranja bolesti. Publikacije su dostupne na web-stranici Zavoda za javno zdravstvo FBiH⁵⁴.

Iako mladi nisu izdvojeni kao zasebna kategorija korisnika Zavoda za javno zdravstvo FBiH, u okviru programa prevencije koje provodi Zavod, nekoliko programa i aktivnosti su predominantno usmjerene na populaciju mladih:

⁵³ Zakonom o zdravstvenoj zaštiti („Službene novine Federacije BiH”, broj 46/10 i 75/13), Zakonom o evidencijama u oblasti zdravstva („Službene novine Federacije BiH”, broj 37/12) i Plan i program statističkih istraživanja od interesa za FBiH.

⁵⁴ Zavod za javno zdravstvo FBiH, <https://www.zjzfbih.ba/>, pristupljeno 11.3.2024.

Program imunizacije protiv HPV infekcije u 2023./2024. godini u Federaciji BiH⁵⁵

Iskustva zemalja koje su uvele imunizaciju protiv HPV pokazuju da se vakcinacijom dječaka i djevojčica protiv HPV-a mogu se spriječiti infekcije HPV-om i, posljedično, bolesti povezane s HPV-om u oba spola. Od strane Zavoda za javno zdravstvo Federacije BiH pripremljen je Program imunizacije protiv HPV u Federaciji BiH za 2023/2024. god. koji je podržan od strane Federalnog ministarstva zdravstva, po kojem su ciljne skupine djevojčice u uzrastu 13 i 14 god. kao i dječaci, a mogu se vakcinisati i djevojke do 26 godina starosti,

Osobe kojima se preporučuje cijepljenje su djevojčice i djevojke, kao i dječaci i mladići, radi smanjenja rizika od HPV infekcije i njenih štetnih posljedica, naročito određenih karcinoma. Cijepljenje će Programom imunizacije protiv HPV infekcije u Federaciji Bosne i Hercegovine biti besplatno dostupno djevojčicama u osmom razredu osnovne škole u 2023/2024 godini. Sukladno dostupnosti cjepiva, dobne i spolne skupine se mogu proširiti. Cijepljenje ne uklanja rizik, već ga smanjuje, tako da preporuke o preventivnim ginekološkim pregledima jednako vrijede za cijepljene i necijepljene djevojke i žene. Program imunizacije protiv HPV-a će se provoditi u ambulantomama školske medicine, obiteljske medicine ili pedijatrije, te epidemiološkim službama (ovisno o organizaciji u kantonu). Zdravstvene ustanove koje provode program imunizacije, dužne su voditi evidenciju o izvršenoj imunizaciji za svaku osobu koja podliježe toj imunizaciji.

Promotivna kampanja promocije redovite imunizacije, vakcinacije protiv HPV i COVID-19

Tokom 2023. godine, od strane Zavoda za javno zdravstvo Federacije BiH u suradnji sa Federalnim ministarstvom zdravstva i uredom SZO i UNICEF-a u BiH, realizirana je kampanja za sadržajima: promocija redovite imunizacije "Za zdravlje od početka"; promocija vakcinacije protiv HPV-a „Za sigurniju budućnost“ i promocija vakcinacije protiv COVID-19 „Za zdravlje koje prati godine. U okviru kampanje proizvedeni elektronski i print promotivni materijali koji su plasirani u medije, društvene mreže i web Zavoda i na akcijama za građane organizirane u Sarajevu, Zenici, Livnu, Mostaru i Travniku.

Edukativne radionice za zdravstvene radnike o promociji vakcinacije protiv HPV

Uz podršku kancelarije UNFPA u BiH i udruge KAP iz Mostara, u saradnji s Federalnim ministarstvom zdravstva i kancelarijom SZO u BiH, Zavod za javno zdravstvo Federacije BiH je tokom perioda septembar – novembar 2023. realizirao 10 edukativnih radionica za zdravstvene radnike s ciljem unaprjeđenja njihovih znanja i vještina vezanih za prevenciju i kontrolu HPV infekcije, javno zdravstvene posljedice po zdravlje stanovništva i zajednice uzrokovane HPV infekcijom i značaj imunizacije protiv HPV-a. Edukacija je obavljena za 281 doktora medicine specijalista pedijatrije, ginekologije, porodične medicine i javnog zdravstva i medicinskih sestara/tehničara, koji su direktno uključeni u imunizaciju protiv HPV. Cilj realizacije edukativnih radionica je jačanje svjesnosti zdravstvenih radnika o značaju imunizacije protiv HPV, podrška u organizaciji i planiranju aktivnosti vakcinacije protiv HPV-a od strane zdravstvenih ustanova te jačanje kapaciteta zdravstvenih radnika u učinkovitoj komunikaciji s roditeljima i relevantnim akterima u zajednici u promociji vakcinacije protiv HPV u Federaciji BiH.

Promocija konzumacije cjelovitih žitarica

Kao jedna u nizu od aktivnosti programa promocije zdrave ishrane od 2020 godine u kalendaru zdravlja Zavoda za javno zdravstvo Federacije BiH uvedeno je obilježavanje Dana cjelovitih žitarica i uključuje saradnju s vrtićima s područja Federacije BiH. Osim djece, promotivne aktivnosti su usmjerene i na osoblje vrtića i roditelje koji većinom pripadaju dobnoj skupini do 30 godina. Promotivni i edukativni materijali koji se kontinuirano koriste namijenjeni su općoj populaciji koja uključuje i dobnu skupinu mladih.

⁵⁵ Program se primjenjuje u 2023. godini, odnosno 2024. godini do početka primjene novog godišnjeg programa imunizacije za 2024. godinu u Federaciji Bosne i Hercegovine, a sukladno propisima o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti Cjepivo će nabaviti Zavod za javno zdravstvo Federacije Bosne i Hercegovine, kao i nadležni kantonalni zavodi za javno zdravstvo, odnosno nadležni kantonalni zavodi zdravstvenog osiguranja. Na početku školske godine, potrebno je dostaviti informaciju i poziv za cijepljenje protiv HPV-a nadležnim školama, koji će isti proslijediti roditeljima djece 8. razreda osnovne škole. Poželjno bi bilo održati edukaciju roditeljima tijekom organiziranog roditeljskog sastanka

Prevenција hroničnih nezaraznih oboljenja

Kao dio aktivnosti zacrtanih Akcionim planom za prevenciju hroničnih nezaraznih oboljenja Federalnog ministarstva zdravstva – pripremljeni su vodiči i protokoli za primarnu zdravstvenu zaštitu koji obuhvataju i populaciju mladih, a uključili su vodiče za: prevenciju i tretman gojaznosti, promociju fizičke aktivnosti, prevenciju i odvikavanje od pušenja, prevenciju i menadžment dijabetesa, te prevenciju i menadžment hiperlipidemija.

Zavod za javno zdravstvo u okviru svoga rada učestvuje i u aktivnostima i skupovima za mlade koji su orijentirani na unapređenje zdravstvene brige i informiranje mladih. Na ovim aktivnostima Zavod priprema i distribuira promotivne materijale namijenjene unapređenju zdravlja mladih. Neke od aktivnosti na kojima je Zavod uzeo učešće su „Fusion Fiesta“, Open City Mostar Festival, Moba Street Food Festival i dr.

Aktivnosti Zavoda za zdravstveno osiguranje i reosiguranje Federacije BiH

Status osiguranog lica mladi (15-30 godina) stiču pod uvjetima, na način i u rokovima propisanim odredbama Zakona o zdravstvenom osiguranju FBiH. Imajući u vidu činjenicu da je zdravstveni sistem u Federaciji BiH visoko decentraliziran, zdravstvena zaštita i pružanje zdravstvenih usluga zagantirani su svim osiguranim licima bez posebno diferenciranih usluga za kategoriju mladih. Kada se radi o kategoriji osiguranika, zdravstveno osigurane su sve osobe koje su na redovnom školovanju i to do 26. godine života ili kao članovi porodice osiguranika, ili ukoliko nisu na redovnom školovanju a prijavljeni su kod zavoda za zapošljavanje.

Za mlade ne postoje posebni programi nego se ostvarenje zdravstvenih usluga prava na lijekove koji se finansiraju iz sredstava fonda solidarnosti finansira za sve dobne skupine osim programa koji su saglasno odredbama Odluke o utvrđivanju osnovnog paketa zdravstvenih prava te odredbama Odluke o utvrđivanju prioriternih vertikalnih programa zdravstvene zaštite od interesa za Federaciju Bosne i Hercegovine i prioriternih najsloženijih oblika zdravstvene zaštite iz određenih specijalističkih djelatnosti koji će se pružati osiguranim licima na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine i odredbama Pravilnika o uvjetima i postupku upućivanja osiguranih lica na liječenje u inostranstvo definirane kao usluge koje se pružaju za djecu (do 18. godina starosti).

Iako se prema važećim propisima u oblasti zdravstva ne vode posebne evidencije za kategoriju mladih, za referentni period 2019-2023. godine za potrebe ove strategije pribavljeni su podaci o broju mladih koji su koristili lijekove i usluge koje se finansiraju iz sredstava Federalnog fonda solidarnosti.

Tabela 9. Pregled/broj mladih koji su koristili usluge i lijekove koji se finansiraju iz sredstava fonda solidarnosti:

Godina	Osoba	Ukupno	%
2023	1.200	32.024	3,75
2022	1.224	29.734	4,12
2021	1.171	27.193	4,31
2020	1.101	25.291	4,35
2019	1.179	27.065	4,36
UKUPNO za 5 god.	5.875	141.307	4,16

Izvor: Interresorna Radna grupa za izradu strategije za mlade Federacije BiH do 2027.godine

Mladi su najčešće koristili trakice za kontrolu šećera u krvi (cca 300 osoba godišnje), a koje se iz sredstava fonda solidarnosti nabavljaju za djecu do 18 godina i distribuiraju putem domova zdravlja.

Nakon toga, u strukturi usluga, najčešće su korištene usluge liječenja povratnika (cca 150 osoba godišnje) kao i usluge hemodijalize (cca 100 osoba godišnje).

Mladi ne čine većinu u korištenju usluga koje se finansiraju iz sredstava fonda solidarnosti niti za jednu uslugu.

✓ **Aktivnosti organizacija civilnog društva Vijeća mladih Federacije BiH**

Vijeće mladih FBiH učestvovalo je u regionalnom projektu "Western Balkans Youth Lab" (2020-2023) Regionalnog vijeća za saradnju s ciljem jačanja saradnje između predstavnika vlasti i mladih u okviru kojeg je kreiran priručnik "Metodološki okvir za kreiranje i implementaciju promotivnih i preventivnih aktivnosti namijenjenih mladima u dobi od 14 do 18 godina u Bosni i Hercegovini"⁵⁶, kao osnova za unaprjeđenje promocije i prevencije mentalnog zdravlja mladih.

✓ **Tematska sjednica Komisije za pitanja mladih Federacije BiH i odluke Parlamenta Federacije BiH**

Tematska sjednica Komisije za pitanja mladih Zastupničkog doma Parlamenta Federacije BiH "Do boljih prilika za mlade u Federaciji BiH"⁵⁷ održana je u Parlamentu Federacije BiH 24. maja 2022. godine, uz podršku Instituta za razvoj mladih KULT, Westminster fondacije za demokratiju i Vijeća mladih FBiH. Iz oblasti zdravstvene brige o mladima usvojeno je 12 zaključaka⁵⁸.

- Zadužuje se Federalno ministarstvo zdravstva da kreira smjernice za uspostavu prijateljskog pristupa u pružanju zdravstvenih usluga mladima u FBiH.
- Zadužuje se Federalno ministarstvo zdravstva da izradi postupak i kriterije za akreditaciju naučno utemeljenih programa prevencije ovisnosti, izradi registar akreditiranih programa prevencije ovisnosti te izradi kriterije za finansiranje akreditiranih programa prevencije ovisnosti i njihovu evaluaciju.
- Zadužuje se Federalno ministarstvo zdravstva da uključi mlade u procese uspostave i izmjene zakonskih i podzakonskih akata u oblasti zdravlja mladih.
- Zadužuje se Federalno ministarstvo zdravstva da kreira i provodi informativnu kampanju usmjerenu ka mladima s ciljem upoznavanja sa uslugama koje im se nude u zdravstvenim ustanovama širom FBiH s posebnim fokusom na prilike koje imaju u domovima zdravlja.
- Zadužuje se Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke da zajedno s Federalnim ministarstvom zdravstva pristupe izradi plana sistematskih pregleda i redovnih zdravstvenih pregleda u sistemu formalnog obrazovanja.
- Zadužuju se Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke i Federalno ministarstvo zdravstva da izrade programe edukacije o zdravlju, samopregledu i redovitoj kontroli.
- Zadužuje se Federalno ministarstvo zdravstva da planira i izdvoji sredstva za obavezne sistematske preglede koji će obavezno uključivati redovne preglede s ciljem prevencije malignih oboljenja, kao što su karcinom dojke i karcinom cerviksa.
- Zadužuje se Federalno ministarstvo zdravstva da planira i izdvoji sredstva za programe prevencije mentalnih oboljenja kod mladih i podrške mentalnog zdravlja mladih koji će prepoznati mlade kao ranjivu kategoriju u društvu.
- Zadužuje se Federalno ministarstvo zdravstva da planira i izdvoji sredstva za programe obuke i/ili prakse za mlade psihologe unutar domova zdravlja ili centara za mentalno zdravlje, počev od 2023. godine.

⁵⁶ <https://drive.google.com/file/d/1kbicEXe-GPs5cfx0I3SpXyMZ2rWlYQAD/view?pli=1> ; Za izradu dokumenta realiziran je i niz fokus grupa koje su okupile 30 relevantnih aktera iz područja mentalnog zdravlja mladih kako bi prikupili potrebne informacije. Dokument je promoviran na događaju koji je okupio skoro 30 stručnjaka kojima korištenje dokumenta može unaprijediti kontinuirani rad na polju mentalnog zdravlja mladih ljudi. Osim opsežne teoretske pozadine o mentalnom zdravlju mladih, prikupljeni su rezultati istraživanja u oblasti rada sa djecom i adolescentima u BiH, zaključci istraživanja mentalnog zdravlja mladih u Kantonu Sarajevo, uputstva za izradu programa za dobnu skupinu od 14 do 18 godina i smjernice za primjenu, te pregled postojećih preventivnih programa sa fokusom na ovu dobnu skupinu u Bosni i Hercegovini, iskustva u realizaciji i naučene lekcije.

⁵⁷ „Šta se to pričalo o mladima i sa mladima u Parlamentu Federacije BiH? 2022“; <https://www.vijecemladih.ba/novosti/sta-se-to-pricalo-o-mladima-i-sa-mladima-u-parlamentu-federacije-bih/> (pristupljeno 18.02.2024. u 16.06h).

⁵⁸ Ibid, Usvojeni Zaključci; Zdravstvena i socijalna briga o mladima.

- Zadužuje se Federalno ministarstvo zdravstva da planira i izdvoji sredstva za programski rad udruženja korisnika iz oblasti mentalnog zdravlja.
- Zadužuje se Vlada Federacije BiH da planira sredstva za epidemiološka istraživanja u vezi s rizičnim ponašanjima mladih s posebnim fokusom na bolesti ovisnosti.
- Zadužuje se Vlada FBiH da kreira i predloži izmjene i dopune Zakona o zdravstvenom osiguranju FBiH i Zakona o radu FBiH, s ciljem prepoznavanja i olakšanja ostvarivanja bolovanja roditelja djece s malignim oboljenjima

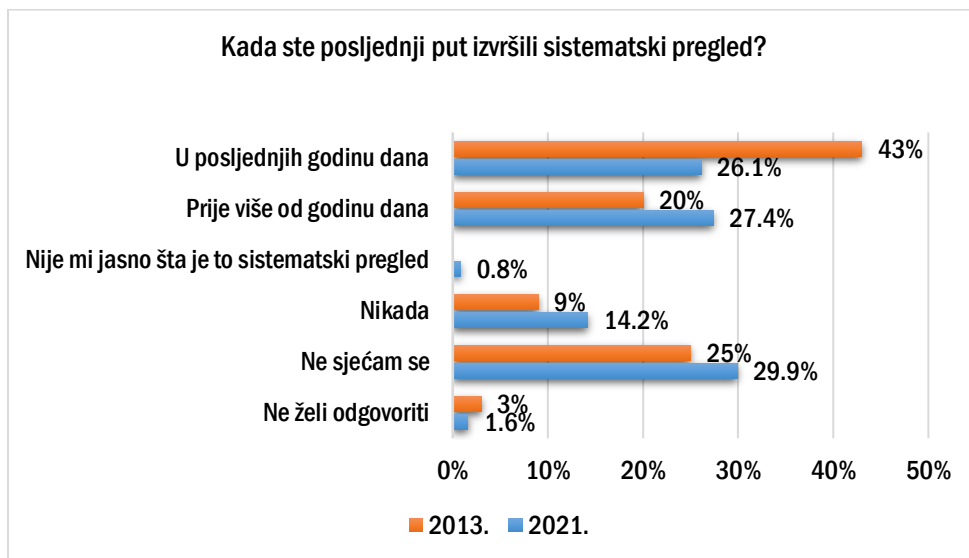
Federalno ministarstvo zdravstva je poduzelo mjere i aktivnosti na unaprjeđenju zdravstvenog položaja mladih, posebno usmjerenih na unaprjeđenje mentalnog ali i reproduktivnog zdravlja sa posebnim fokusom na prevenciju malignih oboljenja reproduktivnog sistema te prevenciju i suzbijanje faktora rizika i rizičnih ponašanja, kroz saradnju sa organizacijama civilnog društva i obrazovnim institucijama. Dio poduzetih mjera odnosi se na poboljšanje informiranja i unaprjeđenje znanja mladih, dok se dio mjera odnosi na pojačavanje kapaciteta stručnjaka koji mladima pružaju informacije i usluge iz oblasti zdravstvene brige, kao npr. finansiranje i podrška programa obuke i/ili prakse za mlade psihologe unutar domova zdravlja ili centara za mentalno zdravlje. U unaprjeđenju uspostavljanja preporučenog pristupa pružanja zdravstvene zaštite na način naklonjen/prilagođen mladima značajnu ulogu može imati i uspostavljena Agencija za kvalitetu i akreditaciju u zdravstvu u Federaciji BiH (AKAZ) koja je već izradila Akreditacijske standarde za zdravstvene usluge naklonjene mladima, Akreditacijske standarde za drop-in centre u FBiH, Akreditacijske standarde za usluge dobrovoljnog, povjerljivog savjetovanja i testiranja (DPST) i dr. Zadovoljstvo korisnika pruženim zdravstvenim uslugama predstavlja jedan od indikatora kvalitete zdravstvene zaštite, koji se posebno prati u akreditiranim zdravstvenim ustanovama.

Veći angažman i učešće mladih u unaprjeđenju zdravstvene legislative u FBiH planira se i prilikom izrade izmjena i dopuna Zakona o zdravstvenoj zaštiti i Zakona o zdravstvenom osiguranju, kada će mladi moći dostaviti prijedloge, sugestije i mišljenja na navedene zakone Federalnom ministarstvu zdravstva putem obrazaca na stranici Ministarstva.

Iz analize o položaju i potrebama mladih

Nešto više od jedne četvrtine mladih u FBiH (26,1%) izvršilo je sistematski pregled u posljednjih godinu dana. Analiza iz 2013. pokazuje veći postotak obavljenih sistematskih pregleda u referentnoj godini dana (43%). Udio mladih koji se ne sjećaju kada su posljednji put radili sistematski pregled veći je 2021. u odnosu na prethodno istraživanje. Također, veći je udio mladih 2021. koji nikada nisu obavili sistematski pregled i iznosi 14,2%, dok je 2013. taj udio iznosio 9%. Ovakvi podaci ukazuju na nedostatak informacija o važnosti obavljanja sistematskog pregleda kao i na negativne promjene u stavovima i ponašanju mladih kada je u pitanju vlastito zdravlje.

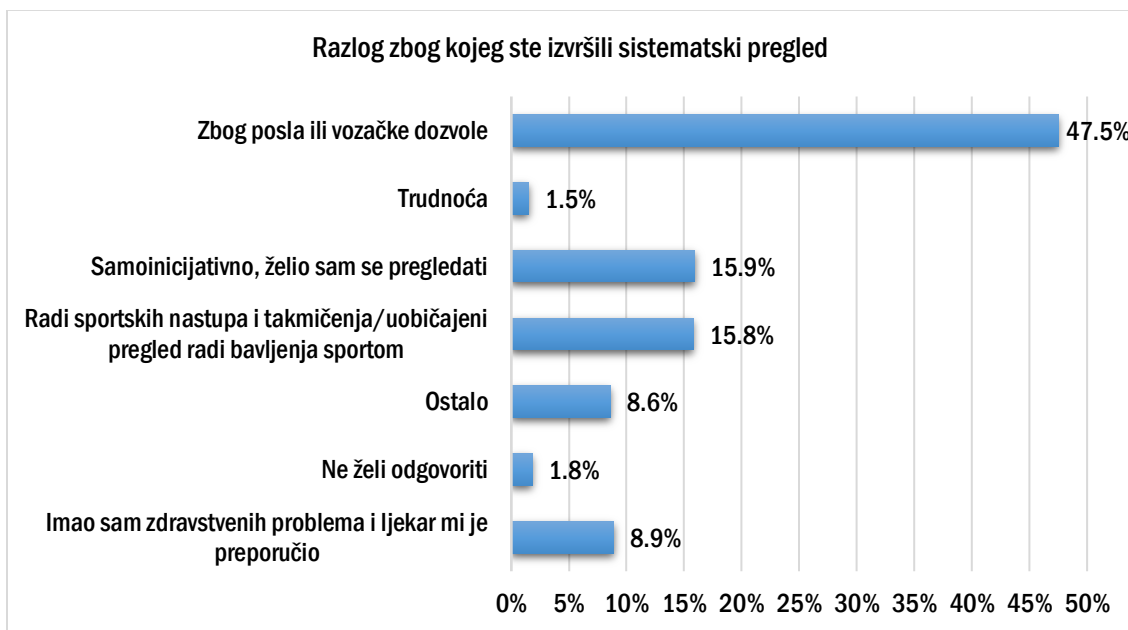
Grafik 2. Sistematski pregled

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Najčešći razlozi zbog kojih mlade osobe obavljaju sistematski pregled tiču se polaganja vozačkog ispita i ljekarskog uvjerenja potrebnog za zapošljavanje, tj. 47,5% mladih je iz ovih razloga uradilo sistematski pregled. Drugi najčešći razlog provedbe sistematskog pregleda jeste samoinicijativna odluka (15,9% mladih). Treći značajan razlog za provedbu sistematskog pregleda tiče se potreba za učešćem na sportskim takmičenjima (15,8%).

Grafik 3. Razlog obavljanja sistematskog pregleda

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Kao razloge zbog kojih ne obavljaju sistematske preglede mladi navode da to nije dio njihove rutine, da se osjećaju zdravo pa ne vide potrebu, da u krugovima u kojima se kreću postoji percepcija da sistematske preglede rade samo starije ili bolesne osobe, ali i zato što ih niko nije naučio o važnosti redovnog sistematskog pregleda.

2.2.4. Sigurnost mladih

Opći koncept sigurnosti jedne grupe ljudi ili zajednice je možda najlakše sagledavati kroz definiciju i koncept nacionalne sigurnosti kojom se teži osigurati sloboda, suverenost i teritorijalni integritet u okvirima međunarodno prihvaćenih aranžmana, ljudske slobode i prava njenih građana, politička i socijalna stabilnost društva, stabilan ekonomski razvoj u uvjetima slobode tržišta i poduzetništva, funkcioniranje pravne države, unutarnji red i osobna sigurnost građana, te zdravi i stabilni ekološki uvjeti.

Kada govorimo o sigurnosti mladih, prvo se treba osvrnuti na nivo i stanje zaštićenosti temeljnih vrijednosti društva i na njima zasnovanih institucija, ostvarivanja prava u procesima donošenja odluka i integritet jedinice i životnog područja. Definišući sigurnost, svako pojedino društvo, a tako i specifične grupe unutar društva, izražavaju svoje vrijednosti, svoje strahove i nade, a sve to uvjetovano je specifičnom situacijom u kojoj se društvo nalazi. Tako da možemo zaključiti da sigurnost za mlade znači upravo odsutnost strahova i prijetnji po opstanak i ostanak u određenoj društvenoj zajednici i istovremeno prisustvo uticaja i elemenata koji pogoduju njihovom održivom ostanku, odnosno potvrđuju njihove vrijednosti, zadovoljavaju potrebe i želje te motiviraju rast i razvoj pojedinaca i društva.

Područje sigurnosti mladih ne zauzima posebno mjesto u javnosti, među donosiocima odluka niti među mladima u Federaciji BiH. Iako su mladi prilično svjesni ponašanja koja se smatraju rizičnim te imaju neposredna ili posredna iskustva kada se osjećaju nesigurno, kada s njima govorimo o sigurnosti, prva asocijacija jeste fizička sigurnost.

Pravni i institucionalni okvir

Za pitanje sigurnosti na nivou BiH je nadležno Ministarstvo sigurnosti BiH koje je mjerodavno za zaštitu međunarodnih granica, sprječavanje i otkrivanje počinitelja kaznenih djela sa međunarodnim ili međuentitetskim elementom, terorizma, organiziranog kriminala, međunarodnu suradnju i provođenje međunarodnih obveza u svim oblastima sigurnosti. Ministarstvo je također nadležno za organizaciju i usaglašavanje aktivnosti entitetskih ministarstava unutarnjih poslova i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine u ostvarivanju sigurnosnih zadataka u interesu BiH. Poslovi ministarstva obuhvataju i poslove provedbe politiku useljavanja i azila BiH i uređuje procedure vezano za kretanje i boravak stranaca u BiH.

U sastavu Ministarstva su Direkcija za koordinaciju policijskih tijela BiH, Granična policija BiH, Državna agencija za istrage i zaštitu, Agencija za forenzička ispitivanja i vještačenja, Agencija za školovanje i stručno usavršavanje kadrova, Agencija za policijsku podršku i Služba za poslove sa strancima.

U skladu s ustavnim uređenjem Bosne i Hercegovine, unutrašnji poslovi u Federaciji BiH u nadležnosti su jednog federalnog i deset kantonalnih ministarstava unutrašnjih poslova. Riječ je o decentraliziranom ustroju policijskih snaga u kojem je Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, prema odredbi člana 13. i 14. Zakona o unutrašnjim poslovima Federacije Bosne i Hercegovine⁵⁹, nadležno za vršenje upravnih i stručnih i drugih poslova koji uključuju provođenje politike i izvršavanje i nadzor nad provođenjem federalnih zakona; pripremanje i predlaganje zakona i drugih propisa iz nadležnosti Ministarstva; donošenje i realizacija programa školovanja, stručnog osposobljavanja i usavršavanja službenika Ministarstva; obavlja naučnoistraživačke poslove neophodne za unaprjeđenje djelatnosti policije kao i osiguravanje jedinstvene obrade podataka iz nadležnosti Ministarstva.

U Federaciji BiH ne postoji posebna zakonska regulativa koja se tiče sigurnosti mladih. Mladi su obuhvaćeni zakonima kao i sve druge osobe u FBiH. Nadležnosti Federacije BiH u segmentu sigurnosti jesu: sprječavanje i otkrivanje krivičnih djela

⁵⁹ „Službene novine Federacije BiH, br. 81/14

terorizma, međukantonalnog kriminala i prometa opojnih droga, osiguravanje određenih ličnosti i objekata FBiH, školovanje i usavršavanje te državljanstvo FBiH. Ovim zakonom je definirano i da operativni posao Ministarstva unutrašnjih poslova FBiH provodi Federalna uprava policije. Veći dio nadležnosti iz oblasti sigurnosti predviđen je kantonalnim zakonima o unutrašnjim poslovima.

Osim ovoga, sljedeći zakoni na federalnom nivou se bave pitanjima sigurnosti a od značaja za populaciju mladih:

- Zakon o zaštiti od nasilja u porodici⁶⁰;
- Krivični zakon Federacije BiH⁶¹;
- Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku⁶²;
- Zakon o sprečavanju i suzbijanju zloupotrebe opojnih droga (nivo BiH)⁶³;
- Zakon o javnom okupljanju (prednacr)⁶⁴;
- Zakon o sprečavanju nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim događajima (prednacr)⁶⁵;
- Zakon o osnovama sigurnosti saobraćaja na putevima u Bosni i Hercegovini⁶⁶(nivo BiH).
- Porođični zakon Federacije BiH⁶⁷

✓ Okvir javnih politika

Tema sigurnosti je u najvećoj mjeri podijeljena između državnog i kantonalnog nivoa. Kada se radi o sigurnosti mladih, tu je možda najvažnija Državna strategija nadzora nad opojnim drogama, sprečavanja i suzbijanja zloupotrebe opojnih droga u Bosni i Hercegovini,⁶⁸ donesena 2018. godine za period od 2018. do 2023. godine. Kako je spomenuto u dokumentu, obaveza entitetskih vlasti je da donesu akcione planove za provođenje ove strategije.

Osim toga, važno je istaći program „Sigurno dijete“, koji se bavi sigurnošću djece i mladih u online svijetu te rad na izradi Strategije i Akcionog plana za borbu protiv nasilja nad djecom u digitalnom okruženju za period 2021-2023. Vlada Federacije BiH je, na prijedlog Ministarstva unutrašnjih poslova, na sjednici održanoj 7. oktobra 2021. godine usvojila strateški program za sigurnost djece i mladih u digitalnom okruženju. Akcioni plan za sigurnost i borbu protiv nasilja nad djecom u digitalnom okruženju odnosi se na period od 2021. do 2023. godine.⁶⁹

Za unaprjeđenje sigurnosti mladih relevantan je bio i Akcioni plan za prevenciju maloljetničkog prestupništva i rad s maloljetnicima u sukobu sa zakonom 2014–2016. godine. Međutim, novi dokument za period iza 2016. nije donesen. Strategija za borbu protiv trgovine ljudima 2020 – 2023⁷⁰ i Akcioni plan institucija Bosne i Hercegovine za provođenje Strategije Suprotstavljanja trgovini ljudima u Bosni i Hercegovini 2020 – 2023⁷¹ također su značajni u smislu unaprjeđenja sigurnosti mladih imajući u vidu da je, pored djece, najveći procent žrtava ovog vida kriminaliteta identificiran upravo iz dobne skupine osoba 15-30 godina te se mladi općenito, pored djece, tretiraju kao populacija u riziku.

⁶⁰ „Službene novine Federacije BiH“, br. 20/13 i 75/21

⁶¹ „Službene novine FBiH“, br. 36/03, 21/04 - ispr., 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14, 46/16, 75/17 i 31/23

⁶² (Službene novine FBiH 7/14, 74/20)

⁶³ (Službeni glasnik BiH 08/06)

⁶⁴ <http://www.fmup.gov.ba/files/Zakona%20o%20javnom%20okupljanju%20-%20Prednacr.doc>

⁶⁵ <http://www.fmup.gov.ba/files/Prednacr%20zakona%20o%20spre%20C4%8Davanju%20nasilja%20i%20nedoli%20C4%8Dnog%20pona%20C5%A1anja%20na%20sportskim%20doga%20C4%91ajima.doc>

⁶⁶ „Službeni glasnik BiH“, br. 6/06, 75/06 - ispr., 44/07, 84/09, 48/10, 48/10 - dr. zakon, 18/13, 8/17, 89/17, 9/18, 46/23 i 88/23)

⁶⁷ „Službene novine Federacije BiH br. 35/05, 41/05 - ispr., 31/14 i 32/19 - odluka US)

⁶⁸ <http://msb.gov.ba/PDF/bosStrategija%20droge%20BiH%202018-2023.pdf>

⁶⁹ <http://fup.gov.ba/?p=23517>

⁷⁰ <http://msb.gov.ba/PDF/290120205.pdf>

⁷¹ <http://msb.gov.ba/PDF/20112020.pdf>

Poslovi Federalnog ministarstva unutrašnjih poslova jesu: sprječavanje i otkrivanje kaznenih djela terorizma, međukantonalnog kriminala, stavljanja u promet opojnih droga, organiziranog kriminala te pronalaženje i hvatanje počinitelaca tih kaznenih djela i njihovo privođenje nadležnim organima; osiguranje određenih ličnosti i zgrada Federacije BiH; školovanje, stručno osposobljavanje i usavršavanje i stjecanje i prestanak državljanstva Federacije.

Unutrašnji poslovi iz zajedničke nadležnosti Federacije i kantona jesu: provođenje zakona i drugih propisa o državljanstvu, osobno ime, matične knjige i matični registar, agencije i unutrašnje službe za zaštitu ljudi i imovine, inspeksijski nadzor zaštite od požara, eksplozivne materije, prijevoz opasnih materija, poslovi detektivske djelatnosti, provođenje određenih mjera i radnji koje se odnose na područje nasilja u porodici u skladu sa zakonom, kao i drugi poslovi određeni zakonima Federacije.

U sastavu Ministarstva nalazi se **Federalna uprava policije**, koja obavlja operativne poslove policije iz nadležnosti Ministarstva, i to: neposredno preuzima mjere na sprječavanju i otkrivanju kaznenih djela terorizma, međukantonalnog kriminala, stavljanja u promet opojnih droga, organiziranog kriminala, te pronalaženje i hvatanje počinitelaca tih kaznenih djela i njihovo privođenje nadležnim organima; vrši kriminalističko-tehničko vještačenje i na traženje drugih nadležnih organa; organizira i neposredno vrši osiguranje određenih ličnosti i zgrada Federacije BiH; priprema prijedlog ukupnog broja policijskih službenika u Federalnoj upravi policije i kriterije za njihovo popunjavanje; raspisuje i objavljuje INTERPOL-ove međunarodne, federalne i međukantonalne potrage, izdaje o tome odgovarajuća glasila i vodi registre; saraduje s nadležnim tužilaštvima u vezi s obradom kaznenih slučajeva; obavlja druge poslove iz nadležnosti reguliranih Zakonom o unutrašnjim poslovima Federacije Bosne i Hercegovine i drugim propisima.

Unutrašnja organizacija i način rada Ministarstva i Uprave utvrđeni su Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji Ministarstva. Radom Ministarstva rukovodi ministar, koji ima ovlaštenja i odgovornosti utvrđene Ustavom, Zakonom o unutrašnjim poslovima FBiH i drugim propisima i općim aktom, a Upravom rukovodi direktor, koji ima ovlaštenja utvrđena Zakonom o unutrašnjim poslovima FBiH. Sredstva za rad Ministarstva osiguravaju se u Budžetu FBiH.

✓ **Aktivnosti Federalnog ministarstva unutrašnjih poslova – Federalne uprave policije**

Zakoni i podzakonski akti u vezi sa sigurnosti koji se direktno ili indirektno tiču mladih ljudi, a koje primjenjuje Federalna uprava policije, jesu sljedeći: Zakon o unutrašnjim poslovima Federacije BiH, Zakon o agencijama i unutrašnjim službama za zaštitu ljudi i imovine⁷², Zakon o policijskim službenicima Federacije BiH⁷³, Zakon o državljanstvu Federacije BiH⁷⁴, Zakon o državnoj službi Federacije BiH⁷⁵, Zakon o namještenicima u organima državne službe u FBiH⁷⁶, Pravilnik i program obuke za stjecanje certifikata za obavljanje poslova fizičke i tehničke zaštite ljudi i imovine⁷⁷, Pravilnik o stručnom usavršavanju policijskih službenika⁷⁸.

Godišnjim planom rada FUP-a za 2023.⁷⁹ detaljno su predstavljene planirane aktivnosti istražnih organizacionih jedinica grupirane prema vrstama prijetnje. Godišnjim planom rada Federalnog ministarstva unutrašnjih poslova za period 1. 1. - 31. 12. 2024⁸⁰. kao glavni program definirano je „Osiguranje većeg stepena sigurnosti u FBiH kroz jednak i pravodoban pristup pravdi i učinkovitoj, etičnoj, zakonitoj i odgovornoj javnoj upravi“ te postavljeni Programi (mjere) za implementaciju glavnog programa.

⁷² „Službene novine Federacije BiH“, br. 78/08 i 67/13.

⁷³ „Službene novine Federacije BiH“, br. 27/05, 70/08 i 44/11.

⁷⁴ „Službene novine Federacije BiH“, br. 34/16 i 98/16 - ispr.

⁷⁵ „Službene novine Federacije BiH“, br. 29/03, 23/04, 39/04, 54/04, 67/05, 8/06 i 4/12.

⁷⁶ „Službene novine Federacije BiH“, br. 49/05.

⁷⁷ „Službene novine Federacije BiH“, br. 54/02.

⁷⁸ „Službene novine Federacije BiH“, br. 60/05.

⁷⁹ <http://www.fup.gov.ba/wp-content/uploads/2023/01/22.12.-PLAN-RADA-FUP-ZA-2023.pdf>

⁸⁰ [http://www.fmup.gov.ba/files/file/PLAN%20RADA%20FMUP%202024-FINAL\(1\).doc](http://www.fmup.gov.ba/files/file/PLAN%20RADA%20FMUP%202024-FINAL(1).doc)

U smislu povećanja sigurnosti mladih FBiH, naročito su značajne mjere programa 2. „Promovirati toleranciju, nenasilje i rodnu ravnopravnost u porodici i društvu“ koji se planira realizirati kroz postavljene aktivnosti:

- 2.1. Izraditi analizu stanja provođenja zaštitnih mjera iz nadležnosti policije a koje se odnose na nasilje u porodici;
- 2.2. Izraditi analizu stanja o provođenju mjera policijskog upozorenja za maloljetna lica;
- 2.4. Izraditi standarde za procjenu rizika od strane policijskih službenika u skladu sa Istanbulskom konvencijom;
- 2.7. Novi predmet na policijskoj akademiji Nasilje u porodici, maloljetnička delikvencija i rodno zasnovano nasilje).

Također, u okviru Strateškog upravljanje FUP svake godine redovito provodi mjeru pod nazivom „Dani otvorenih vrata koja se odvija kroz posjete osnovnim i srednjim školama a obavljaju je polaznici Policijske akademije te službenici FMUP-a.

Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, u okviru svoje nadležnosti, u referentnom periodu učestvovalo je u projektima čiji su nosioci bile druge institucije, posebno prilikom izrade strategija i akcionih planova kako na državnom tako i na federalnom nivou.

FMUP je bio potpisnik i učesnik izrade Strategije za borbu protiv trgovine ljudima BiH-entitetska agencija za period od 2020-2023. godine a FUP je u promatranom periodu realizirao mjere definirane Akcionim planovima. FUP je putem predstavnika učestvovao i u Radnoj grupi za izradu „Strateškog programa: Sigurnost djece u digitalnom okruženju u FBiH“ i „Akcionog plana za borbu protiv nasilja nad djecom u digitalnom okruženju“ za period 2021-2024.

Također, FUP je inicirao i učestvovao u provedbi projekta „Prevenција i rad na sprječavanju seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja djece u digitalnom okruženju u Bosni i Hercegovini“ koju je realizirao Centar za sigurni internet/MFS Emmaus (30.06.2021.) uz podršku Fonda Ujedinjenih nacija za djecu/UNICEF i Save the Children.

Prema Planu Federalne uprave policije za 2023. godinu policijski službenici za borbu protiv trgovine ljudima i seksualnih delikata su nastavili i s aktivnostima na sprječavanju novonastalog fenomena kroz projekat pod nazivom „Sveobuhvatan pristup rješavanju problema dječije pornografije“, čiji je glavni cilj uspostava sistema zaštite djece od dječje pornografije.

✓ **Aktivnosti organizacija civilnog društva i Vijeća mladih Federacije BiH**

U okviru projekta “Zajedno protiv cyber nasilja”, koji je implementirao Centar za omladinski razvoj CROA u toku 2023. godine, VMFBiH je učestvovalo u stručnoj radnoj grupi za prevenciju cyber nasilja među učenicima škola s područja Kantona Sarajevo. Radna grupa je sačinila inicijativu za prevenciju cyber nasilja kojom se predlažu mjere kontinuirane edukacije roditelja i prosvjetnog osoblja o prepoznavanju rizika u cyber okruženju i načinima postupanja u slučajevima cyber nasilja. Inicijativom se predlaže i kreiranje mobilne aplikacije za prijavu cyber nasilja, a na način prilagođen mladima. Inicijativa⁸¹ je predana 30.11.2023. na ruke ministrice za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo. Usvajanjem i implementacijom inicijative napravio bi se značajan korak na jačanju odgovora na rizike povezane sa sve intenzivnijim korištenjem interneta, aplikacija koji većini mladih predstavlja i sredstvo informiranja i sredstvo komunikacije.

Aktivnosti na jačanju cyber sigurnosti mladih podržane su i kroz provođenje projekta o cyber sigurnost i funkcioniranje na internetu koje su osmislili mladi srednjoškolci i studenti okupljeni u Centar za mlade Čapljina. Implementacija projekta omogućena je putem sabgrantiranja i mentorstva kojim je VMFBiH podržao Centar a u okviru projekta “G(a)rant mladih” koji realizira VMFBiH.

⁸¹ Inicijativa za prevenciju cyber nasilja, dostupno na : <https://croabih.com/zajedno-protiv-cyber-nasilja-2/> pristupljeno 4.3.2024.

U okviru projekta “G(a)rant mladih mentorstvom i sredstvima je podržano i Udruženje Street Fleet Crew koje okuplja mlade osobe u realizaciji neformalne obuke u pogledu sigurnosti mladih u saobraćaju. Obzirom da je u 2022 godini, prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, u ukupnom broju stradalih zbog ovog krivičnog djela 47,78% mladih osoba i djece. Realizacija informativno-obrazovnih obuka predstavlja značajan korak u smislu angažmana i učešća mladih u kreiranju i implementaciji mjera prevencije, a samim time i zaštiti mladih.

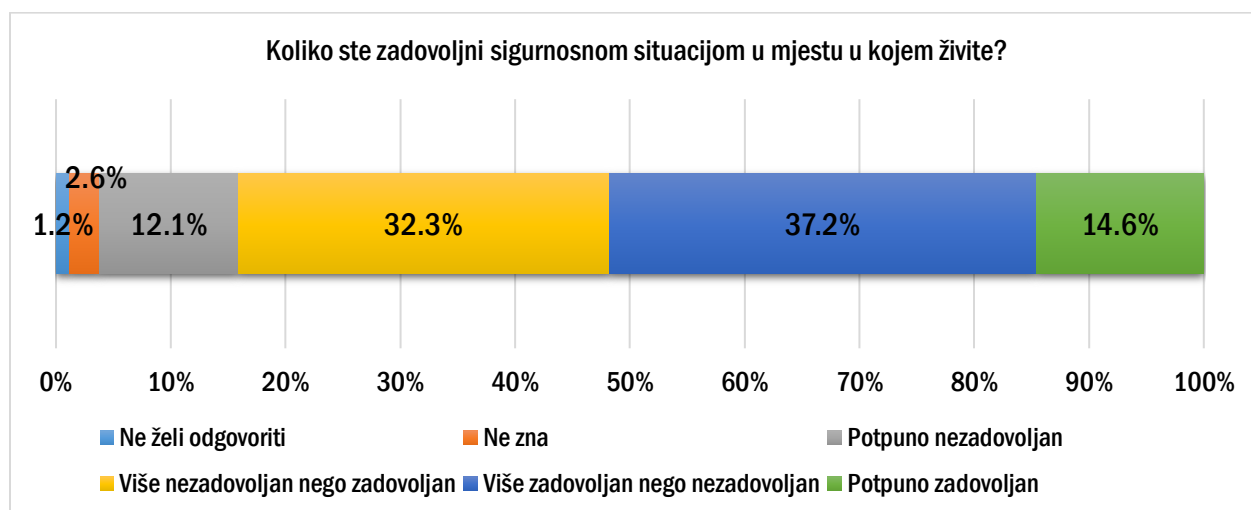
„IPD- Institute for Population and Development (bivša Asocijacija XY)“ programskim aktivnostima znatno jača mrežu podrške za mlade osobe čiji je integritet narušen počinjenjem krivičnih djela, osobito u oblasti oporavka od pretrpljene traume.

„Udruženje za prevenciju ovisnosti NARKO-NE“ direktnim radom s obrazovnim institucijama, lokalnim zajednicama i roditeljima kroz programske aktivnosti udruženja radi se na percepciji djece i mladih o prihvatljivost i neprihvatljivost različitih negativnih ponašanja čime se značajno preventivno djeluje na redukciji riziko faktora i jačanju zaštitnih faktora u okruženju u kojem djeca i mladi formiraju stavove i navike. Pored ovoga, Udruženje redovno provodi kampanje podizanja svijesti za borbu protiv negativnih navika.

Iz analize o položaju i potrebama mladih

Kada je riječ o percepciji sigurnosne situacije u mjestu u kojem žive, mladi u FBiH imaju podijeljen stav s nešto izraženijom pozitivnom percepcijom. Potpuno zadovoljnih i više zadovoljnih nego nezadovoljnih sigurnosnom situacijom je 51,8% mladih. Potpuno nezadovoljnih i više nezadovoljnih nego zadovoljnih sigurnosnom situacijom je 44,4% mladih.

Grafik 4. Zadovoljstvo sigurnosnom situacijom

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Međuvršnjačko nasilje je oblik nasilja kojim su mladi u FBiH bili najviše pogođeni, 13,3% mladih navodi kako su bili žrtve ovakvog oblika nasilja, što je ujedno i najzastupljeniji oblik nasilja među mladima. Također, nasilje na internetu ističe se kao oblik nasilja kojem su mladi izloženi.

Rezultati ukazuju na dosljednost u tome da su mladi kod svakog oblika nasilja u značajno većem postotku navodili kako poznaju nekoga ko je bio žrtva nasilja nego što su navodili kako su oni lično bili žrtva nekog od oblika nasilja.

Za međuvršnjačko nasilje 34,5% mladih izjavljuje kako poznaje nekoga ko je bio žrtva ovog oblika nasilja, 24,6% mladih navodi kako poznaje nekoga ko je bio žrtva nasilja u porodici, a 21% mladih izjavljuje kako poznaje nekoga ko je bio žrtva nasilja na internetu.

2.2.5. Socijalna briga mladih

Socijalna politika prema mladima podrazumijeva sistem društvenih intervencija i napora usmjerenih ka prevladavanju socijalnih rizika, ublažavanju socijalnih nejednakosti, ujednačavanju životnih šansi te poticanju društvene integracije. Sve navedeno neophodno je kako bi se osigurala bolja socijalna integracija svih mladih osoba, a posebno marginaliziranih mladih koji zahtijevaju dodatnu pozornost i podršku.

Mladi su u nepovoljnijem socioekonomskom položaju u odnosu na druge skupine, obzirom da uglavnom ne raspolažu imovinom, teško pronalaze zaposlenje i rješavaju svoje stambeno pitanje, te ovise o pomoći od roditelja. Uz to, mladi su, kao specifična kategorija stanovništva, u povećanom riziku od socijalne isključenosti te samim tim imaju i specifične potrebe kada je u pitanju socijalna politika. Međutim, mladi često nisu prepoznati kao posebna kategorija te njihove specifične potrebe nisu u fokusu socijalnih politika. Obaveza institucija i ustanova socijalne zaštite je osigurati ravnopravan pristup korištenju prava iz oblasti socijalne zaštite te spriječiti svaki oblik diskriminacije po bilo kojem osnovu.

Socijalne politike prema mladima trebaju biti kreirane zasebno od ostalih jer mladi imaju drugačije probleme i potrebe. Rješavanje najvažnijih problema mladih i izrada politika prema mladima iz oblasti socijalne zaštite treba biti koordinirano i međuresorno, na način da budu uključene sve relevantne institucije i ustanove, kao i eksperti iz različitih oblasti, prije svega zdravstva, socijalne zaštite i prava mladih.

Pravni i institucionalni okvir

BiH je potpisnica međunarodnih konvencija o ljudskim pravima, po osnovu kojih je dužna socijalno pomagati ugroženim kategorijama stanovništva. U skladu s potpisanom Evropskom socijalnom poveljom, BiH je dužna osigurati efikasno korištenje prava na socijalnu pomoć te osigurati izvore sredstava za život osobama koje nisu u mogućnosti ostvariti izvore sredstava svojim trudom niti na bilo koji drugi način. Ustav BiH garantira pravo na socijalnu pomoć. Ustav FBiH propisuje da će FBiH osigurati primjenu najvećeg nivoa međunarodno priznatih prava i sloboda dok Evropska socijalna konvencija, koja je dio Ustava FBiH, propisuje da su svi sudovi, upravna tijela i druga tijela dužni da je primjenjuju.

Nadležna ministarstva na državnom nivou za okvirnu socijalnu politiku na nivou BiH su: Ministarstvo civilnih poslova BiH (nadležno za određivanje osnovnih principa za koordinaciju aktivnosti, usklađivanje djelovanja entitetskih institucija te definiranje strategije), Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH (nadležno za provođenje međunarodnih konvencija i drugih dokumenata iz oblasti ljudskih prava i temeljnih sloboda, kao i promovisanje i zaštitu ličnih i općih prava) i Ministarstvo pravde BiH (osigurava da zakonodavstvo na svim nivoima bude u skladu s međunarodno preuzetim obavezama).

Prema Ustavu Federacije BiH⁸², federalne vlasti i kantoni nadležni su za socijalnu politiku. Federalna vlast ima pravo utvrđivati politiku i donositi zakone, a kantonalna vlast je izričito nadležna za provođenje socijalne politike, uspostavu službi socijalne zaštite i finansiranje djelatnosti socijalne zaštite.

⁸²„Službene novine Federacije BiH“, br. 1/94 - Amandman I, 13/97 - Amandmani II-XXIV, 13/97 - Amandmani XXV i XXVI, 16/02 - Amandmani XXVII-LIV, 22/02 - Amandmani LVI-LXIII, 52/02 - Amandmani LXIV-LXXXVII, 60/02 - ispr. Amandmana LXXXI, 18/03 - Amandman LXXXVIII, 63/03 - Amandmani LXXXIX-XCIV, 9/04 - Amandmani XCV-CII, 32/07 - ispr. 20/2004 - Amandmani CIII i CIV, 33/04 - Amandman CV, 71/05 - Amandmani CVI-CVIII, 72/05 - Amandman CVI, 88/08 - Amandman CIX, 79/22 - Amandmani CX-CXXX, 80/22 - ispr. i 31/23 - Amandman CXXXI)

U Federaciji BiH sistem socijalne zaštite uključuje preko 40 ministarstava i institucija⁸³. Djelatnost socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom⁸⁴ obavlja Federalno ministarstvo rada i socijalne politike i 10 kantonalnih ministarstava nadležnih za oblast socijalne zaštite i zaštite obitelji i djece, kroz rad 79 lokalnih službi (57 centara za socijalni rad i 22 službe nadležne za oblast socijalne zaštite i zaštite obitelji i djece), dva kantonalna centra za socijalni rad i 55 ustanova za zbrinjavanje korisnika socijalne zaštite (vladin i nevladin sektor, privatne ustanove).

Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom FBIH⁸⁵ regulira socijalna pitanja i socijalnu pomoć u FBIH i utvrđuje minimum prava koje kantoni moraju ispuniti ali dozvoljava⁸⁶ da u većoj mjeri doprinose socijalnom položaju osoba kojih se to tiče. Kao i u drugim oblastima, nivo zadovoljenja socijalnih potreba zavisi u velikoj mjeri od finansijske moći pojedinog kantona. Međutim, nisu svi kantoni donijeli odgovarajuće zakone, ili su usvojeni zakoni koji obuhvataju samo jedan segment prava, i to samo prava iz socijalne zaštite, dok druga prava, npr. prava porodica s djecom i prava civilnih žrtava rata, nisu obuhvaćena kantonalnim zakonom. Osim toga, ne postoje predviđene sankcije za kantone koji ne usaglase svoje zakone s federalnim zakonom.

Sistem dječije zaštite u FBIH reguliran je i **Porodičnim zakonom** (Službene novine Federacije BiH broj 35/05 i Zakonom o izmjenama i dopunama Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine Federacije BiH, broj 31/14), kojim se uređuju: porodica, brak i pravni odnosi u braku, odnosi roditelja i djece, usvojenje, starateljstvo, pravni učinci vanbračne zajednice žene i muškarca, prava i dužnosti članova porodice, itd.

Sistem socijalne brige reguliran je i primjenom mnogih drugih propisa: Zakonom o ustanovama socijalne zaštite⁸⁷, Porodičnim zakonom Federacije Bosne i Hercegovine⁸⁸ reguliran je sistem zaštite porodice s djecom u Federaciji BiH, Zakon o hraniteljstvu u Federaciji Bosne i Hercegovine⁸⁹, Zakonom o materijalnoj podršci porodicama sa djecom u Federaciji Bosne i Hercegovine⁹⁰, Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici⁹¹, Zakonom o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba s invaliditetom⁹², kantonalnim propisima i drugim zakonima⁹³ koji upućuju, a koji se koriste za obavljanje poslova u oblasti socijalne i dječije zaštite.

U Federaciji BiH za socijalnu politiku nadležni su Federalno ministarstvo rada i socijalne politike pri kantonalna ministarstva. Nadležnost Federalnog ministarstva rada i socijalne politike jeste da nadgleda provođenje zakona i prati usaglašenost i primjenu federalnog zakona na kantonalnom nivou.⁹⁴ Međutim, praksa pokazuje da ovo ministarstvo nema gotovo nikakvu

⁸³ Federalno ministarstvo rada i socijalne politike i 10 kantonalnih ministarstava nadležnih za oblast socijalne zaštite, Federalno ministarstvo za pitanje boraca i invalida obrambeno-oslobodilačkog rata, Federalno ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica, Federalno ministarstvo zdravstva i 10 kantonalnih ministarstava nadležnih za oblast zdravstva, Zavod za zdravstveno osiguranje i reosiguranje FBIH, 10 kantonalnih zavoda/fondova, Zavod za penzijsko i invalidsko osiguranje Federacije BiH, Federalni zavod za zapošljavanje i 10 kantonalnih službi za zapošljavanje; Izvor: STRATEGIJA DEINSTITUCIONALIZACIJE I TRANSFORMACIJE USTANOVA SOCIJALNE ZAŠTITE U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE (2014-2020); dostupno na: <https://fzpr.gov.ba/files/Arhiva/Strategija%20deinstitucionalizacije%20i%20transformacije%20ustanova%20socijalne%20zastite%20u%20Federaciji%20BiH%202014%20-2020..pdf>

⁸⁴ Član 6 Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom FBIH ("Službene novine FBIH", br. 36/1999, 54/2004, 39/2006, 14/2009, 7/2014 - rješenje US BiH, 45/2016, 19/2017 - drugi zakon i 40/2018) definiše: „Djetetom, u smislu ovog zakona, smatra se lice do 18 godina života. Izuzetno djetetom, u smislu ovog zakona, smatra se i lice koje radi ostvarivanja prava na dodatak na djecu i osiguravanja školarine ili stipendije za đake i studente, ima i više od 18, a manje od 27 godina života.“

⁸⁵ „Službene novine Federacije BiH“, br. 36/99, 54/04, 39/06 i 14/09, 45/16, 40/18 i 16/23

⁸⁶ Kantonalnim propisima se bliže uređuju prava iz socijalne zaštite, postupak za ostvarivanje prava, obim, visina i način ostvarivanja socijalne zaštite, vršenje nadzora, finansiranje socijalne zaštite i druga pitanja od značaja za ostvarivanje prava u kantonu.

⁸⁷ „Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj: 64/22

⁸⁸ „Službene novine Federacije BiH“, br. 35/05

⁸⁹ „Službene novine Federacije BiH“, broj: 19/17

⁹⁰ „Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, br.52/22

⁹¹ „Sl. novine FBIH“, br. 20/2013 i 75/2021

⁹² Službene novine FBIH“, broj: 9/10, dostupno na https://fuzip.gov.ba/wp-content/uploads/2022/10/Zakon_o_profesionalnoj_rehabilitaciji_osposobljavanju_i_zaposljavanju_lica_sa_invaliditetom_sl_novine_fbih_br_9_1_0-2.pdf, pristupljeno 13.3.2024.

⁹³ <https://fmrsp.gov.ba/legislativa/zakoni/zakoni-iz-oblasti-socijalne-zastite/>

⁹⁴ <https://fmrsp.gov.ba/legislativa/podzakonski-akti/podzakonski-akti-iz-oblasti-socijalne-zastite/>

funkciju u osiguranju usaglašenog nivoa prava i socijalne zaštite na kantonalnim nivoima vlasti u Federaciji. Federalno ministarstvo rada i socijalne politike ne prati provedbu zakona na kantonalnom nivou niti poduzima mjere protiv kantona i kantonalnih ministarstva koji suprotno federalnom zakonu uređuju socijalnu zaštitu na nivou kantona. Naravno, ovo je ovako i zbog toga što federalni zakon, kako je već istaknuto, ne navodi kaznene odredbe za kantone koji ne usaglase svoje zakone s federalnim. Neki kantoni imaju zakone koji nisu usaglašeni s federalnim zakonom. Zakonski je omogućeno da kantonalni zakoni budu širi od zakona na federalnom nivou, naprimjer, da među korisnike socijalne zaštite uključuju određene grupe ugroženih specifične za taj kanton. Također, kantonalni zakoni mogu uključivati dodatne vrste socijalne pomoći osim onih predviđenih federalnim zakonom.

Sistem penzijskog i invalidskog osiguranja u Federaciji BiH počiva na principu solidarnosti i uzajamnosti odnosno na međugeneracijskoj solidarnosti, prilikom čega je održivost ovakvog sistema uslovljena povoljnim odnosom zaposlenih koji uplaćuju doprinose i brojem penzionera. Zbog pada nataliteta i iseljavanja mladog radno sposobnog stanovništva, a koji bi u slučaju ostanka u BiH doprinosili novac u penzijski sistem, stvoren je dodatni pritisak na opterećenost zaposlenih koji uplaćuju doprinose. S obzirom na loš demografski trend, pri čemu je starijeg stanovništva sve više, a mladih sve manje, postavlja se pitanje da li će se međugeneracijska solidarnost koja čini temelj penzijskog sistema, uspjeti održati u sadašnjem obliku. Neizvjesno je da li će mladi uspjeti da privređuju u kapacitetu potrebnom da se isplate primanja brojnoj penzionerskoj populaciji.

Iz navedenog proizilazi, da je za održivost sistema međugeneracijske solidarnosti potrebno da buduće izmjene zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju Federacije BiH ne smiju ići u smjeru daljeg ublažavanja uslova za odlazak u penziju. Naročito imajući u vidu da je priliv penzionera u Federaciji BiH po osnovu ostvarivanja prava na prijevremenu penziju dosta visok, dok je istovremeno u mnogim državama članicama Evropske unije, prijevremeno penzionisanje potpuno ukinuto, dok su eliminisani posebni uslovi za penzionisanje a dob za penzionisanje adekvatno podignuta.”

Kako je **stambena politika** dio socijalnog položaja mladih, važno je napomenuti da je oblast stambene politike, urbanizma i prostornog planiranja u nadležnosti Federalnog ministarstva prostornog uređenja i Federalnog ministarstva rada i socijalne zaštite. U Federaciji BiH, veća je nadležnost stambenih pitanja na nivou kantona nego na nivou Federacije.

Jedan od osnovnih aktera u procesu profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja osoba s invaliditetom jeste i Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom, koji je osnovan kroz implementaciju Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba s invaliditetom.

U oblasti socijalne brige određene mjere za specifične kategorijama imaju i Federalno ministarstvo za pitanje boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata, u skladu sa Zakonom o pravima branilaca i članova njihovih porodica⁹⁵ te Federalno ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica u skladu sa Zakonom o raseljenim osobama povratnicima u Federaciji BiH i izbjeglicama iz Federacije BiH⁹⁶

✓ Okvir javnih politika

Kada je riječ o socijalnoj politici prema mladima, najvažniji njeni dijelovi su socijalna pomoć i zaštita, stambena politika i socijalna isključenost. Bosna i Hercegovina i FBiH su se obavezale na poštovanje najviših standarda socijalne zaštite, koji proizlaze iz potpisanih međunarodnih konvencija (prije svih Evropske socijalne povelje). Međutim, kompleksnost uređenosti sistema FBiH čini skoro pa nemogućim praćenje realizacije usluga socijalne zaštite na nivou entiteta.

⁹⁵ Službene novine Federacije BiH", br. 33/2004, 56/2005, 44/2005 - odluka US, 70/2007, 9/2010, 95/2013 - odluka Ustavnog suda, 90/2017 i 29/2022)

⁹⁶ Službene novine Federacije BiH, br. 15/05

Budžet FBiH se često označava kao socijalni, jer se veći dio odjava za socijalne transfere. Međutim, različite nadležnosti, te različita finansijska moć između kantona, ne omogućavaju uživanje jednakih prava u svim dijelovima FBiH.

Krajem 2020. godine, Fondacija za socijalno uključivanje u BiH izdala je dokument pod nazivom „Strategija socijalnog uključivanja Federacije BiH 2021–2027“.⁹⁷ Cilj ove strategije je da bude podloga za ostvarivanje jednakih mogućnosti i izbora svim marginaliziranim grupama stanovništva za aktivno uključivanje u oblikovanju uvjeta života i rada i samorealizacije svakog pojedinca. S ciljem razvijanja efikasnog održivog i pravičnog sistema socijalne zaštite i zaštite porodice s djecom, kojim će se osigurati osnovna i ujednačena prava socijalno ugroženih kategorija i rješavanja nekih od navedenih problema usvojeno je niz strategija, dokumenata i novih zakonskih i podzakonskih propisa.

Pored zakonskog okvira, među najznačajnijim dokumentima kojima se harmoniziraju mjere i aktivnosti unaprjeđenja socijalne brige su:

Strategija razvoja Federacije BiH 2021-2027⁹⁸ u kojoj je jedan od prioriteta ublažavanje trenda demografskog starenja stanovništva, te poboljšanje stabilnosti porodice i položaja mladih.

Strategijom su razvijene mjere za poboljšanje stabilnosti porodice i položaja mladih. Mjera za unaprjeđenje nataliteta i porodica sa djecom predviđa osnivanje fonda za planiranje porodica i osiguranje optimalne porodijske naknade za sve porodilje u Federaciji BiH, pri čemu će se nastojati ujednačiti porodijske naknade za zaposlene i nezaposlene majke, uzimajući u obzir različite osnove za ostvarivanje prava na porodijsku naknadu. To dalje podrazumijeva preuzimanje od strane države svih troškova vezanih za trudnoću i porodijsko odsustvo⁹⁹. U okviru ovog prioriteta naglašava se još i potreba periodične obuke i stručnog usavršavanju (o primjeni zakonodavstva i pružanju informacija korisnicima), uspostave mehanizma za praćenje, evaluaciju i izvještavanje o stanju u oblasti zaštite obitelji s djecom, kao i uspostavljanje i održavanje centralne baze podataka o korisnicima u Federaciji BiH. Osnivanje Federalnog porodičnog fonda bio bi prvi ozbiljniji iskorak u smjeru sistemskog rješavanja, jer bi na području čitave Federacije BiH omogućio pružanje materijalne podrške porodicama s djecom pod jednakim uvjetima, ali i osigurao mehanizam praćenja efekata koje ta podrška ima s mogućnošću njezine prilagodbe stvarnim potrebama porodice i djece, kao i socio-ekonomskim interesima uže i šire društvene zajednice.

Mjerom unaprjeđenja stambene politike¹⁰⁰ planirano je donošenje programa subvencioniranja i pružanja poticaja u sferi stambene politike, čime bi se olakšalo rješavanje stambenog pitanja za bračne parove koji prvi put rješavaju stambeno pitanje. FBiH će ovom mjerom osigurati podršku kroz saradnju s bankama i/ili kroz podršku stambenim fondovima. Nadalje, ova mjera podrazumijeva i podršku za ranjive grupe (raseljene osobe, porodice u stanju socijalne potrebe itd.), koje, također, imaju probleme sa rješavanjem stambenog pitanja.

Povećanje kapacitiranosti centara za socijalni rad umnogome bi unaprijedilo efikasnosti sektora socijalne sigurnosti, što se može postići, između ostalog, i saradnjom s drugim organizacijama i ustanovama koje pružaju alternativne oblike porodične

⁹⁷ https://sif.ba/Documents/Publikacije/2021/SSU_FBiH_2021_2027_bhs.pdf

⁹⁸ Strategija razvoja FBiH 2021-2027, Službene novine Federacije BiH 40/2022, dostupno na https://parlamentfbih.gov.ba/v2/userfiles/file/Materijali%20u%20proceduri_2021/Strategija%20razvoja%20FBiH%202021-2027_bos.pdf pristupljeno 12.3.2024.

⁹⁹ Troškovi vezani za trudnoću i porodijsko odsustvo: bolovanja, plaće u određenom iznosu, za određeni rok i s određenim maksimalnim iznosima (koje su trenutno na teretu kantona ili eventualno poslodavaca) davanje olakšica poslodavcima koji imaju zaposlene majke s djecom do 16 godina, a posebno s djecom do 7 godina, definiranje dužine minimalnog obaveznog porodijskog odsustva, uvođenje fleksibilnosti u radnim odnosima (primjera radi, ugovore na određeno tretirati na isti način kao i ugovore na neodređeno vrijeme s pozicije prava na naknadu za vrijeme trudnoće, porodijskog odsustva i odsustva s rada zbog njege djeteta, omogućiti veću fleksibilnost u radnom vremenu uključujući i korištenje odsustva u više navrata (parcijalno), eventualno produženje odsustva i, u skladu s tim, umanjenje mjesečne naknade, promoviranje mogućnosti korištenja odsustva radi njege djeteta za očeve i slično).

¹⁰⁰ Strategija razvoja Federacije BiH 2021-2027; str 46, dostupno na: https://parlamentfbih.gov.ba/v2/userfiles/file/Materijali%20u%20proceduri_2021/Strategija%20razvoja%20FBiH%202021-2027_bos.pdf ; pristupljeno 12.3.2024.

brige kao i socijalne usluge u sklopu jačanja kapaciteta, kako bi se socijalni radnici i drugi stručni zaposlenici mogli fokusirati na svoju izvornu nadležnost i funkciju.

Program ekonomskih reformi Federacije BiH 2022-2024.¹⁰¹, s ciljem oporavka od krize i stabilizacije privrede Vlada Federacije, između ostalog, namjerava unaprijediti zaštitu najugroženijih kategorija stanovništva putem osiguranja pravovremene isplate socijalnih naknada iz proračuna, unaprjeđenja ciljane socijalne pomoći i uspostavljanjem registra korisnika gotovinskih naknada.

Programom se naglašava potreba reforme sistema socijalne zaštite u Federaciji BiH, fokusirajući se posebno na unaprjeđenje sistema socijalnih usluga, ustanove, hraniteljstvo, socijalni rad i psihološku djelatnost, obzirom da trenutna rješenja nisu u skladu s postojećim potrebama. Također, Program podrazumijeva uređivanje oblasti socijalnih usluga na jedinstven način, definiranje standarda pod kojima se iste pružaju, kao i njihovo pružanje i modalitet finansiranja.

Javna politika zaštite obitelji s djecom¹⁰². Analizirajući stanje u oblasti zaštite porodice s djecom u Federaciji, navedeni dokument posebno ukazuje na neusklađenost, neefikasnost i neodrživost postojećeg sistema, a identificirane su četiri temeljne skupine problema:

- Neusklađenost pravnog okvira u oblasti zaštite porodice s djecom na teritoriju cijele Federacije (neujednačenost vrsta prava, različitost uvjeta u postupku ostvarivanja prava, nepripadnost prava zaposlenih porodilja sistemu socijalne zaštite).
- Razlike u sistemu obračunavanja naknada u Federaciji kao rezultat primjene različitih osnovica i procenata od osnovica prilikom obračuna iznosa davanja.
- Ograničavajući kapaciteti i uvjeti rada nadležnih tijela za provedbu zakona. Posebno je naglašen problem deficitarnog stručnog kadra, preopterećenosti postojećeg kadra u nadležnim tijelima i ustanovama za provedbu zakona, ograničenih tehničkih i materijalnih uvjeta rada, kao i izostanak periodične obuke i stručnog usavršavanja (o primjeni zakonodavstva i pružanju informacija korisnicima).
- Nesistematična saradnja i koordinacija između ključnih aktera u oblasti zaštite obitelji s djecom u Federaciji. S tim u vezi, ukazano je na nepostojanje stalnog mehanizma za praćenje, evaluaciju i izvještavanje o stanju u oblasti zaštite obitelji s djecom u Federaciji, kao i na nedovršenu centralnu bazu podataka o korisnicima u Federaciji.

Strategija deinstitucionalizacije i transformacije ustanova socijalne zaštite u Federaciji 2014- 2020.¹⁰³ i pripadajući Akcioni plan predstavljaju opredjeljenje Vlade Federacije BiH da uz podršku kantonalnih vlada nastavi angažman na povećanju kvaliteta života osoba u brizi. Prema Izvještaju o realiziranju Akcionog plana Strategije, postojeći modeli zaštite i zbrinjavanja socijalno osjetljivih kategorija stanovništva počinju se sagledavati na drugi način, što je rezultiralo usvajanjem Zakona o hraniteljstvu u Federaciji BiH i pokretanjem procesa transformiranja institucionalne brige, jačanju kapaciteta pružalaca socijalne podrške te (su)finansiranjem socijalnih usluga u zajednicama poput malih porodičnih domova, stanovanja u zajednici uz podršku i slično.

✓ **Aktivnosti Federalnog ministarstva rada i socijalne politike**

Neučinkovito usmjeravanje socijalnih transfera u Federaciji BiH dovelo je do stanja da izvjestan postotak osoba koje primaju socijalnu pomoć ne spada u kategoriju socijalno ugroženih osoba, dok oni kojima je potrebna pomoć ostaju izostavljeni iz sistema socijalne zaštite, među kojima je veliki broj mladih. Prilikom kreiranja socijalne politike prema mladima, treba voditi računa i o principima na kojima počiva socijalna politika kao što su jednak tretman različitih grupa i smanjenje siromaštva,

¹⁰¹ [http://www.dep.gov.ba/naslovna/Archive.aspx?langTag=bs-BA&template_id=140&pageIndex=1#:~:text=Program%20ekonomskih%20reformi%20Bosne%20i%20Hercegovine%202022.%2D2024.%20\(PER%20BiH%202022.%2D2024.\)](http://www.dep.gov.ba/naslovna/Archive.aspx?langTag=bs-BA&template_id=140&pageIndex=1#:~:text=Program%20ekonomskih%20reformi%20Bosne%20i%20Hercegovine%202022.%2D2024.%20(PER%20BiH%202022.%2D2024.))

¹⁰² <http://eservisiappi.fbih.gov.ba/Content/files/12e82422-314c-49b6-932d-b88ce1670709.pdf>

¹⁰³ Strategija deinstitucionalizacije i transformacije ustanova socijalne zaštite u Federaciji 2014- 2020, dostupno na: <https://fzpr.gov.ba/files/Arhiva/Strategija%20deinstitucionalizacije%20i%20transformacije%20ustanova%20socijalne%20zastite%20u%20Federaciji%20BiH%202014%20-2020..pdf>

nejednakosti, marginalizacije, razvoj partnerstva u zajednici, umrežavanje, samoodrživost i slično, te je u promatranom periodu Federalno ministarstvo rada i socijalne politike nastojalo uspostaviti i unaprijediti sistem socijalne i dječije zaštite koji će uticati na smanjenje diskriminacije mladih iz socijalnih kategorija u društvu, dati podršku porodicama s djecom, unaprijediti međuresornu i međusektorsku saradnju svih učesnika prema mladima u sistemima socijalne zaštite, obrazovanja, zapošljavanja, zdravstva, prostornog uređenja i pružatelja socijalnih usluga na svim nivoima.

Ministarstvo je, u smislu realizacije Programa ekonomskih reformi Federacije BiH 2022-2024, radilo na usklađivanju pravnog okvira primjenom, izmjenom, donošenjem i pripremom novih zakona:

- **Zakon o hraniteljstvu u Federaciji BiH**¹⁰⁴ - znatno harmonizira i osnažuje sistem socijalnog zbrinjavanja najranjivijih kategorija stanovništva, posebno djece/mladih i odraslih osoba bez adekvatne porodične brige, kojima je na ovaj način omogućen život u stimulirajućem porodičnom okruženju.
- **Zakon o ustanovama socijalne zaštite**¹⁰⁵ - odnosi se na federalne ustanove socijalne zaštite¹⁰⁶. U 2022. godini počela primjena Zakona¹⁰⁷.
- **Zakon o socijalnim uslugama** koji je trenutno u proceduri, uređuje sadržaj socijalnih usluga, korisnike socijalnih usluga, socijalne usluge, utvrđivanje cijena usluga, nadležnosti i postupak za ostvarivanje prava na socijalne usluge, pružatelje socijalnih usluga, uvjete za pružanje socijalnih usluga i licenciranje pružatelja socijalnih usluga i druga pitanja od značaja za pružanje i ostvarivanje prava na socijalne usluge u Federaciji Bosne i Hercegovine. Obzirom da je zakon u proceduri, u toku su javne konsultacije na prednacrt zakona.

Podrška i zaštita porodice i djece pružena je donošenjem **Zakona o materijalnoj podršci porodicama sa djecom u Federaciji Bosne i Hercegovine**¹⁰⁸ s čijom se primjenom počelo 09.10.2022. godine, a kojim su stvorene ključne pravne pretpostavke da se djeci iz porodica lošijeg imovinskog stanja na području Federacije BiH osiguraju približno jednaki materijalni uvjeti za zdrav i pravilan psihofizički razvoj u porodici. Cilj donošenja ovakvog Zakona je da se prvi put na jedan reformski način uredi dječiji dodatak na nivou Federacije s obzirom da su se do sada visine dječjeg dodatka razlikovale od kantona do kantona, dok pojedini kantoni isti nisu ni isplaćivali. Prava iz ovog zakona su lična i ne mogu se prenositi.

Prava koja, u smislu ovog zakona, ostvaruje porodica s djecom su:

- a) dječji dodatak;
- b) novčana pomoć nezaposlenoj porodilji.

Osnovica za utvrđivanje visine naknada iz ovog zakona je najniža plata u Federaciji utvrđena u skladu s odredbama Zakona o radu.¹⁰⁹ Ova dva prava ostvaruju se pod uvjetima, na način i po postupku utvrđenim Zakonom o materijalnoj podršci porodicama s djecom u Federaciji Bosne i Hercegovine. Kantoni utvrđuju i druga dodatna prava od onih utvrđenih ovim zakonom zavisno od njihovih materijalnih mogućnosti i drugih potreba porodica s djecom.

Dječiji dodatak isplaćuje se iz Budžeta Federacije, a novčana pomoć nezaposlenoj porodilji iz budžeta kantona.¹¹⁰

¹⁰⁴ „Službene novine Federacije BiH“, broj 18/17

¹⁰⁵ „Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj: 64/22

¹⁰⁶ Zavod za zbrinjavanje mentalno invalidnih lica – Drin, Zavod za zbrinjavanje mentalno invalidnih osoba – Bakovići, Zavod za zbrinjavanje mentalno invalidne djece i omladine – Pazarić, Zavod za vaspitanje muške djece i omladine – Sarajevo i Ustanovu iz djelokruga socijalne zaštite – Ljubuški.

¹⁰⁷ U skladu s odredbama Zakona o ustanovama socijalne zaštite Federacije Bosne i Hercegovine doneseni su Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja evidencija o korisnicima na smještaju u ustanovama socijalne skrbi Federacije Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH", broj: 38/23) i Pravilnik o minimalnim standardima za pružanje usluga socijalnog zbrinjavanja i socijalne podrške u ustanovama socijalne zaštite Federacije Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH", broj: 96/23), koji propisuje opće i posebne uvjete koje moraju ispunjavati federalne ustanove socijalne zaštite, u smislu prostora, opreme i kadra za pružanje usluge socijalnog zbrinjavanja i socijalne podrške.

¹⁰⁸ „Službene novine Federacije BiH br. 52/22

¹⁰⁹ ("Službene novine Federacije BiH", br. 26/16 i 89/18).

¹¹⁰ Naknada plate porodilji za vrijeme dok odsustvuje s posla radi trudnoće, porođaja i njege djeteta će se nastaviti isplaćivati u skladu s kantonalnim propisima iz oblasti socijalne i dječije zaštite do donošenja posebnog propisa u skladu s odredbama Zakona o radu, kojim će se ovo pravo reintegrirati u sistem prava iz radnog odnosa i socijalnog osiguranja, a najkasnije do tri godine od stupanja na snagu Zakona o materijalnoj podršci porodice s djecom u

Prema podacima Federalnog Ministarstva rada i socijalne politike za septembar 2023. godine, broj djece korisnika socijalne zaštite u vidu ostvarenja prava na dječiji dodatak bilo je 82.304. Djece koja pripadaju kategoriji mladih (15-18 godina) bilo je 14.235.

Strategija za unaprjeđenje prava i položaja osoba s invaliditetom u FBiH za period 2022-2027 osigurava multidisciplinarni pristup pitanjima od životnog značaja za osobe s invaliditetom u okviru unaprjeđenja ljudskih i drugih prava, a posebna pažnja stavljena je na mlade ljude čija je rehabilitacija još uvijek moguća.

Stanje u oblasti socijalne zaštite marginaliziranih skupina zahtijeva mjere i aktivnosti koje će doprinijeti suzbijanju diskriminacije po osnovu invaliditeta i veće socijalne uključenosti posebno mladih osoba s invaliditetom u društvu. Strategije i akcijski planovi iz oblasti socijalne zaštite marginaliziranih skupina u društvu jesu strateški planirani u Razvojnoj strategiji BiH, Strategiji socijalne uključenosti u FBiH i BiH, kao i u pripremi i donošenju Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba s invaliditetom u FBiH i osnivanju Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom.

Sredinom 2023. godine formirana je Radna grupa za pripremu teksta Nacrta izmjena Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom. Izmjenama i dopunama ovog Zakona nastoji se pospješiti zapošljavanje osoba s invaliditetom, urediti uvjete za osnivanje zaštitnih radionica, kontrola naplate posebnog doprinosa za zapošljavanje osoba s invaliditetom i niz drugih segmenata značajnih za unaprjeđenje procesa uključenja osoba s invaliditetom na tržište rada.

U junu 2023. godine Federalno ministarstvo rada i socijalne politike je završilo i „Pravilnik o minimalnim standardima za pružanje usluga socijalnog zbrinjavanja i socijalne podrške u ustanovama socijalne brige FBiH“¹¹¹. Pravilnik će omogućiti približavanje standardima socijalnih usluga u skladu sa standardima Europske unije, humaniji pristup korisnicima usluga te otvoriti mogućnost modernizacije i transformacije javnih ustanova socijalnog zbrinjavanja.

Strategija deinstitucionalizacije i transformacije ustanova socijalne zaštite u Federaciji Bosne i Hercegovine (2014–2020)¹¹² Zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja u hraniteljske porodice je napredniji pristup od institucionalnog smještaja. U referentnom periodu od 2018. do kraja 2023. godine realizirano je ukupno 72 edukacijskih grupa, čime je za 790 osoba kapacitirano za hranitelje. Za srodničko hraniteljstvo kapacitirano je 466 osoba, a 324 osobe su završile edukaciju za nesrodničko hraniteljstvo.

Intenzivniji rad na pripremi i edukaciji mladih za samostalan život i stjecanje životnih vještina kada mladi napuštaju institucionalni ili porodični oblik zbrinjavanja reflektira se i kroz smještaj djece u male porodične domove, studentske domove i stanovanje u zajednici. Mali porodični dom je integriran u lokalnu zajednicu i imitira porodični život. Dobar primjer i pozitivna iskustva ovog pristupa pokazala su se u Kantonu Sarajevo, gdje funkcioniraju 4 mala porodična doma u kojima je zbrinuto ukupno 26 djece i mladih.

U toku je izrada novog **Akcionog plana o deinstitucionalizaciji i transformaciji ustanova socijalne zaštite u Federaciji (2024-2030)** i formirana je radna grupa za izradu istog.

Federaciji BiH. Ovim Zakonom se ne preuzimaju obaveze kantona za neisplaćene iznose novčanih primanja porodica s djecom, ostvarena po propisima koja su se primjenjivala u Federaciji BiH do dana početka primjene navedenog Zakona. Početkom Primjene navedenog Zakona prestaje primjena odredbi iz čl. 87- 96 Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom i član 53. Zakona o hraniteljstvu u Federaciji BiH.

¹¹¹ <https://fmrsp.gov.ba/download/pravilnik-o-minimalnim-standardima-za-pruzanje-usluga-socijalnog-zbrinjavanja-i-socijalne-podrske-u-ustanovama-socijalne-zastite-federacije-bosne-i-hercegovine/>, pristupljeno 28.2.2024.

¹¹² Strategija deinstitucionalizacije i transformacije ustanova socijalne zaštite u Federaciji Bosne i Hercegovine 2014–2020 usvojena Zaključkom Vlade Federacije BiH V. broj: 1395/2014 od 10. 7. 2014. godine. Dostupno na: <https://fzpr.gov.ba/files/Arhiva/Strategija%20deinstitucionalizacije%20i%20transformacije%20ustanova%20socijalne%20zastite%20u%20Federaciji%20BiH%202014%20-2020..pdf> (pristupljeno 13.3.2024.)

Jedna od mjera/programa Federalnog ministarstva rada i socijalne politike usmjerena je nadarenim studentima/đacima, tako što se Budžetom Federacije BiH odobravaju sredstva kroz Tekući transfer neprofitnim organizacijama „Dječija nedelja“ - Poziv za kandidiranje nadarenih đaka i studenata za dodjelu novčanih nagrada:

Tabela 10. Podrška Federalnog ministarstva rada i socijalne politike nadarenim studentima i đacima.

Godina	Kandidati	Utrošen iznos u KM
2020.	21	23.080,14
2021.	24	40000,00
2022.	31	40000,00
2023.	35	40000,00

Izvor: Interresorna radna grupe za izradu strategije za mlade FBiH do 2027. godine

✓ Ostali programi podrške za mlade u oblasti socijalne brige zaštite

Federalno ministarstvo za pitanja boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata članom 20. Zakona o pravima branilaca i članova njihovih porodica¹¹³ propisalo je da članovi porodice poginulog, umrlog, nestalog branioca imaju pravo na porodičnu invalidninu dok se nalaze na redovnom školovanju, a najkasnije do 25. godine života, a ako su nesposobni za privređivanje za vrijeme dok ta nesposobnost traje.

Zahtjevi se predaju u općinske službe nadležne za boračko-invalidsku zaštitu, koje donese rješenja o priznatom pravu na porodičnu invalidninu, a njih u postupku revizije potvrđuje Kantonalno ministarstvo za pitanja borca ili Federalno ministarstvo za pitanja boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata.

Federalno ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica također pruža podršku mladima kroz nekoliko kreiranih programa i mjera. Sukladno Zakonu o raseljenim osobama povratnicima u Federaciji BiH i izbjeglicama iz Federacije BiH¹¹⁴, Zakonu o humanitarnoj djelatnosti i humanitarnim organizacijama FBiH¹¹⁵ te Zakonu o udrugama i zakladama BiH¹¹⁶, ministarstvo je kreiralo i provodi niz programa i mjera za podršku održivom povratku koji u obzir uzima i populaciju mladih. Ministarstvo mjere i programe harmonizira sa Strategijom saradnje sa iseljeništvom Federacije Bosne i Hercegovine za period 2020 - 2024¹¹⁷. Za provođenje tih aktivnosti je primarno zadužen Sektor za humanitarnu djelatnost koji u svojoj nadležnosti ima Odsjek za mlade i saradnju s nevladinim organizacijama. Mjere prema mladima u oblasti socijalne brige odnose se na podršku stambenom zbrinjavanju, podršku studentima i učenicima povratnicima u RS kroz stipendije i sufinansiranje prijevoza, jednokratne novčane pomoći, pravnu pomoć te podršku porodiljama povratnicama u RS. U referentnom periodu 2019 - 2023. godine Federalno ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica izdvojilo je ukupno 8.739.121,60 KM za realizaciju programa podrške mladima iz povratničke kategorije.

¹¹³ „Službene novine Federacije BiH“, br. 33/04, 56/05, 70/07 i 9/10. Službene novine Federacije BiH“, br. 33/04, 56/05, 44/05 - odluka US, 70/07, 9/10, 95/13 - odluka Ustavnog suda, 90/2017 i 29/2022)

¹¹⁴ Službene novine Federacije BiH 15/05; <https://fmroi.gov.ba/v3/wp-content/uploads/2019/12/Zakon-o-raseljenim-osobama-povratnicima-u-Federaciji-BiH-i-izbjeglicama-iz-Federacije-BiH.pdf>; pristupljeno 22.2.2024.

¹¹⁵ Službene novine Federacije BiH br. 35/98; <https://fmroi.gov.ba/v3/wp-content/uploads/2019/12/1.-Zakon-o-humanitarnoj-djelatnosti-i-humanitarnim-organizacijama-FBiH.pdf>; pristupljeno 22.2.2024.

¹¹⁶ Službeni glasnik BiH, broj: 32/01, 42/03, 63/08, 76/11 i 94/16, dostupno na <https://www.parlament.ba/law/DownloadDocument?lawDocumentId=1eeb89b9-6114-4a5e-9e45-e2bf82911f88&langTag=hr> pristupljeno 22.2.2024.

¹¹⁷ Službene novine Federacije BiH br. 98/19; <https://fmroi.gov.ba/v3/wp-content/uploads/2021/03/Strategija-Federacije-BiH-za-saradnju-sa-iseljenistvom.pdf>

Program dodjele novčanih sredstava za sufinansiranje troškova prijevoza učenika srednjoškolaca u entitetu Republika Srpska je obuhvatio učenike povratnike u RS, a koji pohađaju nastavu u srednjim školama na području RS i rubnim naseljima u Federaciji BiH.

Program dodjele novčanih sredstava za dodjelu stipendija studentima povratnicima je obuhvatio studente povratnike na području RS, a 2023. godine su obuhvaćeni i studenti povratnici u Federaciji BiH.

Program dodjele novčanih sredstava učenicima osnovnih škola, a koji su povratnici je započet u 2023. godini.

Program dodjele novčanih sredstava porodiljama je obuhvatio porodilje povratnice, s tim da u ovom slučaju nismo vodili evidenciju niti statistiku o tome koliko je mladih žena do 30 godina obuhvaćeno ovim Programom.

Tabela 11. Podrška mladim povratnicima kroz programe Federalnog ministarstva raseljenih osoba i izbjeglica u periodu 2019-2023.

Program	IZDOJENA SREDSTVA	BROJ KORISNIKA
sufinansiranje troškova prijevoza učenika srednjoškolaca	3.306.519,60	6.673
stipendije studentima povratnicima	2.294.702,00	2.286
dodjele novčanih sredstava učenicima osnovnih škola	1.251.250,00	3.575
podrška porodiljama povratnicama	1.886.650,00	1.855
UKUPNO	8.739.121,60	14.389

Izvor: Interresorna radna grupa za izradu strategije za mlade Federacije BiH do 2027. godine

Federalni zavod PIO/MIO, u smislu socijalne brige o mladima, u skladu s odredbom člana 95. Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju FBiH¹¹⁸, kao nosilac osiguranja ima obavezu pružanja stručne pomoći osiguranicima i korisnicima prava u postupku ostvarivanja prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja te u postupku utvrđivanja penzijskog staža. U Federalnom zavodu za PIO/MIO ne postoje posebni programi podrške za mlade niti su doneseni podzakonski akti koji se direktno tiču mladih.

Zakonom se uređuje obavezno penzijsko i invalidsko osiguranje na osnovu međugeneracijske solidarnosti i dobrovoljno penzijsko i invalidsko osiguranje za lica koja nisu obavezno osigurana kao i prava i obaveze na osnovu tih osiguranja. Članom 17. istog Zakona propisano je da je lice obavezno osigurano za slučaj invalidnosti i smrti zbog povrede na radu i profesionalne bolesti dok se nalazi u definiranim okolnostima¹¹⁹ gdje se neke od definiranih okolnosti odnose na mlade.

Član 19 Zakona omogućuje da se lice koje nije osiguranik u obaveznom osiguranju može se osigurati na dobrovoljno osiguranje¹²⁰ pod uvjetima, u obimu i na način predviđen zakonom o penzijskom i invalidskom osiguranju. Osoba na redovnom školovanju i osoba sa ostvarenim pravom na penziju ne može biti osiguranik u dobrovoljnom osiguranju¹²¹. Ova zakonska mogućnost značajna je u smislu obezbjeđenja prava mladim stručnjacima koji rade na globalnom tržištu i/ili za poslodavca (npr. međunarodne organizacije) koji su zakonima izuzeti od obaveze izmirivanja poreza i doprinosa za uposlenike

¹¹⁸ „Službene novine Federacije BiH“, br. 13/2018, 93/2019 - odluka US, 90/2021, 19/2022 i 42/2023 - odluka US

¹¹⁹ Ibid, član 17.

¹²⁰ Ibid, član 19.

¹²¹ Ibid, član 20.

Kada je u pitanju ostvarivanje prava na invalidsku penziju¹²², bitno je naznačiti da osiguranik, kod koga je utvrđena I. kategorija invalidnosti stiče pravo na invalidsku penziju ako je invalidnost prouzrokovana povredom na radu ili profesionalnom bolešću, bez obzira na dužinu penzijskog staža.

Pravo na porodičnu penziju¹²³ obezbjeđuje se članu porodice umrlog osiguranika, odnosno korisnika penzije koji nije u obaveznom osiguranju. Zakon propisuje da pravo na porodičnu penziju mlada osoba može ostvariti ukoliko je dijete rođeno u braku ili van braka, usvojeno dijete, pastorak ukoliko ga je umrli osiguranik, odnosno korisnik penzije izdržavao, dijete-unuče bez oba roditelja ukoliko ga je umrli osiguranik, odnosno korisnik penzije izdržavao. Dijete ima pravo na porodičnu penziju do navršenih 15 godina života. Poslije navršenih 15 godina života, dijete ima pravo na porodičnu penziju do završetka redovnog školovanja, ali najkasnije do navršenih 26 godina života. Također, pravo na porodičnu penziju ima dijete nesposobno za samostalan rad i život dok ova nesposobnost traje. Nesposobnost za samostalan život i rad postoji kada se lice zbog vrste i težine fizičkog ili mentalnog oštećenja ili vrste i težine psihičke bolesti ne može osposobiti za obavljanje najjednostavnijih poslova.

Podaci Federalnog zavoda PIO-na isplati za februar 2024. godine, ukazuju da je bilo 4374 korisnika porodične penzije koji su mlađi od 29 godina, 26 korisnika invalidske penzije mlađih od 29 godina, i 12 korisnika naknade za fizičku onesposobljenost mlađih od 29 godina.

Vijeće Mladih Federacije BiH (VMFBiH) kroz svoj rad podržava napore kantonalnih ministarstava u procesu planiranja i dodjele sredstava namijenjenih stambenom zbrinjavanju mladih kao što je slučaj u USK gdje je VM FBiH tokom 2022. i 2023. godine podržalo napore Unsko-sanskog kantona da unaprijedi rješavanje stambenog pitanja mladih. Aktivno učesće i saradnja mladih i vlasti koja je rezultirala unaprjeđenju stambenog zbrinjavanja za mlade u USK primjer je dobre prakse koja bi se potencijalno mogla koristiti kao model za unaprjeđenje položaja mladih i u drugim segmentima brige o mladima i u drugim kantonima.

✓ **Tematska sjednica Komisije za pitanja mladih Federacije BiH i odluke Parlamenta Federacije BiH**

“Do boljih prilika za mlade u Federaciji BiH” održana je u Parlamentu Federacije BiH je 24. maja 2022. godine, uz podršku Instituta za razvoj mladih KULT, Westminster fondacije za demokratiju i Vijeća mladih FBiH. Pored velikog broja predstavnika vladinog sektora sjednici su prisustvovali i predstavnici omladinskih udruženja iz cijele BiH. Tokom sjednice, govorilo se i o trenutnom položaju i potrebama mladih FBiH u svim oblastima života a između ostalog i položaju i potrebama mladih u oblasti socijalne brige. U kontekstu socijalne brige o mladima bitno je prepoznati dva zaključka:

- Zadužuje se Vlada Federacije BiH da usvoji posebnu politiku stambenog zbrinjavanja mladih, odnosno socijalnog stanovanja u FBiH koja će podrazumijevati povećanje sredstava za poticaj stambenog zbrinjavanja mladih, uz preferiranje davanja podrške stambenog zbrinjavanja u mjestima gdje mladi žive i rade kao i davanje posebnog poticaja stambenog zbrinjavanja mladih deficitarnih kadrova u ruralnim sredinama.
- Zadužuje se Federalno ministarstvo rada i socijalne politike da uspostavi registar korisnika socijalne zaštite na nivou FBiH, a koji se odnose na mlade u dobi od 15 do navršenih 30 godina.

Također, mapirano je i nekoliko značajnih dugogodišnjih programa i projekata koji se odnose na socijalnu brigu mladih a koje provode nevladine organizacije i koje bi institucijama mogli biti partneri u provedbi programa namijenjenih unaprjeđenju socijalnog položaja mladih u FBiH.

Fondacija stariji brat, starija sestra omogućava mentorski program pružanja pozitivnih modela ponašanja djeci i mladima širom BiH koji su u potrebi za ovim vidom interakcije zbog porodičnih neprilika i/ili nedostatka podrške porodice. Program se

¹²² Ibid, član 39. (Prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja), Član 58 (Uvjeti za invalidsku penziju)

¹²³ Ibid, Član 69. (Članovi porodice umrlog osiguranika) i Član 73 (Uvjeti za porodičnu penziju djeteta)

realizira se 17 godina uz pomoć 11 organizacija iz 11 lokalnih zajednica kroz osnaživanje partnerskih organizacija, volontera i saradnju s institucijama.

Udruženje CENZOR promovira unaprjeđenje kvalitete življenja i stanovanja u BiH usmjeravajući svoje akcije posebno prema mladim ljudima i inicirajući učešće svih relevantnih aktera u pravcu postizanja zajednički prihvatljivih rješenja. HOLICOB projekat doprinosi izradi dugoročne strategije uvjeta stanovanja i življenja u Bosni i Hercegovini; pruža nove perspektive u oblasti stanovanja i življenja, koristeći kompetencije OCD-a; ostvaruje jak uticaj kroz debate vezane za stanovanje i življenje te uključuje mlade kako bi bili aktivni u procesima obezbjeđivanja boljih uvjeta stanovanja i življenja.

Udruženje RE-SET usmjereno je na podršku osobama s invaliditetom da lakše dođu do ispunjenja svojih ciljeva, prije svega u oblasti zapošljavanja i samozapošljavanja, a kroz edukaciju, usavršavanje i stručno osposobljavanje. Udruženje pruža sve potrebne informacije kako bi osobe s invaliditetom mogle ostvariti svoja prava koja su im zagwarantirana zakonom o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom, kao i ostala prava koja su im zagwarantirana zakonom o socijalnoj zaštiti. Udruženje je delegiralo tročlani tim kao učesnike programa "Zagovarajmo!" koje je organiziralo Vijeće mladih FBiH.

✓ **Stambena politika**

U skladu s Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine, stambena problematika je u nadležnosti kantona, međutim, na Federalnom nivou Vlada Federacije osnovala je Fondaciju za stambeno zbrinjavanje, koja na kreditnoj liniji s povoljnim kamatama osigurava pomoć pripadnicima boračkih populacija i članovima njihovih porodica u cilju izgradnje, kupovine stanova, njihove adaptacije i sl.

Mjerom unaprjeđenja stambene politike¹²⁴ u Strategiji razvoja FBiH 2021-2027 planirano je donošenje programa subvencioniranja i pružanja poticaja u sferi stambene politike, čime bi se olakšalo rješavanje stambenog pitanja za bračne parove koji prvi put rješavaju stambeno pitanje. FBiH će ovom mjerom osigurati podršku kroz saradnju s bankama i/ili kroz podršku stambenim fondovima. Nadalje, ova mjera podrazumijeva i podršku za ranjive grupe (raseljene osobe, porodice u stanju socijalne potrebe itd.), koje, također, imaju probleme s rješavanjem stambenog pitanja. Djeci branilaca odbrambeno-oslobodilačkog rata omogućeno je korištenje navedenih povoljnih kredita na temelju Pravilnika o uvjetima, načinu i kriterijima za dodjelu sredstava za pružanje pomoći u rješavanju stambenih pitanja pripadnika boračkih populacija¹²⁵. Ne postoji statistika dosada dodijeljenih kredita.

Federalno ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica u oblasti stambenog zbrinjavanja, podržava izgradnju i rekonstrukciju stambenih objekata i infrastrukture u okviru FMROI transfera, RSP i CEB II. Kao korisnici ovih programa javnih poziva, navedene su interno raseljene osobe, povratnici i članovi/ce domaćinstava ovih kategorija.

Iz analize o položaju i potrebama mladih

Socijalna briga o mladima, pored kontinuirane pomoći, trebala bi da se bazira na unaprjeđenje statusa mladih osoba i njihovog položaja. Pristup problemima iz domena socijalne brige o mladima zahtjeva multusektorski pristup te saradnju svih relevantnih nadležnih institucija za socijalnu politiku, obrazovanje, rad i zapošljavanje, zdravstvo, te rad s mladima kako bi se mlade prepoznalo kao posebnu skupinu za koju će se kreirati socijalne politike i omogućiti jednakopravna socijalna uključenost.

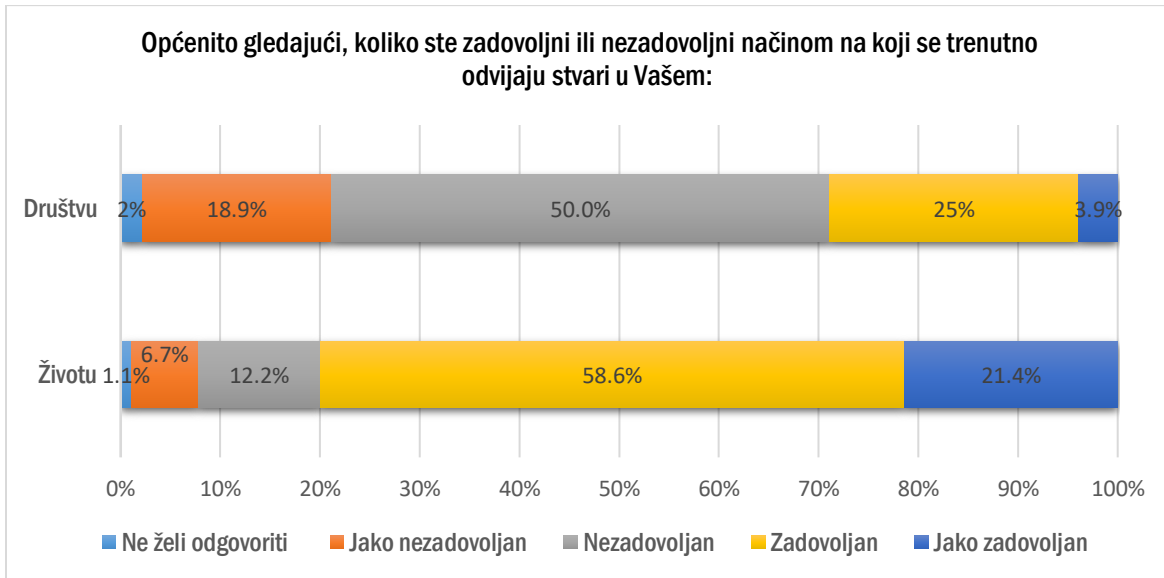
¹²⁴ Strategija razvoja Federacije BiH 2021-2027.g. ; str 46. ; dostupno na

https://parlamentfbih.gov.ba/v2/userfiles/file/Materijali%20u%20proceduri_2021/Strategija%20razvoja%20FBiH%202021-2027_bos.pdf, pristupljeno 12.3.2024.

¹²⁵ Primjer Pravilnika za 2023.godinu: <https://fbp.ba/wp-content/uploads/2023/02/PRAVLNIK-2023-Bosanski-jezik.pdf>

Kada je u pitanju zadovoljstvo načinom na koji se odvijaju stvari u ličnom životu i u društvu, mladi pokazuju značajno više zadovoljstva ličnim nego društvenim zbivanjima. Općenito govoreći, mladi su zadovoljniji onim kako se odvijaju stvari u njihovim životima u odnosu na to kako se odvijaju stvari u društvu koje ih okružuje. Oko 80% mladih zadovoljno je načinom na koji se odvijaju stvari u njihovom životu, dok zadovoljstvo načinom na koji se odvijaju stvari u društvu iskazuje 28,9% mladih.

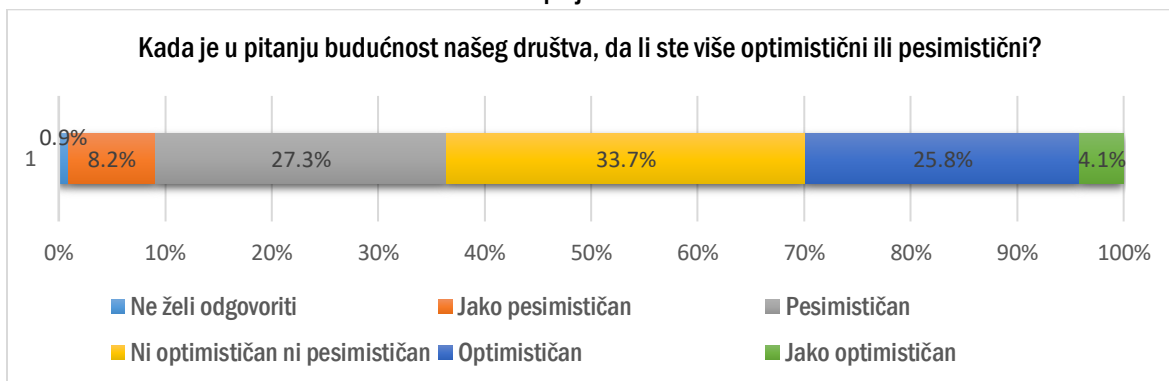
Grafik 5. Zadovoljstvo društvom/životom

Institut za razvoj mladih KULT

Kada je u pitanju budućnost društva, mladi Federacije BiH imaju relativno pesimističan stav. Oko 35,5% mladih budućnost društva vidi pesimistično. Oko 33,7% mladih ima neodređen stav po ovom pitanju, dok 29,9% mladih budućnost društva vidi optimistično.

Grafik 6. Percepcija budućnosti društva

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

2.2.6. Sport, kultura i okoliš

Federacija Bosne i Hercegovine ima raznoliku kulturu i tradiciju kao i različite sadržaje koji se provode na svim nivoima. Kultura i tradicija se prenose kroz generacije ali i obrazovne programe, posjete kulturnim ustanovama, historijskim obilježjima, muzejima, galerijama. S obzirom na bogatu kulturu tradiciju i baštinu nužno je i brinuti o njima prenoseći je novim generacijama. Kultura i umjetnost se u BiH pa tako i u Federaciji suočavaju sa brojnim izazovima i prijetnjama što se odražava i na umjetnike i kulturne radnike. Neusklađenost budžeta na različitim nivoima vlasti, loše stanje infrastrukture te nedovoljno ulaganje u kulturu kroz programe i projekte sprječavaju daljnji razvoj u ovoj oblasti.

Bavljenje fizičkim aktivnostima, odnosno redovni treninzi važni su za očuvanje zdravlja mladih te utiču na razvoj njihovih socijalnih vještina. Sportisti iz Federacije ostvaruju značajne rezultate na brojnim regionalnim i međunarodnim takmičenjima, a među sportistima je značajan broj mladih. Podrška sportistima ali i sportskim klubovima je značajna zbog nastavka ostvarivanja sjajnih rezultata. Oblast sporta u Federaciji BiH se isto tako suočava s brojnim problemima koji se odnose na nedovoljnu podršku sportistima, usporen proces rekonstrukcije i modernizacije sportske infrastrukture.

Uzimajući u obzir važnost kulturno-sportskog okruženja u kom mladi odrastaju neminovno je spomenuti i očuvanje životne sredine. Pitanje očuvanja životne sredine je od posebne važnosti u savremenom društvu. U Bosni i Hercegovini se još uvijek ne radi dovoljno na zaštiti prirodnih bogatstava. U posljednjih nekoliko godina intenzivirane su aktivnosti koje žele osvijestiti prije svega mladu populaciju o ekološkim pitanjima i potrebne brige o očuvanju životne okoline. Unatoč tome, na prostoru cijele države brojni su primjeri nebrige o okolišu što može negativno uticati na zdravlje stanovništva. Mladi u Bosni i Hercegovini sve više pokazuju interes u oblasti zaštite životne sredine, a to je evidentno kroz njihov angažman na očuvanju rijeka, protestima protiv izgradnje hidrocentrala te aktivnostima oko selekcije otpada.

Pravni i institucionalni okvir

Značajan zakon u oblasti okoliša je Zakon o zaštiti okoliša¹²⁶, gdje se u članu 10. navodi da „Načelo učešća i pristup informacijama propisuje da se pitanja zaštite okoliša ostvaruju putem učešća javnosti gdje svaki pojedinac i organizacija moraju imati odgovarajući pristup informacijama koje se odnose na okoliš. Organi koji donose propise i tijela nadležna za zaštitu okoliša dužni su pomagati i razvijati svijest javnosti i poticati učešće u odlučivanju, omogućavanjem pristupa informacijama široj javnosti“. U članu 24. Zakona posebno se propisuju nadležnosti kantonalnog ministarstva nadležnog za okoliš. Posebno značajan za mlade je član 32. Zakona kojim se uređuje obrazovanje o okolišu. Između ostalog određuje se da Federalno ministarstvo okoliša i turizma u saradnji s nadležnim ministarstvima obrazovanja učestvuje u izradi godišnjih programa edukacije o zaštiti okoliša s ciljem obrazovanja i podizanja svijesti javnosti u području zaštite okoliša kao i da se programi edukacije o zaštiti okoliša uključuju u nastavne i vannastavne programe.

Drugi pravni propisi koje vrijedi istaknuti u ovoj oblasti su:

Zakon o turističkoj djelatnosti¹²⁷ u članu 50. definira da se turističke usluge mogu se pružati i u zdravstvenom, kongresnom, omladinskom, sportskom, vjerskom, lovnom, ribolovnom, planinskom i drugim oblicima turizma; Zakon o ugostiteljskoj djelatnosti¹²⁸; Pravilnik o stručnom ispitu za turističke vodiče¹²⁹; Zakon o upravljanju otpadom¹³⁰; Zakona o zaštiti prirode¹³¹. Federalna vlast i kantoni nadležni su za politiku zaštite čovjekove okoline, turizam i korištenje prirodnih bogatstava.

¹²⁶ „Službene novine Federacije BiH“, broj 15/21

¹²⁷ „Službene novine Federacije BiH“, br. 32/09

¹²⁸ „Službene novine Federacije BiH“, br. 32/09

¹²⁹ „Službene novine Federacije BiH“, br. 46/20

¹³⁰ „Službene novine Federacije BiH“, broj 33/03, 72/09 i 92/17

¹³¹ „Službene novine Federacije BiH“, broj 66/13

Federalna vlast zajedno s kantonima nadležna je za politiku zaštite čovjekove okoline i turizma. Kantoni imaju sve nadležnosti koje nisu izričito povjerene federalnoj vlasti, a među njih spada stvaranje i primjenu politike kantonalnog turizma i razvoj turističkih resursa. Što se tiče institucija koje djeluju u oblasti okoliša, nadležno je Federalno ministarstvo okoliša i turizma. Ovo Ministarstvo vrši upravne, stručne i druge poslove iz nadležnosti FBiH koji se odnose na ekološku zaštitu zraka, vode i zemlje, izradu strategije i politike zaštite okoliša, standarde kvaliteta zraka, vode i zemlje, ekološko praćenje i kontrolu zraka, vode i zemlje; izradu strategije i politike razvoja turizma i ugostiteljstva, praćenje turističkih tokova na domaćim i stranim tržištima, usmjeravanje dugoročnog razvoja turizma u okviru cjelovitog gospodarskog sustava i druge poslove utvrđene zakonom.

Za oblast kulture kantoni imaju sve nadležnosti koje nisu izričito povjerene federalnoj vlasti. Posebno su nadležni za utvrđivanje i provođenje kulturne politike.

Zakoni važni za oblast kulture na nivou Federacije BiH i Bosne i Hercegovine su: Zakon o arhivskoj građi FBiH¹³², Zakon o bibliotečkoj djelatnosti FBiH¹³³, Zakon o udruženjima i fondacijama u FBiH¹³⁴, Zakon o zaštiti i korištenju kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa BiH¹³⁵.

Za oblast sporta ne postoji uređen pravni okvir na nivou Federacije BiH (ne postoji zakon o sportu) koji bi detaljnije uredio ovu oblast i tako pomogao brojnim sportskim klubovima i sportašima. Svaki od 10 kantona primjenjuje posebne propise. Zakon o sportu je donesen na državnom nivou¹³⁶. Zakonom se uređuju osnovni principi u organiziranju sporta, prava i obaveze sportista, domaća i međunarodna sportska takmičenja drugih nivoa administrativnog organiziranja u Bosni i Hercegovini, izgradnja, održavanje i korištenje sportskih objekata; međunarodna saradnja; organiziranje i rad ustanova u oblasti sporta; sportske aktivnosti lica s invaliditetom, nagrade i priznanja sportistima i sportskim organizacijama, zdravstvena zaštita sportista, sprečavanje i suzbijanje svih oblika nasilja i nedoličnog ponašanja gledalaca, korištenje nedozvoljenih stimulativnih sredstava u sportu, stručni rad, naučnoistraživački rad i informatika u sportu, finansiranje sportskih aktivnosti.

U Federaciji BiH je usvojena Uredba o određivanju kriterija za dodjeljivanje nagrada sportistima, sportskim radnicima i sportskim udrugama za ostvarene sportske rezultate na međunarodnim natjecanjima¹³⁷. Uredbom je sistemski riješeno pitanje nagrađivanja sportista, tako što su jasno definirani kriteriji za dodjeljivanje nagrada za vrhunska sportska dostignuća, te je također definiran postupak i način dodjeljivanja nagrada, kao i iznosi nagrada. Federalno ministarstvo kulture i sporta je obavezno voditi evidenciju o dodijeljenim nagradama.

Uredbom o određivanju kriterija za dodjeljivanje nagrada sportašima, sportskim radnicima i sportskim udruženjima iz Federacije BiH za ostvarene vrhunske sportske rezultate na međunarodnim natjecanjima vrednuju se i nagrađuju uspješni sportaši, a to su većinom mladi ljudi. Uredbom se nagrađuju i državne reprezentacije, sportska udruženja, sportski radnici, selektori i treneri.

U Zakonu o mladima Federacije BiH navodi se da su općinski, gradski i kantonalni organi vlasti dužni usklađivati svoju podršku mladima s višim nivoima vlasti i svim drugim institucijama javne uprave i organima vlasti koji u svojoj nadležnosti imaju oblasti omladinskog turizma, oporavka mladih i boravka u prirodi, aktivnosti mladih po pitanju kulture, sporta, estetike, etike, okoliša, duhovnosti, humanističkih vrijednosti, rada s mladima s posebnim potrebama.

¹³² Službene novine Federacije BiH, br. 45/02

¹³³ Službeni list R BiH, br. 37/95, br. 28/03

¹³⁴ Službene novine Federacije BiH, 45/02, 2007

¹³⁵ "Sl. list SRBiH" 1985.

¹³⁶ Zakon o sportu u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“ br. 27/08, 102/09 i 66/16)

¹³⁷ („Službene novine Federacije BiH“ br. 27/12, 74/13, 4/15 i 10/22), dostupno na: <https://fmks.gov.ba/kultura/legislatura/fbih/75.pdf>, pristupljeno 10.3.2024. godine.

U Bosni i Hercegovini oblast kulture i sporta je uređena decentralizirano. Na nivou Bosne i Hercegovine nadležno je Ministarstvo civilnih poslova. Na entitetskom nivou nadležnost za ovu oblast pripada Ministarstvu kulture i sporta Federacije BiH. Pored toga, nadležnost se dalje spušta na svako od deset kantonalnih ministarstava koja imaju vlastite nadležnosti za područja kulture i sporta.

Ministarstvo civilnih poslova BiH je nadležno za utvrđivanje osnovnih principa koordinacije, usklađivanja planova entitetskih vlasti i definiranje strategije na međunarodnom planu u oblasti kulture koje provodi kroz Sektor za nauku i kulturu. Sektor, između brojnih nadležnosti, prati primjenu domaćih sporazuma i strateških dokumenata iz područja kulture, prati evropske integracione procese kao i primjenu usvojenih deklaracija i konvencija, vodi i koordinira aktivnosti saradnje s organima i tijelima, prikuplja i analizira informacije o kulturu u zemlji te učestvuje u radu međunarodnih organizacija i obezbjeđuje izvršavanje međunarodnih obaveza BiH.

Unutar Ministarstva civilnih poslova djeluje Sektor za sport koji obavlja poslove i zadatke koji su u nadležnosti BiH i koji se odnose na utvrđivanje osnovnih principa koordinacijske aktivnosti, usklađivanje planova entitetskih vlasti i definiranje strategije na međunarodnom planu i oblasti sporta, sudjelovanju u radu međunarodnih organizacija i sudjelovanje u postupku pripreme međunarodnih sporazuma, organiziranje i rukovođenje izradom strategije razvoja sporta u BiH predlaganje budžeta sektora za sport te pripremanje Pravilnika o vođenju registra pravnih i fizičkih osoba u oblasti sporta na razini BiH.

U Federaciji BiH za oblast kulture i sporta je nadležno Federalno ministarstvo kulture i sporta koje obavlja upravne, stručne i druge poslove iz nadležnosti Federacije BiH koji se odnose na koordinaciju u oblasti kulture i sporta. U Federaciji BiH nadležnosti u ovoj oblasti su i dalje na nivou kantonalnih ministarstava. U Federaciji je deset kantona od kojih svaki kanton ima svoje ministarstvo za kulturu i sport. Čak u 8 od 10 ministarstava kultura je svrstana zajedno s obrazovanjem, naukom i sportom. Izuzetak su Kanton Sarajevo i Tuzlanski kanton u kojima je kultura spojena sa sportom u zasebno ministarstvo. Kantonalna ministarstva imaju isključivu nadležnost za utvrđivanje i provođenje kulturnih i sportskih politika.

Za oblast kulture Federalno ministarstvo kulture i sporta obavlja upravne, stručne i druge poslove iz nadležnosti Federacije koji se odnose na koordinaciju u naučnoistraživačkoj djelatnosti iz oblasti zaštite i korištenja kulturno-historijskog naslijeđa, muzejskoj, arhivskoj, bibliotekarskoj, izdavačkoj, pozorišnoj, muzičkoj, likovnoj i filmskoj djelatnosti, djelatnosti ustanova, udruženja, fondacija i drugih pravnih lica u oblasti umjetnosti, kulture, sporta i mladih, kao i druge poslove utvrđene zakonom. Unutar Federalnog ministarstva kulture i sporta djeluju sektori značajni za temu kulture i sporta: Sektor za kulturno-historijsko naslijeđe; Sektor za sport; Sektor za mlade.

Sektor za sport obavlja upravne, stručne i druge poslove koji se odnose na koordinaciju u oblasti sporta u Federaciji Bosne i Hercegovine, i to: materijalnom podrškom i programima razvoja sudjeluje u stvaranju općih i posebnih uvjeta za sportske aktivnosti, sportsko napredovanje i usavršavanje, materijalno i društveno stimuliranje u svrhu ostvarivanja vrhunskih rezultata, utvrđuje strategije i programe razvoja sporta u Federaciji Bosne i Hercegovine, inicira i sudjeluje u izradi zakona i drugih propisa iz oblasti sporta, predlaže kategorizaciju sportskih objekata, vodi registar stranih državljana sportaša i sportskih stručnjaka, koordinira poslove i projekte međunarodne suradnje u oblasti sporta, ostvaruje suradnju s nadležnim organima uprave, sportskim savezima i drugim organizacijama i institucijama u sportu, daje suglasnost za organiziranje međunarodnih sportskih natjecanja i sportskih priredbi, vodi bazu podataka sportaša, timova, sportskih objekata, institucija i manifestacija sporta u Federaciji Bosne i Hercegovine, priprema prijedloge planova sredstava, prijedloge raspoređivanja sredstava i iznalazi metode unaprjeđivanja raspodjele budžetskih sredstava za finansiranje sporta u Federaciji Bosne i Hercegovine, izrađuje analize, izvještaje, informacije, elaborate, studije, programe, planove, procjene i druge stručne, informativne, planske, dokumentacijske i analitičke materijale u oblasti sporta, obavlja stručnu obradu sistemskih rješenja od značaja za sport, utvrđuje prioritete i kriterije za financiranje sportskih institucija i manifestacija, vrši i druge poslove vezane za sportsku djelatnost.

Sektor za kulturno-historijsko naslijeđe i kulturu obavlja upravne, stručne i druge poslove koji se odnose na koordinaciju u oblasti zaštite i korištenja kulturno-historijskog naslijeđa, muzejskoj, arhivskoj, bibliotekarskoj, izdavačkoj, pozorišnoj, muzičkoj, likovnoj, filmskoj djelatnosti, djelatnost ustanova, udruženja, fondacija i drugih pravnih lica u oblasti kulture, prati i proučava stanje i pojave u ovim oblastima na osnovu prikupljanja podataka i obrađivanje tih podataka sa prijedlogom mjera za rješavanje utvrđenih problema, izrađuje analize, izvještaje, informacije, elaborate, studije, programe, planove, procjene i druge stručne, informativne, planske, dokumentacione i analitičke materijale u ovim oblastima, vrši stručnu obradu sistemskih rješenja od značaja za ove oblasti, inicira i učestvuje u izradi zakona i drugih propisa u oblasti kulturno-historijskog naslijeđa i kulture, vodi bazu podataka o pravnim licima u kulturi, vodi evidenciju o manifestacijama kulture u Federaciji Bosne i Hercegovine, planira, inicira i učestvuje u izradi standarda u oblasti kulture, priprema prijedloge planova sredstava, prijedloge raspodjele sredstava i iznalazi metode unaprjeđivanja raspodjele budžetskih sredstava za finansiranje zaštite kulturno-historijskog naslijeđa i kulture u Federaciji Bosne i Hercegovine, vrši i druge poslove iz oblasti kulture i kulturno-historijskog naslijeđa.

U sastavu Ministarstva je i Zavod za zaštitu spomenika. Zavod obavlja stručne i druge poslove koji pretežno zahtijevaju primjenu stručnih, naučnih i kreativnih metoda rada u oblasti zaštite i korištenja kulturno-historijskog naslijeđa.

U okviru svog djelokruga rada podršku aktivnostima Federalnog ministarstva kulture i sporta pružaju i: Fondacija za kinematografiju, Fondacija za izdavaštvo, Fondacija za bibliotečku djelatnost i Fondacija za muzičke, scenske i likovne umjetnosti, J.P. Filmski Centar Sarajevo.

✓ Okvir javnih politika

U Strategiji razvoja Federacije Bosne i Hercegovine za period 2021-2027. obrađuje se pitanje sporta s ciljem unaprjeđenja uvjeta za razvoj i bavljenje sportom. Dodatno, navodi se da je za postizanje ciljeva u oblasti sporta potrebna kontinuirana promocija bavljenja sportom cjelokupne populacije. Pored toga, iznimno je važno uključivanje djece i mladih još od najranije dobi u sportske i rekreativne aktivnosti kao i ravnopravno uključivanje osoba sa invaliditetom i poteškoćama u razvoju. Potrebno je raditi na planovima izgradnje, obnove i rekonstrukcije sportskih objekata i prostora za rekreaciju kao preduvjet za uspješno bavljenje sportom. Također, Strategijom razvoja Federacije BiH se ističe da je nužno izvršiti digitalizaciju sporta na federalnom nivou, što će uključivati uspostavu jedinstvene baze podataka iz svih raspoloživih izvora, uključujući i sportske klubove. Ovakva baza podataka je pretpostavka za kvalitetno donošenje odluka u oblasti sporta na svim nivoima vlasti u FBiH. Uzimajući u obzir trenutno nepostojanje baza podataka sportskih udruženja i klubova navedeno bi predstavljalo korak naprijed u reguliranju područja sporta u FBiH.

Oblast okoliša se posebno uređuje kroz Federalnu strategiju zaštite okoliša za period 2022-2032. U jednom od ciljeva Strategije se definira važnost osiguranja visokog nivoa svijesti javnosti o važnosti zaštite okoliša, klimatskim promjena i uključenosti u proces odlučivanja, posebno uključenost mladih i društveno osjetljivih grupa. Također, kroz edukaciju i podizanje svijesti o potrebi i značaju zaštite okoliša naglašava se važnost uključivanja mladih u procese odlučivanja. Između ostalog, kroz Strategiju se navodi da je nizak nivo učešća javnosti i kvalitete javnih konsultacija u procesima donošenja odluka. Mladi ne učestvuju u procesima donošenja odluka kako je predviđeno Zakonom o mladima FBiH. Također ističe se nedovoljna svijest javnosti i potrebi zaštite okoliša i nepostojanja edukativnih programa i kampanja oko pitanja zaštite okoliša što se i targetira kroz Strategiju.

Kao područje djelovanja ističe se saradnja s medijima u provođenju medijskih i informativnih kampanja za podizanje svijesti o važnosti zaštite okoliša uz formulisane poruke prema javnostima kao i realiziranje posebno osmišljenih aktivnosti usmjerenih

ka djeci, mladima, marginaliziranim skupinama o važnosti očuvanja okoliša, ugroženosti prirodnih resursa i prisustva klimatskih promjena.

Strategijom se nastoji poboljšati učešće javnosti u donošenju odluka koje se tiču okoliša što je dodatni pokazatelj prepoznatog problema nedovoljne uključenosti javnosti (što uključuje i mlade) u procese donošenja odluka. U okviru mjere se žele uključiti organizacije mladih u procese donošenja odluka u oblasti zaštite okoliša što će dovesti do jače saradnje s krovnom organizacijom mladim u FBIH a to je Vijeće mladih FBIH.

Još jedan od strateških dokumenata koje je važno prepoznati je i **Federalna strategija razvoja turizma 2022-2027. koja u jednom od strateških ciljeva predviđa ubrzanje rasta i razvoja sektora turizma u okviru kojeg se mjerom želi unaprijediti pripremljenosti mladih i studenata za karijeru u turizmu.**

U strateški okvir Vlade FBIH uključeni su i drugi razvojni dokumenti poput Strategije Jugoistočne Evrope 2030, Okvira za realizaciju ciljeva održivog razvoja u BiH, Zelene agende za Zapadni Balkan te druge sektorske strategije na nivou BiH i FBIH. Ciljevi održivog razvoja predstavljaju globalne ciljeve razvoja na čiju se implementaciju BiH obavezala 2015. godine. Realizacija Agende 2030 počela je sa izradom Okvira za realizaciju Ciljeva održivog razvoja u BiH¹³⁸. Okvirom su utvrđena tri pravca održivog razvoja među kojima je posebno značajan "društvo jednakih mogućnosti" i dvije horizontalne teme:

- a) Ljudski kapital za budućnost
- b) Princip *niko ne smije biti isključen*

Na nivou Evropske unije i politika koje se primjenjuju važno je prepoznati neke koje će biti sastavnim dijelom onoga što će Bosna i Hercegovina morati ispuniti u okviru pristupanja Evropskoj uniji. Za period 2019 – 2024 Evropska komisija je usvojila šest političkih prioriteta. Posebno je važan Evropski zeleni plan.

Evropski zeleni plan¹³⁹ podrazumijeva težnju da Evropa bude prvi kontinent koji je klimatski neutralan. To je zapravo paket inicijativa u području politika kojim se želi osigurati zelena tranzicija EU-a. Klimatske promjene i kontinuirano uništavanje okoliša i prirodnih bogatstava prijetnja su egzistenciji ne samo Evrope već i svijeta. Zeleni plan cilja da:

- do 2050. nema neto emisija stakleničkih plinova,
- privredni rast nije ovisan o upotrebi resursa,
- nijedna osoba ni regija ne budu zanemarene.

Kako bi se do 2023. godine klimatskim, energetske, prometnim i poreznim politikama smanjile neto emisije stakleničkih plinova za barem 55 %, Evropska komisija je donijela niz prijedloga. Donošenjem zakonskog paketa „Spremni za 55%“¹⁴⁰ Evropska unija je učinila korak prema postizanju klimatskih ciljeva do 2030. godine. Time se podrazumijeva i povećanje učešća obnovljivih izvora energije u ukupnoj proizvodnji.

Bosna i Hercegovina, kao zemlja koja teži pridruživanju EU, obavezala se na jaču i snažniju obavezu usklađivanja svoje politike zaštite okoliša s pravnom stečevinom EU i prepoznala je značaj Zelene agende za Zapadni Balkan¹⁴¹ predviđene Evropskim zelenim planom. Države Zapadnog Balkana su se potpisivanjem Deklaracije o Zelenoj agendi na samitu u Sofiji 2020. godine obavezale da će do 2050. godine u potpunosti izbaciti uglj iz upotrebe.

Akциони plan za provedbu Sofijske deklaracije o Zelenom programu za Zapadni Balkan za period 2021-2030. godine predstavlja jedan od rezultata Sofijske deklaracije o Zelenom programu za Zapadni Balkan (GAWB¹⁴²) i koristi se kao sredstvo

¹³⁸ Zajednički dokument svih nivoa vlasti koji utvrđuje šire razvojne pravce, putem kojih vlasti na svim nivoima i društvo u Bosni i Hercegovini nastoje doprinijeti ostvarivanju Ciljeva održivog razvoja.

¹³⁹ <https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/green-deal/>

¹⁴⁰ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hr/ip_23_4754

¹⁴¹ Evropska unija je predvidjela paket pomoći vrijedan devet milijardi eura kako bi se zemljama Zapadnog Balkana pomoglo da ostvare ciljeve iz Zelene agende.

¹⁴² Zelena Agenda za Zeleni Balkan.

za usmjeravanje njegove provedbe. Glavna odgovornost za njegovu implementaciju, nakon ostvarivanja međusektorske i međuinstitucionalne saradnje, leži na vlastima država Zapadnog Balkana.

✓ **Aktivnosti institucija vlasti**

Federalno ministarstvo okoliša i turizma

✓ **Poticaji za razvoj turizma**

U javnim pozivima iz prethodnih godina za dodjelu Transfera za turizam prilikom kreiranja Odluke o usvajanju programa utroška sredstava sa kriterijima raspodjele sredstava „Tekući transferi drugim nivoima vlasti i fondovima Transfer za razvoj turizma u Federaciji BiH“ u napomenama se isticalo da će Federalno ministarstvo okoliša i turizma prilikom ocjenjivanja prijave, u programima gdje je to moguće, uključiti načelo gender odgovornog budžetiranja i izvještavanja, te voditi računa o zastupljenosti mladih u projektima.

✓ **Zastupljenost mladih u transferu 2023. godine**

U toku 2023. godine, implementirajući Odluku Vlade Federacije BiH o usvajanju programa utroška sredstava sa kriterijima raspodjele sredstava „Tekući transferi drugim nivoima vlasti i fondovima - Transfer za razvoj turizma u Federaciji BiH“¹⁴³ dodijeljena su sredstva kroz šest programa. U tri programa jedan od kriterija za dodjelu sredstava je bio „mladi do 30 godina starosti nositelji domaćinstva/ugostiteljske djelatnosti. Dvije mlade osobe ispod 30 godina su dobile sredstva za podršku razvoja aktivnosti predviđenih iz Programa 3, dok su dvije mlade osobe ispod 30 godina sufinansirane iz oblasti promotivnog materijala kroz brendiranje pojedinih mjesta, događaja i proizvoda u svrhu jačanja turističke ponude.

Nazivi programa u okviru Transfer za razvoj turizma u Federaciji BiH:

PROGRAM 3. - Program podrške iznajmljivačima koji se bave iznajmljivanjem smještajnih kapaciteta u ruralnim prostorima (apartmani, studio apartmani, kuće za odmor, sobe u domaćinstvu, kuće za odmor, kamp u domaćinstvu) s ciljem unaprjeđenja postojećih smještajnih kapaciteta kroz nabavku sredstava za rad, uređenje eksterijera, edukaciju, nabavku ekološki prihvatljivih sredstava za- rad u domaćinstvu, seoskom domaćinstvu u ruralnim područjima.

PROGRAM 5 - Sufinansiranje promotivnog materijala iz oblasti turizma kroz brendiranje pojedinih mjesta, događaja i proizvoda u svrhu jačanja turističke ponude.

Što se tiče mladih u turizmu, važno je spomenuti i kako je Federalno ministarstvo okoliša i turizma uzelo učešće u BRIDGE projektu čiji je implementator UNDP. Projekat zajednički finansiraju zajednički finansiraju Agencija za razvojnu saradnju Republike Italije (AICS) i Razvojni program Ujedinjenih naroda (UNDP). Projekt se odnosi na „Izgradnju međukulturalnog dijaloga u Bosni i Hercegovini“. BRIDGE projekat se oslanja na Via Dinaricu kao platformu za implementaciju projekta. Projekt je započeo 2021. godine a završetak je prolongiran za 2024. godinu. U fokusu projekta su aktivnosti mladih ljudi u prirodi i zaštita okoliša uz poštovanje socio-kulturoloških različitosti i autentičnosti pojedinih zajednica. Većina aktivnosti se odvijala u ruralnim područjima ili parkovima prirode, nacionalnim parkovima i sličnim lokacijama duž staza Via Dinarice¹⁴⁴. Cilj projekta je omogućiti interakciju među mladim ljudima kroz edukativne, zabavne i sportske teme vezane za prirodu, nauku, turizam i zaštitu okoliša, doprinoseći promociji zdravog života, aktivizmu mladih i premoštavanju društvenih i kulturnih podjela među mladim ljudima.

U oktobru 2022. godine u okviru ovog projekta objavljen je prvi javni poziv koji je za cilj imao podsticanje zajedničkih akcija mladih za zaštitu okoliša i smanjenje negativnog uticaja ljudi na okoliš, koje potiču volonterstvo i aktivizam mladih. Komponente projekta su bili:

¹⁴³ Utvrđena Budžetom Federacije Bosne i Hercegovine za 2023. godinu Federalnom ministarstvu okoliša i turizma (“Službene novine Federacije BiH”, broj: 18/23).

¹⁴⁴ Via Dinarica povezuje sedam zemalja i teritorija kroz koje se proteže planinski lanac Dinarskih Alpi: od Slovenije do Albanije.

1) Mladi ljudi različitog porijekla i iz podijeljenih zajednica povezani su kroz prirodu, avanturistički turizam i zaštitu životne sredine, dok njihova interakcija pomaže u smanjenju predrasuda, vraćanju povjerenja i njegovanju poštivanja kulturne različitosti;

2) Unaprijeđeno znanje, liderstvo i razmišljanja okrenuta ka budućnosti služe kao međukulturalni most među mladim ljudima iz podijeljenih zajednica i doprinose afirmaciji zajedničkih vrijednosti.

Projekat Via Dinarica III je počeo u martu 2023. godine, a planirano je da traje do 2025. godine. Projekat Via Dinarica je u osnovi platforma koja služi za promovisanje i razvoj lokalnih zajednica i malih biznisa kako na lokalnom tako i na globalnom nivou. Via Dinarica promovira turizam za održiv ekonomski razvoj zemalja duž Dinarida uz očuvanje životne sredine i poštivanje sociokulturne raznolikosti i autentičnosti zajednica. Cilj je povezati gradove i ruralne zajednice u regiji, podići svijest o dobrim poslovnim praksama i zaštiti životne sredine pružajući turističku ponudu na osnovu prirodnih ljepota i kulturnog naslijeđa. Projekt koristi ostvarene rezultate i višegodišnje iskustvo UNDP-a dobiveno u prethodne dvije faze projekta Via Dinarica u Bosni i Hercegovini s ciljem daljeg promovisanja destinacije Via Dinarica na globalnoj turističkoj mapi. Istovremeno, perspektiva projekta je da se ubuduće pojam turizma u Bosni i Hercegovini vezuje za održive pristupe zasnovane na prirodi, rodno odgovorni zeleni razvoj i razvoj sredstava za život, pojačane tehnologijom i inovacijama. Važnost Via Dinarice je u tome što ne osigurava finansijska sredstva samo svojim korisnicima, nego se uz podršku Via Dinarice postaje dio regionalne mreže za razvoj održivog turizma pod međunarodno afirmiranim brendom. Prva faza projekta Via Dinarica započela je još 2014. godine.

✓ **Izrada Federalne strategije zaštite okoliša 2022-2032.**

U okviru procesa izrade Federalne strategije zaštite okoliša 2022.-2032. posebna pažnja bila je posvećena uključivanju šire javnosti pri čemu se vodilo računa o uključivanju mladih. U tom smislu, mladi su imali mogućnost da se uključe u proces kroz organizacije civilnog društva u kojima djeluju, kroz učešće akademске zajednice, učešćem na webinarima organiziranim za širu javnost na različite teme te davanjem primjedbi i sugestija tokom javnih konsultacija. U cilju informiranja mladih o problematici okoliša, za nekoliko srednjih škola organizirani su događaji na kojima su učenici imali priliku pogledati kratki dokumentarni film o značaju zaštite okoliša te razgovarati sa stručnjacima za pojedine tematske oblasti o okolišnim problemima, izazovima i trendovima.

✓ **Aktivnosti u okviru Sektora upravljanje otpadom**

Pravilnikom o električnom i elektronskom otpadu propisano je da je Operater sistema¹⁴⁵ dužan obratiti pažnju i usmjeriti aktivnosti na rad sa školama, a Ministarstvo dozvolom za električni i elektronski otpad obavezuje operatere sistema da posebno obrate pažnju i usmjere svoje aktivnosti na rad sa školama. Ministarstvo obavezuje operatore da obrate pažnju i aktivnosti na rad sa školama u vezi upravljanja ambalažom i ambalažnim otpadom. Misija operatera je omogućiti ispunjavanje zakonskih obaveza u skladu sa propisima.

✓ **Projekat „Misli o prirodi“**

„Misli o prirodi“ je projekat u trajanju od četiri i pol godine kojeg implementira Centar za promociju civilnog društva. Federalno ministarstvo okoliša i turizma je uzelo učešće u okviru projekta „Misli o prirodi“ kroz prisustvo člana u savjetodavnom odboru. Osnovni cilj projekta je povećati utjecaj civilnog društva u zaštiti okoliša kroz umrežavanje organizacija civilnog društva, institucija, stručnih lica, medija i mladih za zajedničko i snažno djelovanje na lokalnom nivou. Među ciljevima projekta su i uspostavljanje infrastrukture/mreže od 9 eko HUBova i ohrabriranja mladih da se uključe u zaštitu okoliša kroz razvoj Eko škola, podizanje svijesti i aktivizma mladih ljudi u oblasti zaštite okoliša kao i unaprjeđenje kvantiteta i kvaliteta okolišnih tema u bh. medijskom prostoru.

¹⁴⁵ Ovlašteni operateri sistema za upravljanje elektronskim i elektroničkim otpadom Kim Tec Eko d.o.o. Vitez i Zeos d.o.o. Sarajevo. Informacije o projektima s mladima su sastavni dio Godišnjih izvještaja koje operateri sistema za upravljanje električnim i elektronskim otpadom, kao i ambalažom i ambalažnim otpadom dostavljaju Ministarstvu na odobravanje.

✓ **Prva lokalna Konferencija za klimatske akcije mladih u Bosni i Hercegovini**

U Sarajevu je 18. novembra, održana prva Lokalna konferencija za klimatske akcije mladih u Bosni i Hercegovini – LCOY (pod pokroviteljstvom YOUNGO-a koja predstavlja oficijelnu granu mladih Okvirne konvencije UN-a o klimatskim promjenama - UNFCCC¹⁴⁶). Na Konferenciji su održani različiti paneli i predavanja na temu klimatskih promjena sa ciljem uključenja mladih u aktivno učenje o klimatskim akcijama, kao i svim aktivnostima za efikasniju klimatsku politiku. Učesnici su se upoznali sa svim segmentima djelovanja u području klimatskih akcija, obuhvatajući aktivizam, politiku, istraživanja.

Pored navedene Konferencije za klimatske akcije u BiH, u Sarajevu su u novembru 2023. godine održane dvije konferencije na temu klimatskih promjena kao jedna vrsta pripreme delegacije iz BiH za učešće na UNFCCC COP 28¹⁴⁷ u Dubaiju, a to su:

- „Mladi i mobilnost u kontekstu klimatskih promjena“ u organizaciji UN Bosne i Hercegovine“ ,
- „Klimatska sigurnost i prilagođavanje na klimatske promjene u BiH“ u organizaciji OSCE-a“.

Na konferenciji „Mladi i mobilnost u kontekstu klimatskih promjena: izazovi i prilike“ pripremljeni su zaključci kojim se ukazuje na značaj uključivanja mladih ljudi u kreiranje klimatske politike u Bosni i Hercegovini, kao i osiguravanje učešća mladih ljudi kod donošenja odgovarajućih odluka i predstavljanju države Bosne i Hercegovine na različitim međunarodnim forumima.

✓ **Aktivnosti nevladinog sektora u oblasti okoliša**

Organizacije RE.TE ong¹⁴⁸ i Vijeće mladih FBiH implementirali su projekat naziva „Ready for Europe“ s željom da se stvori prostor u kojem se mladi mogu educirati i iznositi svoja mišljenja o temi EU integracija. Cilj je bio pojam i proces EU integracija približiti mladima, a posebno činjenicu da integracije obuhvataju sve segmente društva. Sve ideje, sugestije i zapažanja su analizirane i korištene za kreiranje seta preporuka koji su predstavljeni delegaciji Evropske Unije u BiH i predstavnicima vlasti, a preporuka za okoliš i zaštitu životne sredine je bila podržavati punu implementaciju programa Zelene agende u BiH, strategije koja bi do 2050. godine Evropu trebala učiniti prvim klimatski neutralnim kontinentom. Kako bi se kvalitetno približili implementaciji strategije, VM FBiH je predložilo:

- unaprijediti i povećati edukaciju mladih kroz obrazovni sistem po pitanju važnosti očuvanja zdravog i čistog okoliša;
- kreirati i usvojiti strategije za mlade na svim nivoima, a na kojima su zastupljeni ciljevi i akcije vezane za okoliš, s posebnim akcentom usvajanja strategija na lokalnim nivoima;
- raditi na osnaživanju mladih i njihovom uključivanju u procese donošenja odluka po pitanju očuvanja okoliša i održivog razvoja u svojoj lokalnoj sredini;
- kreirati mogućnosti omladinskog volontiranja u sektoru zaštite okoliša i uskladiti potrebne zakone i pravilnike za olakšavanje volontiranja mladih koji će se odnositi i na oblast zaštite životne sredine i ekološke osviještenosti, te recikliranja;
- raditi s mladima na unaprjeđenju i uvođenju novih inovacija, modela i tehnologija koji su prihvatljivi za okoliš.

✓ **Aktivnosti Federalnog ministarstva kulture i sporta**

Oblast kulture

U radu Federalnog ministarstva sporta i kulture u oblasti kulture ne postoje programi koji su namijenjeni isključivo za mlade. Mladi se sufinansiraju iz tekućih transfera utvrđenih Budžetom Federacije Bosne i Hercegovine putem Javnih poziva. Federalno ministarstvo kulture i sporta svake godine raspisuje tri javna poziva u segmentu kulture (transfer za kulturu od značaja, transfer za obnovu kulturnog i graditeljskog naslijeđa, transfer za institucije kulture od značaja za BiH), ali ni u jednom tekstu javnog poziva ne spominju se posebno mladi, niti se daje određena prednost aplikantima iz kategorije mladih. Ipak, u okviru ovog

¹⁴⁶ Okvirna konferencija Ujedinjenih naroda o klimatskim promjenama.

¹⁴⁷ Konferencija UN-a o klimatskim promjenama.

¹⁴⁸ RE.TE. je nereligijsko udruženje s neideološkim pristupom usmjereno na borbu protiv siromaštva i borbu za prava svih građana svijeta. RE.TE. razvija svoje projekte suradnje u saradnji s organizacijama na jugu i sjeveru svijeta, radeći na promjenama, borbi protiv siromaštva, u korist ugroženih.

transfera redovito se podržava veliki broj muzičkih, pozorišnih, likovnih i drugih projekata iz oblasti kulture koji su namijenjeni isključivo mladima, a dosta projekata u svom nazivu uključuje riječ „mladi“.

Federalno ministarstvo kulture i sporta vodi godišnju evidenciju značajnijih kulturnih događaja u Federaciji, a na temelju podataka koje dobije od kantonalnih ministarstava kulture.

Federalno ministarstvo kulture i sporta finansira se iz Budžeta Federacije BiH. Ukupan budžet Ministarstva iznosi otprilike oko 10 miliona KM. Uzimajući u obzir da budžet FBiH iznosi oko 2,2 do 2,4 milijarde KM (2020. je iznosio 5,5 milijardi KM – povećani transferi zbog pandemije), jasno je da oblast kulture i sporta dobija veoma mali dio tog budžeta što predstavlja izazov za sve sportiste i umjetnike, klubove i udruženja koja ovise od podrške nadležnog ministarstva u Federaciji BiH.

Za oblast kulture u 2023. godini putem tekućih transfera izdvojeno je ukupno 13.404.051 KM.

U 2023. godini po prvi put je raspisan tekući transfer pojedincima – transfer za mobilnost umjetnika, čiji je cilj podrška umjetnicima/cama u profesionalnom razvoju lične umjetničke prakse i jačanju ličnih profesionalnih kapaciteta s posebnim akcentom na mlade umjetnike/ce. Transfer doprinosi razmjeni, saradnji i povezivanju profesionalnih odnosa s umjetnicima/cama iz Bosne i Hercegovine i izvan države, kao i jačanju, unaprjeđenju i afirmaciji umjetničke scene u manje razvijenim sredinama. U okviru ovog transfera tokom 2023. godine podržano je 10 mladih umjetnika s ukupno 20.000,00 KM. Jedan od uvjeta je bio da se prijavljeni program, odnosno odlazak i učešće na manifestaciji, koncertu i sl. realizira do kraja 2023. godine. Cilj Ministarstva je da budućnosti ovaj transfer bude raspisan ranije u toku godine, te se tom mjerom očekuje i veći broj podržanih umjetnika, kao i veći ukupni iznos dodijeljenih sredstava.

Po javnom konkursu za raspodjelu dijela prihoda ostvarenih po osnovu naknada za priređivanje igara na sreću u 2023. godini za promovisanje kulture dodijeljeno je ukupno 378.917,64 KM.

Vlada je na prijedlog Federalnog ministarstva kulture i sporta zadužila sva federalna ministarstva, federalne uprave i federalne upravne organizacije da sve podatke o aktivnostima koje provode za mlade dostavljaju Federalnom ministarstvu kulture i sporta, koje će uspostaviti bazu podataka i vršiti informiranje mladih o mjerama i programima koje provodi Vlada Federacije Bosne i Hercegovine, u skladu sa Zakonom o mladima FBiH.

✓ **Događaji u oblasti kulture koje organizira ili podržava Federalno ministarstvo kulture i sporta**

U oblasti kulture važno je spomenuti program „Mladi i naslijeđe“ u okviru manifestacije „Dani evropskog naslijeđa“. Federalno ministarstvo kulture i sporta od 1997. godine organizira manifestaciju Dani evropskog naslijeđa. Inače, manifestacija Dani evropskog naslijeđa od 1991. godine održava se u mjesecu septembru u evropskim zemljama, a utemeljena je od Vijeća Evrope, uz podršku Evropske zajednice u Strasbourgu, Poveljom o evropskom graditeljskom naslijeđu. Cilj održavanja manifestacije jeste upoznavanje najširih slojeva društva sa značajem čuvanja, zaštite, prezentacije i promocije kulturnog naslijeđa, uz edukaciju o tome da su nacionalna kulturna naslijeđa evropskih zemalja dio i zajedničkog kulturnog naslijeđa. Cilj ovog edukativnog programa je potaknuti mlade na očuvanje, brigu i ljubav prema materijalnom i nematerijalnom kulturno-historijskom i prirodnom naslijeđu Bosne i Hercegovine, te ukazati na potrebu kontinuirane briga o kulturno-historijskom naslijeđu, graditeljskim spomenicima u Bosni i Hercegovini, starim zanatima, vještinama i običajima koje se baštine za budućnost. U okviru programa se svake godine raspisuje javni poziv za radove učenika osnovnih i srednjih škola na određenu temu. U 2023. godine tema je bila „Živa baština“, a po prvi put o najboljim radovima nije odlučivao žiri, nego je bilo organizirano online glasanje preko internet stranice FMKS-a. U programu je 2023. godine sudjelovalo 80 osnovnih i srednjih škola s oko 250 učeničkih radova. Nagrade za najbolje učeničke radove dodijeljene su na svečanoj ceremoniji organiziranoj u Mostaru 12. decembra 2023. godine u okviru centralne manifestacije „Dana evropskog naslijeđa“. Za ovaj program odvojeno je otprilike oko 22.000 KM.

✓ **Preostale aktivnosti i kapitalni projekti Ministarstva u 2023. godini**

Pregled dodatnih aktivnosti Ministarstva u 2023. godini je dostupan i kroz izvještaje dostupnim na stranici Ministarstva¹⁴⁹. U nastavku ćemo spomenuti neke od najvažnijih.

U 2023. godini realiziran je "Transfer za kulturu od značaja za Federaciju BiH" za koji je iz Budžeta Federacije izdvojeno 1.380.000,00 KM, a podržano je ukupno 298 projekata od koji je:

- 111 kulturnih manifestacija i glazbenih festivala,
- 13 filmskih festivala i projekata koji se odnose na filmsku djelatnost,
- 28 kazališnih festivala i predstava te projekata baletne i plesne umjetnosti,
- 50 folklornih i etno festivala te smotri folkloru u zemlji i inozemstvu,
- 23 projekta likovne djelatnosti i izložbe,
- 28 projekata književne, knjižničarske i muzejske djelatnosti,
- 7 kulturnih projekata usmjerenih na osobe s poteškoćama u razvoju, nacionalne manjine te drugi.

Komisija za raspodjelu interventnih sredstava za transfere u 2023. godini uzela je u obzir kriterije hitnosti, nepredviđenosti i specifičnosti programa svih pristiglih aplikacija te je dodijelila finansijska sredstva u iznosu od 46.400,00 KM.

Tokom 2023. godine realizirani su i kapitalni projekti u oblasti kulture nakon što su okončane zakonske procedure za realizaciju transfera utvrđenih budžetom Federacije BiH za 2023. godinu. U planiranim kapitalnim transferima su se po prvi put našla sredstva za izgradnju pozorišne dvorane u Bihacu i obnovu dvorca Lothara von Berkasa u Cazinu. Pozorišna dvorana se nalazi u sklopu Kulturnog centra Bihac. Investicija je posebno značajna uzimajući u obzir da je Bihac kulturno središte Unsko-sanskog kantona. Sredstvima subvencija dana je potpora radu Javne ustanove Centar za kulturu i obrazovanje Bosanski Petrovac u iznosu od 70.100 KM kao oblik pomoći za odvijanje redovitih aktivnosti Centra. Sredstvima je finansirano i sufinansiranje rada JP Filmskog centra Sarajevo - 200.000 KM (subvencije javnim poduzećima).

Pored toga izdvajaju se i drugi transferi značajni za oblast kulture:

- Transfer Fondaciji za kinematografiju iznosio je 3.460.000 KM,
- Transfer Fondaciji za bibliotečku djelatnost iznosio je 600.000 KM,
- Transfer Fondaciji za izdavaštvo iznosio je 700.000 KM,
- Transfer Fondaciji za muzičke, scenske i likovne umjetnosti iznosio je 658.000 KM,
- Za tekuće transfere neprofitnim organizacijama, Prosvjeti, Napretku, Preporodu i La Benevolenciji izdvojeno je 1.050.000 KM.

Pri Federalnom ministarstvu kulture i sporta je po prvi put kreiran Transfer za podršku mobilnosti umjetnika koji je prezentiran javnosti. Sredstva će se dodjeljivati za troškove smještaja, putovanja i kotizacija za realizaciju umjetničkih programa u Bosni i Hercegovini, ali i u inozemstvu, a mogli su aplicirati umjetnici iz oblasti likovne umjetnosti, književnosti, glazbe, kazališta i scene, plesa, stripa, fotografije, filma i dizajna u cilju jačanja, unaprjeđenja i afirmacije umjetnika u manje razvijenim sredinama.

Oblast sporta

U oblasti sporta također ne postoje programi koji su namijenjeni isključivo mladima. FMKS svake godine raspisuje transfer za sport. U okviru transfera za sport bio je raspisan javni poziv za odabir programa i projekata koji će se sufinansirati iz Budžeta Federacije Bosne i Hercegovine u 2023. godini. Odabir projekata i programa vršit će se za namjene sufinansiranje izgradnje, rekonstrukcije i opremanja sportskih objekata, djelatnosti sportskih saveza konstituiranih na nivou BiH i FBiH, sufinansiranje

¹⁴⁹ Publikacija: "Prvih stotinu dana Federalnog ministarstva kulture i športa na čelu s ministricom Sanjom Vlasisavljević", dostupno na <https://www.fmks.gov.ba/wp-content/uploads/2023/10/H-Prvih-stotinu-dana-Federalnog-ministarstva-kulture-i-sporta-na-celu-s-ministricom-Sanjom-Vlasisavljevic.pdf>, pristupljeno 15.3.2024. godine.

Publikacija: "2023. godina - Federalno ministarstvo kulture i sporta s ministricom Sanjom Vlasisavljević", dostupno na: <https://www.fmks.gov.ba/publikacija-2023-godina-federalno-ministarstvo-kulture-i-sporta-s-ministricom-sanjom-vlasisavljevic/>, pristupljeno 15.3.2024. godine.

sportskih saveza i klubova osoba sa invaliditetom. Transfer za sport od značaja za FBiH u 2023. godini je iznosio 1.870.000,00 KM.

Međutim, svi programi u oblasti sporta namijenjeni su, između ostalog i populaciji mladih. Sufinansiranjem sportskih udruženja i njihovih adekvatno osmišljenih programa pomaže se mladima da produktivnije organiziraju slobodno vrijeme, očuvaju i unaprijede zdravstveno stanje, spriječe pojavu pretilosti, kao i brojnih neželjenih ponašanja koje su posljedica savremenog društva. U 2023. godini kroz transfer za sport podržano je 161 sportsko udruženje i više od 1000 mladih sportaša.

Za kapitalne transfere u 2023. je izdvojeno 19.800.000,00 KM. Podržano je 297 projekata za sufinansiranje rekonstrukcije, izgradnje i opremanja sportskih objekata te je podržan rad sportskih saveza na nivou BiH, FBiH, saveza i klubova koji se odnose na osobe s invaliditetom, Olimpijski i Paraolimpijski komitet BiH.

Potpisan je ugovor za izgradnju Olimpijskog bazena u Mostaru te je kroz dvije tranše dodijeljen iznos od 2.600.000 KM od ukupno predviđenih 8.000.000 KM.

Potpisani su i Ugovori o dodjeli sredstava iz kapitalnih transfera drugim razinama vlasti i fondovima od kojih se ističu:

- s gradonačelnikom Bosanske Krupe za izgradnju i opremanje sportske dvorane Bosanska Krupa,
- gradonačelnikom Gračanice za izgradnju sportske dvorane Bazen u Gračanici,
- pomoćnikom načelnika Općine Tešanj za izgradnju i opremanje sportske dvorane Jelah,
- direktorom Direkcije za izgradnju Kulturno-sportskog centra u Mostaru za izgradnju sportske dvorane Mostar i drugih sportskih objekata,
- načelnikom Općine Stari Grad Sarajevo za sufinansiranje projekta izgradnje bazena na Bentbaši Sarajevo,
- direktorom Javne ustanove za sport, odmor i rekreaciju Bihać za sufinansiranje izgradnje sportsko-rekreativnog bazena u Bihaću,
- gradonačelnikom Zenice za sufinansiranje izgradnje zatvorenog bazena u Zenici - faza I.

✓ **Događaji, programi i aktivnosti u oblasti sporta koje organizira ili podržava Federalno ministarstvo kulture i sporta**

Među najznačajnijim manifestacijama u FBiH spadaju Sportske igre mladih koje okupljaju više od 260.000 mladih. Kroz sportske događaje i aktivnosti promovira se zdrav način života, tolerancija, prijateljstvo, solidarnost, socijalna inkluzija, a edukativne radionice razvijaju kod mladih ljudi svijest o značaju zaštite životne okoline, volontiranja i pomaganja lokalnoj zajednici, čime pomažu mladima da razvijaju samopouzdanje.

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine za Sportske igre mladih svake godine odvaja 200.000 KM preko FMKS-a.

U oblasti sporta važno je istaknuti i učešće Federalnog ministarstva kulture i sporta u međunarodnim projektima, konkretno u projektu „Evropska sedmica sporta“, koji se obilježava svake godine u periodu od 23. do 30. septembra na inicijativu Evropske komisije, a s ciljem podizanje svijesti o značaju sporta i tjelesne aktivnosti svih građana, a ponajviše mladih ljudi. U 2022. godine FMKS je u ovom projektu sudjelovao s 160.000 KM, dok se u 2023. godini FMKS pridružio obilježavanju Evropske sedmice sporta okupljanjem uspješnih mladih sportaša s ciljem promoviranja sporta i tjelesne aktivnosti. Poruke o važnosti sporta publici su prenijeli Nedžad Husić, 22-godišnji Taekwondo olimpijac i Tamara Češić, 27-godišnja odbojkašica.

Ministarstvo je po prvi put organiziralo svečanost povodom Evropske sedmice sporta „BE ACTIVE“ koja se širom svijeta obilježava u razdoblju od 23. do 30. septembra svake godine. Manifestaciji su prisustvovali bosanskohercegovački sportisti, koji su govorili o prednostima sportskog načina života iz vlastitog iskustva, poslana je poruka o značaju fizičke aktivnosti za očuvanje i unaprjeđenje zdravlja.

Federalno ministarstvo kulture i sporta je održalo i svečani prijem za sportaše koji su ostvarili vrhunske sportske rezultate prema Uredbi o određivanju kriterija za dodjeljivanje nagrada sportašima, sportskim radnicima i sportskim udruženjima iz FBiH. Uručene su nagrade i plakete za 141 sportaša, 9 ekipa i 11 selektora u ukupnom iznosu od 723.000 KM. Važno je

istaknuti da je Sektor za sport koji djeluje pri Ministarstvu izdao 40 saglasnosti za održavanje međunarodnih sportskih takmičenja.

Vrijedi istaknuti i da je po javnom natječaju za raspodjelu dijela prihoda ostvarenih po osnovu naknada za priređivanje igara na sreću u 2023. godini za segment sporta dodijeljeno ukupno 1.078.000,00 KM.

Iz analize o položaju i potrebama mladih

Više od polovine mladih (52,3%) općenito je zainteresirano za kulturu i umjetnost. Konkretnije, 32% mladih FBiH izjavljuje da je zainteresirano za kulturu i umjetnost, dok je 20,3% mladih veoma zainteresirano za ove aktivnosti. Indiferentnih mladih prema umjetnosti je 23,8%, tj. to je udio mladih koji su izvijestili da nisu ni zainteresirani ni nezainteresirani za kulturu i umjetnost. Općenito, 19% mladih je u većoj ili manjoj mjeri nezainteresirano za kulturu i umjetnost.

Grafik 7. Interes za kulturu i umjetnost

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

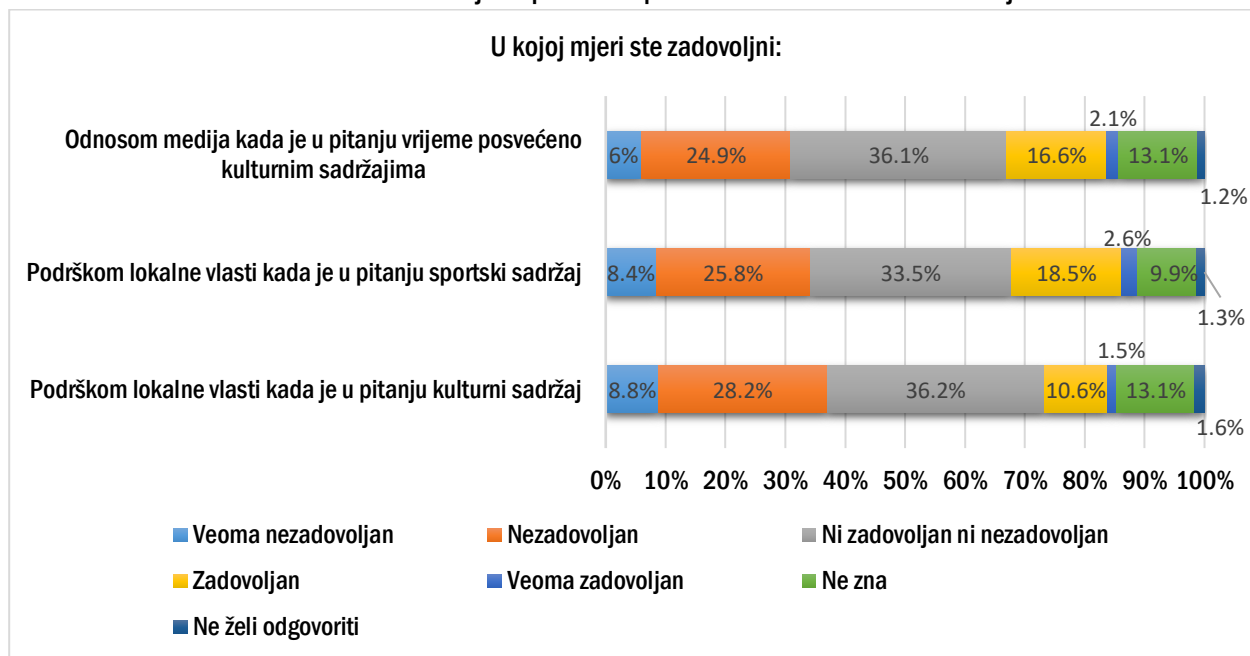
Najviše mladih u FBiH ima neodređen stav kada je u pitanju podrška medija i lokalne vlasti prema kulturnim i sportskim sadržajima. Međutim, kod mladih koji imaju definiran stav po ovom pitanju dominira negativno mišljenje.

Mladi su posebno nezadovoljni podrškom lokalne vlasti kulturnim sadržajima, i kumulativno nezadovoljstvo mladih podrškom lokalne vlasti prema kulturnim sadržajima iznosi 37%. Oko 10,6% mladih izvijestilo je da je zadovoljno podrškom lokalne vlasti prema kulturnim aktivnostima i sadržajima.

Mladi su također nezadovoljni podrškom lokalne vlasti sportskim sadržajima, 34,2% mladih izvijestilo je da je nezadovoljno ili veoma nezadovoljno ovom podrškom. Ipak, mladi su nešto više zadovoljni radom lokalne vlasti kada je u pitanju sport u odnosu na kulturne sadržaje, preciznije 18,5% mladih je zadovoljno sportskim sadržajima koji se nude u njihovoj lokalnoj zajednici.

Kada je riječ o zadovoljstvu mladih odnosom medija prema kulturnim sadržajima, 30,9% mladih je nezadovoljno ili veoma nezadovoljno odnosom medija prema kulturnim sadržajima.

Grafik 8. Zadovoljstvo podrškom prema lokalnim i kulturnim sadržajima

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

2.2.7. Aktivizam, učešće, volontiranje, mobilnost, dijaspora, rad s mladima, informiranje i saradnja s nižim nivoima vlasti

Mladima je potrebno kontinuirano pružati podršku za razvoj i stjecanje novih znanja i vještina a pored obrazovanja, važno je istaknuti i druge načine kroz koje mladih mogu ostvariti svoje potencijale. Aktivizam, volontiranje i mobilnost doprinose poboljšanju položaja mladih omogućavajući mladima da inicijativama ili projektima doprinose razvoju zajednica i društva, novim prilikama za volontiranje mladih koji jačaju njihove kapacitete i vještine olakšavajući im izlazak na tržište rada, te putovanjima u druge zajednice i države putem kojih mladi upoznaju nove mlade ljude ali i zajednice u kojima borave. Informiranje mladih na području Federacije ne pruža mladima sve informacije koje im mogu pomoći prilikom traženja novih šansi i mogućnosti. Informiranje mladih je značajno i zbog upućenosti u prava koja im se nude kroz zakonske propise i razne politike. Institucije vlasti bi trebale prilagoditi kanale komunikacije populaciji mladih što trenutno nije slučaj. Također, značajno je spomenuti i neophodnost saradnje s nižim nivoima vlasti gdje su zapravo i prisutni mladi. Saradnjom s nižim nivoima vlasti te boljom koordinacijom u kreiranju programa i mogućnosti, mladima bi se omogućile dodatne prilike. Ne treba zanemariti ni uticaj iseljništva u Federaciji zbog jakih veza koje imaju s Bosnom i Hercegovinom. Mladi iz iseljništva još uvijek nisu u dovoljnoj mjeri povezani sa mladima iz Federacije. Povezivanje mladih i jačanje u oblasti ekonomije, aktivizma i mobilnosti može kreirati nove mogućnosti za društveni razvoj na području Federacije BiH.

Pravni i institucionalni okvir

Na državnom nivou ne postoji zakon koji bi regulirao položaj mladih kao i njihovo učešće u tijelima mladih ili mobilnosti mladih. Najvažniji zakon koji regulira sva pitanja mladih u Federaciji, uključujući i učešće i mobilnost je Zakon o mladima FBiH koji je usvojen 2010. godine. Njime su prvi put regulirana pitanja učešća mladih u procesima odlučivanja. Zakonom je uređen i sistem organiziranja mladih od lokalnog do entitetskog nivoa. Pored omladinskih udruženja, viši nivo organiziranja mladih u FBiH predstavljaju vijeća mladih na svim nivoima odlučivanja. Zakonom se garantira učešće mladih u tijelima koja predstavljaju

mlade, prije svega vijećima mladih na lokalnom, kantonalnom i federalnom nivou. Mladi kroz ova tijela mogu učestvovati u procesima donošenja odluka, kreiranju politika i strategija i svim drugim procesima bitnima za mlade. Prema Zakonu o mladima FBiH, omladinsko udruženje označava udruženje čije članstvo i organe upravljanja čine 2/3 mladih, čije su aktivnosti i statutarne djelatnosti većinom usmjerene na mlade, a koje se osniva, registrira, djeluje i prestaje postojati u skladu sa zakonom na osnovu kojeg je registrirano.

Prema ovom zakonu, svi nivoi vlasti u FBiH trebaju u skladu sa svojim nadležnostima održati javne rasprave i konsultacije uz učešće predstavnika vijeća mladih u procesima usvajanja sektorske politike prema mladima, programa djelovanja za mlade, strategije prema mladima te dijelova budžeta koji se tiču mladih. Cilj Zakona je jačanje učešća i uključenja mladih i njihovog informiranja na svim nivoima odlučivanja u Federaciji kroz uređene mehanizme kao i jačanje volonterizma i njihovog dobrovoljnog angažmana u aktivnostima vezanim za pitanja mladih. Dakle, zakon garantira pravo mladih da se uključe u proces odlučivanja o pitanjima koja ih se tiču. Učešću mladih trebaju doprinijeti i službenici za mlade koji se bave pitanjima mladih, kroz informiranje, motiviranje mladih, rad s mladima i druge aktivnosti.

Članom 14. Zakona o mladima definiraju su osnovni uvjeti koje institucije trebaju zadovoljiti, a koje su podložne i kaznenim odredbama u slučaju nepoštivanja.

Općinski, gradski i kantonalni organi vlasti dužni su samostalno osigurati minimum mjera i mehanizama koje uključuju: 1. osiguranje prikladnog prostora za mlade, rad s mladima i omladinske aktivnosti, kao i osiguranje plaćanja troškova njegovog održavanja;

2. osiguranje budžetske stavke koja se tiče pitanja mladih, kao dijela ukupnog budžeta općine, grada ili kantona;

3. određivanje nadležne općinske, odnosno gradske službe za pitanja mladih;

4. osiguranje godišnjih grantova za projekte za mlade, dodjeljujući ih putem javnog poziva s kriterijima u skladu s evropskim principima u radu javnih uprava;

5. profesionalni razvoj i usavršavanje službenika za mlade te jačanje kapaciteta svih onih koji se bave radom s mladima i omladinskim aktivnostima;

6. osnivanje komisije za mlade pri općinskom vijeću kao stalnog radnog tijela, odnosno pri skupštini kantona, koja će se u okviru svoje nadležnosti baviti pitanjima mladih, a u čijem radu će učestvovati predstavnici općinskog, odnosno kantonalnog vijeća mladih;

7. uspostavljanje stručnog radnog tijela za izradu, ažuriranje i praćenje provođenja lokalnih i kantonalnih strategija prema mladima u čijem će radu učestvovati predstavnici vijeća mladih ili omladinskih udruženja;

8. istraživanje ili podršku istraživanju s ciljem donošenja strategije prema mladima;

9. pružanje podrške radu općinskog, odnosno kantonalnog vijeća mladih.

Oblasti omladinskog sektora u Zakonu o mladima FBiH se između ostalog odnose i na aktivno učešće mladih u javnom životu, izgradnju civilnog društva i volonterstvo, mobilnost i saradnju među mladima, informiranje i savjetovanje mladih, a Federacija je odgovorna za definiranje, usvajanje i provođenje programa djelovanja za mlade upravo u ovim oblastima koji se nalaze u članu 25. Zakona.

Drugi značajan zakon je **Zakon o volontiranju FBiH** koji je usvojen 2012. godine, a za čije je provođenje nadležno Federalno ministarstvo pravde. On regulira prava i obaveze volontera, a između ostalog definira i volontiranje kao aktivnost od interesa za FBiH kojom se doprinosi poboljšanju kvaliteta života, aktivnom uključivanju građana u društvene procese i razvoju humanijeg i ravnopravnijeg društva. Zakon o volontiranju Federacije BiH donesen je s ciljem zaštite volontera na volonterskom radu. Regulirao je uvjete volontiranja, prava i obaveze volontera i organizatora volontiranja, evidencije volontiranja, upotrebu volonterskih knjižica, izdavanje potvrda o volontiranju te sankcije i kaznene odredbe za nepoštivanje zakona. Najveći značaj ovog zakona jeste u tome što se volontiranje u struci, pod određenim zakonskim uvjetima, priznaje kao radno iskustvo. Zakon sadrži i odredbu prema kojoj su organizatori dužni jednom godišnje dostaviti Federalnom ministarstvu pravde izvještaj o svim

volonterskim aktivnostima, a Ministarstvo pravde je zaduženo da redovno održava bazu svih prijavljenih volontiranja. Zakonom je predviđeno da Ministarstvo pravde treba jednom godišnje, i to najkasnije do 31. marta, u „Službenim novinama Federacije BiH“ objavljivati podatke o volontiranju u Federaciji BiH. Na zahtjev organizatora volontiranja Ministarstvo izdaje akreditaciju za organiziranje dugoročnog volontiranja te uređuje kroz pravilnik izgled i način izdavanja volonterske knjižice.

Od posebnog značaja za mlade u Federaciji BiH je činjenica da je navedenim zakonom definiran princip priznavanja volontiranja, a gdje je istaknuto da se:

1. dugoročno volontiranje u struci priznaje kao radno iskustvo;
2. radno iskustvo stečeno dugoročnim volontiranjem dokazuje se potvrdom o volontiranju koju izdaje Ministarstvo pravde FBiH ili institucija za evidentiranje volontiranja.

Federalno ministarstvo pravde do sada nije imalo zahtjeva za izdavanje potvrde o dugoročnom volontiranju, jer to je obaveza i organizatora dugoročnog volontiranja. Ministarstvo do sada nije organiziralo edukativno-informativne aktivnosti kojim bi se mladi upoznali o Zakonu o volontiranju, niti je dodjeljivalo nagrade za volontiranje.

Pravilnikom o procedurama obuke i certificiranju službenika za mlade je usvojen 2012. godine. Pravilnik je donijet sukladno Sporazumu o saradnji između Federalnog ministarstva kulture i sporta i Instituta za razvoj mladih KULT. Pravilnik je donesen na temelju članka 19. Zakona o organizaciji organa uprave u Federaciji BiH i članka 12. Zakona o mladima Federacije BiH. Pravilnikom se propisuje program obuke za službenika za mlade, obuka i certificiranje, vrijeme trajanja, obaveze, dužnosti i prava službenika kao i finansiranje troškova obuke i certificiranja. Ministarstvo je dužno pratiti provođenje odredbi ovog Pravilnika.

✓ Akteri politika prema mladima u Federaciji BiH

Na državnom nivou nadležno ministarstvo pri kojem se nalazi Komisija za koordinaciju pitanja mladih jeste **Ministarstvo civilnih poslova BiH**. Zbog toga što još uvijek nema zakona koji direktno regulira pitanja mladih u BiH, ovo ministarstvo nema značajnije nadležnosti u vezi s pitanjima mladih. Pri Ministarstvu civilnih poslova koje djeluje na državnom nivou postoji Sektor za obrazovanje. Unutar Sektora djeluje Odsjek za mobilnost i mlade. Odsjek ima zadatak sudjelovanja u evropskim programima i projektima u području obrazovanja i mobilnosti mladih te praćenje usklađenosti propisa iz nadležnosti sektora u Bosni i Hercegovini s propisima i standardima Evropske unije.

Komisija za koordinaciju pitanja mladih u BiH¹⁵⁰ pri Ministarstvu civilnih poslova je planirano da bude stalno i najviše savjetodavno tijelo uspostavljenim strukturama za koordinaciju omladinskog sektora u BiH. Komisija još uvijek nije formirana. Planirano je da se Komisija sastoji od sedam članova, od koji su četiri predstavnici institucija u Bosni i Hercegovini, a tri člana su predstavnici omladinskih nevladinih organizacija iz BiH.

Na nivou Federacije BiH **Federalno ministarstvo kulture i sporta** je nadležno za pitanja mladih. Ministarstvo je odgovorno za saradnju i koordinaciju zadataka s drugim ministarstvima i nadležnim institucijama u Federaciji na istraživanju o potrebama i problemima mladih, kao i na definiranju i predlaganju Federalne strategije prema mladima te osiguravanje, uspostavljanje i održavanje sveobuhvatne baze podataka o mladima u saradnji s drugim institucijama Federacije. Dodatno, Ministarstvo je nosilac aktivnosti u vezi s informiranjem mladih, kao i jačanja uključenja mladih u procese odlučivanja, u skladu sa svojim nadležnostima.

Dakle, Federalno ministarstvo kulture i sporta je glavni akter u politikama prema mladima, ali ipak zbog kompleksnog i decentraliziranog političkog sistema u BiH nadležnost nad pitanjima mladih je dalje podijeljena na 10 kantona, te su u svakom

¹⁵⁰ Na osnovu čl. 17. i 22. Zakona o Vijeću ministara Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", br. 30/03, 42/03, 81/06, 76/07, 81/07, 94/07 i 24/08), Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, na 86. sjednici, održanoj 20. decembra 2016. godine, donijelo je Odluku o osnivanju Komisije za koordinaciju pitanja mladih u Bosni i Hercegovini.

kantonu određena ministarstva koja su nadležna za pitanja mladih. U okviru Federalnog ministarstva kulture i sporta djeluje i Sektor za mlade.

Sektor za mlade obavlja poslove koji se odnose na: ukupne institucionalne mehanizme brige vlasti prema mladima; saradnju i koordinaciju zadataka s omladinskim sektorom i omladinskim udruženjima na istraživanju o potrebama i problemima mladih, kao i na definiranju i predlaganju federalne strategije prema mladima; uspostavljanje i održavanje sveobuhvatne baze podataka o mladima u saradnji s drugim institucijama u Federaciji BiH; aktivnosti u vezi s informiranjem mladih i jačanjem uključivanja mladih u procese odlučivanja; definiranje, utvrđivanje i provođenje programa djelovanja za mlade u oblastima iz nadležnosti Ministarstva; planiranje posebnih sredstava pri usvajanju Budžeta za izvršavanje zadataka koji proizlaze iz Zakona o mladima Federacije Bosne i Hercegovine; praćenje realizacije postojećih programa u oblasti mladih na federalnom nivou; koordiniranje međunarodne saradnje koja se odnosi na mlade; određivanje procedure obuke i certifikacije službenika za mlade; izradu analiza, izvještaja, informacija, elaborata, studija, programa, planova, procjena i drugih stručnih, informativnih, planskih, dokumentacijskih i analitičkih materijala u oblasti mladih; stručnu obradu sistemskih rješenja od značaja za mlade; vrši i druge poslove u cilju zaštite interesa mladih.

Najznačajnija aktivnost Federalnog ministarstva kulture i sporta ogleda se kroz Transfer za mlade. Ministarstvo putem Transfera za mlade, u skladu s Odlukom o programu utroška sredstava s kriterijima raspodjele sredstava tekućih transfera, podržava različite aktivnosti omladinskih organizacija i organizacija koje se bave pitanjima mladih. Iznos sredstava Transfera je 400.000,00 KM na godišnjem nivou. U okviru ovog Transfera Ministarstvo pored projekata namijenjenih mladima podržava i rad Vijeća mladih Federacije sa godišnjim grantom u iznosu od 30.000, 00 KM.

Federalno ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica vrši upravne, stručne i druge poslove utvrđene zakonima iz nadležnosti Federacije Bosne i Hercegovine, koji se odnose na raseljene osobe, izbjeglice i povratnike, i to: prikupljanje i obradu podataka o raseljenim osobama, izbjeglicama i povratnicima, stvaranje uvjeta za povratak raseljenih osoba, izbjeglica i povratnika u njihova prijeratna mjesta stanovanja, praćenje i pomaganje reintegracije povratnika u lokalnu zajednicu, zapošljavanje i stvaranje uvjeta za održiv povratak, koordiniranje aktivnosti obnove, rekonstrukcije i održivog povratka sa vladinim i nevladinim sektorima, evidentiranje ili registriranje nevladinih organizacija i nadzor nad istim koje se bave pitanjima pomoći raseljenim osobama i povratnicima.

Ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica podržava rad udruženja i organizacija u čijem je fokusu djelovanja povratnička populacija. Ono na što se posebno obraća pažnja jeste to da udruženja koja apliciraju na Javni poziv trebaju da provode aktivnosti koje su usmjerene na poboljšanje kvaliteta života raseljenih osoba, povratnika i izbjeglica.

Komisija za pitanja mladih Predstavničkog doma Parlamenta Federacije BiH ima nadležnost da razmatra nacрте i prijedloge zakona i akata koja se odnose na pitanja djece, mladih i uloge porodice za život mladih, inicira nova zakonska rješenja koja se odnose na položaj mladih, daje smjernice, savjete i preporuke za razvoj omladinske politike u Federaciji, po potrebi posreduje u kontaktu između različitih institucija, omladinskih organizacija, neformalnih grupa i pojedinca u skladu s nadležnostima Komisije, prati provođenje evropskih dokumenta i konvencija koja se tiču mladih, predlaže mjere za unaprjeđenje informativne politike i transparentnosti prema mladima te da održava komunikaciju sa svim institucijama, organizacijama i pojedincima koji se bave problemima mladih a u skladu s nadležnostima Predstavničkog doma i Komisije. U radu Komisije sudjeluje i predstavnik Vijeća mladih Federacije BiH.

Komisija u okviru svojih nadležnosti ima ulogu predlagača mjera za unaprjeđenje informativne politike i transparentnosti prema mladima te praćenje provođenja određenih evropskih dokumenata i konvencija o pravima mladih, između ostalih i Evropske povelje o informiranju mladih.

Savjet za mlade FBiH - Zakonom o mladima FBiH predviđeno je da će Vlada Federacije formirati Savjet za mlade Federacije kao međuresorno radno tijelo čiji će glavni zadatak biti koordinacija i usaglašavanje politike prema mladima u Federaciji. Savjet za mlade FBiH još uvijek nije formiran. Glavna zadaća Savjeta za mlade Federacije jeste koordinacija i usaglašavanje politike prema mladima Federacije. U radnome tijelu iz stavka 1. (član 18.) aktivno će sudjelovati nositelji izvršnih dužnosti ministarstava i institucija Federacije koje se u okviru svoje mjerodavnosti bave nekom od oblasti iz članka 25. Najmanje 50% članova u Savjetu za mlade Federacije bit će predstavnici/e Vijeća mladih Federacije. Savjet za mlade još uvijek nije formiran.

Vijeće mladih Federacije Bosne i Hercegovine je krovna omladinska organizacija koja zastupa interese mladih razvijajući dijalog sa svim razinama vlasti u Bosni i Hercegovini. Vijeća mladih jača organizacijske kapacitete lokalnih i kantonalnih vijeća mladih, te međusektorsku i međunarodnu suradnju, a sve s ciljem aktivnog sudjelovanja mladih u društvenom životu. Vijeće mladih FBiH legitimno predstavlja i zastupa interese svojih članica/osnivača na svim nivoima vlasti. Pored članica/osnivača Vijeće mladih zastupa i interese svih mladih, omladinskih organizacija i organizacija koje rade s mladima na način da se bavi politikama koje se odnose na mlade i utiču na razvoj i dobrobit mladih u FBiH. Prema Zakonu o mladima FBiH da bi se formiralo Vijeće mladih FBiH moralo je postojati najmanje 50% formiranih kantonalnih Vijeća mladih. Vijeće mladih općine/grada osniva više od 50% omladinskih udruženja, ali najmanje tri udruženja s popisa koji vodi nadležni odjel ili služba za mlade (službenik za mlade). Vijeća mladih općina/gradova iz više od 50% općina tog kantona osnivaju vijeće mladih kantona, a zatim Vijeće mladih kantona iz više od 50% kantona osnivaju Vijeće mladih FBiH.

Vijeće mladih prema Zakonu o mladima ima obavezu djelovanja na jačanju uključivanja mladih u društveni život lokalne zajednice kao i njihovom informiranju. Pored toga, ima pravo i obavezu da legitimno predstavlja i zastupa interese udruženja koja su ga osnovala na odgovarajućem nivou vlasti.

Vijeće mladih Federacije BiH je godinama unazad aktivni saradnik i partner u značajnom broju regionalnih i međunarodnih aktivnosti. Važnost učešća u takvim programima ogleda se u prilici da se mladim ljudima unutar Bosne i Hercegovine predstave pozitivne primjere prakse drugih zemalja i organizacija, ali i da svojim učešćem doprinese izgradnji zajedničkih politika i pravaca djelovanja na višim nivoima vlasti.

Od samog osnivanja Vijeća mladih FBiH, uspostavljena je komunikacija između Federalnog ministarstva kulture i sporta i Vijeća mladih FBiH. Saradnja se ogleda u povremenim sastancima predstavnika obje strane, te u finansijskoj podršci radu Vijeća mladih FBiH. Operativni grant Vijeća mladih FBiH se isplaćuje iz sredstava odobrenih u Budžetu FBiH za datu godinu iz Transfera za mlade kao podrška radu Vijeća mladih u FBiH, a koja se utvrđuju Odlukom o usvajanju programa utroška sredstava s kriterijima raspodjele sredstava tekućih transfera utvrđenih Budžetom Federacije BiH za datu godinu Federalnom ministarstvu kulture i sporta. Ista sredstva predstavljaju jako mali udio u cjelokupnom budžetu VMFBiH neophodnim za rad sa strukturom i svim drugim segmentima rada. Odlukom o izradi strategije za mlade Federacije BiH saradnja Ministarstva i Vijeća mladih je unaprijeđena te su planirane nove aktivnosti poput osnivanja Savjeta za mlade, koje će ova dva važna aktera provoditi u narednom periodu.

Okvir javnih politika

Iako je Zakon o mladima usvojen 2010. godine, a propisuje kreiranje i provedbu strategije prema mladima na nivou FBiH, ona još nije usvojena. U Federaciji Bosne i Hercegovine, a prema prikupljenim podacima za TiPra.me, online platformu namijenjenu za praćenje provedbe Zakona o mladima u BiH, do kraja 2023. godine usvojenu strategiju prema mladima imala su četiri kantona¹⁵¹. Pored toga, neke od lokalnih zajednica unutar kantona imaju usvojene lokalne strategije prema mladima u različitim fazama od pripreme i kreiranja, preko usvajanja do provedbe.

¹⁵¹ Srednjobosanski kanton, Hercegovačko-neretvanski kanton, Tuzlanski kanton, Kanton Sarajevo.

Unutar Strategije saradnje sa iseljeništvom FBiH za period 2020-2024. godina određen je strateški cilj koji se odnosi na uključenost mladih iz iseljništva u razvojne politike Federacije BiH. Mjerama se nastoji kreirati ambijent kod domaćih institucija i nevladinih organizacija za veće uključivanje mladih iz iseljništva u razvojne i reformske društvene i ekonomske procese unutar FBiH kao i BiH. Druga mjera se odnosi na kreiranje stručnih programa kod domaćih institucija što će dovesti do jačih kulturoloških veza sa mladima iz iseljništva. Neke od aktivnosti koje se predviđaju su poticanje aktivnosti jačanja komunikacije sa mladima iz iseljništva za društvene i ekonomske procese, razvijanje tematskih programa razmjene iskustava sa mladim iz iseljništva, umrežavanje mladih iz iseljništva sa institucijama u FBiH (kantonalne i lokalne), informiranje mladih na svim nivoima odlučivanje kroz uređenje mehanizama učešća, razvoj manifestacija na kojima će učešće uzeti mladi iz iseljništva te postići saradnju Vijeća mladih FBiH sa mladima iz iseljništva koja se može posmatrati kao najznačajnija aktivnost jer se njome nastoji povezati mlade. Unutar Strategije saradnje sa iseljeništvom se prepoznaje da mladi iz iseljništva predstavljaju veliki potencijal za razvoj u FBiH. Međutim, postojeće veze i saradnja nisu na zadovoljavajućem nivou te zbog toga Federalno ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica želi postaviti prioritet na uključivanje mladih iz iseljništva u društvene i ekonomske tokove u FBiH ali i BiH.

U Federaciji BiH još 2010. usvojen je Zakon o mladima FBiH, ali on nema niti jedan član koji se odnosi na mlade iz iseljništva. Izostanak mladih iz iseljništva i kroz druge politike i programe dovoljno govori o zanemarenosti ove populacije koja predstavlja značajan potencijal za razvoj unutar FBiH kroz moguće programe saradnje, mobilnosti mladih, investiranja između mladih poduzetnika, itd.

Aktivizam i volontiranje

Aktivizam mladih u Federaciji se najbolje ogleda u uspostavljenom sistemu vijeća mladih. Zakonom o mladima je uspostavljen sistem vijeća mladih kojeg čine općinska, gradska, kantonalna vijeća mladih, te Vijeće mladih FBiH kao krovno tijelo/organizacija mladih u Federaciji. U sistemu krovnog tijela mladih u FBiH se trenutno nalazi 108 omladinskih organizacija i 47 vijeća mladih. Proces formiranja vijeća mladih kako na lokalnom tako i na kantonalnom nivou nije okončan te se i dalje nastavlja.

Mladi u Federaciji BiH svoj aktivizam mogu provoditi i razvijati i kroz neformalne grupe mladih. Zakon o mladima FBiH prepoznaje neformalne grupe mladih. Nadležne općinske službe imaju zadatak voditi evidenciju neformalnih grupa mladih (doduše, onih grupa čije aktivnosti se podržavaju od strane općine). Uz omladinske organizacije, neformalne grupe mladih su one koje provode omladinski rad u FBiH. Pod neformalnim grupama podrazumijevaju se grupe od najmanje troje ljudi, koje su okupljene oko rješavanja problema u zajednici i nisu formalno registrirane. Najčešće su kratkoročno okupljeni radi rješavanja tačno određenog problema, te njihov dalji razvoj podrazumijeva osnivanje omladinskog udruženja. Neformalna grupa ne može biti član vijeća mladih s obzirom da ista nije pravno lice.

U članu 15. Zakona o mladima FBiH definirano je da će nadležna općinska služba voditi spisak neformalnih grupa mladih čije su aktivnosti podržane od općine.

Primjeri organizacija koje djeluju na nivou cijele Bosne i Hercegovine, a kroz svoj rad formiraju brojne neformalne grupe mladih trenutno aktivne i zajedno sa njima rade:

- **MOZAIK (Omladinska banka)** - Omladinska banka BiH omogućava mladima ne samo da budu dio procesa odlučivanja već i da pokrenu projekte od društvenog značaja ili svoj vlastiti biznis. Trenutno postoji oko 50 omladinskih banaka u BiH koje su nastale kroz partnerstvo općina, gradova, Fondacije Mozaik i mladih. Sva sredstva se daju na raspolaganju neformalnoj grupi mladih koji odlučuju koji projekat će dobiti sredstva, te su mentorska podrška mladima. Bespovratna sredstva koja se dodjeljuju mladima omogućuju podršku njihovim inicijativama, a ključna karakteristika programa je demokratski proces odabira projekata. Pored finansijske podrške mladima, Omladinska banka BiH pruža mentorstvo i edukaciju mladima kako bi razvili vještine potrebne za uspješno vođenje projekata i biznisa.

Asocijacija srednjoškolaca u BiH - Lokalni timovi su podružnice ASuBiH-a čiji je rad fokusiran na aktivnosti koje utiču na poboljšanje statusa srednjoškolaca u lokalnoj zajednici. Lokalni timovi ASuBiH-a djeluju u preko 50 zajednica širom BiH. Svaka lokalna zajednica se suočava sa različitim problemima. Upravo iz tog razloga lokalni timovi su odlična prilika sprovođenja misije ASuBiH-a u lokalnim zajednicama, kao i prilika za sve srednjoškolce da svoje vrijeme ulože u poboljšanje svog statusa i stvaraju prilike za svoje vršnjake i sebe, te direktno djeluju na probleme s kojima se susreću. Lokalni timovi osmišljavaju i sprovode svoje samostalne aktivnosti, kao i aktivnosti koje se realiziraju na državnom nivou. ASuBiH lokalnim timovima osigurava podršku za aktivnosti, koja podrazumijeva mentorstvo, događaje koji su organizirani u svrhu educiranja članova, zajedničke projekte za koje ASuBiH osigurava sav potreban materijal kao i lakši pristup fondovima za nevladine organizacije. Lokalni timovi su neformalne grupe mladih.

Učešće u odlučivanju

Zakon o mladima Federacije Bosne i Hercegovine je uspostavio dobru osnovu za reguliranje oblasti učešća mladih u Federaciji Bosne i Hercegovine. Prema Zakonu, svi nivoi vlasti u Federaciji BiH trebaju uključiti mlade u procese donošenja sektorskih politika prema mladima, programa djelovanja za mlade, strategije prema mladima te dijelova budžeta koji se tiču pitanja mladih. Federalno ministarstvo kulture i sporta je odgovorno za jačanje uključivanja mladih u procese odlučivanja, u skladu sa svojim nadležnostima (pozitivan primjer je proces izrade Strategije prema mladima FBIH). Pozitivan primjer uključivanja mladih je saradnja Komisije za pitanja mladih Predstavničkog doma Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine i Vijeća mladih FBIH. Važna komponenta za razvoj oblasti učešća mladih jeste uspostavljeni sistem vijeća mladih (od općinskih i gradskih preko kantonalnih do Vijeća mladih Federacije BiH), koja rade na uključivanju mladih u procese odlučivanja, odnosno, da mladi budu što više uključeni kroz kreiranje politika i programa za mlade na lokalnom nivou kao i ostalih pitanja koja se tiču mladih. Primjer za nešto takvo je uključivanje predstavnika mladih u lokalne Komisije za mlade koje su radna tijela Općinskih ili Gradskih vijeća.

Federalno ministarstvo kulture i sporta nema uspostavljenu jedinstvenu bazu svih omladinskih organizacija u Federaciji BiH. Jedan od razloga za to jeste rascjepkanost sistema obzirom da se omladinske organizacije registrišu na kantonalnom, entitetskom i državnom nivou vlasti kod resornih ministarstava. FMKS vodi evidenciju udruženja koja su dobila sredstva u okviru Transfera za mlade. Na nivou Federacije Bosne i Hercegovine za vođenje evidencije i baze podataka o organizacijama nadležno je Federalno ministarstvo pravde, a omladinske organizacije se osnivaju na osnovu Zakona o udruženjima i fondacijama FBIH i Zakona o mladima FBIH.

U mnogim međunarodnim konvencijama učešće mladih se spominje kao prioritet i osnovno načelo djelovanja prema mladima. Najvažniji dokument koji govori o ovome jeste Bijela knjiga Evropske unije iz 2001. godine koja kaže da je prioritet zemlje „osigurati da mladi budu konzultirani i više uključeni u odlučivanja koja se tiču njih samih, kao i općenito života u njihovim zajednicama“¹⁵². Učešće mladih je jedan od 11 indikatora Vijeća Evrope po kojima se procjenjuje stepen razvoja državnih politika prema mladima. Učešće mladih povezano je s mobilnošću mladih u smislu da su aktivni mladi češći korisnici različitih programa razmjene. Evropska povelja o učešću mladih na regionalnom i lokalnom nivou, kao i Bijela knjiga Evropske unije preporučuju aktivno učešće mladih u procesu donošenja odluka koje se tiču ove populacije.

Volontiranje

Volontiranje je vrlo značajan segment aktivizma mladih. Zakon o volontiranju je označio volontiranje kao aktivnost od interesa za Federaciju Bosne i Hercegovine kojom se doprinosi poboljšanju kvalitete života, aktivnom uključivanju građana u društvene procese i razvoju humanijeg i ravnopravnijeg demokratskog društva.

Dugoročno volontiranje u struci priznaje se kao radno iskustvo, koje se dokazuje potvrdom o volontiranju izdatom od strane Federalnog ministarstva pravde, odnosno Institucije za evidentiranje volontiranja.

¹⁵² Evropska komisija, Novi poticaji za evropsku omladinu, Bijela knjiga, 2001.

Volontiranje je prepoznato kao jedan od dugoročnih ciljeva realizacije Zakona o mladima Federacije BiH (jačanje volonterizma među mladima te njihovog dobrovoljnog angažmana u aktivnostima u vezi sa pitanjima mladih).

Pozitivan primjer volontiranja na nivou velikog broja zajednica u BiH jeste Socijalni dan koji implementira Asocijacija srednjoškolaca u BiH. Socijalni dan je dan kada srednjoškolci dobiju priliku da odlaskom na radno mjesto steknu osjećaj za radnu atmosferu i upoznaju se sa osnovnim radnim procesima. Za svoj rad dobijaju dnevnicu koju uplaćuju u Fond Socijalnog dana iz kojeg se kasnije finansiraju projekti mladih u lokalnim zajednicama. Dodatno, Crveni krst/križ Federacije BiH (Zakon o crvenom krstu/križu Federacije Bosne i Hercegovine) je dobar primjer volonterizma u FBiH.

Mobilnost

Mobilnost pruža priliku mladoj osobi biti izvan zone komfora i steći nove vještine, znanja i spoznaje koje dugo ostaju u sjećanju kao lekcija koju primjenjuju kroz život. Mobilnost mladih odvija se kroz različite programe, ali je možemo podijeliti u nekoliko kategorija:

- Mobilnost mladih kroz edukativne razmjene učenika i studenata,
- Mobilnost mladih kroz međunarodno volontiranje,
- Mobilnost mladih pri zapošljavanju,
- Mobilnost mladih kroz strukovno obrazovanje i doškovanje,
- Mobilnost mladih kroz kratkoročne i dugoročne programe neformalnog obrazovanja,
- Ekskurzije i putovanja,
- Virtualna mobilnost mladih.

U Zakonu o mladima u FBiH u članu 8. prepoznaje se mobilnost kao jedan od segmenata rada s mladima. Zakonom se propisuje da je Federacija odgovorna za programe djelovanja za mlade u Federaciji u oblastima iz člana 25. Zakona o mladima među kojima je mobilnost prepoznata kao jedna od oblasti omladinskog sektora.

Možemo izdvojiti niz omladinskih udruženja i udruženja koja rade s mladima, a koje su kroz mobilnost i umrežavanje postigli značajne rezultate u svom radu kao što su Inicijativa mladih za ljudska prava BiH, Youth for Peace, Zdravo da ste, PRONI Centar, Vijeće mladih Federacije BiH, NARKO NE, Schüler Helfen Leben, Svitac, te mnoga druga. Neke od njih u potpunosti vode mladi, a neke svoje aktivnosti kreiraju za mlade. Mobilnost i programi kreirani da podržavaju mobilnost ovim su udruženjima omogućili razvoj i bolju kvalitetu rada s mladima, ali i mladima pružili prilike za rast i razvoj u BiH i izvan nje.

Program Erasmus+ nudi finansijsku podršku studentima tokom studiranja u inozemstvu. Studenti na preddiplomskom, diplomskom ili doktorskom nivou obrazovanja mogu iskoristiti mogućnosti programa Erasmus+, te se pored toga pruža i mogućnost kombiniranja stručne prakse sa studiranjem u inozemstvu. Pored toga, Erasmus+ podupire mobilnost mladih u svrhu neformalnog učenja u obliku razmjena mladih, pri čemu je cilj uključiti mlade i ojačati njihov položaj kako bi postali aktivni građani, povezati ih s evropskim projektom, ali i pomoći im da steknu i razviju kompetencije koje će im biti korisne u životu i u budućem radu.

BOLD je projekat Američke ambasade u BiH kojim se mladim ljudima u dobi od 18 do 35 godina širom BiH pružaju prilike da postanu lideri. Američka ambasada podržava BOLD lidere nudeći obrazovne i kulturne razmjene u SAD, radionice i buke u BiH, početno finansiranje za projekte. Dvije su vrste razmjena, akademska i profesionalna razmjena koje imaju različitosti.

American Councils for International Education u Bosni i Hercegovini realizuje YES program (Kennedy-Lugar Youth Exchange and Study) za srednjoškolce. Pod pokroviteljstvom State Departmenta Sjedinjenih Američkih Država, YES je besplatna prilika za srednjoškolce iz cijele Bosne i Hercegovine da provedu jednu akademsku godinu u Sjedinjenim Državama i žive s porodicama domaćina dok pohađaju srednju školu.

Regionalni ured za mlade Zapadnog Balkana (RYCO) je nezavisno-funkcionalni institucionalni mehanizam osnovan od strane članica Zapadnog Balkana, odnosno Albanije, Bosne i Hercegovine, Kosova¹⁵³, Crne Gore, Sjeverne Makedonije i Srbije, s ciljem podsticanja duha pomirenja i saradnje između mladih u regiji kroz programe razmjene mladih. Sporazum o uspostavi RYCO-a potpisali su premijeri država Zapadnog Balkana 6 na samitu održanom u Parizu, 4. jula 2016. godine. RYCO mladima nudi prilike za mobilnost.

Iseljništvo

U Federaciji BiH je u primjeni Strategija saradnje sa iseljništvom Federacije Bosne i Hercegovine za period 2020 – 2024 kao i Akcioni plan za realizaciju Strategije. Odluka o usvajanju Strategije suradnje sa iseljništvom Federacije Bosne i Hercegovine za period 2020 - 2024. godina. donesena je na 204. sjednici Vlada Federacije Bosne i Hercegovine, održanoj 23.12.2019. godine.

Za realiziranje ove odluke zadužuje se Federalno ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica, u suradnji s ostalim nositeljima pojedinih aktivnosti iz Strategije. Sugerira se kantonalnim vladama, jedinicama lokalne samouprave i nevladinom sektoru, da u okviru svojih nadležnosti poduzmu sve potrebne radnje na provođenju Strategije.

U okviru Federalnog ministarstva raseljenih osoba i izbjeglica postoji Služba za saradnju s iseljništvom.

Rad s mladima

U Bosni i Hercegovini rad s mladima je kroz historiju doživio različite promjene, oblike i područja djelovanja, pristupe i vrste finansiranja. Bosna i Hercegovina, kao članica Vijeća Evrope, također doprinosi provedbi Evropske agende rada s mladima i to prvenstveno razvojem omladinskog sektora, jačanjem kapaciteta institucija i nevladinih organizacija koje rade s mladima, kao i direktnim radom s mladima.

Na 3. Evropskoj konvenciji o radu s mladima¹⁵⁴ predstavljena je Završna deklaracija o radu s mladima „Putokazi za budućnost“. U Deklaraciji su navedene smjernice i prijedlozi za provedbu Evropske agende za rad s mladima. Implementacija Agende nosi naziv Bonski proces te daje osnovu za jačanje rada s mladima kao posebno područje politike i prakse u Evropi. Upravo je 3. Konvencija pozvala na koordinirani pristup cijele zajednice u provedbi Agende. Bonski proces kroz koji zajednica prakse u Evropi razmatra sve aspekte rada s mladima, te definira konkretne korake u provedbi Evropske agende i programa namijenjenih mladima. Fokus na rad s mladima u Evropskoj uniji doveo je prethodno do Evropskih konvencija o radu s mladima 2010., 2015. i 2020. godine.

Osnova u FBiH je Zakon o mladima Federacije Bosne i Hercegovine koji definira **rad s mladima** kao planiranu, svrsishodnu i svjesnu potporu mladima kroz njihovo dobrovoljno sudjelovanje. Rad s mladima provodi omladinski sektor, odnosno omladinska udruženja, ostala udruženja, neformalne grupe, te nosioci rada sa mladima iz vladinog i nevladinog sektora. Jedan od sveukupnih ciljeva Zakona jeste reguliranje oblasti rada s mladima kroz utvrđivanje mjera i preporuka.

Rad s mladima predstavlja:

- vanškolsko obrazovanje, koje može biti komplementarno formalnom obrazovanju mladih, uz opće, društveno, prirodno i tehničko obrazovanje,
- kreativne, umjetničke, sportske i kulturne aktivnosti s mladima,
- aktivnosti i programe koji se tiču razvoja njihovih sposobnosti, vještina i znanja kao i društvenog angažmana,
- aktivnosti koje su u vezi sa pitanjima kao što su druženje, radna okolina, škola, porodica,
- aktivnosti i programe koji se odnose na njihovu dobrobit, socijalnu i zdravstvenu zaštitu,
- savjetovanje mladih,

¹⁵³ Reference na Kosovo su u skladu sa Rezolucijom 1244 (1999) Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija.

¹⁵⁴ Više o Bonskom procesu, dostupno na:

https://www.bonnprocess.net/downloads/publications/11/HR_3rd%20EYWC_final%20Declaration.pdf?version=3e6ac4582febf7003310e4f04a6fe5ee, pristupljeno 20.30.2024. godine.

- oporavak mladih i njihov boravak u prirodi te aktivnosti u vezi s omladinskim turizmom,
- programe dizajnirane za specifične grupe mladih.

U Bosni i Hercegovini rad s mladima se najvećim dijelom odvija kroz aktivnosti, programe i projekte organizacija civilnog društva što uključuje nevladine organizacije, omladinske organizacije, organizacije koje se bave mladima i neformalne grupe. Organizacije civilnog društva se mogu posmatrati kao most u prevazilaženju prepreka kod rješavanja problema. Omladinski rad ne obavljaju isključivo omladinski radnici - vrlo često značajnu ulogu igraju i vršnjački edukatori što je posebno važno spomenuti jer u dobu brzih promjena potaknutih digitalizacijom oni koji rade s mladima moraju držati korak s mladima, razumjeti i moći se iznijeti sa promjenama koje se dešavaju novim generacijama mladih.

Odgovornost rada sa mladima imaju svi nivoi vlasti u Federaciji BiH. Posebno bitni oblici rada sa mladima u Federaciji BiH jesu pravilno funkcioniranje službenika za mlade odnosno odjela i sektora za mlade u okviru organa vlasti, izrada strategija prema mladima, budžeti i odgovarajući grantovi za projekte mladih, prostori za mlade, te podrška radu vijeća mladih. Obuka službenika za mlade je svakako jedan od najznačajnijih procesa u kontekstu rada sa mladima. Poseban izazov predstavlja nedovoljna obučenost kao i izražen problem da službenici za mlade uglavnom obavljaju i druge poslove u okviru svog radnog mjesta, pored rada sa mladima, a brojni su primjeri i potpunog zanemarivanja rada s mladima.

Institut za razvoj mladih KULT organizirao je u julu mjesecu 2023. godine Prvu konvenciju o radu s mladima u Bosni i Hercegovini. Provedba Borskog procesa u BiH još nije adekvatno zaživjela, a evropski programi se primjenjuju samo djelimično. Konvencija je poslužila kao osnova za razvoj rada s mladima odnosno za umrežavanje, upoznavanje i buduće zajedničko djelovanje civilnog društva, omladinskih organizacija, krovnih tijela mladih, institucija nadležnih za pitanja mladih, donatorske zajednice koja ulaže u pitanja mladih.

U Bosni i Hercegovini je posebno zabrinjavajući odnos prema marginaliziranim skupinama mladih (NEET skupina¹⁵⁵, osobe s invaliditetom, mladi koji izlaze iz sistema socijalne brige itd.) te generalno oblast nije dovoljno istražena.

Omladinski rad je s druge strane pojam koji pokriva širok dijapazon aktivnosti društvene, kulturološke, obrazovne, okolišne i/ili političke prirode od, sa i za mlade ljude u grupama ili individualno. Provede ga omladinski radnici/ce koji su plaćeni za svoj rad ili ga obavljaju na volonterskoj bazi, kroz neformalne ili informalne obrazovne procese fokusiranim na mlade ljude koji se uključuju u aktivnosti na dobrovoljnoj bazi. Omladinski rad ima svrhu pružanja podrške mladima u specifičnom razvojnom periodu osamostaljivanja na način da omladinski radnik podržava njihov lični i društveni razvoj te doprinosi ispunjavanju ličnih potencijala.

Informiranje

Slično kao učešće u odlučivanju, informiranje mladih je načelo politike prema mladima i jedna od oblasti koja je sadržana unutar strategija prema mladima. Mlade je potrebno kontinuirano informirati o prilikama za: učešće u predstavničkim tijelima mladih, aktivizam u raznim omladinskim organizacijama, nevladinim i vladinim organizacijama, praksama, obukama, razmjenama, stipendijama itd.

Jedan od (općih) ciljeva Zakona o mladima Federacije Bosne i Hercegovine jeste informiranje mladih na svim nivoima odlučivanja u Federaciji Bosne i Hercegovine. Informiranje i savjetovanje je jedna od oblasti omladinskog sektora. Zakonom je definirano da je informiranje jedno od osnovnih prava mladih, odnosno pravovremeno i istinito informiranje o svim pitanjima koja su od interesa za mlade. Federalno ministarstvo kulture i sporta, kao ministarstvo odgovorno za mlade, je nosilac aktivnosti informiranja mladih¹⁵⁶. Ministarstvo održava web-sajt kao svoj najaktivniji alat za informiranje svojih korisnika i

¹⁵⁵ Mladi u dobi 15-29 godina koji ne rade, nisu u sistemu redovnog obrazovanja niti u sistemu obrazovanja odraslih i pri tome nisu registrirani u evidenciji nezaposlenih osoba u zavodima za zapošljavanje), a kako bi im se omogućio pristup tržištu rada te ih se osnažilo za aktivno sudjelovanje na tržištu rada. Pojam NEET izveden je iz engleskog izraza Not in Education, Employment or Training.

¹⁵⁶ Vlada Federacije Bosne i Hercegovine donijela je Zaključak v. broj: 1864/2014 od 23. 10. 2014. godine, kojim se zadužuju ministarstva i institucije Vlade Federacije da sve podatke o aktivnostima koje se provedu za mlade dostavljaju Federalnom ministarstvu kulture i sporta.

društva generalno, a posebno populacije mladih. Federalno ministarstvo kulture i sporta ima obavezu da uspostavi bazu podataka i informira mlade o mjerama i programima koje provodi Vlada Federacije Bosne i Hercegovine, a u skladu sa Zakonom o mladima Federacije Bosne i Hercegovine. Dakle, pored redovnih informiranja o svojim aktivnostima, sva Federalna ministarstva i institucije trebaju redovno dostavljati informacije Federalnom ministarstvu kulture i sporta, koje bi trebalo napraviti komunikacijski plan informiranja mladih u Federaciji BiH. Na taj način se želi postići strateško informiranje mladih o svim politikama i programima koje Federacija BiH provodi prema mladima.

Većina ministarstava komunikaciju obavlja putem web stranice što nije dovoljno u vremenu u kojem živimo zbog naprednih tehnologija i društvenih mreža koje su nam dostupne.

Komisija za pitanja mladih Predstavničkog doma Parlamenta FBiH u okviru svojih nadležnosti ima da predlaže mjere za unaprjeđenje informativne politike i transparentnosti prema mladima. Omladinske i druge organizacije koje rade na informiranju mladih su: Mozaik, Munja inkubator, Hoću.ba, Udruženje Mreža za izgradnju mira, Rolify.

Vijeća mladih u Federaciji BiH imaju obavezu raditi na informiranju mladih i jačanju uključivanja mladih u društveni život zajednice.

Na platformama Munja Inkubator i platforma Hoću.ba se svakodnevno objavljuju različite vijesti i prilike za mlade kategorizirane na sljedeće načine: stipendija, posao, volontiranje, praksa, grant, obuka, event, takmičenje i ostalo.

Udruženje Mreža za izgradnju mira posjeduje svoju web stranicu koja se svakodnevno ažurira i sadrži veliki broj informacija, vijesti i prilika za mlade. Njihov tab resursnih informacija sastoji se od dijelova: pozivi za projekte, poslovi, stipendije i studij, edukacije, seminari i konferencije, takmičenja i nagrade, volonterski angažman i stažiranje, najave i događaji, baza podataka. Pored toga, dostupni su različiti članci i publikacije.

Studomat predstavlja internet zajednicu studenata i mladih u regiji. Na web stranici je moguće pronaći vijesti i prilike za mlade sa fokusom na populaciju studenata (prakse, stipendije, edukacije, studiranje vani, studentska putovanja, studentski popusti i slično).

Omladinski magazin Karike je namijenjen mladim osobama u BiH od 18-35 godina, ali i starijim koji žive i rade s mladima. Pokrenut je od strane Omladinske novinske asocijacije u Bosni i Hercegovini 2007. godine. Tokom prvih deset godina magazin je izlazio u printanoj formi, dok od 2017. godine postoji kao web magazin za mlade.

Rolify je je najnovija platforma nasljednica Lonac.pro zajednice koja obrazuje, osnažuje i inspirira mlade. To je i zajednica koja je dizajnirana da bude interaktivna, u kojoj korisnici kreiraju većinu sadržaja, pružajući mladima prilike za stjecanje praktičnih vještina, pristup mentorstvu i mogućnostima za profesionalni razvoj. Kombinirajući vrhunsku tehnologiju vodećih poslovnih platformi svakoj mladoj osobi se nude prilike za profesionalni i lični razvoj.

Programi i aktivnosti

✓ Programi Ministarstva raseljenih osoba i izbjeglica

U periodu od 2019 – 2023 Ministarstvo je za podršku rada udruženja utrošilo ukupno oko 164.500,00 KM. Udruženja čijem je radu Ministarstvo pružalo podršku su pretežno sportska udruženja, kulturno-umjetnička, te od svih odabranih njih je sedam sa predznakom omladinski/mladi, ali zasigurno i u ostalim udruženjima participiraju mladi ljudi od 15-30 godina.

Osim ovakvog vida podrške, Ministarstvo provodi tri projekta kojima se pruža značajna pomoć mladim ljudima

1. Program podrške razvoju start up biznisa – je započeo 2017. godine (traje i danas) i omogućava povratnicima da započnu vlastiti posao, pokrenu neki vid proizvodnje i slično. Programom se pruža podrška samostalnim preduzetnicima, malim i srednjim poduzećima, zdravstvenim, socijalnim ili odgojno-obrazovnim ustanovama te onima koji imaju konkretnu poslovnu ideju. U periodu od 2019. do 2023. godine za ovu namjenu je izdvojeno 3.710.148,09 KM. Obuhvaćeno je u prosjeku 75% mladih osoba, tačnije njih 184.

2. Program zapošljavanja povratnika u organima uprave – novi je program započeo 2023. godine i namijenjen je pružanju pomoći pri zapošljavanju u organima uprave, javnim ustanovama i javnim preduzećima na prostoru Republike Srpske, Federacije BiH i Brčko Distrikta, za područje srednje razvijenih, nerazvijenih i izrazito nerazvijenih općina i gradova. Programom je obuhvaćeno 58% mladih (5 mladih), a ukupna sredstva za ovu namjenu iznosila su 132.352,59 KM.

3. Program obavljanja pripravničkog staža – pokrenut je 2013. godine i još uvijek se provodi, a odnosi se na obavljanje pripravničkog staža kroz rad sa ili bez zasnivanja radnog odnosa povratnika sa VSS. Ovim programom se omogućava povratnicima da steknu prvo radno iskustvo. U periodu 2019-2023 obuhvaćeno je 330 mladih osoba mlađih od 30 godina. Izdvojena sredstva u ovu svrhu iznosila su 2.080.783,70 KM.

Dodjela jednokratne novčane pomoći studentima – ima za cilj olakšati i doprinijeti boljim uvjetima školovanja studenata. Prijašnji pozivi su obuhvatali samo studente sa područja Republike Srpske. Ukupna vrijednost ugovora je 1.053.100 KM a stipendije iznose od 1.100 do 1.200 KM. Kriterije javnog poziva ispunila su 933 studenta iz 66 općina i gradova u BiH, a neka od njih su Stolac, Travnik, Bijeljina, Mostar, Doboj, Prijedor, Teslić, Zvornik, Srebrenica.

✓ **Aktivnosti Federalnog ministarstva kulture i sporta**

Federalno ministarstvo kulture i sporta nema uspostavljenu jedinstvenu bazu svih omladinskih organizacija u Federaciji BiH. Djelimičan razlog za to jeste rascjepkanost sistema obzirom da se omladinske organizacije registriraju na kantonalnom, entitetskom i državnom nivou vlasti kod resornog ministarstva. Na nivou Federacije Bosne i Hercegovine nadležno je Federalno ministarstvo pravde, a omladinske organizacije se osnivaju na osnovu Zakona o udruženjima i fondacijama FBiH i Zakona o mladima FBiH. U registru Federalnog ministarstva pravde nalazi se 28 omladinskih organizacija.

Transfer za mlade jedini je transfer FMKS-a namijenjen specifično i isključivo mladima. U tekstu javnog poziva za ovaj transfer, između ostalog, stoji da pravo podnošenja zahtjeva na Javni poziv imaju institucije, organizacije, udruge i drugi nositelji koji obavljaju djelatnosti u oblasti mladih i omladinskog aktivizma koji su registrirani u Federaciji Bosne i Hercegovine. Ostali transferi FMKS-a nisu ni u jednoj stavci namijenjeni specifično mladima.

Iznos Transfera za mlade u 2023. godini bio je 400.000 KM te je ukupno podržan 71 korisnik. Ministarstvo je pored izdvajanja za Transfer za mlade sufinansiralo i rad Vijeća mladih FBiH te izradu strategije prema mladima. Federalno ministarstvo kulture i sporta podržava rad Vijeća mladih Federacije BiH kroz dodjelu sredstava za rad i funkcioniranje u iznosu od 30.000,00 KM za 2023. godinu, a iznos se nije mijenjao kroz posljednjih nekoliko godina. Na godišnjem nivou Ministarstvo izdvaja sredstva koja se dodjeljuju za projekte za mlade u Federaciji BiH, a na koje mogu aplicirati omladinska udruženja, ali i udruženja koja rade s mladima.

Federalno ministarstvo kulture i sporta ima uspostavljen registar certificiranih službenika/ca, u kojem se trenutno nalazi 87 službenika i službenica. Federalno ministarstvo kulture i sporta vodi bazu podataka omladinskih organizacija i organizacija koje se bave pitanjima mladih, a koji su korisnici sredstava Ministarstva.

✓ **Aktivnosti Vijeća mladih Federacije BiH**

Vijeće mladih FBiH je tokom 2020. godine vodilo zagovaračku kampanju za uspostavu Savjeta za mlade, međuresornog tijela zagwarantiranog Zakonom o mladima FBiH, u kojem bi mladi iz FBiH donosili odluke za istim stolom sa federalnim ministrima (minimalno 50% mladih bi bilo dijelom Savjeta). Mladi bi u tom tijelu učestvovali u provedbi politika prema mladima, njihovom kreiranju, ali i predstavljali glas mladih iz cijele FBiH. Kroz kampanju, ukupno 15 ministarstava, tadašnji premijer i potpredsjednik FBiH kroz pisma podrške izrazili su svoju spremnost na formiranje Savjeta za mlade kao radnog tijela Vlade, ali savjet ni u 2024. godini još uvijek nije formiran.

Vijeće mladih svakodnevno doprinosi poboljšanju stanja u omladinskom sektoru. Prepoznavanje problema i potreba mladih na nivou lokalnih zajednica je od iznimne važnosti za kreiranje budućih projekata koji će se baviti temama od interesa za mlade. Vijeće mladih FBiH se u svojim redovnim aktivnostima zalaže za veće uključivanje mladih u procese odlučivanja i poboljšanje kvalitete rada s mladima. Pored toga, mladi se kontinuirano podržavaju u aktivizmu te temama koje se odnose na mobilnost i informiranje mladih. Ovo udruženje se kroz projekte zalaže za jačanje kapaciteta omladinskih organizacija i mladih koji vode organizacije, a posebna pažnja se posvećuje zagovaračkim procesima u Federaciji BiH. Jedno od prioritarnih područja djelovanja je i uspostavljanje saradnje sa svim nivoima vlasti u FBiH. Kroz svoj rad VM FBiH teži povećanju građanskog angažmana mladih i građana za pozitivne promjene u njihovim zajednicama. S ciljem informiranja mladih o njihovim pravima Vijeće mladih organizira aktivnosti upoznavanja mladih sa Zakonom o mladima FBiH sa fokusom na omladinsko organiziranje. Time se mladi potiču na razmišljanje o njihovim pravima, mogućnostima i načinima učešća u procesu donošenja odluka kroz različite mehanizme zagwarantirane zakonom.

Vijeće mladih Federacije BiH ima svog predstavnika i u Savjetodavnom vijeću za mlade Vijeća Evrope, nevladinom partneru u strukturi suupravljanja koji uspostavlja standarde i prioritete rada sektora mladih Vijeća Evrope, te daje preporuke za buduće prioritete, programe i budžete. Sastoji se od 30 predstavnika nevladinih organizacija i mreža mladih u Evropi, a glavna mu je zadaća savjetovati Odbor ministara o svim pitanjima koja se odnose na mlade. Konkretno, Savjetodavno Vijeće pomaže osigurati uključivanje politika za mlade u program aktivnosti Vijeća Evrope dajući mišljenja i prijedloge svim tijelima Organizacije. Također osigurava uključenost mladih u druge aktivnosti Vijeća Evrope i promociju politike izvan Organizacije.

✓ **Tematska sjednica Komisije za pitanja mladih PD Parlamenta BiH**

U Parlamentu Federacije Bosne i Hercegovine 24. maja 2022. godine, održana je tematska sjednica Komisije za pitanja mladih Predstavničkog doma Parlamenta Federacije BiH pod nazivom "Do boljih prilika za mlade u Federaciji BiH" koja se realizirala uz podršku Instituta za razvoj mladih KULT, Westminster fondacije za demokratiju i Vijeća mladih FBiH.

Tokom sjednice, govorilo se o trenutnom položaju i potrebama mladih FBiH, troškovima emigracije mladih iz BiH, zdravstvenoj i socijalnoj brizi mladih, te radu, zapošljavanju, samozapošljavanju i preduzetništvu mladih. Tematska sjednica iznjedrila je set od 63 Zaključka i preporuke koje su kasnije usvojene u Predstavničkom domu Parlamenta FBiH i definirani su u 3 oblasti i to:

- Aktivizam, omladinsko organiziranje i volontiranje;
- Zdravstvena i socijalna briga o mladima;
- Rad, zapošljavanje i poduzetništvo (oblast obrazovanja se proteže kroz navedene cjeline kao jedan od ključnih faktora za poboljšanje položaja mladih u društvu).

Sjednici je prisustvovao veliki broj predstavnika vladinog sektora, kao i predstavnici omladinskih udruženja iz cijele BiH. Po završetku sjednice, usvojena su dva zaključka i preporuke iz oblasti važne za oblast aktivizma i učešća mladih u procesima odlučivanja. To su sljedeći zaključci:

- Zadužuje se Vlada FBiH da formira Savjet za mlade Federacije BiH u skladu sa važećim odredbama Zakona o mladima Federacije BiH;
- Zadužuje se Federalno ministarstvo kulture i sporta da planira povećanje izdvajanja za Transfer za mlade sa 400.000,00 KM na 1.000.000,00 KM za 2023. godinu i navedeni iznos izdvoji u Budžetu Federacije BiH za 2023. godine, a koji će biti namijenjen za provedbu Strategije prema mladima Federacije BiH i projekte za mlade.
- Zadužuje se Vlada FBiH da jednom godišnje predstavi izvještaj o položaju mladih, nastojanjima i aktivnostima podrške mladima u FBiH u skladu sa važećim odredbama Zakona o mladima Federacije BiH.
- Zadužuju se oba doma Parlamenta FBiH da donesu odluku o formiranju Komisije za pitanja mladih kao zajedničkog i stalnog radnog tijela u skladu s važećim odredbama Zakona o mladima Federacije BiH.
- Zadužuje se Vlada FBiH da izmijeni naziv Federalnom ministarstvu kulture i sporta u Federalno ministarstvo, kulture, sporta i mladih u skladu s važećim odredbama Zakona o mladima Federacije BiH.

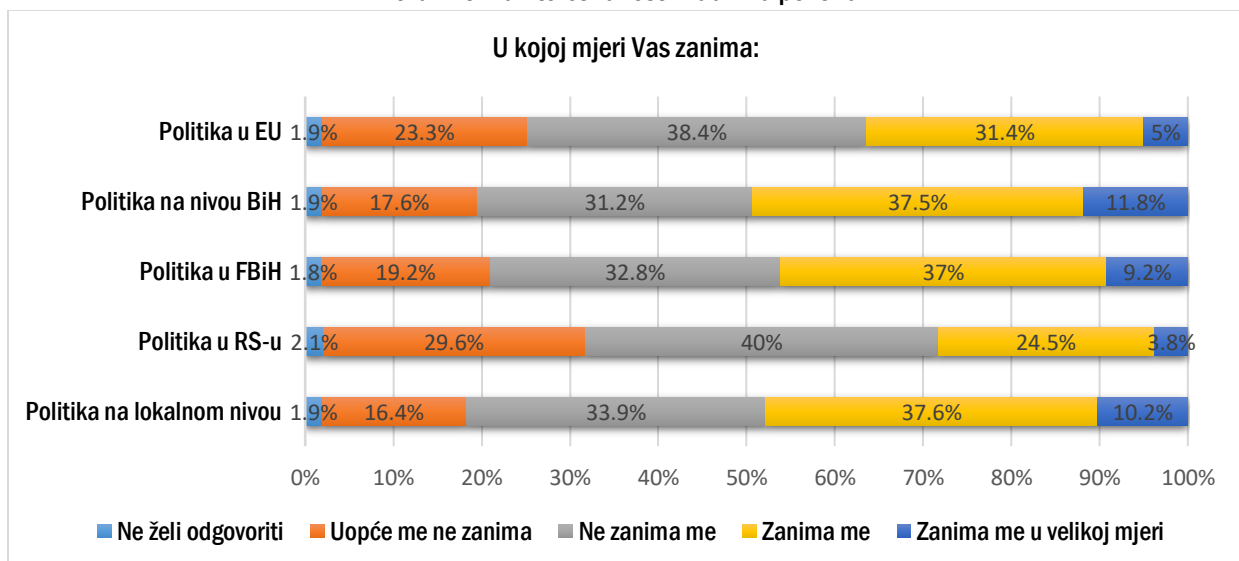
- Zadužuje se Federalno ministarstvo kulture i sporta da provede analizu efikasnosti modela omladinskog organiziranja prepoznatog kroz Zakon o mladima Federacije BiH te usvoji set preporuka za poboljšanje omladinskog organiziranja u Federaciji BiH.
- Zadužuje se Vlada Federacije BiH da kroz izmjene i dopune Zakona o mladima Federacije BiH definiira termine: omladinski rad, omladinski radnik/ca, omladinski centar, omladinski klub, neformalno obrazovanje, digitalni rad s mladima, inkluzija te uvede sistem vođenja spiskova omladinskih organizacija na nivou kantona u Federaciji BiH.
- Zadužuje se Vlada Federacije BiH da predloži Zakon o studentskom organiziranju Federacije BiH.
- Zadužuje se Federalno ministarstvo pravde da kreira Vodič kroz Zakon o volontiranju Federacije BiH.
- Zadužuje se Vlada Federacije da uradi analizu efikasnosti provedbe Zakona o volontiranju Federacije BiH te usvoji set preporuka za poboljšanje uvjeta i prilika za volontiranje u FBiH.
- Zadužuje se Vlada Federacije BiH i Parlament Federacije BiH da uključi mlade u radna tijela i komisije pri Parlamentu i Vladi FBiH u skladu s važećim odredbama Zakona o mladima Federacije BiH.
- Zadužuje se Vlada FBiH da donese Strategiju o promociji volontiranja u FBiH, kako bi imali koordinirani pristup volontiranju na različitim nivoima, a kako bi osigurali da je volontiranje sastavni dio lokalnih i regionalnih strategija razvoja, te da na osnovu toga ostvare odgovarajuće finansiranje i podršku.
- Zadužuju se Vlada FBiH i Parlament FBiH da unaprijede komunikaciju sa mladima putem web stranica i društvenih platformi, s ciljem ispitivanja mišljenja, povećanja transparentnosti i demokratičnosti.
- Zadužuje se Komisija za pitanja mladih PFBiH da jednom godišnje organizira Tematsku sjednicu o mladima kako bi se pratila realizacija Zaključaka i usvojenih mjera za poboljšanje položaja mladih u FBiH.

Iz analize o položaju i potrebama mladih

Od postotka mladih u FBiH koji pokazuju zanimanje za politiku, najviše je onih koje zanima politika na nivou Bosne i Hercegovine (49,3%). Slijedi zainteresiranost za politiku na nivou lokalne zajednice (47,8%) i za politiku na nivou Federacije BiH (46,2%).

Politika u Republici Srpskoj zanimljiva je za 28,3% mladih iz Federacije BiH, što je porast od 10% u odnosu na istraživanje iz 2013. godine. Raste i zainteresiranost za politiku na nivou EU, koja je zanimljiva za 36,4% mladih, u odnosu na 30% mladih iz 2013. godine.

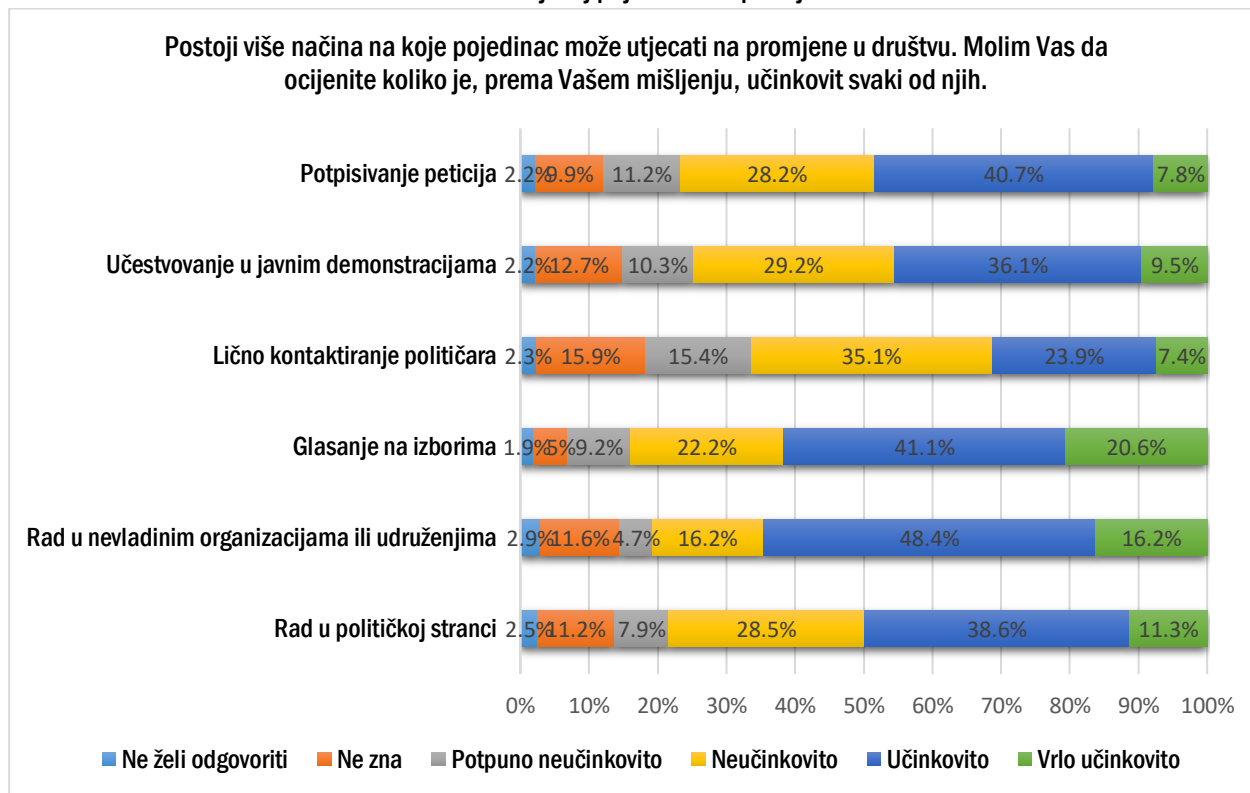
Grafik 9. Zainteresiranost mladih za politiku

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Pojedinac može na više načina utjecati na promjene u društvu. Mladi u FBiH su u upitniku ocjenjivali koliko određeni lični postupci mogu utjecati na promjene u društvu. Kao najučinkovitije metode koje pojedinac može koristiti za kreiranje društvenih promjena mladi su naveli rad u udruženjima građana ili nevladinim organizacijama (64,6%) i glasanje na izborima (61,7%). Kao jedinu neučinkovitu opciju mladi su ocijenili lično kontaktiranje političara, i to s 50,5%. Zanimljivo je da se ova aktivnost u smislu društvene promjene odnosi na pojedinca, odnosno kontaktiranje pojedinca političara. U svim drugim situacijama koje su ocjenjivane radi se o udruživanju više pojedinaca u jednu građansku akciju ili pokret, te su takva udruživanja pojedinaca s ciljem promjene u društvu ocijenjena kao efikasnija.

Grafik 10. Utjecaj pojedinca na promjene u društvu

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Općenito, mladi u FBiH smatraju da nemaju puno utjecaja na donošenje odluka koje ih se tiču na lokalnom nivou, preciznije 59,8% mladih smatra da nemaju puno utjecaja na takve odluke. Da donekle imaju utjecaja na odluke koje ih se tiču na lokalnom nivou smatra 28,1%. Mladih koji smatraju da imaju mnogo utjecaja na donošenje odluka je 8,6%. Mladi smatraju i da je nedovoljno mladih na pozicijama odlučivanja te da je to jedan od razloga zbog kojih mladi ne percipiraju da imaju moć donošenja odluka o za njih bitnim stvarima u društvu.

3. STRATEŠKI CILJEVI

3.1. STRATEŠKI CILJ 1. Poticajan sistem obrazovanja i poslovni ambijent osiguravaju mladima uspješnu tranziciju iz sistema obrazovanja na tržište rada i dalji profesionalni razvoj

Prioritet 1.1. Uspostaviti sistem formalnog i neformalnog obrazovanja koji omogućava mladima stjecanje znanja i vještina neophodnih za izlazak na tržište rada

Problem 1: Postojeći sistem praktične nastave ne doprinosi razvoju radnih navika i potrebnih vještina za izlazak na tržište rada

Organiziranje praktične nastave za učenike, prema rezultatima istraživanja, i dalje ima prostora za napredak. Naime, 30,7% mladih nikako nije imalo praktičnu nastavu u okviru redovnog obrazovanja. Onih koji su imali praktičnu nastavu svaki dan je 8,1%. Ako imaju praktičnu nastavu u obrazovnom procesu, onda se ona provodi najčešće nekoliko puta sedmično. Praktična nastava je jedan od aspekata kroz koji mladi stječu vještine i znanja na putu ka izlasku na tržište rada i razvoj karijere. Parlament Federacije Bosne i Hercegovine je u 2022. godini zadužio Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke da izradi **zajedničke smjernice za razvoj karijerne orijentacije** i savjetovanje učenika, a koje uključuje kontinuirano promovisanje zapošljavanja, obrazovanja i obuke prilagođene promjenjivom ekonomskom okruženju. Ovo smjernice zajedno sa poboljšanjem sistema praktične nastave mogu pozitivno uticati na dalje društvene i ekonomske tokove.

Grafik 11. Praktična nastava u obrazovanju

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Problem 2: Neformalno obrazovanje u polju učešća mladih u odlučivanju nije povezano sa formalnim obrazovanjem

Kroz Izvještaj i analizu modela organiziranja mladih u Federaciji Bosne i Hercegovine koju je radilo Vijeće mladih ispitanici su predložili set preporuka za unaprjeđenje učinkovitosti i neformalnog obrazovanja, a gdje je istaknuto kako mladi nisu uključeni u odlučivanje te kako nije osiguran sistem upoznavanja mladih sa njihovim pravima kroz sistem formalnog obrazovanja. Dodatno, mladi u Federaciji Bosne i Hercegovine smatraju da ne doprinose sistemu odlučivanja i da njihov glas nije toliko važan niti uticajan.

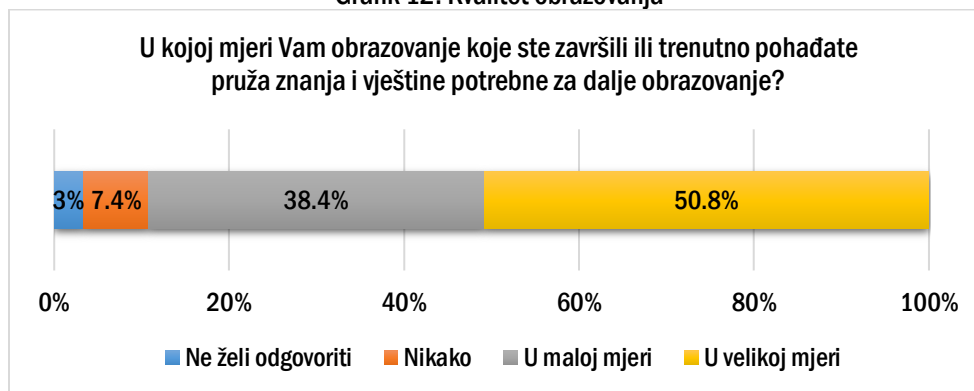
Ovakvi stavovi, uzrokovani dugogodišnjim zanemarivanjem uključivanja mladih u odlučivanje, za posljedicu imaju mlade koji u posljednjim godinama odbijaju učestvovati u aktivnostima koje provode institucije vlasti jer i dalje misle da njihovo mišljenje neće ništa promijeniti.

Problem 3: Nastavni planovi i programi ne osiguravaju stjecanje znanja i vještina, a koja su neophodna praktična i funkcionalna znanja i osiguravaju tranziciju iz obrazovanja na tržište rada

Bosna i Hercegovina je manifestirala različite vrste migracija zbog rastuće razine nezaposlenosti i nedostatka mogućnosti za kvalitetno obrazovanje i razvoj vještina za mlade ljude. Predstavljajući jedan od najvećih problema u regiji, nezaposlenost i neodgovarajući sistem obrazovanja mladih ugrožava produktivni potencijal ekonomije i kontinuirano socijalno nezadovoljstvo. Trenutno ne postoje jasni pristupi novim tehnologijama u obrazovanju i prilagođenim obrazovnim resursima, a mladi targetiraju obrazovanje kao jedan od elementa koji odlučuje o njihovoj migraciji, odlasku iz lokalne zajednice ili Bosne i Hercegovine.

Sve više se govori o **neusklađenosti tržišta rada i obrazovanja**. Upravo **informaciono komunikacijske tehnologije i razvoj ovog sektora ne prati ponudu obrazovnog sistema** u Federaciji Bosne i Hercegovine. Ovaj sektor je prozvan industrijom budućnosti, ali sistem formalnog obrazovanje sporo i djelomično nudi mladima prostor da razvijaju svoje vještine u ovom polju. Za mlade obrazovni proces ima dvojaku funkciju, omogućava im zaposlenje, ali i nastavak obrazovanja i dodatnog usavršavanja u struci. Više od polovine mladih u FBiH smatra da im obrazovanje koje su pohađali ili pohađaju (oni koji su još u obrazovnom procesu) u velikoj mjeri olakšava nastavak školovanja i stjecanja novih znanja. Mladi smatraju da je kvalitet nastave trenutno adekvatniji za nastavak daljeg obrazovanja u odnosu na pronalazak zaposlenja u struci.

Grafik 12: Kvalitet obrazovanja

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Imajući u vidu da 30,7% mladih navodi kako nikako nisu imali praktičnu nastavu tokom školovanja, ne iznenađuje podatak da više od 35% mladih smatra kako je **manjak prakse u nastavi jedan od najvećih problema obrazovnog sistema**, koji je potrebno prioritarno mijenjati. Nedostatak praktične nastave je bio prvi prioritet mladih za poboljšanje obrazovnog procesa i u istraživanju provedenom 2013. g. Drugi odgovori koje mladi ističu kao oblasti koje prioritarno treba poboljšavati u obrazovnom sistemu obrazovanju su odnos i nestručnost nastavnika te opširnost nastavnih planova i programa.

Tabela 12. Potrebne izmjene u formalnom obrazovanju

	2013.	2021.
Manjak prakse u nastavi	32%	35,6%
Odnos i nestručnost nastavnika	20%	16,8%
Preopširni nastavni planovi i programi	20%	19,3%
Nedostatak stipendija/kreditiranja	13%	7,5%

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Prioritet 1.2. Uspostaviti pravni okvir koji uređuje prava i obaveze studenata, studentskih organizacija i obrazovnih institucija

Problem 4: Razvoj usluga i reguliranja prava studenata nije uređeno i ne odgovara na potrebe ove populacije mladih

Već godinama aktualno pitanje **studentskog rada i standarda** je oblast koju posebno studentska populacija identificira važnom i prostorom za unaprjeđenje. Svjesni ograničenja u okviru tržišta rada studenti imaju sve veći potrebu da budu aktivni i da stječu finansijsku dobit kako bi sebi i svojim roditeljima/starateljima olakšali studije.

Sama činjenica da su Fond za **studentske zajmove** FBiH i Fondacija za **mobilitet studenata i nastavnika** FBiH u proteklom godinama prestali s radom govori u prilog potrebe da se sistem praćenja i povrata studentskih zajmova mora i dodatno urediti. Studentima nije uskraćena podrška u ovim oblastima obzirom da je Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke preuzelo aktivnosti na ovom polju.

Prioritet 1.3. Unaprijediti sistem institucionalne podrške za mlade pri zapošljavanju i osnivanju vlastitih biznisa

Problem 5: Institucionalna podrška obrazovnim programima u oblasti zapošljavanja nije dovoljna, a slaba međusektorska saradnja i koordinacija ne omogućava razumijevanje prilika koje mladi imaju na tržištu rada

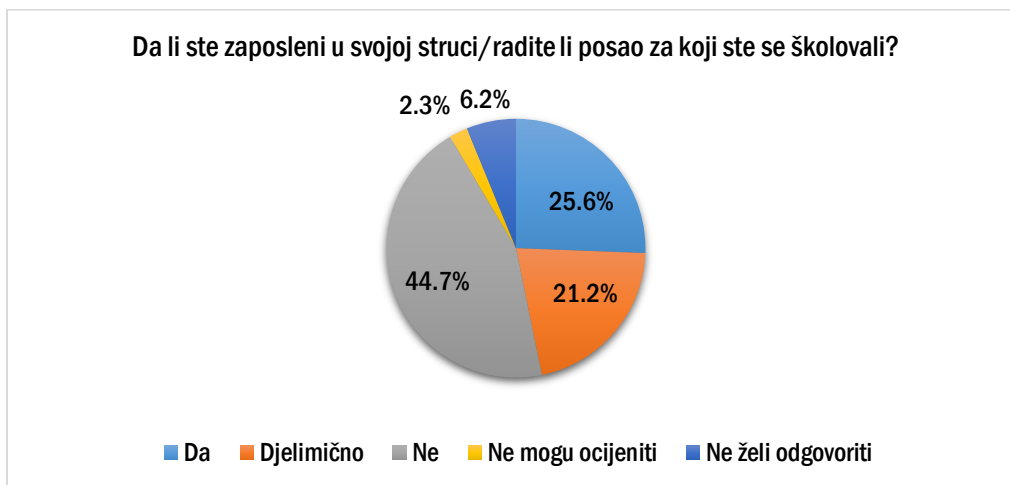
Postoji **potreba za inkluzivnijim i praktičnijim obrazovanjem o poduzetništvu** koje će mladima pružiti potrebne vještine i znanja za pokretanje vlastitih biznisa i upravljanje karijerom. Uzroci ovom problemu i potrebi se vide kroz nedostatak inkluzivnih obrazovnih programa, nedovoljne podrške poduzetničkom obrazovanju, zastarjele nastavne planove i programe, a što za posljedicu ima nedostatak poduzetničkih vještina, nedostatak inovativnosti i kreativnosti i manje šanse za pokretanje vlastitog biznisa kod mladih.

Mladi su često suočeni s **nedostatkom prilike za stjecanje radnog iskustva**, što im može otežati ulazak na tržište rada. Postoji jasna potreba za stvaranjem **više programa i prilika za praksu, stažiranje i volontiranje** kako bi mladi stekli relevantno radno iskustvo. Nedostatak prilike za stjecanje radnog iskustva može dovesti do nedostatka relevantnog iskustva za zapošljavanje, teže pronalaženje prvog posla, ograničene karijerne mogućnosti te odlaganje ulasku na tržište rada općenito. Mladi ističu potrebu za specifičnim vještinama koje su tražene na tržištu rada a ograničavaju im mogućnost za napredovanje u karijeri i pokretanju vlastitih biznisa. Ove vještine često nemaju priliku steći u sistemu formalnog obrazovanja te je nužno da imaju pristup novim formatima učenja i usavršavanja.

Ranije je istaknuto da mladi nisu dovoljno dobro informirani o programima i prilikama koje pružaju institucije vlasti. S tim u vezi se prepoznaje i problem **nedostatka koordinacije i saradnje** unutar javnog sektora, ali i između javnog, privatnog i nevladinog sektora, a što može otežati implementaciju efikasnih politika i programa podrške mladima u oblasti zapošljavanja i poduzetništva. Dodatno, nedostatak međusektorske saradnje značajno utječe na kvalitet podrške koju mladi imaju.

Prema rezultatima istraživanja, 26,5% mladih smatra da je zaposleno u struci za koju se školovalo, što je slično podacima iz 2013. godine. Najviše zaposlenih mladih u FBiH (44,7%) ne smatra da radi u struci za koju se školovalo. Onih koji smatraju da djelimično rade u struci za koju su se školovali ima 21,2%. Povezanost obrazovanja s potrebama tržišta rada je osnova za unaprjeđenje trenutnog položaja mladih u domenu zapošljivosti.

Grafik 13. Zaposlenost u struci

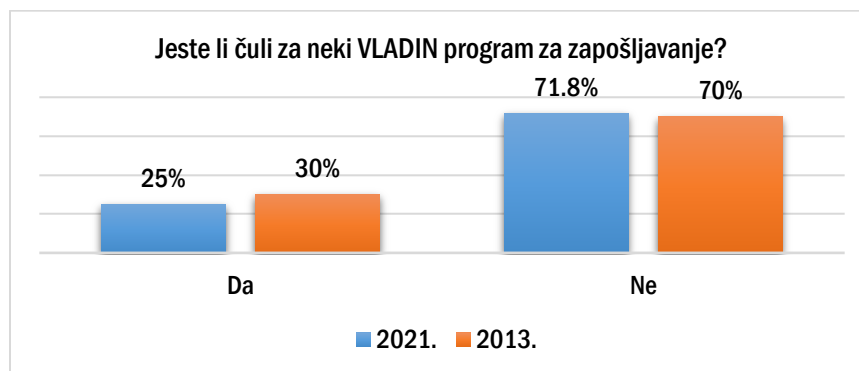
Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Problem 6: Pristupi grantovima, kreditima i programima podsticaja i mentorstva ne zadovoljavaju potrebe mladih u procesu pokretanja vlastitog biznisa

Mladi često nailaze na **poteškoće prilikom pristupa kapitalu i finansijskim sredstvima** potrebnim za pokretanje biznisa ili daljnje obrazovanje te postoji potreba da se olakšaju pristupi kreditima, grantovima i drugim oblicima finansijske podrške mladima. Uzroci su visoka kamatna stopa na kredite, strogi kriteriji za dobijanje kredita, nedostatak informacija o dostupnim finansijskim sredstvima, a što za posljedicu ima otežan pristup kapitalu za pokretanje biznisa, ograničene mogućnosti za obrazovanje ili usavršavanje i smanjenu ekonomsku mobilnost mladih.

Jedna četvrtina mladih (25%) u FBiH čula je za neki vladin program zapošljavanja, što je nešto niže u odnosu na 2013. godinu, kada je oko 30% mladih bilo upoznato s nekim od vladinih programa zapošljavanja. Postotak onih koji nisu čuli za vladin program je približan u obje vremenske tačke (2021. i 2013. g.) i iznosi preko dvije trećine. S druge strane, primjetan je porast mladih koji su koristili neki od vladinih programa zapošljavanja. Tako je 2013. godine 8% mladih tvrdilo da je koristilo neki program zapošljavanja, dok je postotak mladih koji su koristili programe zapošljavanja 2021. porastao na 13,1%. Navedeno ukazuje na značajnu **potrebu unaprjeđenja sistema informiranja** mladih koristeći formate za informiranje koje mladi koriste, kao i koristeći komunikacijske kanale koje ova populacija koristi (primarno instagram).

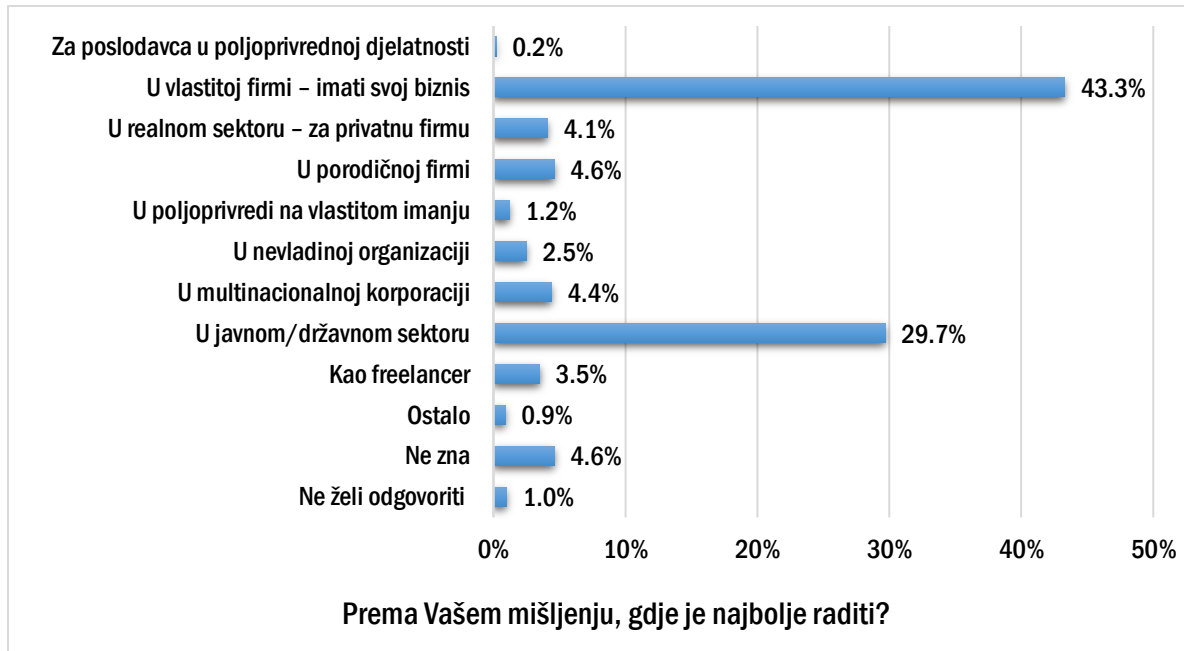
Grafik 14. Poznavanje vladinih programa za zapošljavanje

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Blizu 30% mladih u FBiH smatra kako je najbolje raditi u javnom sektoru. Međutim, najbolja radna mjesta mladi vide u **vlastitom biznisu**. Nešto više od 43,3% mladih smatra da je najbolje raditi u vlastitoj firmi, odnosno imati svoj biznis. Iako javni sektor i dalje predstavlja poželjno radno mjesto, veoma je važno naglasiti da relativna većina mladih ima želju za vlastitim biznisom, što ukazuje na visok interes mladih za preduzetništvom te otvara prostor za planiranje i plasman programa koji podržavaju mlade u pokretanju vlastitih biznisa.

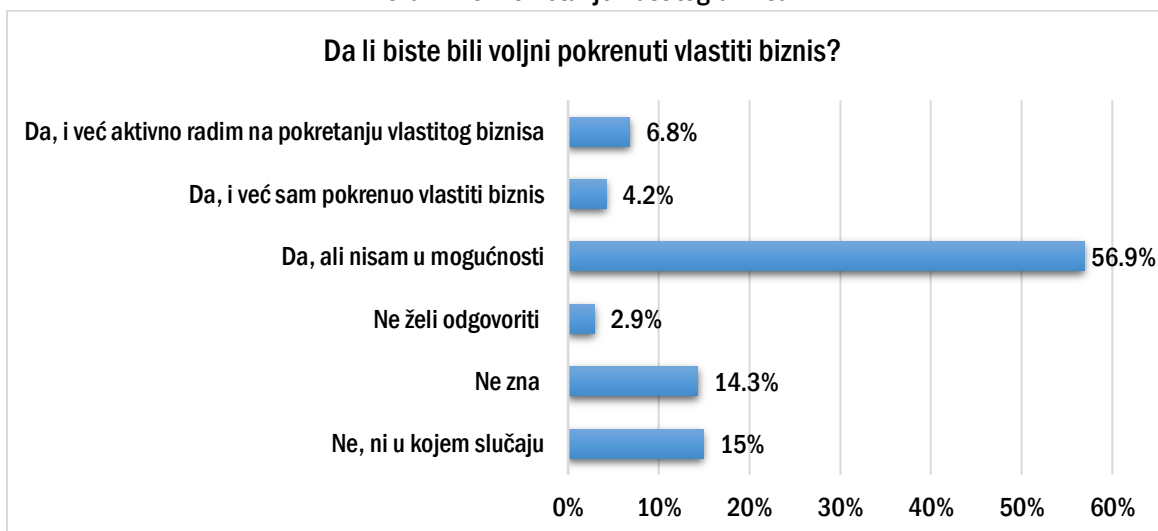
Grafik 15. Najbolje radno mjesto

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Više od polovine mladih u FBiH voljelo bi pokrenuti vlastiti biznis, ali nije u mogućnosti. Onih koji je ne bi pokretali vlastiti biznis je 15%, dok je onih koji su se izjasnili da ne znaju da li bi se okušali kao preduzetnici 14,3%. Broj mladih koji imaju želju za pokretanjem biznisa nije zanemariv i traži posebnu pažnju i pristup.

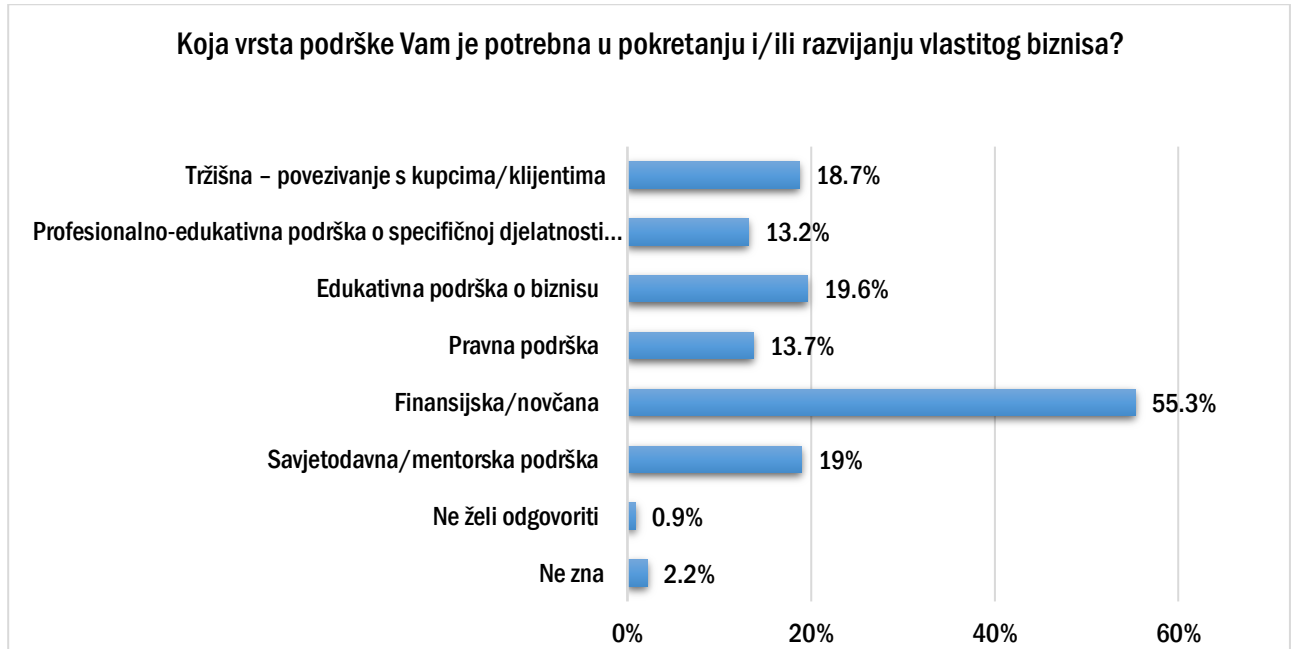
Grafik 16. Pokretanje vlastitog biznisa

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Podrška finansijske prirode je vrsta podrške koju 55,3% mladih navodi kao najpotrebniju prilikom pokretanja biznisa. Ostale vrste podrške koje se ističu su **edukativne, pravne, savjetodavne, profesionalne i podrška u povezivanju s tržištem i kupcima/korisnicima usluga** koje bi plasirali na tržište. Pružanje sveobuhvatne podrške mladima za pokretanje vlastitog biznisa (finansijska podrška kao i ostale navedene) treba biti sastavni dio svih budućih planiranja i djelovanja vlasti u ovoj oblasti.

Grafik 17. Potrebna podrška za pokretanje biznisa

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Referirajući se na podatke prikupljene tokom fokusnih grupa, može se zaključiti da se primarne potrebe mladih u procesu zapošljavanja i samozapošljavanja odnose na uvođenje ili unaprjeđenje postojećih programa podrške zapošljavanju i samozapošljavanju mladih:

- poticaji (ekonomska podrška);
- edukacija i mentorska podrška (kako napisati CV, kako obaviti intervju, kako pokrenuti vlastiti biznis, šta su porezi itd.);
- usaglašavanje kadrova i potreba tržišta kao i stručna praksa, što podrazumijeva i školovanje deficitarnih kadrova.

Mladi su u potrazi za mentorstvom, savjetovanjem i podrškom kako bi razvili svoje talente, vještine i karijere. Potrebno je osigurati pristup mentorima i resursima koji će im pomoći u postizanju njihovih ciljeva. Nedostatak programa mentorstva, resursa za podršku mladima i nedovoljna svijest o važnosti mentorstva utječu na to da mladi nemaju podršku koja ih usmjerava u karijeri te se kod ove populacije stvara osjećaj usamljenosti i neizvjesnosti, ograničene poslovne mogućnosti i u konačnici manja vjerovatnoća za uspjeh na poslu ili poduzetništvu.

„... kada bi se sad kroz formalno obrazovanje uvela neka vrsta učenja o preduzetništvu i tim nekim preduzetnim vještinama svakog mladog čovjeka da onda oni sami sebi stvaraju posao kad završe s tim formalnim obrazovanjem, a ne da čekaju da ih neko zaposli.“ (Srebrenik, žensko)

„Vlast, predstavnici vlasti, ministarstva, preduzetnici sami trebaju kreirati održiv i konkretan set mjera, politika, gdje će sva ministarstva nadležna za jednu mladu osobu u kontekstu njenog obrazovanja saradivati i sinergijski djelovati u kontekstu da, ako ćemo stipendirati deficitarna zanimanja, dajemo stipendije tim učenicima, kasnije te učenike guramo da rade svoj posao i kasnije ti učenici trebaju u jednom trenutku da uzvrate za znanje i novac uloženi u njih.” (Goražde, muško)

Problem 7: Sistem podrške mladima sa smanjenim mogućnostima (ruralne zajednice, marginalizirane grupe) nije orijentiran ka razvoju i uključenosti mladih

Termin smanjene mogućnosti uključuje sve mlade ljude koji dolaze iz geografski udaljenih sredina, ruralnih, slabije su ekonomske mogućnosti ili se posmatraju kao pripadnik neke od marginaliziranih društvenih grupa. Generalno, mladi iz ruralnih sredina u Federaciji Bosne i Hercegovine imaju često ograničene mogućnosti po pitanju obrazovanja, zapošljavanja i poduzetništva a sve zbog nedostatka infrastrukture, pristupa samom obrazovanju i manjka poslovnih inicijativa u tim područjima. Dodatno, mladi iz marginaliziranih grupa, uključujući osobe s invaliditetom, Rome i druge manjinske grupe, često se suočavaju s diskriminacijom i ograničenim pristupom prilikama zapošljavanja i obrazovanja, a što za posljedicu ima povećanje nejednakosti, ograničene mogućnosti za napredovanje te osjećaj marginalizacije i nepravde. Ovaj problem je prepoznat i kroz Strategiju zapošljavanja Federacije Bosne i Hercegovine.

3.2. STRATEŠKI CILJ 2. Zdravo i sigurno okruženje jača egzistencijalnu sigurnost kod mladih te smanjuje njihovu ranjivost i izloženost rizičnim ponašanjima

Prioritet 2.1. Mladi su podržani u usvajanju promovisanju i jačanju zdravih stavova, navika i ponašanja kojima se umanjuje ranjivost, nesigurnost i izloženost riziku

Problem 1: Mladi u FBiH nemaju dovoljno dobru formalnu i neformalnu edukaciju o zdravlju kao ni provjerene informacije o pravima i mogućnostima na zdravstvenu zaštitu

Kurikulum u obrazovnom sistemu nije prilagođen zdravlju i potrebama mladih, dobre prakse nisu rasprostranjene, nedovoljan broj neformalnih edukacija, neadekvatno prenošenje znanja mladih o zdravlju (loša metodologija), previše neprovjerenih i nevjerođostojnih informacija, pasivnost mladih koji ne tragaju za informacijama, nepostojanje smjernica za informiranje mladih, nepoznavanje zakonskih mogućnosti i nedostatak kritičkog razmišljanja, nedovoljna komunikacija između mladih i institucija koje se bave pitanjima mladih – nepostojanje dijaloga, slab odnos svih medija prema pitanjima mladih i njihovog zdravlja, nedostatak multisektorskog pristupa prema zdravlju mladih, stigma društva prema senzibilnim temama (npr. seksualno i reproduktivno zdravlje).

Grafik 18. Sistematski pregled

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Komparacijom stavova mladih u pogledu zdravlja iz istraživanja o položaju i potrebama mladih provedenim u 2013 i 2021 godini vidljiv je nedostatak informacija o važnosti obavljanja sistematskog pregleda kao i na negativne promjene u stavovima i ponašanju mladih kada je u pitanju vlastito zdravlje. Samo 26,1 % mladih u FBiH obavilo je sistematski pregled u toku 2021. godine, i to polovina ne kao redovnu kontrolu nego zbog potreba poput polaganja vozačkog ispita ili zaposlenja. Poređenja radi, u 2013 postotak je iznosio 43%. U FBiH u 2021 14,2% mladih nikada nije obavilo sistematski pregled što ukazuje na rast zanemarivanja zdravstvene brige u odnosu na 2013. godinu kada je postotak iznosio 9%. Najčešći razlozi zašto mlade osobe obavljaju sistematski pregled su polaganje vozačkog ispita i stjecanje vozačke dozvole te zaposlenje (47,5%), samoinicijativna odluka (15,9% mladih), učešće na sportskim takmičenjima (15,8%)

Grafik 19. Razlog obavljanja sistematskog pregleda

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Kao razloge zbog kojih ne obavljaju sistematske preglede mladi navode da to nije dio njihove rutine, da se osjećaju zdravo pa ne vide potrebu, da u krugovima u kojima se kreću postoji percepcija da sistematske preglede rade samo starije ili bolesne osobe, ali i zato što ih niko nije naučio o važnosti redovnog sistematskog pregleda.

Problem 2: Nedovoljan broj promotivno-preventivnih programa specifično namijenjenih mladima, usmjerenih na suzbijanje faktora rizika i rizičnih ponašanja (alkoholizam, narkomanija, pušenje, kockanje, loša ishrana, internetska ovisnost itd.)

Nedostatak stručnjaka/inja da planiraju i provedu promotivno-preventivne programe ili nepravilan način okupljanja stručnjaka/inja, obrazovni sistem ne prepoznaje zdravlje mladih kao ključno i značajno, nedostatak finansija za programe, nedovoljna koordinacija u vezi s programima među kantonima.

Posljedice: Više od trećine mladih, njih 35%, se ne bavi nikako rekreativnim aktivnostima. U odnosu na prošlo istraživanje urađeno 2013. godine, kada je ovaj postotak neaktivnih mladih iznosio je 23%, vidljivo je da je u periodu od 8 godina došlo do značajnog porasta broja mladih koji se nikako ne bave bilo kakvim sportskim aktivnostima.

Kad je u pitanju ustručavanje od rizičnih navika, ohrabruje podataka da u FBiH 69,3% mladih navode da ne konzumiraju cigarete/duhanske proizvode a 74,5% mladih ne konzumira nargilu. No, 17% mladih u FBiH konzumira više od 10 cigareta dnevno dok 6,2% mladih nargilu konzumiraju više puta sedmično. Konzumacija je češća u gradskim sredinama a muškarci su rizičnija skupina.

U FBiH nikako ne konzumira alkohol 61,4%, alkohol 2-3 puta mjesečno konzumira 9,6% mladih a muškarci su rizičnija skupina. Broj onih koji su konzumirali alkohol do pet puta u posljednjih mjesec dana iznosi 0,9%.

Problem 3: Mladi nemaju adekvatno znanje o pitanjima seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava, jer su ova pitanja i dalje tabu-tema, što umanjuje pristup raspoloživim uslugama

Neučinkovit formalni seksualni odgoj u školama rezultirao je nedostatkom jake baze znanja među tinejdžerima/kama i mladim odraslim osobama koje su završile svoje školovanje.

Briga mladih žena u FBiH o reproduktivnom zdravlju na zabrinjavajućem je nivou. 45% mladih žena u FBiH nije nikada uradilo ginekološki pregled.

Mladi pitanja vezano uz seksualna prava i reproduktivno zdravlje ne postavljaju mimo privatnih odnosa. Među najugroženijim grupama s lošim ekonomskim statusom u velikim gradovima, a posebno među romskom zajednicom, traženje informacija mimo partnera, porodice ili zajednice se ne smatra mogućom opcijom. Posljedično, bilo kakve informacije u vezi sa seksualnim i reproduktivnim zdravljem i pravima nisu se tražile od profesionalaca ili stručnjaka, iako postoji određena otvorenost u smislu traženja informacija od zdravstvenih medijatora na lokalnoj razini koji posjećuju zajednice. Istovremeno, strogi tabui vezani uz pitanja seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava u prošlosti su ograničavali mogućnost mladih ljudi da traže informacije čak i u svom neposrednom okruženju, što je najočitije u slučajevima: tinejdžera/ki i vrlo mladih odraslih osoba koje žive s roditeljima i među romskom zajednicom, posebno za mlade žene.

Prioritet 2.2. Unaprijediti model međusektorske saradnje u suzbijanju pojave rizičnih ponašanja kod mladih

Problem 4: Nedostatak pristupa prilagođenog/naklonjenog prema mladima (youth-friendly) u postojećim institucijama koje rade s mladima

Zdravstveni radnici nedovoljno senzibilizirani prema mladima i njihovom zdravlju zbog preopterećenosti zdravstvenih radnika i/ili zbog nedostatka zdravstvenih radnika, neadekvatna koordinacija zdravstvenih radnika, nedovoljna educiranost zdravstvenih radnika o tome šta pristup prilagođen/naklonjen mladima podrazumijeva i koji je njegov značaj u liječenju.

Nepovjerenje u sistem zdravstvene zaštite, posebno u oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja naročito je vidljiv kod manjinskih i/ili marginaliziranih grupa koje općenito imaju izazov da savladavaju različite prepreke nastale zbog toga kako okolina percipira i interpretira njihove identitete i navike. Snažan osjećaj diskriminacije među romskom zajednicom stvorio je dugogodišnji potpuni nedostatak povjerenja u vlasti i informacije koje oni pružaju o bilo kojoj temi, uključujući zdravstvena pitanja i pitanja seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava. U odnosu na informacije o seksualnom i reproduktivnom zdravlju i pravima (i zapravo pristupu uslugama u toj oblasti), ovu diskriminaciju učesnici fokusnih grupa Roma uglavnom pripisuju općim problemima nepostojanja zdravstvenog osiguranja i etničkoj diskriminaciji.

Prioritet 2.3. Unaprijediti pravni okvir i provedbu zakona u oblasti sigurnosti mladih na internetu

Problem 5: Sigurnost mladih na internetu je ugrožena

Povećanim oslanjanjem mladih na tehnologiju, a uslijed ekspanzije i zloupotrebe vještačke inteligencije, povećana je i ranjivost mladih na hakovanje, krađu identiteta i on-line uznemiravanje. Ove prijetnje, predstavljaju značajan problem mladim ljudima obzirom na životni stil mladih. Istovremeno, nedostaje kvalitetnog formalnog i neformalnog obrazovanja u oblasti sigurnosti mladih koji povezuje aktivnosti u sferi cyber prostora sa posljedicama u materijalnom prostoru. Promoviranje digitalne pismenosti i osiguravanje izvora za edukaciju o cyber prijetnjama mogu pomoći prevazilaženju ovih izazova. Uzroci ovog problema se vide u informatičkoj nepismenosti, nedovoljnoj roditeljskoj pažnji, nedovoljnom poznavanju potencijalnih opasnosti.

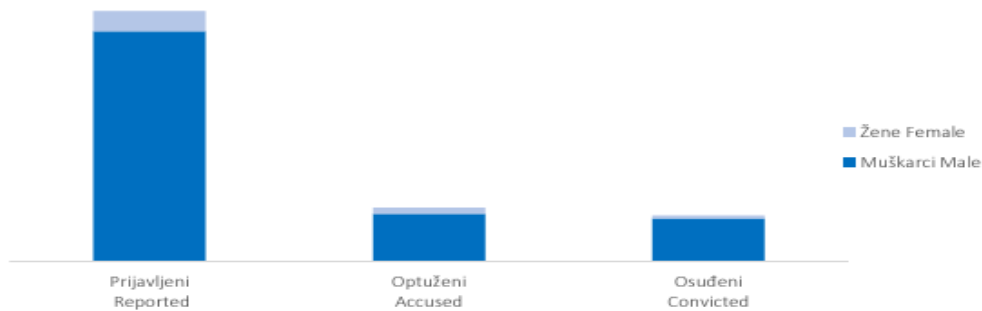
Problem 6: Mladi su žrtve i počinioci krivičnih djela

Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine od 2017 vodi evidencije i statistike o maloljetnim počiniocima krivičnih djela u BiH. Podaci za 2022. godinu navode da je prijavljeno 426 mladih osoba ispod 18 godina kao počinioci krivičnih djela, optužnice su podnesene protiv 91 maloljetnika a osuđeno je 78 osoba u dobi ispod 18 godina. Najveći broj prijavljenih djela, odnosno 156 djela je iz domena napada na imovinu a slijedi 142 krivična djela protiv života i tijela. Od 156 prijavljenih djela, odbačeno je 76 prijava, 16 pripremnih postupaka je obustavljeno a za 64 slučaja dat je prijedlog za izricanje sankcije. Od navedenog broja, 30 osoba je izrečena optužnica.

Grafik 20. Maloljetni počinioci krivičnih djela u BiH

1. MALOLJETNI UČINIOCI KRIVIČNIH DJELA – PRIJAVLJENI, OPTUŽENI I OSUĐENI
JUVENILE PERPETRATORS OF CRIMINAL OFFENCES – REPORTED, ACCUSED AND CONVICTED

	Prijavljeni <i>Reported</i>		Optuženi <i>Accused</i>		Osuđeni <i>Convicted</i>	
	svega <i>all</i>	žene <i>female</i>	svega <i>all</i>	žene <i>female</i>	svega <i>all</i>	žene <i>female</i>
	426	34	91	10	78	5

Grafikon 1. Maloljetni učinioci krivičnih djela u BiH – prijavljeni, optuženi i osuđeni, 2022. godina
Graph 1. Juvenile perpetrators of criminal offences in BiH- reported, accused and convicted, year 2022

Izvor: Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine; Publikacija Maloljetni učinioci krivičnih djela u BiH¹⁵⁷, 2022.

U referentnom periodu 2019-2022 ukupan broj maloljetnika prijavljenih u Federaciji BiH za počinjenje krivičnih djela je 1144, od kojih je optuženo 249.

Podaci o kriminalitetu mladih u velikoj mjeri određeni su definicijom, načinom registriranja i efikasnošću službi (policije, pravosuđa i socijalne zaštite). Prema informaciji o stanju sigurnosti za 2022. godinu Federalne uprave policije, odnosno prema stanju kriminaliteta na području Federacije BiH za period januar–decembar 2022. godine, izdvojena su krivična djela u kojima se navode mladi kao počinitelji i kao žrtve.

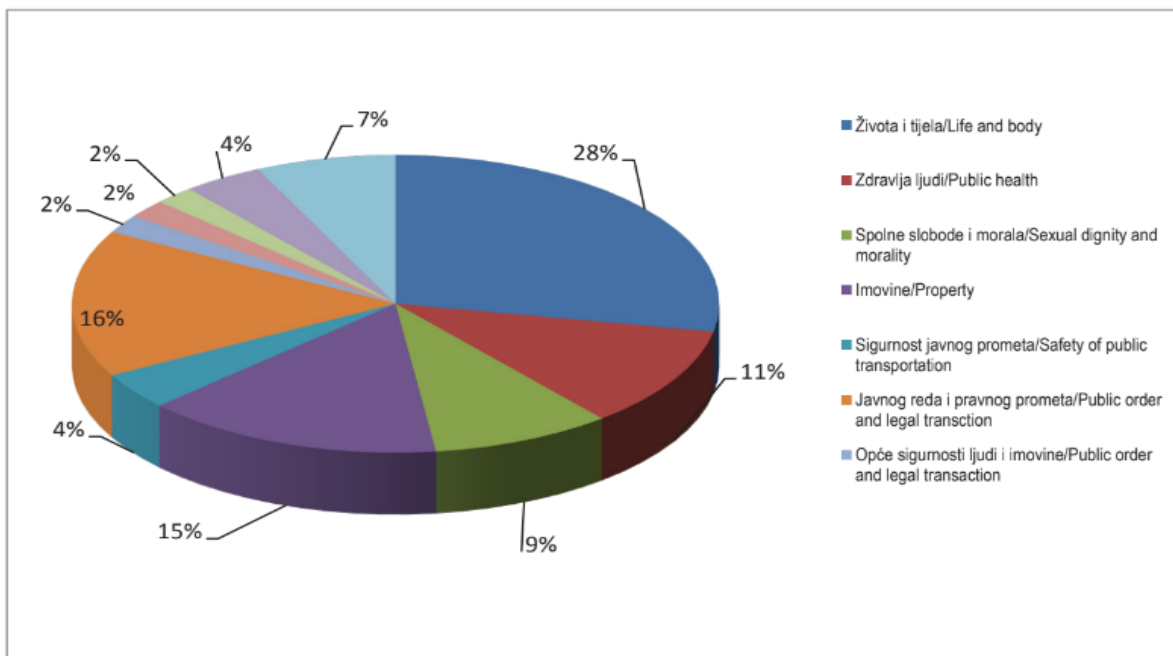
Od ukupnog broja lica (11.801) prijavljenih za počinjena krivična djela u 2022. godini, njih 284 (2,41 %) su maloljetnici. Prema prikazu broja prijavljenih maloljetnika (počinilaca krivičnih djela po glavama KZ FBiH) u 2022.godini, maloljetnici su u najvećem broju slučajeva činili krivična djela protiv imovine; 95 slučajeva se odnosi na krivična djela protiv imovina dok se na krivična djela protiv tijela i života odnosi 84 prijave. Na krivična djela protiv spolne slobode i morala otpada 10 slučajeva.

162 prijave su odbačene, u 16 slučajeva je pripremni postupak obustavljen, za 92 prijave podniet je prijedlog za izricanje kazne, u 14 slučajeva date su odgojne preporuke. Protiv 54 maloljetne osobe podignuta je optužnica od čega je u dva slučaja obustavljen postupak pred sudijom za maloljetnike, u 2 slučaja izrečena je mjera sigurnosti a u 50 slučajeva izrečena je sankcija.

¹⁵⁷ Publikacija Maloljetni učinioci krivičnih djela u BiH u 2022. godine, dostupno na: https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2023/CRI_01_2022_Y1_1_BS.pdf, pristupljeno 22.3.2024.

Grafik 21 Optužene maloljetne osobe prema krivičnim djelima 2022

Optužene maloljetne osobe prema kaznenim djelima, 2022, struktura
 Accused juveniles according to criminal offences, 2022 structure

Izvor: Federalni zavod za statistiku, publikacija Statistika pravosuđa 2022¹⁵⁸

Osuđenih maloljetnika bilo je 42 od čega mladih maloljetnika 11 a starijih maloljetnika (16-18 godina) 31. Za starije maloljetnike je izrečeno 30 odgojnih mjera te i jedna mjera maloljetničkog zatvora na period 8 do 10 godina.

Također, statistike punoljetnih počinitelja pokazuju da je od ukupno 11.307 prijavljenih punoljetnih počinitelja njih 3102 (ili 27,43%) u dobi od 18 do 29 godina, odnosno da pripada kategoriji mladih.

U 2022. godini registrirano je 3134 osobe, od čega 1225 žena, oštećenih počinjenjem krivičnih djela. Ukupan broj maloljetnih oštećenih je bilo 548 osoba od čega 255 žena. Mladih u dobi 18 do 29 godina koji su oštećeni počinjenjem krivičnih djela je u 2022 godini bilo je ukupno 592 ili 18,89% svih oštećenih, od čega 220 mladih žena. Ukupan broj maloljetnih oštećenih je bilo 548 osoba od čega 255 žena. Djeca i mladi oštećeni krivičnim djelima (ukupno 1141 osoba) čine 36,38% od svih oštećenih krivičnim djelima.

Krivična djela među kojima djeca i mladi čine veliki procenat oštećenih su: djela protiv braka, porodice i mladeži (619 oštećenih)¹⁵⁹, života i tijela (279 oštećenih), sigurnost javnog prometa (270 oštećenih), spolnih sloboda (44 oštećene osobe)

Krivičnim djelom protiv spolnih sloboda oštećeno je ukupno 44 osoba od čega 41 ženskog spola. Djeca i mlade osobe čine 95,45% svih oštećenih ovim krivičnim djelom (42 oštećene osobe) od čega je 40 djevojčica i mladih žena čine 97,6% svih oštećenih ovim krivičnim djelom. Među oštećenima se izdvaja izuzetno visok broj djece -36 osoba od kojih 34 djevojčice. Također, oštećeno je i 6 mladih osoba u dobi od 18 do 29 godina, a sve su ženskog pola.

¹⁵⁸ <http://fzs.ba/wp-content/uploads/2023/06/Statistika-pravosuđa-2022.pdf>

¹⁵⁹ Krivična djela u kojima se maloljetnici pojavljuju kao oštećeni jesu „Zapuštanje i zlostavljanje djeteta ili maloljetnika“, „Izbjegavanje izdržavanja“, „Oduzimanje djeteta ili maloljetnika“, i druga.

Za krivično djelo protiv braka i porodice i mladih gdje je ukupan broj oštećenih 619, od čega 461 žena, djeca i mlade osobe od 18 do 29 godina (302 osobe) čine 48,79% oštećenih. Ukupan broj maloljetnih, odnosno djece je 203 od čega 123 djevojčice, dok ukupan broj osoba od 18 do 29 godina iznosi 96 od čega su 75 mlade žene. Broj počinitelaca u dobi 18-29 je 179 ili 19,48% od ukupnog broja punoljetnih počinitelaca (919).

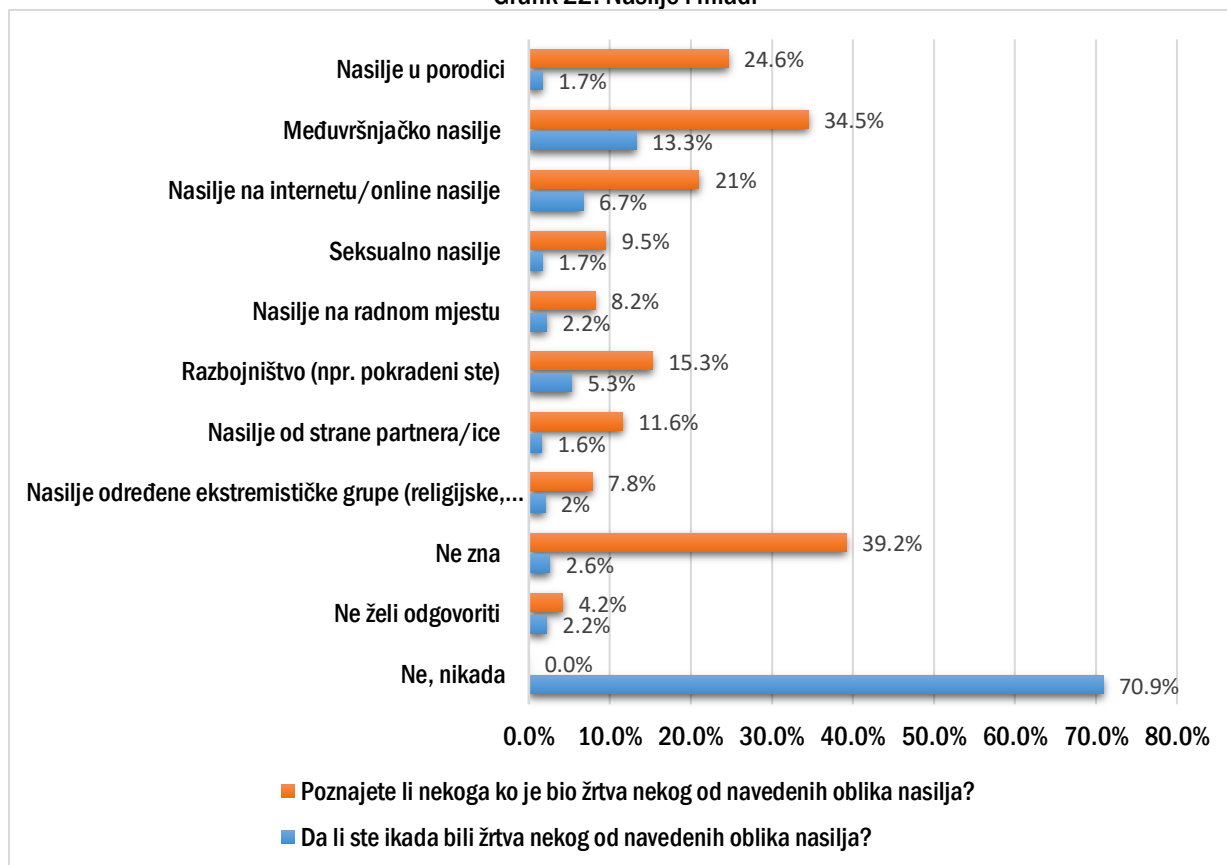
Krivičnim djelima protiv života i tijela oštećeno je ukupno 279 osoba od čega 65 ženskog spola. Djeca i mlade osobe od 18 do 29 godina čine 35,48% svih oštećenih ovim krivičnim djelom (90 oštećenih osoba od kojih 23 ženskog spola). Oštećenih djece je bilo 18, od čega 2 djevojčice, a mladih osoba u dobi 18 do 29 godine 81 osoba od čega 21 ženska osoba. Istovremeno, od 723 prijavljena odrasla počinioca, od kojih je 56 ženskog pola, 240 počinitelaca ili 33,20% je u dobi 18 do 29 godina.

Krivičnim djelima u sigurnosti saobraćaja stradalo je 270 osoba od čega 96 ženskog spola, ukupan broj djece i mladih osobe od 18 do 29 godina (129 osoba) čine 47,78% stradalih. Istovremeno, mladi i djeca (199 počinitelaca) čine preko 36% počinitelaca ovog krivičnog djela.

Krivičnim djelima protiv sloboda i prava čovjeka i građanina oštećeno je 388 lica, od čega 146 žena. Djece i mladih kao oštećenih bilo je ukupno 104 ili 26,80% oštećenih. Maloljetnih/djece oštećenih bilo je 34 (15 žena) a oštećenih u dobi 18 do 29 bilo je 70 lica, od čega 38 žena.

Međuvršnjačko nasilje je oblik nasilja kojim su mladi u FBiH bili najviše pogođeni, 13,3% mladih navodi kako su bili žrtve ovakvog oblika nasilja, što je ujedno i najzastupljeniji oblik nasilja među mladima. Također, nasilje na internetu ističe se kao oblik nasilja kojem su mladi izloženi.

Grafik 22. Nasilje i mladi

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

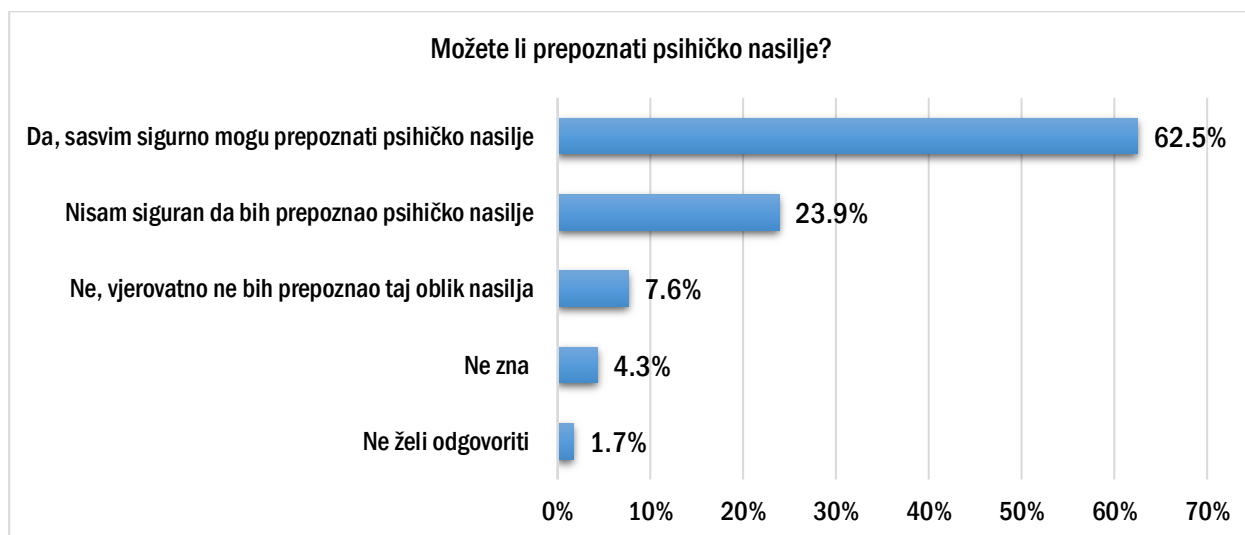
Rezultati ukazuju na dosljednost u tome da su mladi kod svakog oblika nasilja u značajno većem postotku navodili kako poznaju nekoga ko je bio žrtva nasilja nego što su navodili kako su oni lično bili žrtva nekog od oblika nasilja.

Za međuvršnjačko nasilje 34,5% mladih izjavljuje kako poznaje nekoga ko je bio žrtva ovog oblika nasilja, 24,6% mladih navodi kako poznaje nekoga ko je bio žrtva nasilja u porodici, a 21% mladih izjavljuje kako poznaje nekoga ko je bio žrtva nasilja na internetu.

Pitanje u kojem mladi odgovaraju da li poznaju nekoga ko je bio žrtva nekog oblika nasilja je projektivno pitanje i u istraživanjima služi da u određenoj mjeri amortizira tendenciju ispitanika (u ovom slučaju mladih) da ne odgovore iskreno (umanje, sakriju) na pitanje u kojem govore da li su oni direktno bili žrtva nekog oblika nasilja.

Na pitanje da li mogu prepoznati psihičko nasilje 62,5% mladih je izjavilo da sasvim sigurno može prepoznati psihičko nasilje, dakle većina mladih. Udio mladih koji su izjavili da vjerovatno ne bi znali i sigurno ne bi znali prepoznati psihičko nasilje je 11,9%. Mladih koji nisu sigurni da bi prepoznali psihičko nasilje je 23,7%. Ovi postoci ukazuju na potrebu sistemskog i intenzivnijeg obrazovanja i informiranja mladih o psihičkom nasilju kao obliku nasilja koji može ostaviti dugoročne posljedice na život mlade osobe, kao i načinima prepoznavanja oblika psihičkog nasilja te gdje i kako tražiti stručnu pomoć u slučaju da su žrtve psihičkog nasilja.

Grafik 23. Psihičko nasilje

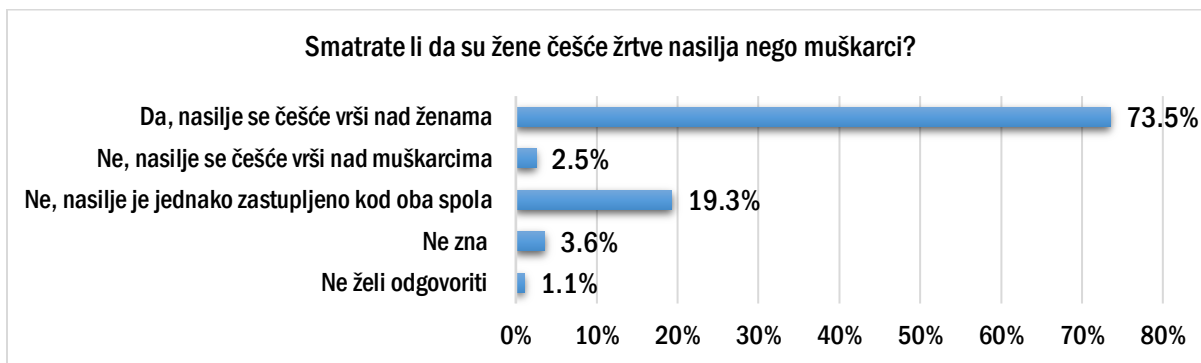

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Skoro tri četvrtine mladih smatra da su žene češće žrtve nasilja nego muškarci, preciznije 73,5%. S druge strane, 2,5% mladih smatra da se nasilje češće vrši nad muškarcima, dok 19,3% mladih smatra da je nasilje podjednako zastupljeno kod oba spola.

Percepcija da su žene češće žrtve nasilja nego muškarci je značajno visoka, te bi na osnovu toga trebalo više pažnje posvetiti sprječavanju nasilja nad ženama. Također, važno je ukazivati i na činjenicu da su i muškarci žrtve nasilja (često psihičkog, porodičnog, vršnjačkog i sl.) te da se i njima treba posvetiti jednaka pažnja u prevenciji bilo kojeg oblika nasilja.

Grafik 24. Percepcija nasilja nad ženama

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

U smislu tretiranja nasilja kao društvenog problema, a posebno uzevši u obzir kategoriju mladih, jako je važno raditi sa žrtvama, ali i s izvršiocima nasilja.

Napomena: s obzirom na to da su mladi i žrtve i počinioci gotovo svih oblika krivičnih djela, nije bilo moguće izdvojiti neke kao posebne. Međutim, navedeni problem ne isključuje niti jedan oblik krivičnog djela (i prekršaja kada je to u nadležnosti FBiH), što znači da pored krvnih delikata, krađa, razbojništva i drugih „češćih“ ili u društvu izraženijih i vidljivijih krivičnih djela u prvi problem spadaju i maloljetnička delinkvencija, vršnjačko nasilje, seksualno nasilje, terorizam, odlazak na strana ratišta.

Problem 7: Porast uživanja zabranjenih supstanci, pretjerane konzumacije alkohola i nesavjesne vožnje.

U 2022. godini ukupno je prijavljeno **1546 krivičnih djela protiv zdravlja ljudi**, od ukupnog broja prijavljenih počinitelja 795 ili 51,42% počinitelja pripada populaciji mladih (16 osoba do 18 godina i 779 osoba u dobi od 18 do 29 godina), Prema klasifikaciji u oblasti krivičnog prava¹⁶⁰, u djela protiv zdravlja ljudi spadaju i Neovlaštena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga¹⁶¹ te Posjedovanje i omogućavanje uživanja opojnih droga¹⁶².

U referentnom periodu 2019-2022 je za ovo krivično djelo osuđeno ukupno 5878 počinitelja, prosječno preko 1470 godišnje, od kojih populacija mladih, sudeći po statistikama 2022 čini 51,42% počinitelja

Krivičnim djelima u sigurnosti saobraćaja u 2022. godini stradalo je 270 osoba od čega 96 ženskog spola. Od ukupnog broja stradalih i oštećenih 129 osoba su djeca i mlade osobe od 18 do 29 godina, što čini 47,78% stradalih.

Za krivična djela iz sigurnosti saobraćaja je u 2022. godini prijavljeno 552 počinitelja od kojih je 199 djece i mladih u dobi od 18 do 29 godina, što čini 36,05% počinitelja. Najveći broj mladih počinitelja pripada dobnoj skupini od 22 do 25 godina (74 osobe).

U referentnom periodu 2019-2022 za narušavanje sigurnosti saobraćaja osuđeno je ukupno 1904 osobe, s tim da je nužno uzeti u obzir da se radi o periodu pandemije COVID-19 kada je saobraćaj i kretanje ljudi bilo znatno reducirano.

¹⁶⁰ Izvor: Izvor Krivično pravo – Poseban dio; dr. Nedeljko Stanković, Evropski univerzitet Brčko, 2017; str. Glava 13.: Krivična djela protiv zdravlja ljudi (GLAVA XXI KZ FBiH, GLAVA XXI KZ RS, GLAVA XXI, KZ BD BiH)

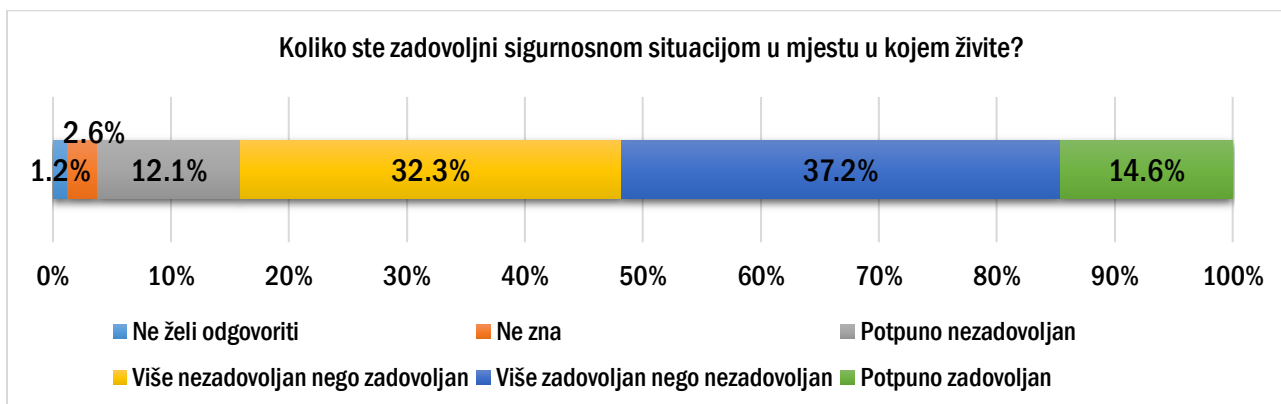
¹⁶¹ Član 238 KZ FBiH, Član 224 KZ RS i Član 232 KZ BD BiH

¹⁶² Član 239 KZ FBiH, Član 225 KZ RS i Član 233 KZ BD BiH

Kada je riječ o percepciji sigurnosne situacije u mjestu u kojem žive, mladi u FBiH imaju podijeljen stav s nešto izraženijom pozitivnom percepcijom. Potpuno nezadovoljnih i više nezadovoljnih nego zadovoljnih sigurnosnom situacijom je 44,4% mladih. Potpuno zadovoljnih i više zadovoljnih nego nezadovoljnih sigurnosnom situacijom je 51,8% mladih.

Problem je potrebno adresirati međusektorski sa posebnom pažnjom da se promovira uključivanje i rad sa civilnim organizacijama, transparentnost kao i preuzimanje odgovornosti. Ovakav pristup bi doprinio povećanju povjerenja u institucije za provođenje zakona.

Grafik 25. Zadovoljstvo sigurnosnom situacijom

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Prioritet 2.5. Uspostavljati koncept humane sigurnosti među mladima

Problem 8: Ekonomska neizvjesnost i nestabilnost utiču na povećanu stopu emigracije kao i narušeno mentalno zdravlje

Visoka stopa emigracije mladih iz Federacije BiH zbog nedostatka prilika za zapošljavanje, obrazovanje i boljeg životnog standarda predstavlja ozbiljan problem za društvo i ekonomiju. Uzroci se ogledaju kroz nedostatak ekonomskih prilika, nezadovoljstvo političkom situacijom, traženje boljeg životnog standarda. U Federaciji BiH su trenutno vrlo evidentne posljedice ovog problema, a odnose se na gubitak radne snage, smanjenje potencijala za ekonomski razvoj, razdvajanje od porodice i prijatelja i gubitak ljudskih resursa generalno. Radnih mjesta u svim zajednicama u Federaciji BiH nema za sve mlade podjednako, što dokazuje i podatak da je mali broj mladih koji su radili ili rade izvan svoje lokalne zajednice. Mladi u FBiH imaju izrazito mali postotak mobilnosti kada je u pitanju rad u drugim lokalnim zajednicama u BiH ili rad izvan granica BiH. Naime, 85,6% mladih u FBiH nije radilo izvan svoje zajednice. Kada je u pitanju rad izvan granica BiH, taj postotak raste na 90,4%.

Svakodnevno suočavanje s povećanim stresom, anksioznosti i depresijom zbog ekonomskog pritiska, nezaposlenosti i nesigurnosti u budućnost je dodatni negativni trend koji i mladi u bosanskohercegovačkom društvu osjete. Uzroci ovog problema proizlaze iz stresnih situacija uzrokovanih ekonomskim pritiscima, nezaposlenošću, osjećajem nesigurnosti, stigmom vezanom za mentalno zdravlje. Ovakvo stanje za posljedicu ima povećan rizik od mentalnih oboljenja, depresije i anksioznosti, smanjenja produktivnosti i radne sposobnosti te socijalne izolacije.

3.3. STRATEŠKI CILJ 3: Socijalna politika u Federaciji BiH promovira međugeneracijsku solidarnost, obezbjeđuje ravnopravnost mladih i štiti ih od socijalne isključenosti

Prioritet 3.1. Uspostaviti stambenu politiku za mlade u Federaciji BiH

Problem 1: Stambene politike ne uključuju različite kategorije mladih i njihove potrebe

Stambeno pitanje je važan aspekt kvalitete života svake osobe, pa tako i mladih, posebno kada se mlade osobe trebaju osamostaliti. Analizom odgovora mladih u FBiH, može se primijetiti podatak da više od tri četvrtine mladih živi zajedno s roditeljima (78,5%). Odvojeno od roditelja živi 19,3% mladih (podstanari, život u internatu/studentском domu i dr.), a tek 8,6% mladih ima riješeno stambeno pitanje u smislu vlasništva nad stambenim prostorom. Postojeći programi stambenog zbrinjavanja su nedostupni velikom broju mladih. Uzroci: Socijalno nepovoljan položaj mladih povezan je i s problemom otežanog stambenog osamostaljivanja.

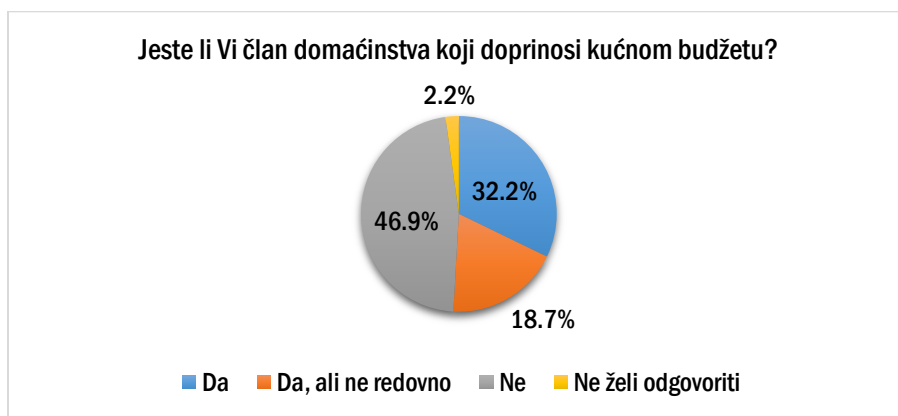
Grafik 26 Način stanovanja

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Uzrok tome su visoke cijene stanova za najam, nedostatak subvencija za troškove stanovanja mladih, te nemogućnost kupovine nekretnine (niska kreditna sposobnost, ugovorna nesigurnost jer manje od 1/3 mladih ima ugovor o radu na neodređeno što je preduslov mnogih banaka za odobrenje kredita).

Grafik 27. Doprinos kućnom budžetu

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Skoro polovina mladih u FBiH, (46,9%) ne mogu doprinijeti kućnom budžetu, u odnosu na 2013. u 2021. godini došlo je do povećanja broja mladih bez prihoda (31,2%) a troškovi života su porasli. Samo 10,8% mladih ima primanja veća od prosječne plate (2021.).

Nezaposlenost i stambeno zbrinjavanje mladih i dalje predstavljaju glavne probleme, čijem rješavanju nadležne vlasti trebaju pristupiti s ciljem poboljšanja ekonomske situacije kako mladih tako i cjelokupnog društva.

U FBiH Ne postoji politika stambenog zbrinjavanja, niti podrške socijalnog stanovanju kojom je planirano povećanje sredstava za poticaj stambenog zbrinjavanja mladih. Posebno je zabrinjavajuće da nema prioritarnog davanja podrške stambenog zbrinjavanja u mjestima gdje mladi žive i rade niti posebnog poticaja stambenog zbrinjavanja mladih deficitarnih kadrova u ruralnim sredinama.

Prioritet 3.2. Uspostaviti mehanizme socijalne brige koji osiguravaju bolji položaj i kvalitetniji život socijalno osjetljivih kategorija

Problem 2: Institucionalni mehanizmi ne odgovaraju na potrebe socijalno osjetljivih kategorija društva

Penzione politike, kao i poslovne politike fondova socijalnog osiguranja, nisu usklađene s aktuelnim ekonomskim trendovima u društvu, tako da mlade osobe kojima su ovo jedini izvori prihoda rizikuju socijalnu isključenost. Mladima, korisnicima prava iz penzijsko/invalidskog osiguranja, iznos penzije ne omogućava zadovoljenje uslova za normalno odrastanje. Nadalje se položaj ovih mladih usložnjava jer je sistem penzijskog osiguranja pod pritiskom: smanjen je prtok sredstava a povećava se broj korisnika a što je uzrokovano i povećanom emigracijom radno sposobnog stanovništva, starenjem stanovništva, niskim učešćem ženskog spola u radnoj snazi, neformalnog zaposlenja i neplaćivanja doprinosa u sistem kao i zbog neprijavlivanja stvarnog iznosa dohotka.

U pogledu trenutnog položaja mladih, neophodno je osigurati višesektorski pristup i saradnju nadležnih institucija za socijalnu politiku, obrazovanje, rad i zapošljavanje, zdravstvo te rad s mladima kao preduslov za održivu politiku socijalne uključenosti mladih osoba u BiH.

Roditelji djece oboljele od teških oboljenja (maligna oboljenja) nemaju socijalnu nadoknadu za vrijeme trajanja bolovanja dok njeguju djecu.

Trenutačnim rješenjem sukladno Zakonu o zdravstvenom osiguranju u FBiH i Zakonu o radu u FBiH, roditelji teško oboljele djece stavljeni su u nepravedan položaj tokom trajanja bolovanja. Uz povišene izdatke zbog liječenja djeteta suočeni su sa umanjnim primanjima a bez mogućnosti kompenzacije a u nekim slučajevima (rad na određeno vrijeme) mogu biti suočeni i sa gubitkom radnog mjesta zbog dugotrajnog odsustva i visokih izdataka poslodavca. Ovakva situacija, imajući u vidu ekonomsku situaciju u FBiH, predstavlja prijetnju ekonomskoj stabilnosti porodice te rizik od povećanja broja trajnih korisnika socijalne pomoći.

Problem 3. Mladi sa invaliditetom imaju otežan pristup ostvarivanju prava na obrazovanje, zdravstvenu i druge vidove zaštite zbog postojanja arhitektonskih barijera

Osobe sa invaliditetom u smislu značajno umanjene mobilnosti zbog postojanja arhitektonskih barijera su u riziku od socijalne isključenosti jer im je otežan samostalan pristup obrazovnim, zdravstvenim i drugim ustanovama. Nemogućnost samostalnog kretanja i pristupa pravima iz obrazovanja, zdravstva, sigurnosti ali i kulture ili sigurnosti uveliko mlade osobe stavlja u rizik od socijalne isključenosti. Pored kršenja zagantiranih prava smanjenim pristupom zakonom garantiranim uslugama, neumanjvanje i neotklanjanje ovih arhitektonskih barijere postaje prepreka u školovanju i zapošljavanju ovih mladih što u konačnici povećava broj korisnika socijalne zaštite.

Prioritet 3.3. Ublažiti uzroke koji dovode do napuštanja formalnog obrazovanja prije stjecanja diplome

Problem 4: 66,6% mladih Federacije BiH ne prima nikakvu stipendiju

Dvije trećine odnosno 66,6% mladih Federacije BiH ne prima stipendiju iz bilo kakvog izvora, mladih. Stipendije prima tek 14,5% mladih u FBiH a najveći broj mladih stipendiju prima od lokalne zajednice (5,6%), zatim od neke organizacije/fondacije (4,6%), dok njih 4% prima stipendiju od kantona. Jako mali broj mladih prima stipendiju od realnog sektora (firme/preduzeća) i takvih je samo 0,3%. Prosječna visina stipendija je oko 100 KM.

3.4. STRATEŠKI CILJ 4: Pravni i institucionalni okvir osigurava razvoj kulture, sporta i okoliša u Federaciji BiH prepoznajući potrebe mladih

Prioritet 4.1. Uspostaviti sistem mjerenja učinka (monitoringa i evaluacije) programa namijenjenih mladima

Problem 1: Neadekvatno praćenje učinka dodjele sredstava za mlade u oblastima kulture, sporta i okoliša

Trenutni sistem praćenja učinka dodjele sredstava za mlade nije učinkovit i ne pruža podatke i informacije koji se potencijalno mogu koristiti u budućim godinama razvijanjem novih programa za mlade. Praćenje učinka se odnosi na aktivnosti i rezultate koji se ostvaruju tokom provedbe projektnih ili drugih aktivnosti za koja se dodjeljuju sredstva. Nemogućnost adekvatnog praćenja učinka dodijeljenih sredstava i nedostatak informacija odražava se i na kreiranje budžeta, odnosno potencijalni nesrazmjer sredstava za projekte i oblasti u kojima mladi pokazuju interes.

Prioritet 4.2. Kreirati nove i unaprijediti postojeće prilike za mlade u oblasti sporta, kulture, okoliša i turizma

Problem 2: Financijska podrška mladima u oblasti kulture i sporta je ograničena i mladi ne ostvaruju učešće po povoljnijim uvjetima

Ne postoje kriteriji kojima bi se mladima pružila prednost prilikom dodjeljivanja sredstava u oblasti kulture i sporta, koji bi doprinijeli povećanju broja projekata kojima se finansiraju aktivnosti mladih. Iako se sredstvima finansiraju različiti projekti udruženja i klubova na području FBiH u javnim pozivima ne postoje kriteriji koji bi pomogle mladima za dobijanje sredstava prilikom apliciranja na različite javne pozive.

Problem 3: Nepostojanje systemske brige za razvoj i poticanje sportaša i umjetnika na početku njihovih karijera

Mladi sportisti i umjetnici se suočavaju sa problemima na početku karijera zbog nedovoljno iznosa sredstava koji imaju na raspolaganju. Bavljenje određenim sportovima te kulturom iziskuje velike troškove koje mladi uz pomoć roditelja jednostavno nisu sposobni samostalno finansirati, te su često u potrazi za finansijskom podrškom od strane različitih firmi iz privatnog sektora. Institucije ne pokazuju interes za kreiranje systemske brige o sportistima i umjetnicima.

Problem 4: Ne postoji sistemski uređen pravni okvir za oblast sporta i kultura u kojima bi se prepoznale i marginalizirane grupe U Federaciji BiH još uvijek ne postoji uređen pravni propisi kojima bi se uredila oblast kulture i sport. Posebno značajan je izostanak Zakona o sportu FBiH što ima za posljedicu otežane uslove za sportiste i brojna udruženja koja se u svom radu bave sportom. Pored toga izostaje i Zakon o kulturi na nivou FBiH, što predstavlja izazov prilikom dodjeljivanja budžetskih sredstava, kreiranja novih programa te generalno podrške kulturnim radnicima i udruženjima koja djeluju u oblasti kulture. Pored

izostanka pravnog okvira jedan od problema je i neprepoznavanje marginaliziranih grupa u postojećim zakonima koji se primjenjuju.

Prioritet 4.3. Uspostaviti i provoditi sistem uključivanja mladih u procese odlučivanja u oblasti kulture, sporta i okoliša

Problem 5: Nedovoljna zastupljenost mladih u donošenju odluka koje se tiču kulture, sporta, okoliša i turizma

Mladi nisu zastupljeni u procesu donošenja odluka koji se tiču kulture, sporta, okoliša i turizma. Institucije vlasti ne prepoznaju potrebe i interese mladih prilikom kreiranja novih programa ili kreiranjem sportskih i kulturnih sadržaja. Mladi ne učestvuju u javnim raspravama te nisu dovoljno zastupljeni kroz rad Komisija na različitim nivoima vlasti. Predstavnici mladih ili udruženja koja posjeduju iskustvo i znanje iz pojedinih oblasti nisu uključeni u procese izrade politika i programa ili zakonskih propisa koji se odnose na navedene oblasti. Također, ne poduzimaju se aktivnosti uključivanja mladih kroz konsultacije i informiranje.

3.5. STRATEŠKI CILJ 5: Mladi su podržani da budu aktivni, organizirani i uključeni u procese odlučivanja

Prioritet 5.1. Osigurati neometano organiziranje mladih na teritoriji Federacije BiH i pružiti podršku razvoju

Problem 1: Postojeći model omladinskog organiziranja u Federaciji nije adekvatan za daljnji razvoj omladinskog sektora

Broj mladih u lokalnim zajednicama u BiH, a time i broj omladinskih udruženja nije u mogućnosti da prati trenutno uređenje omladinskog organiziranja kako je predviđeno kroz Zakon o mladima FBiH. U nekim zajednicama je teško očekivati postojanje tri omladinska udruženja koja bi činila vijeće mladih. Još jedan od izazova su i troškovi prilikom osnivanja i rada vijeća mladih za šta su početni troškovi oko 500 KM, a ta sredstva nisu osigurana od institucija. Prisutan je problem pada interesiranja mladih za formalnim organiziranjem te brojnim administrativnim izazovima koje prati ovaj način organiziranja. Nedostaje i podrška vlasti već postojećim vijećima mladih. Sredstva namijenjena za Transfer za mlade se nisu povećavala dugi niz godina, iako su troškovi koje imaju nevladine organizacije sve veći zbog općenitog povećanja troškova života.

Problem 2: Federalno ministarstvo kulture i sporta nema uspostavljenu jedinstvenu bazu svih omladinskih organizacija u Federaciji BiH

Federalno ministarstvo kulture i sporta nema uspostavljenu bazu omladinskih organizacija te ne postoji mogućnost praćenja njihovih aktivnosti ili ostvarivanja saradnje s Ministarstvom kroz informiranje mladih o mogućnostima i prilikama koje su im dostupne. Postojanje jedinstvene baze organizacija bi doprinijelo razvoj omladinskog sektora. Vođenje spiska omladinskih organizacija je nadležnost jedinica lokalne samouprave.

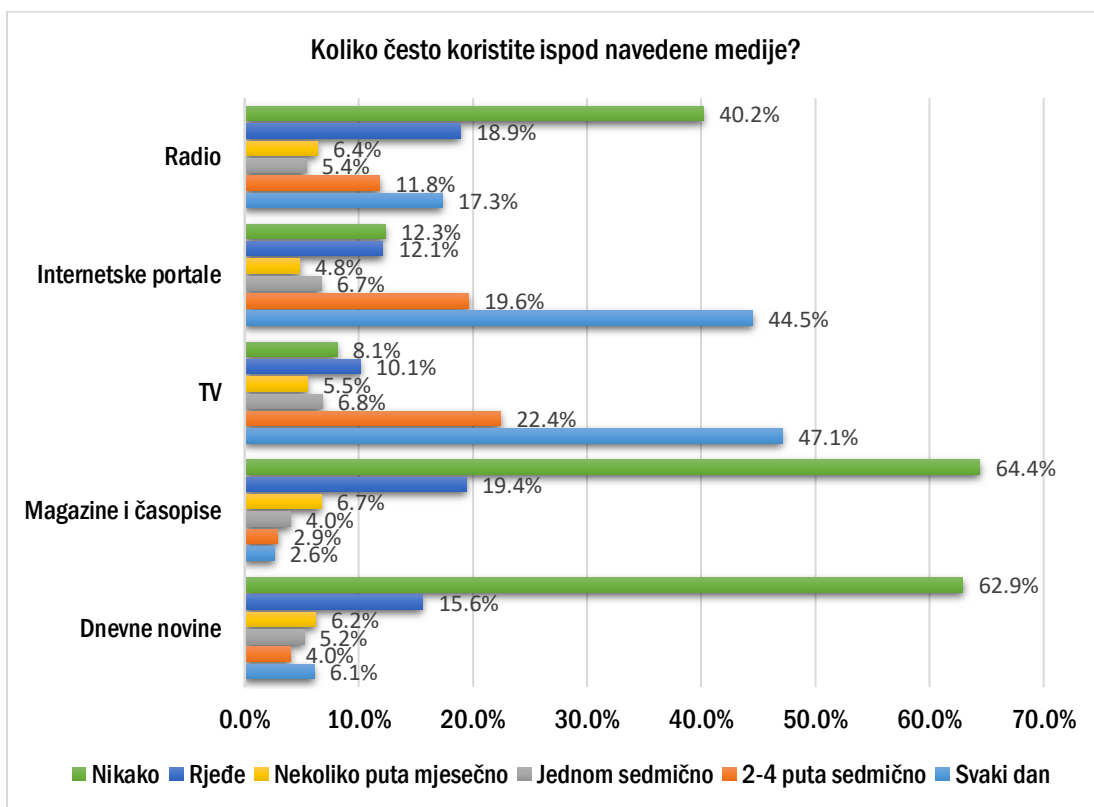
Problem 3: Sistem informiranja mladih o prilikama i mogućnostima koji im se nude nije prilagođen mladima

Sistem informiranja mladih od strane ministarstava i ustanova se pretežno odvija putem web stranica koje mladi ne prate. Fokus interesiranja mladih je povezan sa društvenim mrežama i novim kanalima komunikacije koji se svakodnevno razvijaju. Brojno prilike i mogućnosti koje su dostupne mladima često bivaju nedovoljno promovirane upravo zbog komunikacije prema mladima koji nije adekvatan.

Kada govorimo o izvoru svakodnevnog informiranja, mladi u FBiH u najvećoj mjeri koriste TV, i to u postotku od 47,1%, i u nešto manjoj mjeri internetske portale (44,5%). Na trećem mjestu je radio, koji 17,3% mladih koristi svakodnevno (primarno za

prikupljanje servisnih i informacija relevantnih za lokalnu zajednicu gdje žive). S druge strane, radio nikako ne koristi 40,2% mladih, magazine i časopise ne čita 64,4% mladih, dok dnevne novine ne čita 62,9% mladih. Iz ovih podataka možemo zaključiti da mladi ne koriste štampane medije za informiranje.

Grafik 28. Informiranost mladih

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Prioritet 5.2. Osigurati punu implementaciju Zakona o mladima i Zakona o volontiranju Federacije BiH

Problem 4: Neprovođenje odredbi iz Zakona o mladima o mladima FBiH

U Federaciji se ne objavljuje godišnji izvještaj o položaju mladih, nastojanjima i aktivnostima podrške mladima u skladu s odredbama Zakona o mladima FBiH. Zakonom je definirano da će Vlada Federacije svake godine podnositi Parlamentu Federacije Bosne i Hercegovine izvještaj o položaju mladih, nastojanjima i aktivnostima podrške mladima. Pored utvrđivanja situacije i analize, izvještaji trebaju sadržavati i prijedloge za dalji razvoj podrške mladima. Vlada Federacije nalaže izradu izvještaja Savjetu za mlade Federacije koji još uvijek nije formiran, a važno je i da Vlada Federacije uz izvještaj prilaže svoje mišljenje sa zaključcima koje smatra prijeko potrebnim. Zakonska odredba je i formiranje Savjeta za mlade što nije ispunjeno. Nepostojanje budžetske stavke ili dijela budžeta koji se odnosi na mlade kao dijela ukupnog budžeta, netransparentnost procesa dodjele sredstava (netransparentna objava korisnika), neadekvatan postupak praćenja realizacije utroška sredstava. Nedostatak prostora za mlade je još jedan od identificiranih problema unutar FBiH. Mladi nisu uključeni u procese odlučivanja jer nisu uključeni u rad Komisija i ostalih tijela koje se bave pitanjima od značaja za mlade.

Problem 5: Nedostatak programa kojim bi se podržao aktivizam mladih ili programa koji bi se odnosio na pružanje podrške isključivo omladinskim organizacijama

Federalno ministarstvo kulture i sporta kao ni druga federalna ministarstva još uvijek nemaju programe koji bi se isključivo odnosili na mlade. Također nedostaje i programa koji bi podržali aktivizam mladih kroz podršku omladinskim organizacijama. Podržavanje aktivizma mladih i nedostatak programa je prisutan problem i na nižim nivoima vlasti.

Analiza implementacije Zakona o mladima FBiH za 2020. godinu, koju je kreiralo Vijeće mladih Federacije Bosne i Hercegovine pokazalo se da:

- 34 jedinice lokalne samouprave (od 64) u svojim budžetima su imale stavku u budžetu koja se izdvojeno odnosila na finansiranje projekata za mlade. Tek u 19 općina postoji transparentna objava korisnika/ca grantova/budžeta izdvojenog za mlade.
- Od 64 ispitane općine/ grada, njih 20 je potvrdilo postojanje praćenja realizacije utroška grantova/budžeta izdvojenog za mlade.
- Od dostavljenih šest odgovora od strane resornih ministarstava za mlade u FBiH, njih četiri (TK, USK, ZDK i BPK) imali su izdvajanja za grantove projekata za mlade iz budžeta institucije za 2020. godinu, i ista 4 objavljuju javni poziv za dodjelu sredstava. Resorna ministarstva Hercegovačko-neretvanskog kantona i Posavskog Kantona nemaju izdvajanja.

Problem 6: Nepotpuna implementacija Zakona o volontiranju FBiH i nepostojanje nadzora nad provedbom

Postoje brojni izazovi u implementaciji Zakona o volontiranju FBiH. Ova oblast se upravo uređuje Zakonom ali još uvijek postoje brojne prepreke i izazovi na koje institucije ne uspijevaju adekvatno odgovoriti.

Trenutno nije dostupna baza organizatora volontiranja kao ni registar prijavljenih volontera, a Federalno ministarstvo pravde nije organiziralo edukativno-informativne aktivnosti putem kojih bi upoznalo mlade sa njihovim pravima i obavezama tokom volontiranja. Ministarstvo nije dodjeljivalo ni nagradu za volontiranje. Zbog svega navedenog, evidentno je da implementacija Zakona nije potpuna te da postoje brojni problemi.

Kada je riječ o mogućnosti volonterskog angažmana, 28,3% mladih je izjavilo da u okviru njihovih škola/fakulteta postoji određena vrsta organiziranog volonterskog rada, dok je 27,7% mladih izjavilo da takva vrsta aktivnosti ne postoji. Važno je napomenuti da 27,6% ispitanika ne pohađa školu ili fakultet, što predstavlja nešto više od jedne četvrtine mladih. Relativno je visok udio mladih koji ne znaju da li u okviru njihovih škola/fakulteta postoji neka vrsta organiziranog volonterskog rada. Jedan od problema je i nedovoljna promocija Zakona o volontiranju FBiH. Mladi kao ni organizatori volontiranja nisu upoznati sa odredbama iz Zakona jer ne postoje informativne aktivnosti prema javnosti.

Grafik 29. Mogućnost volonterskog rada

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Prioritet 5.3. Prepoznati prava i potrebe marginaliziranih skupina mladih kroz pravne propise i programe za mlade

Problem 7: Neadekvatan sistemski pristup marginaliziranim skupinama mladih

Mladi iz marginaliziranih grupa nisu uključeni u procese odlučivanja, jer nisu uključeni rad Komisija ili drugih tijela koja se bave pitanjima od značaja za mlade. Marginalizirane grupe nisu prepoznate kroz Zakone o mladima na sva tri nivoa. Institucije vlasti ali i javnost nemaju dovoljno informacija i položaju i stanju marginaliziranih grupa mladih. Institucije vlasti i ustanove koje djeluju kroz programe i druge aktivnosti ne prepoznaju mlade iz marginaliziranih grupa na adekvatan način.

Prioritet 5.4. Uključiti mlade iz iseljeništa u razvojne procese unutar Federacije BiH

Problem 8: Mladi iz iseljeništa nisu uključeni u društvene i ekonomske procese unutar FBiH

Mladi iz iseljeništa do sada nisu bili prepoznati kroz razvojne politike u Bosni i Hercegovini pa samim tim i u Federaciji BiH. Oni nisu bili dijelom društvenih i ekonomskih procesa te nisu ostvarili povezanost s predstavnicima mladih iz FBiH. Zakon o mladima FBiH ne prepoznaje rad s mladima iz iseljeništa.

4. Prikaz ciljeva, prioriteta, mjera i indikatora

Oznaka i naziv	Indikatori	Polazna vrijednost indikatora	Ciljne vrijednosti indikatora
STRATEŠKI CILJ 1. Podsticajan sistem obrazovanja i poslovni ambijent osiguravaju mladima uspješnu tranziciju iz sistema obrazovanja na tržište rada i dalji profesionalni razvoj	Povećan procent mladih koji vjeruju da će im obrazovanje pomoći pri zapošljavanju	39,4%	45%
	Smanjena stopa nezaposlenosti mladih	37,18%	32%
Prioritet 1.1. Uspostaviti sistem formalnog i neformalnog obrazovanja koji omogućava mladima sticanje znanja i vještina neophodnih za izlazak na tržište rada	Smanjen procent mladih koji nedostatak praktične nastave vide kao najveći problem obrazovnog sistema	35,6%	30%
	Povećano je učešće mladih u neformalnom obrazovanju	46,9%	50%
	Izrađene smjernice za razvoj karijerne orijentacije	Ne	Da
	Smanjen procent mladih koji u obrazovanju ne vide smisao	13,1%	11%
Mjera 1.1.1. Revizija programa praktične nastave	Urađena revizija programa praktične nastave	Ne	Da
Mjera 1.1.2. Integracija neformalnog obrazovanja u formalni obrazovni sistem	Kreiran prijedlog integracije neformalnog obrazovanja, metodologije i ciljeva učenja u formalni obrazovni sistem	Ne	Da
Mjera 1.1.3. ICT/NOVE Tehnologije: Razvoj i implementacija interaktivnih nastavnih metoda	Povećano je učešće mladih u neformalnom obrazovanju	46,9%	50%
Prioritet 1.2. Uspostaviti pravni okvir koji uređuje prava i obaveze studenata, studentskih organizacija i obrazovnih institucija	Usvojen zakon koji uređuje studentski rad	Ne	Da
	Usvojen zakonski okvir koji uređuje prava, obaveze i odgovornosti studenata u oblasti studentskog standarda	Ne	Da
Mjera 1.2.1. Studentski standard: Smjernice za izradu Nacrta Zakona o studentskom standardu	Usvojen zakonski okvir koji uređuje prava, obaveze i odgovornosti studenata u oblasti studentskog standarda	Ne	Da
Mjera 1.2.2. Regulisati Studentsko organizovanje u FBiH	Izrađene smjernice za osiguranje studnetskog organizovanja u FBiH	Ne	Da
Mjera 1.2.3. Regulisati Studentski rad u FBiH/- Donošenje /izmjena Zakona o radu koji uređuje studentski rad	Usvojen zakon koji uređuje studentski rad	Ne	Da
Prioritet 1.3.	Broj zajedničkih aktivnosti koje uključuju horizontalnu i vertikalnu saradnju	Nepoznato	Urađena analiza

Unaprijediti sistem institucionalne podrške za mlade pri zapošljavanju i osnivanju vlastitih biznisa	Povećan procent mladih korisnika vladinih programa zapošljavanja	13,1%	20%
	Povećan procent mladih koji su pokrenuli vlastiti biznis	4,2%	6%
	Usvojen akcioni plan za program Garancija za mlade	Ne	Da
	Broj korisnika programa Garancija za mlade	0	3% mladih koji su prijavljeni na biroima i traže zaposlenje
	Procent korisnika programa Garancija za mlade koji pripadaju nekoj marginaliziranoj grupi	0	25% od ukupnih korisnika programa
Mjera 1.3.1. - Inovirani programi sufinansiranja prvog zapošljavanja (Novi START UP i Poduzetništvo za mlade), sa olakšavajućim pristupom apliciranja za sve kategorije nezaposlenih mladih	Izrađen prijedlog za izmjene i dopune programa sufinansiranja prvog zapošljavanja	Ne	Da
Mjera 1.3.2. - Razvoj inoviranih grantova, kreditnih programa i programa mentorstva koji su prilagođeni potrebama mladih	Povećan procent mladih korisnika vladinih programa zapošljavanja	13,1%	20%
Mjera 1.3.3. - Uspostaviti atraktivne i funkcionalne programe podrške razvoju biznisa za mlade s naglaskom na one u ruralnim i manje atraktivnim područjima i marginalizirane grupe mladih	Izrađen prijedlog programa fokusiranog na podršku razvoja biznisa za mlade sa naglaskom na one u ruralnim i manje atraktivnim područjima	Ne	Da
STRATEŠKI CILJ 2: Zdravo i sigurno okruženje jača egzistencijalnu sigurnost kod mladih te smanjuje njihovu ranjivost i izloženost rizičnim ponašanjima	Povećan procent mladih koji obavljaju godišnji sistematski pregled	26,1%	30%
	Smanjena stopa mladih žena koje nikada nisu uradile ginekološki pregled	45%	35%
	Smanjen je broj maloljetnika počinitelja krivičnih djela (kaznene prijave)	284	250
Prioritet 2.1. Mladi su podržani u usvajanju, promovisanju i jačanju zdravih stavova, navika i ponašanja kojima se umanjuje ranjivost i nesigurnost/izloženost riziku.	Smanjen procent mladih koji se nikako ne bave rekreativnim aktivnostima	35%	30%
	Smanjen procent mladih koji nikada nisu izvršili sistematski pregled	14,2%	12%
	Povećana svijest o značaju očuvanja mentalnog zdravlja	23,7%	28%
	Smanjen procent mladih koji svakodnevno konzumiraju cigarete	9,2%	7%
	Smanjen procent mladih koji redovno na mjesečnoj bazi konzumiraju alkohol	9,6%	7%
	Smanjen procent mladih muškaraca koji učestalo posjećuju kladionicu (jednom sedmično ili češće)	11,1%	8%

Mjera 2.1.1. - Mladima osigurati da se obrazuju i informiraju u oblasti stjecanja zdravih stavova, navika i ponašanja	Povećana svijest o značaju očuvanja mentalnog zdravlja	23,7%	28%
Mjera 2.1.2. - Unaprijediti i proširiti promotivno-preventivne programe namijenjene mladima usmjerene na suzbijanje faktora rizika	Izrađen prijedlog postojećih i novih programa u oblasti promotivno-preventivne brige usmjerene na suzbijanje faktora rizika	Ne	Da
Mjera 2.1.3. - Unaprijediti međusektorsku razmjenu informacija i informisanje mladih o pravima, programima i prilikama u oblasti zdravstva i zdravstvene brige.	Izrađen jasan kanal međusektorske komunikacije u oblasti zdravstva te prilagođen formatima koje mladi koriste	Ne	Da
Prioritet 2.2. Unaprijediti model međusektorske saradnje u suzbijanju pojave rizičnih ponašanja kod mladih	Smanjen procent mladih koji su nezadovoljni zdravstvenim uslugama	42%	37%
Mjera 2.2.1. Razvoj i implementacija multidisciplinarnog programa prevencije nasilja koji uključuju edukativne radionice, kampanje osvještavanja i podizanje svijesti o nasilju među mladima, kako bi se stvorila sigurna okolina i promovirala kultura nenasilja.	Usaglašen i uvršten u plan rada program provedbe aktivnosti u oblasti prevencije	Ne	Da
Mjera 2.2.2. - Uspostava multidisciplinarnog sistema podrške za mlade koji su izloženi rizičnim ponašanjima ili su žrtve nasilja, uključujući pristup savjetovanju, psihološkoj pomoći i sigurnim skloništim, kako bi se osiguralo da mladi imaju resurse potrebne za suočavanje s izazovima i prevazilaženje kriznih situacija.	Uspostavljen multidisciplinarni program podrške za mlade koji su izloženi rizičnim ponašanjima ili su žrtve nasilja	Ne	Da
Prioritet 2.3. Unaprijediti pravni okvir i provedbu zakona u oblasti sigurnosti mladih na internetu	Donesena i usvojena strategija o cyber sigurnosti	Ne	Da
	Razvijen model edukacije za digitalnu pismenost mladih	Ne	Da
	Osigurati izvore finansiranja za edukaciju o cyber prijetnjama	Ne postoje redovna sredstva	Osigurana redovna sredstva finansiranja
	Funkcionalan model podrške prijavljivanja krivičnih djela nastalih zloupotrebom interneta i društvenih mreža	Trenutni model nije funkcionalan	Procesirane prijave po kojima postupa nadležni organ
Mjera 2.3.1. Podizanje svijesti o cyber rizicima i sigurnosti	Mladi su informisani o cyber rizicima i sigurnosti	Nepoznato	20%

Mjera 2.3.2. Obezbijediti model prijavljivanja cyber kriminaliteta i i sistem podrške oštećenima/žrtvama podrške	Donesena i usvojena strategija o cyber sigurnosti	Ne	Da
Prioritet 2.4. Uspostavljati koncept humane sigurnosti među mladima	Definirane mjere i usluge koje podržavaju humanu sigurnost mladih	Mjere i usluge nisu definisane	Definirane i promovirane usluge
	Smanjen procent mladih koji su nezadovoljni zdravstvenim uslugama	42%	37%
Mjera 2.4.1. Razvoj programa i inicijativa usmjerenih na promociju mentalnog zdravlja, emocionalne dobrobiti i prevenciju mentalnih problema među mladima.	Kreiran prijedlog programa i inicijativa usmjerenih na promociju mentalnog zdravlja, emocionalne dobrobiti i prevenciju mentalnih problema među mladima	Ne	Da
Mjera 2.4.2. Unaprijediti model međusektorske saradnje i razvijati pristup naklonjen mladima u svim institucijama koje mladima pružaju usluge (zdravstvene, socijalne) i agencijama za provedbu zakona i sigurnost	Izrađen jasan kanal međusektorske komunikacije u oblasti sigurnosti te prilagođen formatima koje mladi koriste	Ne	Da
STRATEŠKI CILJ 3: Socijalna politika u Federaciji BiH promovira međugeneracijsku solidarnost, obezbjeđuje ravnopravnost mladih i štiti ih od socijalne isključenosti	Povećan procent mladih u dobi 25–30 godina koji su stambeno samostalni	34,4%	40%
	Stopa fertiliteta među mladima	0,17%	0,25%
Prioritet 3.1. Uspostaviti stambenu politiku za mlade u FBiH	Broj kantona koji imaju program stambenog zbrinjavanja	Nepoznato	10
Mjera 3.1.1. - Uspostaviti koordinaciono tijelo na nivou FBiH za stambenu politiku u FBiH	Uspostavljeno koordinaciono	Ne	Da
Mjera 3.1.2. -Sufinansiranje i subvencioniranje troškova stanovanja za mlade (* Sufinansiranje i subvencija troškova stanovanja za mlade, provođenje programa izgradnje i nadogradnje porodičnih stanova, povoljnih uslova najma stana za mlade, provođenje programa kreditiranja građevinskog materijala za izgradnju stambenih jedinica. * Omogućeno obavezno sufinansiranje troškova stanovanja studenata u drugim (univerzitetskim) kantonima od strane matičnog kantona, dijeljenog stanovanja u svrhu socijalne inkluzije osoba sa	Izdavanja za subvencioniranje stambene politike, mil. KM	10	30

invaliditetom, i socijalnog stanovanja)			
Prioritet 3.2. Uspostaviti mehanizme socijalne brige koji osiguravaju bolji položaj i kvalitetniji život socijalno osjetljivih kategorija	Smanjen procent mladih koji ne mogu doprinijeti kućnom budžetu	46,9%	41,9%
	Smanjen je procent mladih koji svoj životni standard (finansijsku situaciju) porodice u kojoj žive procjenjuju kao loš	17,8%	12%
Mjera 3.2.1. Pобољшanje sistema identifikacije i pobољшanje položaja ranjivih kategorija i porodica	Izrađen pravni okvir koji uređuje brigu o mladima koji izlaze iz sistema socijalne zaštite	Ne	Da
Mjera 3.2.2. Podržati razvoj socijalnih usluga u zajednici	Kreiran prijedlog razvoja socijalnih usluga u zajednici	Ne	Da
Prioritet 3.3. Ublažiti uzroke koji dovode do napuštanja formalnog obrazovanja prije stjecanja diplome	Povećan procenat mladih koji su korisnici stipendija	14,5%	20%
	% stipendija i ostalih grantova učenicima/ studentima u odnosu na ukupna budžetska izdvajanja za obrazovanje	1,14 (2018)	5
	% udjela radno sposobnog stanovništva sa višom i visokom školom, magisterijem i doktoratom u ukupnoj radnoj snazi – ukupno	9,3 (2019)	13
Mjera 3.3.1. Porezno osnaživanje mladih putem smanjenja porezne stope na dohodak i povećanja ličnog odbitka	Usvojen pravni okvir koji omogućava smanjenje porezne stope na dohodak i povećanje ličnog odbitka	Ne	Da
Mjera 3.3.2 - Unaprjeđenje obrazovnih programa, digitalizirati nastavne i poslovne procese u škola.	U procesu identifikacije		
Mjera 3.3.3. - Stvoriti poticajne uslove za razvoj studentskog rada mladih iz socijalno ranjivih kategorija u FBiH	Usvojen zakon koji uređuje studentski rad	Ne	Da
STRATEŠKI CILJ 4: Pravni i institucionalni okvir osigurava razvoj kulture, sporta i okoliša u Federaciji BiH prepoznajući potrebe mladih	Povećan procent mladih koji imaju priliku posjećivati događaje iz oblasti kulture	17,7%	25%
	Povećan procent mladih koji imaju priliku posjećivati događaje iz oblasti sporta	35,8%	45%
Prioritet 4.1. Uspostaviti sistem mjerenja učinka (monitoringa i evaluacije) programa namijenjenih mladima	Sistem praćenje učinka programa namijenjenih mladima u oblasti kulture, sporta i okoliša	Ne postoji sistem praćenja učinka programa	Uspostavljen sistem praćenja učinka programa
Mjera 4.1.1. Razvijati sistem pokazatelja uspješnosti programa koji će se koristiti za praćenje i evaluaciju programa usmjerenih na mlade (broj učesnika programa,	Uspostavljen mehanizam za monitoring provedbe programa za mlade	Ne	Da

ostvareni ciljevi, uticaj na mlade i zajednicu i sl.)			
Mjera 4.1.2. Razvijati sistem za prikupljanje podataka o implementaciji programa namijenjenih mladima	Uspostavljen mehanizam za monitoring i evaluaciju provedbe programa za mlade	Ne	Da
Mjera 4.1.3. Osigurati transparentnost u procesu praćenja i evaluacije programa prema javnosti uključujući redovno izvještavanje o rezultatima.	Javno objavljivati rezultate monitoringa i evaluacije programa za mlade	Ne	Da
Prioritet 4.2. Kreirati nove i unaprijediti postojeće prilike za mlade u oblasti sporta, kulture, okoliša i turizma	Kreiran sistem mjerenja zadovoljstva korisnika (mladih) programa u oblasti sporta, kulture, okoliša i turizma	Ne postoji	Uspostavljen sistem
	Povećan broj posjetilaca kulturnih institucija (opća populacija)	872.000	1.200.000
	Povećan je broj mladih iz vangradskih sredina koji redovno posjećuju pozorište.	13,6%	20%
Mjera 4.2.1. Podsticati mlade da aktivno učestvuju u razvoju sporta, kulture, sporta, zaštite okoliša i turizma putem različitih programa i edukacija	Uspostaviti programe jačanja organizacijskih kapaciteta u polju izrade projektnih prijedloga	Ne	Da
Mjera 4.2.2. - Inicirati postupak izrade i usvajanja relevantnih pravnih propisa u području kulture i sporta	U procesu identifikacije		
Mjera 4.2.3. - Uspostaviti podršku mladim umjetnicima i sportistima koji su na početku karijera	Kreirati prijedlog novih programa podrške mladim umjetnicima i sportistima	Ne	Da
Prioritet 4.3. Uspostaviti i provoditi sistem uključivanja mladih u procese odlučivanja u oblasti kulture, sporta i okoliša	Mladi učestvuju u kreiranju programa u oblasti kulture, sporta, turizma i okoliša	Mladi nisu uključeni	50 mladih konsultirano
	Povećan procent mladih zainteresiranih za kulturu i umjetnost	20,3%	25%
Mjera 4.3.1. Uspostaviti programe za prijem pripravnika unutar institucija iz oblasti turizma, kulture i sporta koji ulaze u kategoriju mladih	Program prijema pripravnika u institucijama u oblasti turizma, kulture i sporta	Ne	Da
Mjera 4.3.2. Uključiti mlade u procese kreiranja javnih kampanja i strategija u oblasti turizma, zaštite okoliša, sporta i kulture	Učešće mladih u procesu kreiranja programa u oblasti turizma, zaštite okoliša, sporta i kulture	Nepoznato	30
STRATEŠKI CILJ 5: Mladi su podržani da budu aktivni,	Procent mladih uključenih u rad omladinskih organizacija	18,9%	22%

organizirani i uključeni u procese odlučivanja	Procent mladih koji u okviru škole/fakulteta, imaju neku vrstu organiziranog volonterskog rada sa djelovanjem unutar ili van škole/fakulteta?	28,3%	34%
	Povećan iznos Transfera za mlade	400.000,00 KM	1.000 000,00 KM
Prioritet 5.1. Osigurati neometano organiziranje mladih na teritoriji Federacije BiH i pružiti podršku razvoju	Izmjene i dopune Zakona o mladima u dijelu omladinskog organiziranja	Nisu predlagane izmjene i dopune	Predložene i usvojene izmjene i dopune
	Izmjene i dopune Zakona o mladima u dijelu definicija i definiran omladinski rad	Nisu predlagane izmjene i dopune	Predložene i usvojene izmjene i dopune
	Smjernice za vođenje spiska omladinskih organizacija od strane Federalnog ministarstva kulture i sporta	FMKS nema smjernice	Kreiran dokument
	Ojačani organizacioni kapaciteti Vijeća mladih Federacije BiH i finansiranje njegovog rada	30.000,00 KM	80.000,00 KM
Mjera 5.1.1. Podržati omladinske organizacije i organizacije koje se bave pitanjima mladih u FBiH	Povećan iznos Transfera za mlade	400.000,00 KM	1.000 000,00 KM
Mjera 5.1.2. Podržati rad Vijeća mladih Federacije Bosne i Hercegovine	Ojačani organizacioni kapaciteti Vijeća mladih Federacije BiH i finansiranje njegovog rada	30.000,00 KM	80.000,00 KM
Mjera 5.1.3 - Utvrditi standarde i procedure za vođenje spiska omladinskih organizacija	Smjernice za vođenje spiska omladinskih organizacija od strane Federalnog ministarstva kulture i sporta	FMKS nema smjernice	Kreiran dokument
Mjera 5.1.4 - Definirati uputstva za kreiranje baze podataka u skladu sa zaključkom Vlade o dostavljanju informacija o mladima (1562/2023)	U procesu identifikacije		
Prioritet 5.2. Osigurati punu implementaciju Zakona o mladima i Zakona o volontiranju Federacije BiH	Savjet za mlade	Nije formiran	Formiran
	Zajednička komisija za pitanja mladih FBiH	Nije uspostavljena	Uspostavljena
	Analiza provedbe člana 14. Zakona o mladima FBiH	Nije provedena	Napisan i objavljen dokument
	Postoji sistem nagrađivanja volonterskog rada na godišnjem nivou	Ne nagrađuju se volonterska postignuća na godišnjem nivou	Uspostavljen i provodi se sistem volontiranja
	Javna baza organizatora volontiranja	Baza nije javna i dostupna	Baza je javna i dostupna
Mjera 5.2.1. Uraditi analizu provođenja Zakona o volontiranju, i usklađenosti Zakona o radu sa Zakonom o volontiranju, te na osnovu toga donošenje odgovarajućih provedbenih akata	Analiza provedbe Zakona o volontiranju	Ne	Da

Mjera 5.2.2. Predložiti izmjene i dopune Zakona o mladima u pogledu omladinskog organizovanja	Izrađen prijedlog izmjena i dopuna Zakona o mladima FBiH u pogledu omladinskog organizovanja	Ne	Da
Mjera 5.2.3. Osnovati Komisiju za pitanja mladih oba doma Parlamenta FBiH u skladu sa Zakonom o mladima FBiH	Osnovana zajednička komisija za mlade oba doma Parlamenta FBiH	Ne	Da
Mjera 5.2.4. Formirati savjet za mlade u skladu sa Zakonom o mladima FBiH	Osnovan savjet za mlade	Ne	Da
Prioritet 5.3. Prepoznati prava i potrebe marginaliziranih skupina mladih kroz pravne propise i programe za mlade	U javnim pozivima istaknuti programi namijenjeni marginaliziranim grupama mladih	Nisu istaknuti programi	Istaknuti
	Izmjene i dopune Zakona o mladima u dijelu definicija i definiran rad s marginaliziranim grupama mladih i njihovo uključivanje u društvo	Nisu predlagane izmjene i dopune	Predložene i usvojene izmjene i dopune
Mjera 5.3.1 - Kreirati programe za marginalizirane skupine	Kreiran prijedlog programa podrške za marginalizirane skupine mladih	Ne	Da
Mjera 5.3.2. - Kreirati kanale komunikacije sa predstavnicima marginaliziranih skupina			
Prioritet 5.4. Uključiti mlade iz iseljeničtva u razvojne procese unutar Federacije BiH	Sveobuhvatna evidencije mladih iz iseljeničtva	Ne postoji sveobuhvatna evidencija mladih iz iseljeničtva	Uspostavljena sveobuhvatna evidencija mladih iz iseljeničtva
	Program koji uključuje mlade iz iseljeničtva u oblasti aktivizma, volonterstva i učešća mladih	Ne postoji program	Uveden program
Mjera 5.4.1. - Mapirati organizacije mladih u iseljeničtvu sa kojima bi se mogla ostvariti saradnja	Prikupljeni podaci o organizacijama mladih u iseljeničtvu	Ne	Da
Mjera 5.4.2. - Uspostaviti programe/mehanizme za saradnju sa organizacijama iz iseljeničtva	Kreiran prijedlog programa za saradnju sa organizacijama iz iseljeničtva	Ne	Da